

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 343.982.4(043.3)

COSTEA MIHAI

**ROLUL EXPERTIZEI CRIMINALISTICE A SCRISULUI
ÎN INVESTIGAREA INFRAȚIUNILOR**

**Specialitatea: 554.04 – Criminalistică, Expertiză judiciară,
Investigații operative**

TEZĂ DE DOCTOR ÎN DREPT

Conducător științific:

Gheorghe GOLUBENCO
profesor universitar,
doctor în drept

Autor:

CHIȘINĂU, 2023

© COSTEA Mihai, 2023

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, engleză și rusă).....	4
LISTA ABREVIERILOR UTILIZATE ÎN TEZĂ	7
INTRODUCERE	8
1. ANALIZA INVESTIGAȚIILOR ȘTIINȚIFICE ÎN DOMENIUL EXPERTIZEI CRIMINALISTICE A SCRISULUI	18
1.1. Examinarea reglementărilor actuale și a lucrărilor de specialitate privind expertiza grafoscopică în România și Republica Moldova.....	18
1.2. Reflectarea doctrinei expertizei scrisului și a semnăturii în publicațiile criminalistice apărute în alte țări	37
1.3. Concluzii la capitolul 1.....	45
2. BAZELE ȘTIINȚIFICE ȘI METODICE ALE EXPERTIZEI CRIMINALISTICE A DOCUMENTELOR MANUSCRISE	47
2.1. Scurt istoric privind apariția și evoluția branșei documentologiei criminalistice	47
2.2. Examinarea procesual-administrativă a documentelor în cadrul urmăririi penale.....	57
2.2.1. Noțiunea de document și a rechizitelor acestuia în criminalistica contemporană.....	57
2.2.2. Reguli privind examinarea procesual – administrativă a documentelor de către organul de urmărire penală.....	65
2.3. Cercetarea scrisului în știința criminalistică și în domeniul expertologiei judiciare.....	73
2.3.1. Grafoscopia judiciară ca ramură a tehnicii criminalistice: obiect, sistem, metode.....	73
2.3.2. Expertiza grafică a manuscriselor: obiect, sarcini, baze teoretice și metodice.....	82
2.4. Teoria și practica actuală a expertizei criminalistice a scrisului de mână și a semnăturii: probleme și soluții.....	97
2.5. Concluzii la capitolul 2.....	116
3. SEMNĂTURA CA OBIECT DE CERCETARE A EXPERTIZEI GRAFOSCOPICE	118
3.1. Observații istorico-metodologice privind noțiunea, clasificarea și cercetarea criminalistică a semnăturilor.....	118
3.2. Pregătirea materialelor de comparație în vederea dispunerii expertizei grafice a semnăturii: probleme practice, soluții și recomandări.....	135
3.3. Raportul de expertiză grafoscopică: particularități de redactare și apreciere a rezultatelor de către organul de urmărire penală și instanța de judecată.....	149
3.4. Concluzii la capitolul 3.....	162
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	164
BIBLIOGRAFIE	168
ANEXE	181
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	200
CURRICULUM VITAE	201

ADNOTARE

COSTEA Mihai. Rolul expertizei criminalistice a scrisului în investigarea infracțiunilor - teză de doctor în drept. Specialitatea științifică: 554.04 - Criminalistică, expertiză judiciară, investigații operative. Chișinău, 2023.

Structura tezei: Introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 202 titluri, 13 anexe, 167 pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 10 lucrări științifice.

Cuvintele-cheie: grafoscopie, expert, document, xerocopie, scris, manuscris, semnătură, expertiză grafoscopică, investigarea infracțiunilor.

Domeniul de studiu, scopul și obiectivele tezei. Lucrarea ține de expertologia judiciară, având ca scop elaborarea unui ansamblu de măsuri și recomandări de ordin tactico-organizatoric, juridic și metodologic privind cercetarea documentelor manuscrise, în vederea perfecționării legislației procesual-penale, doctrinei grafoscopice și practicii de expertiză judiciară din România și Republica Moldova.

Obiective: a analiza publicațiile pe tema tezei; a examina contextul istoric privind dezvoltarea branșei cercetării scrisului; a formula noțiunea de document și a rechizitelor acestuia; a scoate în evidență și a puncta principalele reguli de examinare procesual-administrativă a documentelor în condiții de teren; a sistematiza și a interpreta obiectul, sistemul și metodele grafoscopiei judiciare ca parte a tehnicii criminalistice; a stabili obiectul, sarcinile, bazele teoretice și metodice ale expertizei grafice; a scoate în evidență principalele probleme ce există în teoria și practica expertizei scrisului și a semnăturii și a argumenta soluții; a formula noțiunea, a clasifica și a prezenta particularitățile de cercetare a semnăturilor; a elabora propuneri cu privire la obținerea modelelor de comparație în vederea dispunerii expertizei grafice; a analiza și preciza unele particularități de redactare și apreciere a rapoartelor de expertiză grafoscopică.

Noutatea și originalitatea științifică

Noutatea - teza este una din primele cercetări monografice, realizate în etapa contemporană în spațiul vorbitorilor de limbă română, servind drept sprijin de a formula propuneri de perfecționare a cadrului tactic, procesual, organizatoric de valorificare a expertizelor manuscriselor, un ghid algoritmat de preluare a scriptelor comparative pentru expertiza grafoscopică judiciară.

Originalitatea constă în argumentarea necesității de modificare a denumirii expertizei grafoscopice în *expertiza grafoscopică și examenul tehnic al documentelor*.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante rezidă în cercetarea complexă a cadrului procesual, tactic și metodologic al expertizei scrisului, fapt care a înlesnit fundamentarea rolului și valorii juridice a grafoscopiei, inclusiv prin recomandări de lege-ferenda și proiectarea ghidului algoritmat, din perspectiva eficientizării acestui instrumentar în procesul investigării infracțiunilor.

Semnificația teoretică constă în dezvoltarea doctrinei expertizei grafoscopice judiciare cu luarea în considerare a experienței pozitive în domeniu și a modificărilor produse în scrisul contemporanilor noștri.

Valoarea aplicativă a lucrării se rezumă la sporirea calității rapoartelor de expertiză grafoscopică judiciară și extrajudiciară, optimizarea activităților de investigare a infracțiunilor, cu precădere din domeniul economiei, în ansamblu.

Implementarea rezultatelor științifice este atestată în calitate de ghid teoretico-practic în activitatea Biroului Asociat de Expertize Judiciare Independente din Moldova (BAEJ "CEXIN"), precum și în calitate de material științifico-didactic în scopul perfecționării procesului educațional al ascultătorilor la facultatea de drept a Universității Libere Internaționale din Moldova.

РЕЗЮМЕ

КОСТЯ Михай. Роль криминалистической экспертизы письма в расследовании преступлений. Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Специальность: 554.04 – Криминалистика, судебная экспертиза, оперативно-розыскная деятельность. Кишинев, 2023.

Структура работы: Введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, литература в 202 наименованиях, 13 приложений, 167 страниц основного текста. Результаты опубликованы в 10 научных работах.

Ключевые слова: графоскопия, эксперт, документ, ксерокопия, письмо, рукопись, подпись, экспертиза письма, расследование преступлений.

Область исследования, цель и основные задачи диссертации: Работа относится к области судебной экспертизы. Цель - Разработка ряда мер и рекомендаций по улучшению процессуальных, тактических и организационных аспектов экспертного исследования рукописей, а так же совершенствование уголовно-процессуального законодательства, теории и практики почерковедческой экспертизы в Румынии и Республике Молдова..

Задачи: анализировать публикации по теме диссертации; изучить исторический процесс развития экспертизы документов; сформулировать понятие документа и его реквизитов; сформулировать правила предварительного осмотра документов; охарактеризовать предмет, задачи графоскопии как часть науки криминалистики и судебной экспертологии; обозначить проблемы теории и практики назначения и проведения графической экспертизы и предложить соответствующие решения; дать понятие подписи, классифицировать и выявить особенности их исследования; разработать памятку по отбору образцов письма и подписи для сравнительного исследования; - показать особенности составления заключения эксперта.

Новизна и научная оригинальность. Новизна работы определена тем, что является одним из первых исследований за годы независимости Республики Молдова по этой теме, на основе которых разработаны процессуальные, тактические и методические рекомендации по использованию графических экспертиз в расследовании преступлений, а также памятки по отбору сравнительных образцов для производства подобных экспертиз.

Оригинальность состоит в аргументации изменения названия из «графоскопической экспертизы» на «графоскопическая экспертиза и технический контроль документов» в Номенклатуре судебных экспертиз Р.Молдова.

Полученные результаты, способствующие решению особо значимой научной проблемы, разрешенной в рамках проведенного диссертационного исследования заключается в комплексном исследовании процессуальных, тактических и методических аспектов проведения почерковедческих экспертиз, что позволило подчеркнуть роль идентификации преступников по почерку, а так же разработать рекомендации по улучшению соответствующих юридических норм, памятки по подбору сравнительных образцов подписей для графической экспертизы в рамках расследования преступлений.

Теоретическая значимость диссертации состоит в развитии доктрины графоскопической экспертизы с учетом использования международного положительного опыта в данной области, а так же и тем что письмо и почерк наших современников претерпели серьезных изменений в связи с массовым внедрением в обществе компьютерных технологий.

Прикладное значение: возможность повышении качества и эффективности использования графических экспертиз и оптимизации деятельности органов правопорядка по расследованию преступлений, главным образом, экономической направленности.

Внедрение научных результатов зафиксировано в качестве практического пособия в деятельности Центра Независимых Судебных Экспертиз Молдовы (BAEJ "CEXIN"), а так же - как научно-дидактического материала в воспитательном процессе юридического факультета ULIM.

ANNOTATION

COSTEA Mihai. The forensic expertise of handwriting in crime investigation - doctor degree thesis in law. Scientific specialization: Firensic science, judicial expertise, investigatory activities. Chişinău, 2023.

Structure of the thesis: Introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 202 titles, 13 annexes, 167 pages of basic text. The obtained results are published in 10 scientific works.

Key words: graphoscopy, expert, document, Xerox, handwriting, signature, graphic expertise, crime investigation.

The sphere of study, purpose and the objectives of the doctoral dissertation. The present dissertation deals with the judicial expertise and has as a purpose the elaboration of some juridical, tactical, organisational and methodological measures and recommendations regarding the investigation of manuscript documents, in order to improve the processual-criminal legislation, the graphoscopic doctrine and the practice of judicial expertise in Romania and the Republic of Moldova.

Its objectives are: to analyse the historical process of development of the technical-forensic research of handwriting; to analyse the scientific materials related to the topic of the thesis; to formulate the notion of document and its requisites; to highlight the main rules of processual-administrative examination of documents at the crime-scene; to systematize and interpret the object, system and methods of the judicial graphology as part of the forensic technique; to establish the object, the objectives and the theoretical and methodological bases of the graphic expertise; to underline the main problems the modern theoretical and practical handwriting and signature expertise has to face and suggest solutions to these problems; to formulate the notion and classify the particularities of signature investigation; to elaborate suggestions regarding obtaining comparing samples for the graphic expertise; to specify and analyse some particularities of the drafting and evaluation of the graphic expertise report.

The scientific novelty and originality. The thesis represents one of the first complex, monographic research in the Romanian speakers space, thus serving as support in creating theoretical bases, methods and recommendations to improve the processual, tactic and organisational framework of the preliminary examination and expertise of manuscripts, an algorithmic guide of selecting comparative sample signatures for the judicial graphic expertise. The thesis originality consists in the argumentation of the necessity of changing the pattern of the notion of the graphic expertise into graphic expertise and technical examination.

The obtained results that contribute to the resolving of an important scientific problem consist in the complex research of the processual-tactical and methodological framework of the forensic expertise of handwriting, which emphasizes the major role and value of the juridical graphoscopy, through a range of legislation recommendations and the elaboration of an algorithmic guide, in order to improve and facilitate the process of crime investigation.

The theoretical significance consists in the development of the graphic expertise doctrine taking into consideration the positive experience in this domain and the changes of modern handwriting.

The practical value of the work consists in the increase of the graphic expertise quality, optimisation of crime investigation activities, especially economical crimes.

The implementation of scientific results is attested in the form of a theoretical-practical guide in the activity of the Romanian Forensic Association, CNEJ Republic of Moldova, the Independent Centre of Expertise of Moldova (BAEJ "CEXIN") as well as in the form of scientific-didactic material meant to improve the educational process at the law faculty of ULIM.

LISTA ABREVIERILOR UTILIZATE ÎN TEZĂ

C.P.	= Codul penal
C.P.P.	= Codul de procedură penală
art.	= articol
alin	= alineat
nr.	= numărul
p.	= pagina
rl.	= raionul
ș. a.	= și alții (altele)
cca	= circa
R.C.	= Revista Criminalistica
M.O.	= Monitorul Oficial
O.U.G.	= Ordonanță de Urgență a Guvernului României
OUP	= Organul de urmărire penală
CFL	= Cercetare la fața locului
O.G.	= Ordonanța Guvernului
H.G.	= Hotărârea Guvernului
M.I.	= Ministerul de Interne
I.G.P.R.	= Inspectoratul General al Poliției Române
M.A.I. RM	= Ministerul Afacerilor Interne a Republicii Moldova
S.U.A.	= Statele Unite ale Americii
CSJ	= Curtea Supremă de Justiție
ENFSI	= European Network of Forensic Science Institutes (Rețeaua Europeană a Institutelor de Științe Legale)
ULIM	= Universitatea Liberă Internațională din Moldova
VSC	= Comparator Video Spectral
DEX	= Dicționarul explicativ al limbii române
MOS	= Modus Operandi Sistem
FORAM	= Aparat de detecție electrostatică a urmelor de presiune pe hîrtie
I.N.E.C.	= Institutul Național de Expertize Criminalistice
ISO	= Organizația Internațională de Standardizare
ANACEC	= Agenția Națională Asigurare a Calității în Educație și Cercetare
CEXIN	= Centrul Național de Expertize Judiciare a MJ R.Moldova

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei investigate. Actualitatea temei de cercetare este privilegiată de mai mulți factori. În primul rând, de acele schimbări care s-au produs în variatele sfere ale societății românești și moldovenești (economică, juridică, social-politică ș.a.) și care au atras după sine transformări de ordin cantitativ și calitativ a fenomenului infracțional¹, manifestate, în particular, prin pătrunderea criminalității organizate în diversele sectoare ale vieții sociale, ceea ce prezintă un pericol real pentru dezvoltarea ascendentă a țărilor noastre. La rândul lor, aceste schimbări au generat apariția unor noi genuri de infracțiuni, aplicarea de către făptuitori a unor procedee subtile de pregătire, comitere și acoperire a infracțiunilor cu folosirea celor mai noi mijloace și tehnologii adaptate pentru atingerea scopurilor criminale. Fabricarea documentelor false s-a transformat în ultima perioadă într-o îndeletnicire criminală, realizată de cele mai multe ori în grupuri, inclusiv organizate, ceea ce presupune ”specializarea” făptuitorilor, dobândirea de către aceștea a abilităților de a falsifica documentele, inclusiv scrisul cursiv și semnăturile. De aici și complexitatea ridicată a sarcinilor formulate în fața cercetărilor expertale. În cca 58% din totalul de expertize solicitate doar principalelor instituții publice de expertiză judiciară din Republica Moldova, investigațiile se dovedesc a fi de complexitate sporită² (a se vedea anexa 9).

Dincolo de aceasta, s-a amplificat mobilitatea infractorilor, echiparea tehnică și înarmarea lor. S-au complicat și obiectivele puse în fața anchetei, dar și a unităților de expertiză judiciară. Și aceasta pentru că, actualmente nivelul intelectual și pregătirea juridică a subiecților infracțiunii și a consultanților acestora permit a opune împotrivire semnificativă organelor competente de cercetare.

De aceea, descoperirea și cercetarea cauzelor de factură economică, în particular a escrocheriilor, volumul cărora, după cum se atestă în Raportul Procuraturii RM pentru a.2021 este în creștere (cu 179 cazuri mai multe în a.2021 (9,2%) față de anul 2020)³, ceea ce impune o aplicare mai consistentă a cunoștințelor specializate din domeniul documentologiei judiciare în această activitate.

În ramura expertizei scrisului și a semnăturii, la începutul sec. al XXI-lea au apărut noi obiecte de cercetare și noi forme de împotrivire organelor competente în munca de exercitare a investigării cauzelor penale (ascunderea originalelor documentelor și realizarea de copii falsificate ale acestora, modificarea intenționată a scrisului și semnăturii în cadrul colectării de către OUP a specimenelor de comparație, utilizarea tehnicii computerizate și celei de copiere-

¹ Anuarul Statistic al Republicii Moldova pentru anul 2021 [citat: 08.02.2023]. Disponibil:

https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2021/Anuarul_statistic_.pdf

² Raport privind activitatea Centrului Național de Expertize Judiciare de pe lângă MJ a Republicii Moldova a.2022 [citat: 08.02.2023]. Disponibil: https://cnej.gov.md/sites/default/files/_pe_2022_0.pdf

³ Raport despre activitatea procuraturii pentru anul 2021. [citat 09.02.2023]. Disponibil: <http://www.procuratura.md/file/Raport%20public%20Procuratura%2021%20.pdf>

multiplicare în scopul contrafacerii actelor, folosirea de către plastografi a noi procedee de falsificare a semnăturilor și textelor manuscrise, inclusiv executate cu mâna stângă de stângacii nativi ș.a.).

Tot în această ordine de idei trebuie spus că, cercetările fundamentale în domeniul expertizei scrisului au fost îndeplinite în ultima pătrime a veacului trecut, însă perioada ce s-a scurs a fost însoțită de mari schimbări în practica scrisului și, implicit, în grafoscopia judiciară. Avem în vedere influența unor factori obiectivi (elaborarea și implementarea în școli a noi modele caligrafice de scriere, inclusiv noi metodici de învățare a scrisului, utilizarea unor instrumente scripturale moderne), dar și a celor subiectivi (particularitățile fiziologice, psihice, anatomice ale tineretului contemporan) – toate acestea soldându-se și cu modificări semnificative a scrisului conaționalilor noștri (diminuarea evoluției, coeziunii dintre litere, simplificarea acestuia ș.a.).

Totodată, utilizarea amplă a calculatoarelor la redactarea actelor oficiale conduce și la creșterea importanței semnăturii pe documente ca unicul atribut ce demonstrează autenticitatea acestora, de unde și sporirea semnificativă a cotei obiectelor semnăturale în totalul actelor supuse expertizei grafice.

Mai mult, analiza practicii judiciare în cadrul acestui studiu (cca 1000 de semnături de pe peste 200 procese-verbale de cercetare la fața locului și anexele lor) denotă că semnăturile cetățenilor noștri în mare parte sunt prescurtate, conțin caracteristici elementare ce nu garantează pe deplin protecția juridică a documentelor – lucru remarcat destul de clar la persoanele din R. Moldova care, concomitent cu tranziția de la ortografia chirilică la grafia latină în anii '90 ai secolului trecut, o mare parte din vârstnici, și-au transformat și semnăturile, acestea însă, fiind tot mai rar executate și, rămânând de multe ori, slabevoluate și vulnerabile la fals (vezi anexa 10).

Anumite semne de întrebare provoacă și configurația nesatisfăcătoare a descoperirii infracțiunilor comise împotriva sau cu utilizarea documentelor false. Din cauza unor lacune și erori, procesarea necalificată a documentelor, un rând de probe de natură documentologică din dosarele trimise în judecată devin neconvingătoare în cadrul debaterilor judiciare. Parțial situația creată poate fi explicată și prin imperfecțiunea instruirii personalului de profil în cadrul licenței și masteratului la facultățile de resort ale unităților juridice universitare, în mod deosebit, în aspectul altoirii unor însușiri și învățăminte de descoperire, fixare, ridicare și interpretare a actelor manuscrise. Uneori chiar și în unele materiale didactice de criminalistică publicate recent atât în România cât și în R.Moldova se folosesc concepte, determinări și sistematizări ale actelor devansate de reglementările legislative și de noile realizări tehnico-științifice.

Este evident că apariția a noi documente, inclusiv de natură electronică, necesită și reevaluarea viziunilor statornicite de-a lungul timpului, implementarea de noi modalități, mijloace și procedee de examinare a actelor de către organele de urmărire, dar și actualizarea

metodicilor de expertizare a acestora în condiții de laborator cu luarea în calcul a esenței lor și a sarcinilor identificatoare și diagnosticatoare înaintate în fața specialiștilor grafoscopiști.

În fine, problemele susmenționate au determinat și alegerea acestei teme pentru o cercetare specializată, actualitatea ei oferind și motiv pentru a remarca că, una din prioritățile generoasei științe Criminalistica este sarcina intensificării cercetărilor științifice în vederea precizării unor concepte și determinări devenite uzual obișnuite, de a reevalua preconizările discutabile, depășite de ritmul cotidian în scopul optimizării activităților de investigare a infracțiunilor, inclusiv și cu folosirea cunoștințelor specializate și a probelor de factură documentologică.

Încadrarea temei în preocupările internaționale. La nivel internațional instituția expertizei judiciare din România este afiliată la Rețeaua Europeană a Institutelor de Științe Legale (ENFSI, 2005)⁴ prin Institutul Național de Expertize Criminalistice din cadrul Ministerului de Justiție⁵, acreditat pentru satisfacerea exigențelor standardului de calitate ISO/CEI 17025:2005 și Institutul Național de Criminalistică din cadrul Inspectoratului General al Poliției Române (2005), care desfășoară activități specifice în conformitate cu standardele internaționale ISO 17025 și ISO 17020.

Specialiștii grafoscopiști din laboratoarele acestor instituții, dar și a celor din R.Moldova, participă în activitățile grupurilor de lucru ale ENFSI, având menirea de a armoniza procedurile specifice de lucru și metodologiile de expertiză judiciară în statele membre ale UE, contribuind prin schimbul de informații și de experiență la asigurarea calității în domeniul practic de referință dar și în cercetările științifice pe dimensiunea grafoscopiei.

Experiența acestui grup de lucru în cadrul ENFSI a facilitat acreditarea și a CNEJ de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova, CTCEJ al IGP MAI RM la standardul internațional SM SR EN ISO/CEI 1705:2006 pe domeniul "Expertiza grafoscopică"(2017)⁶.

Prin urmare, implementarea sistemului de management al calității în sfera grafoscopică conform standardelor susamintite, oferă garanția unui înalt nivel de pregătire al specialiștilor, dar și admisibilitatea pe plan internațional a rapoartelor de expertiză grafică ale acestora.

Încadrarea temei în contextul inter - și transdisciplinar. Rezultatele obținute în cadrul acestui studiu, concluziile și propunerile expuse în finalul lucrării prezintă importanță științifică și practică și pentru domeniile adiacente expertologiei judiciare, precum, spre exemplu: dreptul procesual penal, dreptul procesual civil, contenciosul administrativ, criminalistică, activitatea specială de investigații, criminologie ș.a.

⁴ *European Network of Forensic Science Institutes*. [cit. 10.11.2020]. Disponibil: www.enfsi.eu

⁵ DRĂGHICI, C., NECULA, I., STOIAN M. *Expertiza criminalistică în probațiunea judiciară*. Craiova: Sitech, 2016, p.19. ISBN 978-606-11-5587-3.

⁶ LOPATENCO, I. *Centrul Național de Expertize Judiciare: progrese realizate și perspective de dezvoltare*. În: *Legea și viața*, aprilie, 2018. p.67-71. ISSN 1810-309X.

Rezultatele cercetărilor prezintă utilitate pentru cadrul probatorului penal și nu numai, în scopul perfectării legislației procesuale, dar și la aprecierea valorii rapoartelor de expertiză de către organele de urmărire penală și instanțele de judecată,

Scopul lucrării reprezintă elaborarea unui ansamblu de măsuri și recomandări de ordin tactico-organizatoric, juridic și metodologic privind cercetarea documentelor manuscrise, în vederea perfecționării metodicii de cercetare, doctrinei grafoscopice și practicii de expertiză judiciară din România și Republica Moldova.

Scopul propus impune abordarea mai multor **obiective**:

- a examina viziunile doctrinare relatate de cercetătorii criminaliști și procesualiști din România și R.Moldova, precum și din alte state ale Europei occidentale pe marginea cercetării criminalistice a scrisului și semnăturii;
- a urmări contextul istoric privind apariția și dezvoltarea branșei documentologiei criminalistice, inclusiv a cercetării scrisului și a semnăturii;
- a preciza noțiunea de document și a rechizitelor acestuia în criminalistica contemporană;
- a scoate în evidență și a puncta principalele reguli de examinare procesual-administrativă a documentelor de către ofițerii de urmărire cu aplicarea echipamentului truselor și laboratoarelor criminalistice mobile în împrejurări de câmp;
- a sistematiza și a interpreta obiectul, sistemul și metodele grafoscopiei judiciare ca compartiment al tehnicii criminalistice;
- a stabili obiectul, sarcinile, bazele teoretice și metodice ale expertizei grafice judiciare;
- a dezvălui principalele probleme ce există în teoria și practica expertizei scrisului de mână și a semnăturii și a argumenta anumite soluții;
- a formula noțiunea, a clasifica și a prezenta particularitățile de cercetare a semnăturilor;
- a elabora propuneri și recomandări practice cu privire la obținerea scriptelor necesare pentru a ordona expertiza judiciară a semnăturilor;
- a analiza și preciza unele particularități de redactare și evaluare a rapoartelor de expertiză grafoscopică judiciară și extrajudiciară de către ordonatori.

Obiectul cercetării reprezintă legitățile aplicării cunoștințelor criminalistice specializate în vederea dispunerii, efectuării și aprecierii expertizelor grafoscopice judiciare în procesul de descoperire și cercetare a infracțiunilor în etapa contemporană.

Ipoteza cercetării are la bază un rând de presupuneri, după cum urmează:

- escrocheriile și alte infracțiuni din sfera economiei naționale sunt în mare parte însoțite de folosirea documentelor parțial falsificate sau total contrafăcute, investigarea cărora prezumă aplicarea masivă a cunoștințelor specializate din domeniul documentologiei criminalistice;

- întocmirea computerizată a actelor oficiale curente, dar și introducerea în școli a unei metodici noi de învățare a scrisului de către copii de la o vârstă mai timpurie și în baza unor instrumente scripturale actuale s-a soldat cu modificarea structurii scrisului cursiv și a semnăturii contemporanilor noștri în sensul reducerii evoluției și simplificării lor;
- un element important în sporirea tenacității actelor manuscrise ar avea popularizarea culturii generale în școli cu privire la rolul semnăturii în societatea modernă, stringența respectării de către cetățeni a unor reguli la crearea semnăturilor personale, încât ele să fie rezistente la fals;
- apariția a noi forme de împotrivire organelor de urmărire penală (falsificarea documentelor cu tehnici computerizate de copiere și multiplicare, ascunderea originalelor de documente și alcătuirea mostrelor de comparație falsificate etc.) impun elaborarea de măsuri procesuale și recomandări practice în acest sens, adresate specialiștilor grafoscopiști, dar și serviciilor competente în lupta lor curentă cu fenomenul infracționalității;
- având în vedere că fundamentul recunoașterii după scris constituie teoria identificării grafoscopice, creată în ultimele decade ale veacului trecut pe baza înscrisurilor persoanelor din perioada respectivă și luând în considerare metamorfozele scrisului cursiv a tineretului contemporan ca urmare a intrării societății într-o epocă informatizată, se poate de presupus necesitatea precizării unor aspecte a teoriei în cauză.

Baza teoretico-metodologică de cercetare este sprijinită, în primul rând, pe metoda universală a dialecticii materialiste. În cadrul studiului asupra temei, în mod creativ au fost aplicate și alte metode general-științifice, precum analiza statistică, sociologică, logico-juridică, metoda istorică, metoda sistemică, dar și alte proceduri bazate pe logică (deducția, inducția, analogia etc.). Tema supusă cercetării a impus folosirea pe larg a metodei comparative, prin intermediul căreia s-a putut analiza conținutul actelor normative ce reglementează activitatea practică de expertiză din România, Republica Moldova, Rusia și alte țări.

În cercetările realizate a fost abordată și practica CrEDO prin anumite spețe ce țin de materia reglementării procesuale a expertizelor judiciare în contextul apărării drepturilor omului, realizate în cadrul instituțiilor publice și nestatale de expertiză din Republica Moldova și alte state. Metodologia cercetării a presupus și analiza lucrărilor științifice publicate în spațiul românesc și în alte țări, cercetarea sintezelor, recomandărilor metodologice și a materialelor cu caracter informativ referitoare la expertiza criminalistică grafoscopică. O componentă indispensabilă a metodologiei cercetării a constituit analiza activității practice de expertiză a unităților respective pe dimensiunea grafoscopiei judiciare.

Baza teoretico-doctrinară a tezei cuprinde sintetizările făcute ca urmare a studierii unui mare volum de publicații științifice, manuale, lucrări instructiv-didactice din ramura criminalisticii, criminologiei, dreptului penal și procesual penal, deontologiei expertului judiciar, tehnologiilor informaționale contemporane ce se implementează în domeniul expertologiei

judiciare. Un interes aparte au prezentat materialele ce țin procesele psihologice, anatomice, biomecanice ce guvernează formarea scrisului și semnăturii, factorii ce influențează variabilitatea scrisului în funcție de agenții perturbatori.

Suportul empiric al metodologiei prezentului studiu a constituit tocmai practica expertală din România și Republica Moldova, analiza a cca 100 rapoarte de expertiză grafoscopică și constatări tehnico-științifice a obiectelor manuscrise executate preponderent în instituțiile publice ale MAI a RM, în special, Centrul Național de Expertize Judiciare de pe lângă MJ RM, precum și cele realizate de specialiștii criminaliști din birourile asociate și individuale de expertiză din Republica Moldova. De asemenea, au fost analizate 200 modele de scris realizate de tineretul studios contemporan din România și R.Moldova, dar și peste o mie de iscălituri de pe cca 220 procese-verbale de CFL și nu numai, scrisul și semnătura a cca 50 persoane cu vârsta cuprinsă între 60-75 de ani.

Un sprijin valoros în înțelegerea situației în domeniul expertizei judiciare din zona supusă cercetării, l-a avut analiza comparativă a publicațiilor științifice și a actelor normative ce reglementează acest sector de activitate din Federația Rusă și alte state, preponderent occidentale, precum și practica personală îndelungată a autorului cu actele scrise și rapoartele de expertiză grafoscopică în calitate de avocat pe diverse cauze.

Note cu privire la bransa supusă cercetării. Problematika expertizei judiciare, inclusiv a scrisului și semnăturii în România și Republica Moldova prezintă un segment important de cercetare a savanților criminaliști și procesualiști. În particular, aspectele documentologiei judiciare, în etapa contemporană de dezvoltare a științei criminalistice, au fost tratate în mai multe volume, semnate de cunoscuții savanți și cercetători, precum: Alămoreanu S., Bercheșan V., Constantin R., Drăghici C., Ionescu L., Frățilă A., Lazăr A., Lăpăduși V., Neicuțescu O., Pășescu Gh., Sandu D., Stancu Em., Văcaru I., Văduvă N. (România); Baltaga E., Cataraga O., Cușnir V., Doraș S., Dolea I., Gheorghită M., Golubenco Gh., Luchin L., Mărgineanu Iu., Odagiu Iu., Osoianu T., Pilat A., Roman D. (Republica Moldova).

În aspect conceptual și istoric urmează a evidenția cercetările realizate de savanții epocii respective în cadrul școlii sovietice de criminalistică (Vinberg A., Mitricev S., Golunski S., Orlova V., Terziev N., Āisman A. ș.a.), având în vedere contribuția și influența ei semnificativă asupra dezvoltării grafoscopiei judiciare în țările fostului ”lagăr socialist”, inclusiv România. De mare valoare sunt și lucrările din ramura grafoscopiei a contemporanilor noștri din Federația Rusă (Averianova T., Belkin R., Jijina M., Lipovski V., Maņvetova A., Rosinskaia E., Sîsoieva L., Șleahov A. ș.a., dar și din țările occidentale (Fombone J., Buquiet A., Locard Ed. ș.a.) care contribuie semnificativ la dezvoltarea neconținută a teoriei identificării după manuscrise.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Lucrarea constituie rodul unui studiu multiaspectual cu privire la teoria și practica contemporană de examinare procesual-administrativă și de expertiză grafoscopică, preponderent identificatoare, a scrisului și semnăturii pe diverse acte, servind drept bază de actualizare și precizare a unor aspecte teoretice ale grafoscopiei, a metodelor și procedeele de interpretare și expertizare a actelor manuscrise, valorificării rezultatelor în activitatea de investigare a infracțiunilor, după cum urmează din tezele de mai jos, prezentate spre susținere:

1) Evaluarea situației curente și pronosticul evoluției documentologiei judiciare în România și R.Moldova, la general, a grafoscopiei judiciare, la modul concret, deduse din examinarea publicațiilor recente pe tema cercetării scrisului și a semnăturii;

2) Studiarea aspectelor evolutive de dezvoltare a noțiunilor și datelor cu conținut grafoscopic, precizarea sistemului și poziției acestei teorii în structura criminalisticii;

3) Conturarea fundamentelor științifice ale teoriei grafoscopiei judiciare, a însușirilor de bază ale scrisului și caracteristicilor identificatoare ale acestuia;

4) Precizarea noțiunii de document și rechizit al documentului prin prisma reglementărilor actuale și tendințelor practicii judiciare din R.Moldova și România;

5) Formularea de preconizări și sfaturi pertinente ce pot contribui la eficientizarea controlului prealabil al documentelor în condiții de teren;

6) Precizarea conceptului de cercetare criminalistică a scrisului și de examinare expertală de laborator ce ține de domeniul expertologiei judiciare (obiectul, sistemul, metodologia);

7) Relevarea problemelor teoretice și practice din ramura expertizei manuscriselor și argumentarea de soluții întru depășirea lor;

8) Elaborarea noțiunii de semnătură, clasificarea și caracteristica lor cu specificarea de propuneri și măsuri concrete de sporire a rezistenței acestora la fals;

9) Consemnarea algoritmului de cercetare identificatoare și consecutivă a semnăturilor;

10) Evidențierea importanței aspectelor ce țin de obținerea materialelor de comparație către expertiza grafoscopică respectând regulile unui îndreptar algoritmizat (anexa 8);

11) Propunerea către Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova și Ministerul Educației și Cercetării al României de a rezerva ore de studii și a include ca capitol suplimentar la disciplina *Educația Civică* din Curricula școlară un set de reguli metodice de elaborare a semnăturii individuale de către liceeni, încât aceasta să reziste la contrafaceri;

12) Recomandarea către MJ al R.Moldova de a reformula titlul genului de expertiză judiciară de la p.4 al Nomenclatorului expertizelor judiciare din *Expertiza grafoscopică* în *Expertiza grafoscopică și examenul tehnic al documentelor* și de a oferi specialiștilor care

solicită licență în Expertiza scrisului de mână și a semnăturii doar împreună cu dreptul de semnătură pentru *Expertiza tehnică a documentelor*;

13) Recomandări de lege ferenda în vederea îmbunătățirii cadrului procesual penal al României și Republicii Moldova la capitolul ordonării și realizării expertizelor judiciare.

Problemă științifică importantă soluționată constă în cercetarea complexă a cadrului procesual, tactic și metodologic al expertizei scrisului, fapt care a înlesnit fundamentarea rolului și valorii juridice a grafoscopiei, inclusiv prin recomandări de lege-ferenda și proiectarea ghidului algoritmicizat, din perspectiva eficientizării acestui instrumentar în procesul investigării infracțiunilor.

Importanța teoretică a tezei constă în dezvoltarea doctrinei expertizei criminalistice a scrisului și a semnăturii cu luarea în considerare a experienței pozitive în domeniu, acumulate de-a lungul multor decenii și a modificărilor produse în scrisul contemporanilor noștri comparativ cu perioada când au fost elaborate fundamentele teoriei identificării grafoscopice.

Valoarea aplicativă a lucrării se manifestă în sporirea calității efectuării cercetărilor grafoscopice conform metodicilor elaborate, redactării rapoartelor respective de expertiză judiciară și extrajudiciară, optimizarea activităților de investigare și profilaxie a infracțiunilor cu utilizarea potențialului materialelor documentologice.

Rezultatele obținute în cadrul cercetărilor la tema dată pot fi utilizate și în procesul instructiv-didactic la ciclul de licență și ciclul doi - masterat a audienților de la facultățile de drept a instituțiilor de învățământ universitar, dar și la perfecționarea continuă a specialiștilor criminaliști din unitățile de expertiză judiciară.

Aprobarea rezultatelor. Ideile și conceptele de bază ale prezentului studiu au fost expuse, discutate și apreciate pozitiv la catedra Drept public a facultății Drept, ULIM. Cele mai importante idei și opinii au fost comunicate la conferințe științifice internaționale, și anume: ▪ Conferința internațională cu genericul „Apariția și evoluția criminalisticii românești” desfășurat la Universitatea din București ”Titu Maiorescu”, 23.10.2018; ▪ Conferința internațională cu genericul „Rolul factorului uman în accidente de circulație. Contribuția criminalisticii în aflarea adevărului”, la Universitatea din București ”Titu Maiorescu”, 23.05.2019; ▪ Conferința științifică națională cu participare internațională ”Integrare prin Cercetare și Inovare” din 10.11.2020, Chișinău (USM) cu prilejul Zilei Internaționale a Științei pentru pace și Dezvoltare; ▪ Conferința științifică națională cu participare internațională ”Integrare prin Cercetare și Inovare” din 11.11.2021, Chișinău (USM) dedicată aniversării a 75-a a USM; ▪ Conferința științifică internațională cu genericul „INFRAȚIUNEA – RĂSPUNDEREA PENALĂ – PEDEAPSA. DREPT ȘI CRIMINOLOGIE” din 24-25.03.2022, Chișinău, USM.

Sumarul compartimentelor tezei. În *Introducere* se evidențiază actualitatea și însemnătatea temei de doctorat, se pune accentul pe scopul și obiectivele lucrării, ipoteza de cercetare, valoarea științifică a rezultatelor obținute, baza teoretico-metodologică și valabilitatea practică a tezei, căile de avizare a efectelor căpătate.

În compartimentul 1 „**Analiza investigațiilor științifice în domeniul expertizei criminalistice a scrisului**” se aduce în vizor situația curentă și posibilitățile de evoluție a grafoscopiei criminalistice în România și R.Moldova. Se constată că în România deocamdată nu este atestat un astfel de domeniu distinct de știința criminalistică precum teoria generală a expertizei judiciare, afirmat deja de câteva decenii în Republica Moldova.

Prin prisma analizei lucrărilor de specialitate se demonstrează că actualmente în cuprinsul științei criminalistice, un loc aparte î-și adjudecă grafoscopia judiciară, legată de examinarea și valorificarea în activitatea investigativă a infracțiunilor a diferitor înscrisuri și informații ce le conțin și a cunoștințelor specializate din această sferă.

Fundamentele teoriei grafoscopiei se sprijină pe anumite teze, validate științific și aprobate de practică: - scrierea și scrisul prezintă fenomene bazate pe deprindere, mecanismul scrisului este de natură convențional-reflectorică; - însușirile de bază ale scrisului sunt individualitatea și stabilitatea. La baza stabilității stă mecanismul fiziologic numit – *stereotip dinamic*. Stabilitatea scrisului este dinamică, relativă; - metodică examinării scrisului și a scrierii se sprijină pe studierea caracteristicilor ce reflectă particularitățile vorbirii în scris și a tehnicii de scriere.

Actualmente branșa în cauză ca element constituent al tehnicii criminalistice și totodată, ca parte a expertologiei judiciare, prezintă o disciplină teoretică și practică extrem de complexă, bazată pe tehnologii informaționale contemporane și cunoștințe din domenii, precum lingvistică, fiziologie, anatomie, psihologie și alte științe, orientate spre cunoașterea legităților mecanismului scrierii și a scrisului în scopul aflării adevărului științific. Ea este sprijinită pe opere fundamentale și lucrări valoroase publicate relativ recent în România, Republica Moldova, Federația Rusia, Franța, alte țări, o parte dintre care fiind comentate în capitolul vizat.

Compartimentul 2 intitulat „**Bazele științifice și metodice ale expertizei criminalistice a documentelor manuscrise**” înfățișează un scurt istoric al dezvoltării acestei subramuri a criminalisticii privind examinarea scrisului și semnăturii, precum și altor probleme generale, privind anumite reguli de verificare și examinare a documentelor manuscrise în condiții de teren și anume: noțiunea de document și a rechizitului în știința criminalisticii contemporane; obiectul, sistemul și metodele compartimentului criminalistic al grafoscopiei judiciare; obiectul, sarcinile, bazele teoretice și metodice ale examinării grafice a manuscriselor.

Se afirmă că scrisul contemporanilor noștri este marcat de modificări semnificative în direcția simplificării, generat de implementarea în școli a noi modele caligrafice de scriere,

utilizarea unor instrumente scripturale contemporane, apariția unei personalități de formație nouă etc. Sporște și împotrivirea infractorilor în cadrul cercetării faptelor penale, manifestat mai des prin distrugerea sau tănuirea actelor în litigiu, a specimenelor de comparație, autodeghizarea scrisului în cadrul urmăririi penale.

Compartimentul 3 „**Semnătura ca obiect de cercetare a expertizei grafoscopice**” cuprinde atât problematica apariției și evoluției semnăturii cât și clasificarea, dar și expertizarea lor de laborator. Evoluând ca modalitate de reprezentare grafică a individului și de adevărată consimțământului neatârnat la asumarea unor angajamente juridice, iscălitura prezintă rechizitul principal al documentelor. Dar, cu toate că dețin, la fel ca și scrisul, caracteristici individualizatoare constante, ele sunt tot mai des falsificate.

Se argumentează adoptarea unor măsuri de protecție contra falsului, revederea formularisticii documentelor financiare, bancare care oferă spațiu prea mic pentru ca cetățenii să semneze nestigherit, într-un mod firesc. Se fac referiri și la alte propuneri cu caracter de legeferenda, recomandări algoritmizate cu privire la obținerea mostrelor de comparație în vederea dispunerii expertizelor grafoscopice.

Concluziile generale și recomandările lucrării sintetizează rezultatele investigațiilor științifice privind valorificarea expertizei criminalistice a scrisului în activitatea de descoperire și cercetare a infracțiunilor, acestea fiind focusate pe elaborarea de măsuri tactico-organizatorice, juridice și metodologice de perfecționare a activităților expertale de referință, actualizare a doctrinei grafoscopiei judiciare dar și eficientizare a practicii de expertiză a scrisului și semnăturii din România și Republica Moldova.

1. ANALIZA INVESTIGAȚIILOR ȘTIINȚIFICE ÎN DOMENIUL EXPERTIZEI CRIMINALISTICE A SCRISULUI

1.1. Examinarea reglementărilor actuale și a lucrărilor de specialitate privind expertiza grafoscopică în România și Republica Moldova

Expertiza judiciară ca instituție de drept procesual, cu o istorie îndelungată, a intrat durabil în practica procedurii judiciare penale a României și Republicii Moldova⁷. Dezvoltându-se și perfecționându-se pe baza realizărilor progresului tehnico-științific, expertizele judiciare se dispun foarte des în scopul descoperirii și cercetării diverselor cauze penale a ambelor țări, contribuind astfel, la elucidarea unor circumstanțe decisive în aflarea adevărului. Mai mult, posibilitățile expertizelor sporesc continuu fie, în legătură cu apariția unor noi obiecte de cercetare (spre exemplu, calculatoarele și accesoriile acestora) fie, urmare a elaborării și aplicării unor noi mijloace, metode și procedee de examinare în cadrul laboratoarelor criminalistice.

Dar, făcând o privire scurtă și foarte generală, în aspect comparativ, prin prisma reglementărilor procesuale, a lucrărilor didactice și doctrine de specialitate⁸, publicate pe această temă în aceste spații, observăm că în România aspectele teoretice și practice ale expertizei sunt tratate, cu precădere, în partea tehnică a științei criminalistice, fiind desfășurate pe larg și în manualele destinate studenților de la facultățile de drept ale instituțiilor superioare de învățământ specializat (spre exemplu, prof. Gh.Alecu⁹, V.Bercheșan¹⁰, N.Cătună¹¹, L.Cârjan¹², I.Mircea¹³, E.Stancu¹⁴ ș.a.). De aici reiese că, în universul juridic românesc, expertiza judiciară a rămas ancorată la domeniul criminalisticii, ne fiind separată într-o branșă aparte, cu obiectul, sistemul și metodele sale distincte, așa cum este aceasta privită de către teoreticienii și practicienii juriști din Republica Moldova, Rusia, Ucraina și din alte țări a fostei URSS.

Acest lucru a fost observat și de alți cercetători din România, care au remarcat că, în majoritatea statelor exsovietice, expertiza judiciară, actualmente prezintă o despărțitură științifică de sine stătătoare și nu o parte a tehnicii criminalistice așa cum era percepută în epoca precedentă, fiind predestinată a ”argumenta teoretic acele procese ce se produc în activitatea

⁷ LĂPĂDUȘI, V., VOINEA, D. *Apariția și evoluția criminalisticii românești*. V.I.București: ACR, 2014, p.14. ISBN 978-973-0-16413-8.

⁸ VĂDUVĂ, N., VĂDUVĂ, L. *Expertizele, constatările tehnico-științifice și medico-legale-mijloace de probă în procesul penal*. Craiova: Terathopius, 1997. 141 p. ISBN 973-97-401-2-X.

⁹ ALECU, Gh. *Criminalistică*. Constanța: Ex Ponto, 2008. 465 p. ISBN 978-973-644-777-8.

¹⁰ BERCHEȘAN, V., RUIU, M. *Tratat de tehnică criminalistică*. București: Little Star, 2004. 752 p. ISBN 973-87077-1-4.

¹¹ CĂTUNĂ, N. *Criminalistică*. București: C.H.Beck, 2008. 228 p. ISBN 978-973-115-349-0.

¹² CÂRJAN, L. *Tratat de criminalistică*. București: Pinguin Book, 2005. 828 p. ISBN 973-87077-1-4.

¹³ MIRCEA, I. *Criminalistica*. București: Lumina Lex, 2010. 351 p. ISBN 973-87077-1-4.

¹⁴ STANCU, Em. *Tratat de Criminalistică*. Ed. a VI-a, rev. București: Universul juridic, 2015. 847 p. ISBN 978-606-673-673-2.

practică de expertiză judiciară”¹⁵, servind bază științifică semnificativă în activitatea de creare a fundamentelor științifice a claselor, genurilor și tipurilor de expertize.

Sprijinindu-se pe o metodologie distinctă și având funcții specifice, expertologia este inclusă în curricula disciplinelor pentru studii de licență și masterat în cadrul facultăților de drept ale universităților din Republica Moldova.

De menționat că, opinia privind separarea de la criminalistică a problematicii expertizei judiciare are rădăcini adânci, promovată încă de pe timpurile consolidării cunoștințelor științei criminalistice, fiind determinată de obiectul bipartit al acestei discipline. Mai mulți savanți din perioada criminalisticii sovietice (A.Șleahov, A.Ăisman ș.a), acceptând în fond natura juridică a criminalisticii, semnalau prezența în ea a unui element ne juridic (tehnic-naturalist), la care raportau preponderent metodele și mijloacele expertizei criminalistice, considerate de factură tehnico-naturalistă¹⁶.

Doar pe la sfârșitul a.70 ai sec. al XX-lea această idee a fost dezvoltată într-o teorie deosebită de către cunoscuții expertologi ruși A.Vinberg și N.Malahovskaia în monografia lor comună, intitulată ”Expertologia judiciară”¹⁷, definiția ramurei științifice respective fiind dată și de Marea Enciclopedie Sovietică¹⁸.

De menționat însă că, elaborarea substanțială a acestei teorii s-a produs doar la sfârșitul anilor '80 ai sec. trecut datorită eforturilor unor criminaliști consacrați din Rusia (Averianova T., Koruhov Iu., Mailis N., Orlova V., Rossinskaia E. ș.a.)¹⁹, fiind așezate fundamentele științifice generale ale expertologiei judiciare contemporane. Pornind de la raționamentele expuse de acești savanți, expertologa, în opinia cercetătorilor Gh. Golubenco și O.Neicuțescu urmează, pe drept, să oglindească, ”legitățile apariției și dezvoltării diverselor clase, genuri, tipuri, varietăți de expertize, să prezinte un sistem unic de cunoștințe sintetizate și sistematizate privind expertiza judiciară”²⁰.

Privită prin optica structurii, această teorie cuprinde actualmente problematica obiectului ei de studii, metodele și mijloacele folosite, conceptul de obiect al expertizei judiciare, sarcinile și subiecții efectuării ei și, desigur – principala problemă a domeniului - problematica elaborării și validării metodicilor de expertizare a materialelor de probă. Dincolo de cele menționate, în

¹⁵ NEICUȚESCU, O. *Obiectivitate și subiectivism în expertiza criminalistică*. Teză de doctor în drept. Chișinău: ULIM, 2010, p.14.

¹⁶ Apud: GOLUBENCO, Gh., NEICUȚESCU, O. *Expertiza criminalistică: realități și perspective*. Bacău: Bistrița, 2009, p.10. ISBN 978-973-88984-1-7.

¹⁷ ВИНБЕРГ, А., МАЛАХОВСКАЯ, Н. *Судебная экспертология. (Общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз)*. Волгоград: ВСШ, 1978.182 с.

¹⁸ Большая Советская Энциклопедия. Третье изд. М.,1978. Т.30. 890 с.// https://biblioclub.ru/?pdict&dict_id=63

¹⁹ АВЕРЬЯНОВА, Т.В. *Судебная экспертиза. Курс общей теории*. М.: Норма, 2007. 477 с. ISBN 978-5-89123-713-1.; РОССИЙСКАЯ, Е. Р. *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, уголовном и административном процессе*. М.: Норма, 2006. 655с. ISBN 5-89123-884-5.

²⁰ GOLUBENCO, Gh., NEICUȚESCU, O. *Expertiza criminalistică: realități și perspective*, op.cit., p.10.

această teorie sunt împletite și cunoștințe din disciplinele juridice de confluență, precum, spre exemplu, procedura penală, dreptul penal, criminologia, criminalistica, dar și științele de origine ale diverselor varietăți specifice de expertiză judiciară (psihologice judiciare, medico-legale, psihiatrice legale etc.)

Prin urmare, teoria în cauză, după cum se subliniază în literatura criminalistică de specialitate din R.Moldova, constituie ”un sistem de principii conceptuale, noțiuni și categorii, metode, legături și relații capabile să reflecte în măsură deplină obiectul cunoașterii științifice a acestui domeniu²¹.

Tot aici, este de menționat că problematica expertologiei și-a găsit reflectare și în legea procesual penală a Republicii Moldova în vigoare, în special în noua lege a R.Moldova - nr.68 din 14.04.2016 *Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar*²², la elaborarea și argumentarea principalelor teze ale căreia au participat nemijlocit un rând de practicienii criminaliștii autohtoni²³. Comparativ cu legea veche, nr.1086 –XIV din 23.06.2000²⁴, cea în vigoare la moment, aduce o seamă de novele reglementative. Aici se pornește, pe drept, de la ideea că, relațiile bine puse la punct dintre elementele fundamentale în cadrul sistemului de expertiză judiciară și în concordanță cu standardele internaționale de calitate, prezența specialiștilor respectivi de înaltă calificare în profesie, prezintă punctele forte în atingerea calității rapoartelor emenate de la aceștea, încât concluziile să fie obiective și convingătoare în orice cauză judiciară, contribuind astfel la aflarea adevărului științific în activitatea de înfăptuire a justiției.

La concret, legat conceptual de expertologia judiciară, în legea vizată este adoptată normativ forma mixtă de organizare a activităților de cercetare expertală, adică expertizele, efectuându-se atât în instituțiile statale din subordinea IGP MAI, MJ, CNA, MS, în frunte cu CNEJ de pe lângă MJ (instituție coordonatoare în acest domeniu) cât și, în rețeaua de birouri individuale sau asociate de expertiză alternativă (nestatală), înregistrate la Ministerul Justiției. Acestea din urmă se manifestă ca o contrabalanță celor oficiale, oferind posibilitatea persoanelor fizice și juridice, apărătorilor să solicite la necesitate în cauzele judiciare opinia specialiștilor respectivi, rezultatele cercetărilor sale expertii, redactându-le prin rapoarte de expertiză judiciară și extrajudiciară pe diverse sectoare de specialitate, cu excepția examinării bancnotelor și a

²¹ Ibidem, p.10.

²² Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-162/316 din 10.06.2016*. [citat 15.03.2019]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?=doc&lang=1&id>

²³ *Studiul efectuat în vederea reformării sistemului de expertiză judiciară*. [citat 28.06.2020]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?=doc&lang=1&id>

²⁴ Legea cu privire la expertiza judiciară și constatările tehnico-științifice și medico-legale, adoptată la 23 iunie 2000, nr. 1086 – XIV. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 144-145 din 16.11.2000 [citat 25.11.2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.doc=311530>

hîrtilor de valoare. Prin urmare, din cele expuse se observă tendința legiuitorului de a apropia competențele acestor două forme de organizare a activității expertale, dar cu anumite particularități. Se are în vedere că instituțiilor publice de expertiză judiciară le revine obligația să acopere în exclusivitate necesitățile de efectuare a expertizelor prevăzute în Nomenclatorul expertizelor judiciare²⁵, iar birourilor individuale legea le oferă competențe mai largi, inclusiv și în alte ramuri decât cele statuate de Nomenclator, exceptând expertizarea bancnotelor și hîrtilor de valoare.

Mai mult, prezenta lege, teoretic egalează în drepturi toți specialiștii care activează în instituțiile publice și cele nestatale, având același statut de *expert judiciar* – o profesie liberală, organizată și monitorizată de structuri specializate a MJ RM, la fel ca și cea de avocat, executor judecătoresc, notar, mediator, interpret, traducător sau administrator autorizat²⁶. În practică însă, organele judiciare destul de rar și ca excepție apelează la serviciile furnizorilor de expertiză nestatală, acestora din urmă revenindu-le mai frecvent sarcina efectuării expertizelor extrajudiciare, care nu dețin forță probantă - aspect care, realmente, îi defavorizează.

Oricum, tuturor experților le revine obligația să-și asigure de sinestătător perfecționarea profesională continuă, să participe cu rapoarte la conferințe științifice, să publice în reviste de specialitate materiale științifico-practice pe dimensiunea problemelor existente în acest domeniu.

Prin urmare, acordarea statutului de *expert judiciar* tuturor experților, inclusiv și celor din birourile individuale (și nu experți ”particulari” cum se susține uneori²⁷) înseamnă că specialistul respectiv deține licență întru practicarea meseriei de expert judiciar la specialitatea respectivă și este înscris în Registrul experților atestați²⁸, că acesta activează în laboratoare autorizate, dotate cu tehnici metrologizate, ceea ce reclamă validarea instituționalizată a ”capacității și competenței acestora”²⁹ de a realiza cercetări expertale la cererea organelor judiciare în specialitatea de expertiză solicitată.

În fine, legea în cauză reglementează și alte multiple aspecte sensibile, legate de activitatea expertului judiciar (accederea în profesie, răpunderea disciplinară, suspendarea activității acestuia, elaborarea și aprobarea metodicilor expertale ș.a.) care, fără îndoială, conferă o anumită

²⁵ Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova nr.195 din 24.03.2017 cu privire la aprobarea Nomenclatorului expertizelor judiciare. În: *Monitorul Oficial al R.Moldova* nr.109-118 din 07.04.2017. Disponibil: <http://www.lex.justice.md>

²⁶ *Raport de activitate a Ministerului Justiției RM pentru anul 2019*. [citat: 08.08.2020]. Disponibil: www.justice.gov.md/Raport_de_activitate_pentru_anul_2019.pd=md

²⁷ OGANESAN, A. *Interacțiunea subiecților procesuali în cadrul cercetării cauzelor penale*. Chișinău:Lexon-Prim, 2022, p.101. ISBN 978-9975-163-11-8.

²⁸ Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova nr.441 din 14.06.2017 cu privire la registrele de stat în domeniul expertizei judiciare. În: *Monitorul Oficial al R.Moldova* nr.201-213 din 23.06.2017. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99643&lang=ro

²⁹ CATARAGA, O. *Opinii privind problematica acreditării laboratoarelor de expertiză judiciară*. În: INFO-MED, nr.1, 2017, pp.6-10. ISSN 1810-3936.

eficiență și transparență domeniului respectiv, contribuie la întregirea profesionalismului experților și la sporirea calității rapoartelor de expertiză elaborate de către ei.

Cele menționate însă nu înseamnă că legea în cauză a adus claritate în toate privințele și că conceptual, pe segmentul expertizei judiciare nu mai este loc pentru mai bine. Avem în vedere unele teze doctrinare cuprinse în acest act normativ care suscită anumite rezerve, fiind interpretate neunivoc și în literatura de specialitate.

Spre exemplu, însăși noțiunea de expertiză judiciară, care aici este privită ca o activitate ”de cercetare *științifico-practică*...”³⁰. În doctrină s-a argumentat destul de convingător³¹, că experții, în cadrul efectuării sarcinilor expertale aplică procedee și metode științifice pentru a rezolva chestiuni practice de stabilire a adevărului în felurite cazuri judiciare. În activitatea lor ei nu urmăresc scopul de a dezvălui anumite legități ale realității, a verifica ipoteze științifice în sensul clasic al cuvântului, dar folosesc în activitatea lor soluții și metode bazate pe legitățile deja descoperite de către alți cercetătorii din diversele ramuri științifice.

Mai mult ca atât, actualmente expertul judiciar nu este în drept să aplice metodici ”personale” de lucru, dar numai proceduri special elaborate în instituții cu potențial tehnico-științific solid, cadre de înaltă calificare, fiind verificate în practică, aprobate și propuse unităților de expertiză de către organisme metodico-științifice specializate. Chiar dacă apar situații când pentru soluționarea unei sarcini expertale lipsește metoda respectivă și specialistul elaborează un anumit algoritm pentru a rezolva întrebarea, acesta, la fel urmează să fie confirmat cu privire la admisibilitate, inofensivitate pentru viața și sănătatea omului, mediu, dar și pe alte criterii-standard. Metoda elaborată de expertul în cauză se cere a fi, la fel, verificată dacă corespunde criteriului de etică și polivalență, ca mai pe urmă să fie aprobată de Consiliul metodico-științific al instituției respective și doar după aceasta să fie pusă în aplicare, deoarece rezultatele experimentelor desfășurate de expert în cadrul soluționării problemei litigioase într-un caz concret de expertiză, se pot dovedi întâmplătoare și ineficiente pentru alte cauze și situații de acest fel.

Oricum, revenind la conceptul de expertiză judiciară, ne alăturăm opiniei acelor cercetători care consideră că expertiza constituie ”o varietate de activitate practică”³², înfăptuită la dispoziția organelor judiciare, pentru a examina anumite circumstanțe, obiecte și împrejurări, în situațiile specificate de legile respective, de către cadre profesionale ce dețin cunoștințe specializate în tehnică, arte, alte ramuri științifice în vederea aflării adevărului în dosarele investigate.

³⁰ Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, op.cit, art.2.

³¹ АБЕРЬЯНОВА, Т.В., op.cit., p.158.

³² NEICUȚESCU, O. *Obiectivitate și subiectivism în expertiza criminalistică*, op.cit., p.31.

Legea analizată, în opinia noastră, n-a adus destulă claritate și în privința unei alte forme de folosire a cunoștințelor specializate – constatarea tehnico-științifică și medico-legală. Comparativ cu legea veche, care cu toate că pe alocuri confuz, dar a reglementat principalele aspecte de activitate și utilizare a cunoștințelor specializate de către specialiștii judiciari, antrenați în procedeele probatorii. Legea nr.68/2016 nu amintește de loc această sferă de activitate, în schimb, a instituit prin art.19 o nouă formă de aplicare a cunoștințelor specializate – expertiza extrajudiciară, la care s-a făcut referire mai sus. Aceasta se efectuează la solicitarea persoanelor fizice sau juridice, realizându-se ”în afara unui proces judiciar”³³ și reclamă înfăptuirea anumitor examinări bazate pe deținerea de cunoștințe specializate, tehnici, tehnologii și metodici expertale aprobate. Rezultatele acestor cercetări, redactate în formă de rapoarte de expertiză extrajudiciară, conform regulilor expertizei judiciare, nu constituie probe într-un proces, servind doar ”material auxiliar pentru o plângere, decizie, negociere, tranzacție de împăcare sau pentru un alt proces de natură extrajudiciară”³⁴.

În opinia noastră, această formă de aplicare a cunoștințelor specializate vine și ca supliment în susținerea activității apărătorului admis într-un proces penal pentru a solicita opinia unui expert, care ar putea efectua cercetări metodice pentru constatarea, clarificarea sau evaluarea circumstanțelor importante pentru cauză. Și aceasta, pe lângă posibilitățile expuse în p.3) al alin (2) al art.100 CPP RM care stătează că ”în interesul asistenței juridice, să solicite, cu consimțământul persoanei pe care o apără, opinia specialistului pentru explicarea chestiunilor care necesită cunoștințe speciale”.

Revenind la problematica constatărilor tehnico-științifice, trebuie remarcat că, doar art.139-141 ale CPP a RM prezintă normele unice în care constatările îi sunt atribuite anumite prevederi, care, în opinia noastră, suscită multe discuții și controverse în literatura criminalistică de specialitate – aspecte, la unele din care vom reveni suplimentar pe paginile acestei lucrări, în capitolele ce urmează.

Aici doar vom menționa că, în aspect gnoseologic, aceste prescripții ale articolelor susindicate se interpretează în mod diferit în încercarea de a decela tranșant esența constatării tehnico-științifice și medico-legale de expertiza judiciară. Cu toate că art.139 CPP RM stabilește condițiile efectuării constatării legate de necesitatea ”*explicării* unor fapte sau circumstanțe ale cauzei....”³⁵, apare întrebarea dacă persoana recrutată în calitate de specialist, pentru a *explica* anumite fapte sau împrejurări, efectuează în acest sens cercetări metodice, asemănătoare sau identice efectuării expertizei de către un alt subiect al procesului - expertul judiciar?

³³ Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, op.cit, art.19.

³⁴ Ibidem, art.19.

³⁵ Ibidem, art.139.

Întrebarea nu este lipsită de sens, întrucât în publicațiile criminalistice se promovează ideea că ”pentru efectuarea acestor constatări, se aplică aceleași reguli și metodici și se utilizează aceleași utilaje ca și la efectuarea expertizei judiciare, iar rezultatele lor au aceeași valoare juridică”....”că între aceste acțiuni (constatarea și expertiza – C.M.) practic nu există deosebiri³⁶... Mai mult, se susține că raportul întocmit de specialiști ”după formă și conținut, practic, nu se deosebește de raportul de expertiză”... ”că specialistul care efectuează constatarea tehnico-științifică sau medico-legală se bucură de aceleași drepturi”³⁷... că, ”specialistul este independent în proces și activitatea lui are caracter absolut independent”³⁸.

Din cele expuse mai sus, observăm anumite discordanțe între cele afirmate și prevederile Codului de procedură penală, apărute, în opinia noastră, inclusiv și din reglementare dificitară a constatărilor emenate de la specialist. Alin. (2) al art.87 a CPP RM statuează categoric că ”Opinia expusă de specialist nu substituie concluzia expertului”, adică nu se poate pune semnul egalității între concluziile din raportul specialistului și a expertului, acestea fiind acreditate de art.93 CPP în calitate de probe. În fond, această neconcordanță vine în opoziție cu postulatul procedural precum că, nu există ierarhizare a probelor, toate având aceeași forță probantă.

Cât privește independența specialistului, trebuie notat că, p.7) a alin. (5) al aceluiași articol 87 CPP stabilește clar obligația specialistului ”să se supună dispozițiilor legale ale organului de urmărire penală”³⁹, de aceea este greu de acceptat și afirmația că ”activitatea specialistului are un caracter absolut independent”. În opinia noastră, independența specialistului se poate referi doar la conținutul explicațiilor din raportul de constatare tehnico-științifică, adică în cazul când specialistul se manifestă ca sursă de probă, în rest el se supune indicațiilor absolut legale ale conducătorului procedurii probatorii la care participă.

În contextul acestor neclarități, urmează să ne expunem mai detaliat poziția asupra situației create. Dacă pornim de la subiectul acestor constatări – specialistul judiciar, trebuie notat că conform legislației, el este un subiect cu statut de sine stătător al procesului, sarcina principală a căruia este de a *acorda ajutor* la efectuarea unei acțiuni de urmărire penală concretă, dar și în a furniza OUP date de ordin informațional sau de factură experimentală și care nu necesită efectuarea de cercetări metodice care, de regulă, se sprijină pe tehnici instrumentale de laborator. Deci, specialistul nu efectuează investigații speciale orientate spre a dobândi noi date factologice, necunoscute instanței sau OUP până la acel moment, așa cum se prezumă de la o cercetare în formă de expertiză.

³⁶ GHEORGHITĂ, M. *Teoria și tactica expertizei judiciare*. Chiș.:CEP USM, 2020, p.26.ISBN 978-9975-152-44-0.

³⁷ Ibidem, p.27.

³⁸ Ibidem, p.29.

³⁹ Ibidem, art.87.

Specialistul judiciar, atribuit de Capitolul IV al CPP RM la *Alte persoane participante la procesul penal*, conform alin. (1) art. 87 CPP este ”persoana chemată pentru a participa la efectuarea unei acțiuni procesuale” în situațiile statuate expres de CPP și anume: cercetarea la fața locului (art.118); examinarea corporală (art.119); verificarea declarațiilor la locul infracțiunii (art.114); exhumarea cadavrului (art.121); experimentul în procedura de urmărire penală (art.123); efectuarea percheziției (art.127); ridicarea de obiecte și documente (art.130); colectarea mostrelor de comparație (art.154, 156); punerea bunurilor sub sechestru (art.207) și alte acțiuni procedurale, explicit specificate în CPP.

Legat de această prevedere, este îndoielnică și afirmația expusă în literatura de specialitate că constatarea prezintă ”o activitate efectuată de specialist în cadrul acțiunii procedurale, sau de sinestătător (sublinierea ne aparține - M.C.), pentru explicarea unor fapte sau circumstanțe ale cauzei cercetate”⁴⁰. Credem că, în astfel de cazuri, dacă specialistul judiciar și-a expus părerea într-un raport, ne fiind antrenat în prealabil într-o acțiune procesuală ca specialist, concluziile lui pot fi lovite de nulitate.

Potrivit alin. (3) art. 141 CPP, în cazul participării specialistului judiciar ”la efectuarea procedurilor probatorii, rezultatele constatărilor tehnico-științifice se includ în procesul-verbal al acțiunii respective”. Însă dacă acolo, în condiții de teren, specialistul judiciar nu reușește să formuleze anumite concluzii ca urmare a constatărilor sale, el le poate consemna într-un raport aparte, formularistica căruia nu este, la fel, prevăzută de CPP, dar care necesită a fi redactat ca desfășurare a constatărilor făcute în cursul acțiunii procesuale, realizate cu participarea lui.

Oricum, specialistul judiciar, la dispoziția verbală a conducătorului acțiunii procesuale făcută în cursul și la locul desfășurării ei, ”poate face o concluzie inclusă, fie nemijlocit în procesul verbal al acțiunii procedurale, fie într-un raport separat, dar oricum, ca continuare a celor constatate în cadrul acțiunii procedurale, la care a participat”⁴¹.

Dar, cu toate că legiuitorul nu a reglementat structura acestui raport, credem că acesta trebuie să cuprindă argumentele folosite și modul de verificare a ipotezelor emise de specialist, să fie foarte concis, redactat clar, prin termeni tehnici pe înțelesul organului de urmărire penală astfel, încât acesta să înțeleagă opinia și rațiunile care au determinat concluziile la care a ajuns specialistul. În acest sens el poate aduce anumite demonstrații, calcule, fotografii, diagrame, respectând principiile rațiunii logice pentru a convinge ordonatorul în obiectivitatea faptelor și informațiilor furnizate.

În fine, când pretinsul specialist, nu este cooptat pentru efectuarea procedurii probatorii respectiv el, în fond, nu are statut de specialist în înțelesul CPP RM, de aceea nu-și poate asuma

⁴⁰ GHEORGHITĂ, M., *Teoria și tactica expertizei judiciare*, op.cit., p.26.

⁴¹ CHIOTICI Dr. *Formele de utilizare a cunoștințelor specializate la cercetarea locului faptei*. În: Studii Juridice Universitare. Nr.3-4., 2017, p.216. ISSN 1857-4122.

și dreptul de a expune opinii, de a formula concluzii, de a face explicații relativ la faptele sau circumstanțele cauzei respective, cu atât mai mult – să alcătuească rapoarte conform art.141 CPP al Republicii Moldova.

Cât privește cadrul de reglementare a domeniului activității de expertiză judiciară din România, trebuie menționat că și acesta a suportat în ultima perioadă modificări benefice, incluse preponderent în art.172-181 și 191 din titlul IV al Părții generale, cap. IV *Expertiza și constatarea* al CPP al României, intrat în vigoare la 1.02.2014⁴². Astfel, alin (1) al art.172, CPP prevede că ”Efectuarea unei expertize se dispune când pentru constatarea, clarificarea sau evaluarea unor fapte ori împrejurări ce prezintă importanță pentru aflarea adevărului în cauză este necesară și opinia unui expert”⁴³. În același articol la alin (4) se indică că ”Expertiza poate fi efectuată de experți oficiali din laboratoare sau instituții de specialitate ori de experți independenți autorizați din țară sau din străinătate, în condițiile legii”⁴⁴.

Tot aici trebuie spus că, actualmente actul juridic principal care reglementează activitatea de expertiză criminalistică în România rămâne Ordonanța Guvernului nr.75 din 24.08.2000 *privind organizarea activității de expertiză criminalistică*, cu modificările ulterioare operate prin Legea nr.156 din 05.07.2011, care constituie o pârghie primordială în procesul de redresare și îmbunătățire a situației din acest domeniu.

În contextul armonizării legislației României la standardele Uniunii Europene, actul normativ susmenționat are importanță și din considerentul că instituie posibilitatea efectuării expertizelor ordonate de organele competente, atât de către experți oficiali, cât și de către experți independenți autorizați, care își pot desfășura munca în unități publice sau private de expertiză judiciară. Totodată stabilește procedura de autorizare a laboratoarelor particulare de expertiză judiciară, specialitățile de expertiză, în care se poate dobândi calificativul de expert, modalitatea de retragere a statutului de expert, precum și modul de exercitare a activității de expert criminalist – individual sau în societăți civile profesionale⁴⁵. Dincolo de aceasta, facilitează dreptul la apărare garantat de Constituția României⁴⁶. Se are în vedere că părțile în proces obțin dreptul de a recomanda din propria inițiativă experți particulari incluși în registrul experților autorizați.

Armonizarea legii procesual penale a României la standardele europene pe dimensiunea expertizei a presupus un rând de prefaceri și actualizări. Un aport semnificativ în acest sens l-a

⁴² Codul de procedură penală al României, adoptat prin Legea nr.135 din 1.07.2010. În: *Monitorul Oficial al României* nr.486 din 15.07.2010 publicat în Codul penal și Codul de pr. penală: actualizate la 1.07.2017. București: Solomon, 2017. ISBN 978-606-8892-14-6.

⁴³ Ibidem, art.172.

⁴⁴ Ibidem, alin 4, art.172.

⁴⁵ DRĂGHICI, C., NECULA, I., STOIAN M., op.cit., p.21.

⁴⁶ *Constituția României*, actualizată la zi, aprobată prin referendumul național din 18-19.10.2003, intrată în vigoare la 29.10.2003. Disponibil: <http://www.constitutia.ro>

adus ”*Strategia de dezvoltare a justiției ca serviciu public pentru perioada 2010-2014*”. Realizarea acestei strategii a făcut posibil excluderea monopolului statului asupra activității de expertiză judiciară, aspect foarte sensibil, care s-a discutat intens pe paginile literaturii de specialitate de către cercetătorii criminaliști⁴⁷.

Actualmente, în lumina noilor reglementări în disciplina expertizei judiciare credem important a menține această tendință de modernizare a legislației în domeniul dat, susținută și de criminaliștii români⁴⁸ prin consolidarea instituțională a sistemului judiciar, eficientizarea activității de expertiză pe baza standardelor în domeniu - fapt susținut și de ”*Strategia de dezvoltare a sistemului judiciar 2015-2020*” din România⁴⁹.

Aceste tendințe de modernizare și perfecționare continuă a reglementărilor procesuale în domeniul expertizei judiciare și pe tărâmul Republicii Moldova, pot fi observate chiar dintr-o simplă comparație a Rapoartelor de activitate ale Ministerului Justiției R. Moldova din ultimii ani (2019-2021) – toate acestea constituind parte a Strategiei pentru asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025, adoptată de către Parlamentul Republicii Moldova la 06.12.2021. Exemplificativ, vom face referire doar la o modificare a Legii nr.68/2016 *cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar*. Conform art.85 a acestei legi se stabilea că laboratoarele de expertiză judiciară urmau a fi evaluate și autorizare în termen de 5 ani de la intrarea în vigoare a legii. Întrucât acest termen devenea scadent în data de 10.12.2021, iar drept consecință de la această dată o condiție obligatorie pentru valabilitatea raportului de expertiză este și deținerea actului de autorizare a laboratorului, Ministerul Justiției a inițiat procesul de amendare a art.85 din Legea nr.86/2016.

Astfel, termenul a fost extins cu 3 ani, de la 5 ani la 8 ani - termen rezonabil pentru executarea sarcinilor corespunzătoare și care a permis ca rapoartele de expertiză să rămână valabile pentru instanța de judecată - fapt care urma să afecteze în mod direct desfășurarea tuturor proceselor de judecată atât în materie civilă cât și penală⁵⁰.

În fine, în încheierea acestor referințe reglementative asupra situației generale în domeniul expertizei judiciare din spațiul vorbitorilor de limbă română, trebuie subliniat că procesele în cauză, menționate mai sus au influențat și problematica discutată pe paginile publicațiilor de specialitate, inclusiv și cele ce vizează materia supusă cercetării – expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii.

⁴⁷ GOLUBENCO, Gh., NEICUȚESCU, O. op.cit., p.21; GRIGORAȘ, C. *Monopol de stat în mafia expertizelor*. În: *Gardianul*.10.09.2007. Disponibil: http://www.gardianul.ro/cat_menu.css

⁴⁸ CIOBANU, P., STANCU, Em. *Criminalistică. Tactica criminalistică*. București: Universul Juridic., 2017, p.46. ISBN 978-606-39-0153-9.

⁴⁹ Hotărârea Guvernului României nr.1.155/2014 pentru adoptarea Strategiei de dezvoltare a sistemului judiciar 2015-2020. În: *Monitorul Oficial al României* nr.19 din 12.01.2015.

⁵⁰ *Raport de activitate al Ministerului Justiției pentru anul 2021*. Disponibil: <https://www.justice.gov.md>

Dar, ca să se înțeleagă mai clar situația în domeniul îngust al cercetării criminalistice a scrisului și semnăturii în România și R.Moldova, în cele ce urmează vom analiza succint cele mai importante lucrări de specialitate din ultima perioadă publicate în acest arial.

În debutul analizei să ne referim la o lucrare fundamentală pe această temă, semnată de reputatul prof. L.Ionescu, mult apreciată de juriștii teoriticieni și practicieni din România, Republica Moldova, dar și de peste hotarele acestor state. Este vorba de ”*Expertiza criminalistică a scrisului*”, prima ediție a căreia a apărut în a.1973 la editura *Junimea*, a doua – în a.2010 la editura *C.H.Beck*, București. Lucrarea cuprinde 5 capitole în care se acreditează problematica complexă a fundamentului științific al identificării persoanelor după scris, se prezintă desfășurat metodică examinărilor comparative identificatoare a diverselor înscrisuri, arătându-se și specificul procedurilor de determinare a autorului în cazuri de deghizare intenționată a scrisului.

Credem, că nu vom exagera dacă vom afirma că această publicație prezintă una din cele mai ample și mai deplin documentate monografii pe problema grafoscopiei din România și R.Moldova, care și la ora actuală, de loc nu și-a pierdut actualitatea, rămânând total valabilă pentru efectuarea expertizelor grafice și pentru inițierea în acest gen de activitate criminalistică. Și aceasta pentru că progresele tehnologice moderne, implementate în sfera documentologiei, (”VSC-6000”, ”Raman”, ”ESDA”), microscopia electronică, alte aparate performante nu pot încă evedenția dacă un scris este original sau falsificat prin copiere, imitație, sau într-un alt mod. Cu alte cuvinte, în expertiza grafică procedeele și mijloacele tehnice puțin cu ce pot ajuta realmente pe expertul grafoscopist în formarea opiniei sale, bazate pe experiența eminamente personală, fără referiri la anumite măsurători tehnice sau matematice.

Ideile expuse de regretatul profesor L.Ionescu în prezenta lucrare, devenită carte de căpătâi pentru experții grafoscopiști din spațiul nostru românesc rămân, pe drept, axiome acceptate de toți specialiștii: a) nu există două persoane care să scrie exact la fel (individualitatea scrisului); b) scrisurile tuturor persoanelor prezintă o varietate naturală (stabilitate relativă)⁵¹.

În contextul celor arătate, apreciem ”*Expertiza criminalistică a scrisului*” ca o lucrare de bază în domeniul grafoscopiei judiciare ce servește atât instruirii tinerilor experți cât și tuturor celor implicați în activitatea profesională de înfăptuire a justiției.

În continuarea analizei să examinăm p.5.2. *Expertiza grafică și tehnică a documentelor* din lucrarea intitulată *Expertiza criminalistică în probațiunea judiciară* apărută recent la editura Sitech, Craiova în a.2016, fiind semnată de cunoscuții savanți criminaliști din România C.Drăghici, I.Necula și M. Stoian⁵². Ea este adresată deopotrivă teoriticienilor, practicienilor,

⁵¹ IONESCU, L. *Expertiza criminalistică a scrisului*. București: C.H.Beck, 2010, p.XV. ISBN 978-973-115-731-3.

⁵² DRĂGHICI, C., NECULA, I., STOIAN M., op.cit.

magistraților, studenților din cadrul facultăților de Drept, cât și specialiștilor criminaliști – viitori experți, constituind un ghid teoretic și practic, cu certe valențe aplicative.

Privită la general, lucrarea în cauză este de actualitate sporită și oportună prin faptul că se înscrie în contextul actual al trendului modernizării legislației românești, întrucât analizează elementele de noutate introduse în Codul de procedură penală în domeniul expertizei și modul cum este transpusă legislația comunitară referitoare la acreditarea furnizorilor de servicii pe segmentul expertizei criminalistice care desfășoară activități de laborator. Mai mult, publicația aduce claritate în evoluția expertizei judiciare, în special celei criminalistice, supune analizei critice legislația specială din domeniul expertizei și evidențiază necesitatea punerii în practică a prevederilor Legii României nr.156/2011 de modificare și completare a Ordonanței nr.75/2000, oferind alternativă la sistemul instituțional public de expertiză criminalistică prin susținerea apariției laboratoarelor de expertiză din sectorul privat, argumentând și necesitatea elaborării unui act normativ pentru exercitarea profesiei de expert criminalist independent.

De asemenea, publicația analizată pune în evidență rolul și particularitățile procesului de acreditare a laboratoarelor criminalistice din cadrul Poliției Române, oportunitățile oferite de canalele de cooperare polițienească prin schimbul automat de date dactiloscopice și genetice între statele membre ale UE, prezintă principii noi și proceduri specifice de lucru în principalele ramuri de expertiză criminalistică clasică, inclusiv grafoscopică prin prisma experienței practice a expertului criminalist autorizat, a posibilităților tehnice oferite de laboratoarele de expertiză din INC și Serviciile criminalistice județene, dar și a principalelor sarcini dispuse prin expertize și soluționate de experți care formulează concluzii în baza unor cercetări metodice, fundamentate științific și aprobate de practică.

Dacă e să analizăm punctul 5.2. *Expertiza grafică și tehnică a documentelor* din cuprinsul cărții supusă analizei, observăm că el este divizat în 2 subpuncte: A) – ”Expertiza grafică și tehnică a documentelor scrise de mână”; B) – ”Expertiza tehnică a documentelor”. De aici se înțelege că acestea sunt și tipurile de expertiză a documentelor. La prima vedere se crează impresia că nu se face diferență între două varietăți distincte de expertiză – cea grafică și cea tehnică a actelor, în cazul de sus, acestea fiind împreunate. Nomenclatorul expertizelor judiciare al R. Moldova⁵³ stabilește clar diferența dintre ele prin obiectivele, metoda de examinare etc., plasându-le în diferite compartimente. Aceste observații, cu referire la alte lucrări didactice au mai fost făcute de cercetătorii criminaliști, fiind considerate simple confuzii⁵⁴. În opinia noastră, situația nu este atât de simplă, întrucât examinarea grafoscopică a oricărui document scris,

⁵³ Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova nr.195 din 24.03.2017, op.cit.

⁵⁴ VĂCARU, I. *Diagnostica – sarcină a cercetării tehnico-criminalistice a documentelor*: tz. de doct. în drept. Chișinău: ULIM, 2014, p. 17. Disponibil: [www.http://cnaa.acad.md](http://cnaa.acad.md)

conform prevederilor metodicii – tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice⁵⁵ trebuie pornită de la examenul tehnic al documentului pentru a verifica dacă acesta este executat original sau este realizat prin intermediul copiatorului sau prin alte genuri de reproducere a documentelor – obiective ale expertizei tehnice a actelor. Deci, specialistul grafoscopist trebuie să posede cunoștințe și abilități din ramura examinării tehnice a documentelor ca să soluționeze corect sarcinile expertizei grafoscopice.

Iată de ce, considerăm corectă și justificată denumirea dată în p.5.2. *Expertiza grafică și tehnică a documentelor* din lucrarea analizată. De aici se desprinde concluzia și recomandarea de a reîntitula și denumirea *expertizei grafoscopice* din Nomenclatorul indicat mai sus, în *expertiza grafoscopice și examenul tehnic al documentelor*. Mai mult, în acest context, credem la fel incorect a oferi licență specialiștilor, conform Legii R.Moldova 68/2016 doar pentru efectuarea expertizei grafoscopice, fără ca aceștea să fie verificați în cunoașterea problematicei de rigoare a expertizelor tehnice a actelor întrucât, specialiștii în cauză urmează să demonstreze întâi de toate cunoștințe din ramura expertizei tehnico-criminalistice a documentelor pentru a efectua în continuare examinări de factură grafică a textelor și semnăturilor manuscrise.

În altă ordine de idei, dacă am supune analizei structura actuală a documentologiei criminalistice prin prisma lucrării analizate, observăm că aici ea cuprinde doar două elemente: grafoscopia și examenul tehnic al actelor. Desigur, criminalistica epocii precedente din perioada sec. al XX-lea aborda chestiunile cercetării documentelor sub două aspecte: expertiza grafică și expertiza tehnică a actelor. Materialele didactice din primele decenii ale sec. al XX-lea editate, inclusiv și în R.Moldova, tratează structura documentologiei compusă din trei elemente: **1)** Cercetarea manuscriselor pentru a determina executorul textului, a înscrisurilor cifrice sau a semnăturii; **2)** Cercetarea documentelor pentru a determina diverse falsuri, restabilirea actelor arse, distruse, alterate, relevarea înscrisurilor slabvizibile sau invizibile, stabilirea naturii materialelor de scriere, aprecierea vechimii confecționării documentului, depistarea, descifrarea și citirea înscrisurilor criptografice; **3)** Stabilirea autorului spiritual al textului, adică persoana care a compus textul în litigiu⁵⁶.

La fel este structurată materia respectivă și în alte manuale editate recent⁵⁷. Această direcție științifică și practică în documentologia Republicii Moldova este susținută de Nomenclatorul expertizelor la care s-a făcut referire mai sus, intitulată: *Expertiza de determinare*

⁵⁵ CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice*. Cod MT 4.01, adoptată la 10.04.2017 de CMȘ al CNEJ de pe lângă MJ al RM. Disponibil: <https://cnej.gov.md/ro/content/registrul-metodicilor-de-expertiza>

⁵⁶ GOLUBENCO, Gh. *Considerații privind contribuția metodelor grafoscopice la identificarea persoanelor*. În: Revista Română de Criminalistică. Nr.3, 2013, pp.1325-1327. ISBN 978-973-115-731-3.

⁵⁷ ИЩЕНКО, Е.П., ОБРАЗЦОВ, В.Я. *Криминалистика*. М.: Эксмо, 2005. 474 с. ISBN 5-699-10766-5; *Криминалистика: Учебник для студентов вузов*. Под ред. А.Ф.Волынского, В.П.Лаврова. 2-изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ – ДАНА: Закон и право, 2013. 943 с. ISBN 5-699-10766-5.

a autorului unui text, de aceea, credem că acest gen de expertiză și direcție de cercetare documentologică trebuie reflectată și în cursurile universitare de criminalistică.

Scopul acestui gen de expertiză este examinarea stilului vorbirii în scris și a exprimărilor într-un text manuscris în vederea determinării specificului acestuia și a celui care l-a compus, după cum urmează: ”- identificarea autorului unui anumit fragment de text sau act anonim, dactilografiat, imprimat etc.; - determinarea nivelului educațional, cultural, a profesiei, vârstei, sexului, originii, regiunii de proveniență a executantului; - determinarea limbii materne a autorului textului, a dialectului; - determinarea stării psihoemoționale neobișnuite (condiții de boală, de teamă, stres etc.) a autorului textului; - determinarea întocmirii unui anumit fragment de text, cu modificarea intenționată a caracteristicilor limbajului de scriere; - stabilirea caracteristicilor autorului (apartenența de sex, vârstă, grup social, gen de activitate, zonă geografică, purtător al limbii textului etc.) conform textelor; - altele asemenea”⁵⁸.

O altă lucrare de specialitate cu impact pronunțat asupra grafoscopiei este manualul “*Tratat de tehnică criminalistică*” elaborat și editat în a.2004 de către doi cercetători din România-V.Bercheșan și M.Ruiu⁵⁹. Compartimentul 8 scris de prof. V.Bercheșan ”*Cercetarea criminalistică a înscrisurilor. Identificarea persoanei după scris și examenul tehnic al documentelor*” este compus din trei despărțituri ce cuprind paisprezece articole.

De la bun început menționăm că, acest compartiment, autorul fiind prof. V. Bercheșan constituie o realizare amplă și desfășurată a problematicei documentologiei criminalistice, în care este expus destul de larg și profund nivelul științei respective pe această direcție de cercetare la momentul publicării ei. De menționat că, materia examinării actelor manuscrise și, nu numai, expusă în această lucrare a mai fost analizată anterior și de alți cercetători, alăturându-ne la unele din concluziile acestora cu anumite specificări suplimentare în ceea ce privește examinarea scrisului⁶⁰.

O privire sumativă a cuprinsului manualului analizat permite a observa că, întrucât cap. VIII este urmat de următorul, ce tratează metodele de comitere și examinare a falsurilor în documente, este clar că autorul a consacrat cap. VIII pentru a expune chestiunile ce țin de examinarea materialelor scriptice. Succesiunea în cauză a redării materialului pozitiv este coerentă și motivată prin tradițiile încetățenite. Însă, după cum am obiectat la lucrarea analizată mai sus, lipsește și aici problematica identificării autorului intelectual al documentului ca sarcină a subramurii documentologice, elaborarea pe această bază a fundamentelor teoretice ale expertizei respective.

⁵⁸ Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova nr.195 din 24.03.2017, op.cit.

⁵⁹ BERCHEȘAN, V., RUIU, M., op.cit.

⁶⁰ GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I. *Teoria și practica diagnosticării falsului în rechizitele documentelor*. Constanța: Muntenia, 2014. 190 p. ISBN 978-973-692-369-2.

Prin urmare, în această subramură mult înseamnă modul în care este tratat însuși conceptul de document. În lucrarea analizată *documentul* este privit doar ca *act scris* – părere, care contravine opiniilor doctrinei contemporane de evoluție a acestui concept, deoarece chiar principalele acte procesual - penale reglementează utilizarea actelor și în altă variantă reprezentativă (art.157 Codul de procedură penală a RM, art. 97 al CPP a României). Mai mult, cercetătorul român I.Văcaru scrie, pe drept, că: ”în calitate de documente ca surse importante de probă pot evolua și acelea ce nu dețin nici o legătură cu infracțiunea săvârșită, însă prin prezența lor într-un anumit loc pot mărturisi despre fapte importante pentru cauză sau, chiar fiind nule din punct de vedere juridic, ele conțin informație utilă pentru elaborarea unor versiuni întemeiate în scopul descoperirii și cercetării infracțiunilor”⁶¹.

Rezumând cele spuse, apreciem capitolul analizat ca unul valoros și util tineretului studios, dar și pentru practicienii criminaliști, licențiați în grafoscopie, care pot găsi aici răspunsuri la un șir de chestiuni legate de identificarea autorilor unor texte sau diagnosticarea diverselor circumstanțe legate de scris și semnătură.

Publicația la care ne vom opri în continuare este semnată de prof.univ. S.Alămoreanu și poartă denumirea ”*Problematica expertizelor criminalistice. Note de curs pentru studii de master*”⁶². Secțiunea 1. *Expertiza scrisului* din capitolul V. *Genuri de expertize criminalistice* prezintă obiectivul nostru de studiu în contextul temei de cercetare. Secțiunea în cauză cuprinde 6 paragrafe, în care se urmărește metodologia cercetării grafice, însușirile scrisului care contribuie la identificarea scriptorului, ale aspecte ce scot în evidență posibilitățile și modalitățile de detectare a falsului în documente.

Lucrarea, oferind o imagine teoretică asupra problematicei expertizelor criminalistice la general, este adresată în principal studenților de la cursurile de master, însă poate fi utilă atât specialiștilor aflați deja în activitate cât și cercetătorilor interesați de problemele actuale ale acestui domeniu. Întrucât în prezentul curs este pus un accent particular pe problematica identificării persoanelor după scris și semnătură, o considerăm reprezentativă din punctul de vedere al înțelegerii situației în domeniul grafoscopiei în spațiul vorbitorilor de limbă română.

De notat că, chiar din structura secțiunii supusă analizei se observă caracterul complex al expertizei grafoscopice: mijloace, metode și proceduri de factură tehnico-criminalistică și grafică de comparație, ceea ce, odată în plus, confirmă concluzia formulată mai sus că expertiza grafoscopică a scrisului și semnăturii deține caracter complex și urmează a fi anticipată de un examen tehnic pentru a exclude o eventuală contrafacere prin copiere sau imitare a scrisului sau semnăturii. O dovadă suplimentară celor menționate este și faptul că actualmente mai toate

⁶¹ VĂCARU, I., op.cit., p.57.

⁶² ALĂMOREANU, S. *Problematica expertizelor criminalistice. Note de curs pentru studii de master*. București: Hamangiu, 2013. 163 p. ISBN 978-606-522-579-4.

varietățile de expertiză din clasa celor criminalistice obișnuite se subclasifică în cel puțin două, uneori și trei despărțituri specifice.

De pildă, expertiza tehnico-criminalistică a documentelor are ca obiectiv, în primul rând, examinarea rechizitelor documentului iar, în al doilea rând – cercetarea materialelor de scriere (pasta, cerneala, hîrtia etc.)⁶³ Iată de ce, reiterăm că, în opinia noastră, ar fi incorect a oferi licență la cererea specialiștilor doar pe dimensiunea grafoscopică care, în fond, cel mai frecvent este complexă (grafică precedată de un examen tehnic al documentului) de unde și necesitatea de a opera remanieri și la Nomenclatorul expertizelor judiciare⁶⁴ pentru întitularea corectă a "expertizei scrisului și semnăturii" în "*expertiza grafoscopică și examenul tehnic al documentului*".

În concluzie menționăm că, secțiunea analizată deși conține aspecte doctrinare, tratează destul de cuprinzător și detaliat problematica practică, inclusiv expunerea unor metodici expertale și rețete concrete privind efectuarea de expertize și, pe această cale apreciem valabilitatea semnificativă a conținutului pentru ofițerii de urmărire penală și specialiștii din laboratoarele criminalistice, dar și juriștii interesați de materia cercetării scrisului, semnăturii și a examenului tehnic al documentelor.

Tot în contextul tematicii noastre de cercetare, merită atenție și o succintă analiză teza de doctorat a cercetătorului român O.Necuteșcu întitulă *Obiectivitate și subiectivism în expertiza criminalistică*⁶⁵. În lucrare sunt analizate aspectele doctrinare ale expertizei judiciare și a instituției de expertiză criminalistică prin prisma principiilor fundamentale de activitate în acest domeniu în contextul implementării conceptului adversativ în activitatea de investigare a infracțiunilor, racordării cadrului juridic și instituțional la exigențele contemporane. Se argumentează necesitatea formării în spațiul românesc a unui domeniu de cunoaștere distinct de știința criminalistică - teoria generală a expertizei judiciare, se formulează recomandări cu caracter metodologic și legislativ ce au ca obiectiv minimizarea subiectivismului în aprecierea rapoartelor de expertiză și obiectivarea procesului de judecare a cauzelor cu aplicarea cunoștințelor criminalistice de specialitate.

Împărtășim constatările autorului, când scrie că elemente de subiectivism persistă și în erorile expertale din ramura cercetării scrisului și că, "în domeniul expertizei grafoscopice cele mai tipice erori sunt următoarele: 1) elaborarea în calitate de cea mai verosimilă – a unei versiuni

⁶³ МИТРИЧЕВ, В.С., ХРУСТАЛЕВ, В.Н. *Основы криминалистического исследования материалов, веществ и изделий из них*. СПб.: Питер, 2003, с.296-355. ISBN 5-314-00137-3.

⁶⁴ Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova nr.195 din 24.03.2017, op.cit.

⁶⁵ NEICUȚESCU, O. *Obiectivitate și subiectivism în expertiza criminalistică*. Teză de doctor în drept. Chișinău: ULIM, 2010. 171p

greșite și, orientarea cercetărilor ulterioare pentru a o confirma; 2) aprecierea definitivă incorectă a rezultatelor cercetării – a coincidențelor și (sau) a caracteristicilor divergente”⁶⁶.

De mare utilitate în rândul experților criminaliști, procurori, judecători, studenți se bucură și monografia ”Expertiza criminalistică a semnăturii”⁶⁷, semnată de doi cercetători - experți criminaliști români – A.Frățilă și Gh. Pășescu, cu o vastă experiență în ramura examinării semnăturilor, care au realizat un material documentar bine structurat și sprijinit pe exemple din practica judiciară românească ce cuprinde numeroase contribuții personale.

Lucrarea numără 8 capitole, după cum urmează: 1) Semnăturile autentice; 2) Semnăturile falsificate; 3) examinarea documentelor și semnăturilor supuse expertizei; 4) Examinarea comparativă a semnăturilor; 5) erori posibile în examinarea semnăturilor; 6) raportul de expertiză; 7) Particularitățile expertizei unor categorii de semnături; 8) Alte aplicații ale semnăturilor.

Autorii, dincolo de expunerea metodologiei generale de expertizare a semnăturilor, după cum se observă și din cuprinsul cărții, au acordat un mare spațiu particularităților examinării acelor categorii de iscălituri ce implică un anumit specific de abordare, cum ar fi: cele executate de bătrâni, de analfabeți, semnăturile realizate în alte alfabetice decât cel latin, semnăturile redactate prin mijloace de copiere și multiplicare etc.

Autorii, fiind specialiști consacrați în domeniul criminalisticii nu au conceput cartea ca pe un volum de date preluate din lecturi ci oferă o viziune originală în tratarea unor concepte legate de proprietățile semnăturii (individualitate, stabilitate relativă și naturalețe), prezentarea elementelor ce indică autenticitatea unei semnături, aprecierea valorii identificatoare în cadrul examinărilor comparative, metodologia efectuării acestor examinări ș.a.

În lista publicațiilor pe tema documentologiei trebuie inclusă și cartea ”Criminalistica”⁶⁸ elaborată în calitate de manual pentru studenții facultăților de drept de către cercetătorul moldovean S.Doraș, specialist de prima mărime în criminalistica națională a R.Moldova, care a susținut și teza de doctorat pe problema cercetării scrisului și a vorbirii în scris în actele executate în limba română (1973). Interes anume în manualul indicat prezintă paragraful intitulat „Cercetarea criminalistică a documentelor”.

Capitolul în cauză numără 4 dispărături, în care se dezvăluie problematica principală a documentologiei criminalistice. Analiza materiei acestui compartiment denotă că chestiunile expuse clar și coerent de autor prezintă date operante studenților, masteranzilor, dar și specialiștilor practicieni din instituțiile publice de expertiză judiciară.

⁶⁶ Ibidem, p.145.

⁶⁷ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a semnăturii*. București: Național, 1997.300 p. ISBN 973-9308-06-6.

⁶⁸ DORAȘ, S. *Criminalistica*. Chișinău: Tip. centrală, 2011. 632 p. ISBN 978-9975-53-015-6.

Apreciem binevenită expunerea metodicii particulare de expertizare a manuscriselor, etapele acestui proces, cerințele clare față de modelele de comparație - libere și experimentale dar și modalitățile de obținere a acestora. Dar, privită la general, materia analizată suferă și de anumite imperfecțiuni și lacune legate de insuficiența prezentării mijloacelor tehnico-criminalistice moderne aplicate în practica actuală a acestei sfere (tehnologiile videospectrale, electrostatice, de comparare: "VSC", "DOCUBOX", "FORAM", "ESDA" ș.a.⁶⁹).

O altă scăpare, credem, este lipsa materialelor legate de determinarea autorului intelectual al documentului. Trecând peste acestea, trebuie recunoscut că insuficiența unor publicații de anvergură pe tema cercetării criminalistice a scrisului și a documentelor, la general, materialul analizat prezintă o valoare importantă în evoluția doctrinei grafoscopiei judiciare în arealul românesc.

În încheiere subliniem că, materialul didactic al conf. univ. Simion Doraș, fiind conceput în scopul perfecționării procesului de pregătire inițială a cadrelor juridice naționale, utilizează sintagme și exprimări pe înțelesul tuturor, avându-se în vedere studenții, în primul rând, dar și juriștii practicieni și, nu încape îndoială că, că nu-și va diminua valoarea timp îndelungat.

În contextul analizei lucrărilor de factură didactică cu impact asupra cercetării criminalistice a scrisului, trebuie menționată și lucrarea prof.univ. Gh. Golubenco *Criminalistica: obiect, sistem, istorie*⁷⁰. Prezintă sintetic varietatea de aspecte general teoretice, monografia oglindește starea actuală a criminalisticii moderne inclusiv problematica expertizei grafoscopice. Autorul, într-o formă sintetică, în mod cronologic, analizează constituirea teoriei privind obiectul de studiu al științei criminalistice, modelele conceptuale de criminalistică pe plan mondial, sarcinile și metodele criminalisticii, evoluția și problemele actuale ale sistemului criminalisticii, caracterul și locul ei în sistemul științelor.

Prezintă interes opinia autorului privind specificul criminalisticii occidentale cu privire la reflectarea problematicii grafoscopiei în publicațiile științifice. El menționează, pe drept că, "criminalistica occidentală a apărut și a evoluat din necesități practice în sânul structurilor polițienești pentru a prelua și adapta din diverse domenii procedee, modalități și mijloace tehnico-științifice de descoperire și expertizare a materialelor de probă în scopul investigării infracțiunilor"⁷¹. Urmare acestor procese, criminalistica țărilor apusene se evidențiază prin dotarea unităților de expertiză cu mijloace tehnico-științifice performante, utilizarea pe larg a

⁶⁹ MIHAI, R., FILIP, L. *Identificarea scrisului preexistent cu ajutorul aparatului DOCUBOX DRAGON*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.6, 2007, pp.15-16. ISSN 1454-3117.

⁷⁰ GOLUBENCO, Gh. *Criminalistică: obiect, sistem, istorie...*Op.cit.

⁷¹ GOLUBENCO, Gh. *Criminalistică: obiect, sistem, istorie*. Op.cit., p.99.

echipamentelor și soft-urilor electronice de ultimă oră, dar, totodată, se observă un interes scăzut față de problemele doctrinare legate de cercetarea grafoscopică în cadrul expertizelor judiciare⁷².

În încheiere, trebuie spus că, prin stilul clar, concis și la obiect, lucrarea dată se înscrie printre realizările de referință în domeniul criminalisticii, venind în sprijinul tuturor slujitorilor legii, inclusiv a experților grafoscopiști și având menirea de a înțelege importanța și locul pe care trebuie să îl ocupe criminalistica în rândul celorlalte științe.

Într-o altă lucrare⁷³semnată tot de prof. Gh. Golubenco se argumentează necesitatea revederii unor teze și clasificări făcute de criminaliști în ramura grafoscopiei, ce țin, mai cu seamă, de caracteristicile identificatoare ale scrisului și semnăturii. În scopul educării cetățenilor în spiritul responsabilității față de document și semnătură, el propune a adopta măsuri de standardizare a acestora, dar și a include în curricula unor discipline ale liceelor, reguli didactice de însușire, odată cu scrisul, și a deprinderilor de a executa semnătura personală a elevilor, încât aceasta să fie rezistentă la contrafaceri - aspecte care, credem, merită susținere.

În sfârșit, să analizăm pe scurt încă la o lucrare ce se potrivește perfect cu tematica studiului nostru, și anume *"Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus"* semnată de cunoscuții savanți și practicieni criminaliști români A.Frățilă și Gh.Pășescu⁷⁴.

În prezenta publicație autorii au abordat o zonă a expertizei scrisului în care experții grafoscopiști întâmpină mari dificultăți. Exploatarea unui volum de text scriptural sărac în indici identificatori reclamă examinări migăloase, care urmează a fi realizate cu mare atenție conform unor protocoale fundamentate științific. O interpretare a caracteristicilor scripturale insuficient sprijinită pe metodici validate teoretic și aprobate de practică în cauze, în care se administrează probe documentologice îngreuează semnificativ investigațiile și pot conduce la apariția unor erori expertale.

Autorii au luat în calcul aceste rațiuni și au reunit într-un studiu metodologic un rând întreg de observații din experiența personală, realizată pe parcursul anilor cu prilejul efectuării unui volum impunător de cercetări expertale, având ca sarcină stabilirea autorului unor înscrisuri foarte scurte.

A fost firesc să acorde în egală măsură atenție atât inscripțiilor lapidare realizate cu mâna, cât și semnăturilor schematice tratate tot ca manifestări scripturale cu specificarea că nu exprimă gânduri ca inscripțiile ordinare uzuale, dar reprezintă, mai curând, un simbol grafic al persoanei – toate acestea fiind ușor sesizate din cuprinsul cărții. Acesta este compus din două părți, și anume:

⁷² Ibidem, p.99.

⁷³ GOLUBENCO, Gh. *Considerații privind contribuția metodelor grafoscopice la identificarea persoanelor*. În: Revista Română de Criminalistică. Nr.3, 2013, pp.1325-1327. ISSN 1454-3117.

⁷⁴ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*. București: Universitaria, 2008.168 p. ISBN 978-973-129-214-4.

Partea I. *Metodologia de expertiză a scrisurilor de quantum redus* compusă din 5 capitole: 1) Delimitarea noțiunii ”scris de quantum redus”; 2) Examinări prealabile; 3) Examinarea separată a scrisului în litigiu; 4) Examinarea separată a pieselor de comparație; 5) Examinările comparative. Punerea concluziei.

Partea II. *Metodologia de expertiză a semnăturilor de quantum redus* compusă din 5 capitole: 1) Definirea semnăturii; 2) particularități ale semnăturilor presurtate; 3) examinarea separată a semnăturilor în litigiu; 4) Examinarea separată a semnăturilor de comparație; 5) Examinările comparative. Punerea concluziei.

Din capitolele redate mai sus ale lucrării în cauză se observă ineditul tematic al cercetării, dar și originalitatea analizelor realizate de autori, documentarea solidă a elementelor teoretice cu spețe practice din experiențele personale ale acestora.

Prin urmare, credem că publicația în cauză, prin succesiunea logică a analizelor, dar și prin stilul clar, sobru și analitic, prezintă o contribuție importantă la dezvoltarea teoriei și practicii expertizei grafice a documentelor.

1.2. Reflectarea doctrinei expertizei scrisului și a semnăturii în publicațiile criminalistice apărute în alte țări

La categoria materialelor științifice pe tema scrisului și a semnăturii, publicate în Federația Rusă ce merită a fi scoasă în evidență volumul de natură științifico-practică a cercetătorului M. Jijina: ”Expertza judiciară grafoscopică a documentelor”⁷⁵ [«Судебно-почерковедческая экспертиза документов»].

Lucrarea este dedicată, așa cum se observă și din titlul ei – expertizei scrisului și semnăturii pe documente – varietate de expertiză foarte des ordonată de organele de urmărire penală și instanțele de judecată. În monografie se discută chestiuni teoretice generale ale documentologiei judiciare, cât și bazele procesuale și organizatorice de efectuare a acestui gen de cercetare, dar și particularități de apreciere și valorificare a rapoartelor expertului grafoscopist în procesul probator.

Aici se observă, pe drept că, documentul scris rămâne și astăzi sursa de bază a informației cu relevanță juridică și, după cum demonstrează practica expertală, obiect al falsificării manuscrise devin multe și diverse acte (contracte cu anexele lor, testamente, recipise manuscrise, cereri, facturi etc.). Toate acestea sunt acele documente, redactarea cărora atrage după sine apariția anumitor consecințe juridice.

⁷⁵ ЖИЖИНА, М. В. Судебно-почерковедческая экспертиза документов. Под ред. Е.П. Ищенко. М.: Юрлитинформ, 2006. 176 с. ISBN 5-93295-202-4.

Întrucât publicația generalizează un volum consistent de materiale ce caracterizează starea actuală a acestui gen de expertiză, ea este adresată, în primul rând practicienilor experți-criminaliști, organelor competente judiciare dar, pe de altă parte, și tineretului studios, doctoranzilor și cadrelor didactice ale instituțiilor juridice specialzate de învățământ superior.

Caracterul practic și didactico-științific al lucrării poate fi observat din cuprinsul cărții, compus din opt capitole, după cum urmează: 1) Obiectul, metodele și sistemul grafoscopiei judiciare; 2) Dezvoltarea grafoscopiei judiciare și starea ei actuală; 3) Obiectul general, obiectul special și sarcinile expertizei grafoscopice; 4) Teoria privind scrisul ca obiect de cercetare al expertizei criminalistice; 5) Caracteristicile scrisului și a vorbirii în scris, sistematizarea lor; 6) Structura investigațiilor expertale și principiile redactării raportului de expertiză grafoscopică judiciară; 7) Bazele procesuale și organizatorice de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice; 8) Reguli generale privind aprecierea și valorificarea de către anchetator și instanța de judecată a raportului expertului grafoscopist.

Dispărțitura incipientă a monografiei alcătuită din 5 puncte abordează aspectele doctrinar-noționale privind grafoscopia judiciară, la general. În continuare, cercetarea criminalistică a scrisului este privită ca compartiment al științei criminalistica care înfățișează un sistem de cunoștințe despre legitățile scrierii și metodele de cercetare a acestuia, iar, totodată, și ca gen de expertiză criminalistică a documentelor – probe materiale – activitate practică realizată de persoane în baza unor cunoștințe specializate⁷⁶.

Cunoștințele în cauză, având în calitate de cele primare datele unor domenii ale naturii (fiziologia, biomecanica, anatomia, psihologia ș.a.) fundamentează științific grafoscopia judiciară, permit a înțelege și a interpreta teoretic natura fenomenelor ce țin de scriere, studiate de grafoscopie. Desigur, importanță primordială în acest sens, o dețin cunoștințele fiziologiei activității nervoase de la nivelul scoarței cerebrale, anatomiei aparatului funcțional-scriptural al omului, psihologia formării deprinderilor intelectuale, biomecanica scrierii ș.a.

Prezintă interes poziția autorului referitor la sistemul grafoscopiei ca compusă din două părți: partea generală și partea specială, prima cu caracter mai mult teoretic și bază pentru cea de a doua, specială, care poartă importanță practică-aplicată. Pe bună dreptate, în partea generală putem vorbi de obiectul de studiu al grafoscopiei, la general, structura, metodele de cercetare, istoria grafoscopiei, teoria despre scris și sarcinile expertizei scrisului, aspectele procesuale și metodice ale acestui gen de expertize, pe când în partea specială – de scheme metodice concrete aplicate la soluționarea sarcinilor expertale a unor texte de volum mare și mediu, precum și de metodica rezolvării chestiunilor ce țin de obiecte scripturale de cuantum redus.

⁷⁶ Ibidem, p.7-8.

În capitolul trei, autorul propune un ansamblu de temeuri pentru clasificarea obiectelor scripturale ale grafoscopiei. Considerăm reușită și susținem divizarea lor după genul manuscrisului în texte (literale și cifrice) și semnături (literale, aliterale, mixte); după volum și informativitate (mari, mijlocii, mici, inscripții scurte); după condițiile de realizare în: 1) efectuate în condiții obișnuite; 2) efectuate în condiții neobișnuite generate fie, de factori perturbatori (permanenți sau temporari) fie, de factori ce nu sunt legați de deghizarea intenționată (circumstanțial-exogeni sau funcționali-endogeni) ori legați de deghizare intenționată (imitare, copiere etc.)⁷⁷.

Urmează să acceptăm și alte afirmații ale autorului expuse în ultimul capitol al lucrării analizate, acestea fiind legate de aprecierea rapoartelor de expertiză realizate de diferiți experți – grafoscopiști, concluziile cărora nu coincid. Ne alăturăm poziției autorului, care susține că, în astfel de situații este importantă citarea tuturor experților în ședința de judecată, lămuririle cărora ar putea contribui la elucidarea cauzei formulării de concluzii diametral opuse. Teoria și practica de expertiză cunoaște cele mai frecvent întâlnite cauze de acest gen: calificarea diferită a experților, elemente de subiectivism, eroare expertală; formulare de concluzii neconforme adevărului făcută cu bună-știință.

Calificarea insuficientă a expertului ca una din cauzele erorii de concluzii este o noțiune vastă ce cuprinde cercul de cunoștințe specializate ale acestuia, competența lui care include la fel, cunoașterea bazelor teoretice și metodice ale expertizei, experiența personală în domeniul cercetării scrisului. Totodată, expertul este o ființă și nu mașină-automat, de aceea, cu toate că respectă unul din principalele reguli ale activității de expertiză – obiectivitatea și plenitudinea cercetărilor (art.8 al Legii RM nr.68/2016⁷⁸), acestea totdeauna vor purta caracter subiectiv.

Cercetarea de laborator a probelor materiale se sprijină pe date obiective: informații primare oferite de ordonatorul expertizei, aplicarea unor metodici de cercetare verificate în practică și aprobate de organisme competente, utilizarea mijloacelor instrumentale de cercetare – toate acestea fiind realizate de om și nu de mecanisme automatizate.

De aceea, față de latura subiectiv-psihologică a expertului sunt înaintate anumite cerințe, fără de respectarea cărora, specialistul nu poate să se afirme ca expert.

În concluzie trebuie spus că, monografia examinată cuprinde o seamă de date informative cu caracter de noutate, cu exemple din practica judiciară care aprofundează și limpezesc aspectele doctrinare și care sunt de mare întrebuințare practicienilor specialiști și experți grafici, dar și tinerilor ce aspiră la specialitatea de expert criminalist.

⁷⁷ Ibidem, p.39-40.

⁷⁸ Legea RM nr.68 din 14.04.2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, op.cit., art.8.

O altă lucrare importantă ce ține de tema noastră de doctorat este monografia semnată de doi autori: Rosinskaia E.R., Galeașina E.I. intitulată: "Cartea de căpătîi a judecătorului: expertiza judiciară"⁷⁹ [*Настольная книга судьи: судебная экспертиза*] în care, cu lux de amănunt este expusă problematica expertizei grafoscopice judiciare.

Privită la general, în lucrare se expun și alte aspecte fundamentale, precum bazele teoretice și organizatorice ale activității de expertiză judiciară, statutul procesual și competențele experților publici și nestatali, instituțiile publice de expertiză judiciară, varietățile lor, împuternicirile conducătorului instituției publice de expertiză, unitățile de expertiză judiciară nestatale, sarcinile lor și formele juridice de activitate. Pe baza multiplelor exemple se arată posibilitățile expertizelor judiciare, particularitățile de dispunere și efectuare, aprecierea și valorificarea rapoartelor de expertiză în instanța de judecată, inclusiv obiectele și materialele care trebuie prezentate expertului, întrebările ce urmează a fi soluționate.

Amplerea problemelor abordate poate fi observată din cuprinsul a șase capitole a acestei publicații: 1) Aspecte teoretice privind activitatea de expertiză; 2) Instituțiile de expertiză judiciară; 3) Expertul ca subiect al activității de expertiză judiciară; 4) Particularitățile dispunerii expertizei în instanța de judecată; 5) Persoanele versate în ședința de judecată; 6) Întrebările tipice, soluționate în cele mai frecvente genuri de expertize judiciare.

Susținem pe deplin poziția autorilor în ce privește regulile ce urmează a fi respectate la alegerea modelelor libere de comparație, avându-se în vedere comparabilitatea acestora cu manuscrisul în litigiu. Acest criteriu, poate fi, pe drept, atins în practică, dacă se respectă un rând de parametri, și anume (a se vedea Ghidul algoritmat de colectare a scriptelor de comparație în scopul identificării grafoscopic de la anexa 7):

- Autenticitatea, adică lipsa oricăror îndoieli precum că modelele de semnătură prezentate sunt executate anume de persoana din numele căreia acestea sunt date. Proveniența neîndoielnică este o condiție iminentă și caracteristică determinantă a colectării mostrelor libere de comparație.

De aceea, manuscrisele prezentate în calitate de modele libere urmează a fi prezentate persoanei, din numele căreia acestea sunt date pentru confirmare, procedura respectivă fixându-se în documentele procesuale respective. Mai mult, este indicat a se realiza și inscripții certificatoare pe aceste modele de către organul de urmărire penală care vor servi garanție complementară a autenticității lor și vor ușura munca experților și controlul intelectual în cadrul efectuării expertizei repetate sau suplimentare.

- Plenitudinea materialelor comparative în aspect cantitativ și calitativ asigură posibilitatea confruntării tuturor caracteristicilor cuprinse în semnătura incriminată.

⁷⁹ РОССИНСКАЯ, Е.Р., ГАЛЯШИНА, Е.И. *Настольная книга судьи: судебная экспертиза*. М.: Проспект, 2010. 340 с. ISBN 978-5-392-18373-9.

- Comparabilitatea după modul și condițiile executării (materialele de scriere, instrumentul scriptural, poza scriptorului ș.a.), limba (semnele alfabetului), conținutul, perioada executării (cu interval minimal între timpul realizării semnăturii în litigiu și a modelelor de comparație), caracterul și destinația documentului (semnătura pe o cerere, procură, testament). Se are în vedere, dacă stilul funcțional al documentului pe care este pusă semnătura contestată (obișnuit, oficial, comercial, publicistic, științific), este similar documentelor prezentate pentru comparație. Pe lângă aceasta volumul scriptelor libere nu va fi mai mic de 5-7 pagini manuscrite, condițional-libere și experimentale nu mai puțin de 15 pagini.

În concluzie, apreciem că lucrarea prof. E. R. Rosinskaia și a prof. E. I. Galeașina *"Cartea de căpătii a judecătorului: expertiza judiciară"*, se evidențiază prin amploarea semnificativă de date utile judecătorilor și nu numai, soliditatea argumentelor și opiniilor expuse. Lucrarea este susținută de un discurs strict științific, logic, accesibil și convingător, abordând din plin practica judiciară respectivă, literatura de specialitate, fapt ce permite a o aprecia ca o lucrare științifico-practică valoroasă.

În continuare ne vom referi la un fragment din manualul de criminalistică, editat sub redacția a doi savanți criminaliști consacrați din Rusia – prof. A. F. Volânski și prof. V. P. Lavrov, și anume la p. 12.2. intitulat *"Cercetarea grafoscopică a documentelor"*, semnat de către cunoscutul expertolog rus prof. T. V. Averianova. Interes deosebit prezintă aspectele metodice ale expertizei grafoscopice, expuse de autor, în special a etapelor cercetării grafice a documentului litigios. Autorul menționează, pe drept că, în prima etapă documentul urmează a fi examinat atent pentru a depista și fixa urme digitale pe el, a stabili conținutul lui pentru a desprinde informații despre prezumtivul făptuitor⁸⁰.

Etapă a doua presupune alcătuirea fișei de căutare a persoanei, bănuite în redactarea manuscrisului, în care sunt redate cele mai expresive și deosebite caracteristici ale scrisului. În etapa a treia, aplicând metoda de excludere, se efectuează sertizarea bănușilor după aceste caracteristici, selectându-se manuscrite, mai apropiate în aspectul caracteristicilor scripturale pentru expertiza grafoscopică ulterioară.

În acest context trebuie adăugat că, importanța a astfel de fișe de căutare sporește simțitor dacă se iau în calcul datele obținute și din examinările diagnosticatoare ale scrisului cu privire la apartenența de gen a scriptorului, vârsta, starea emoțional-psihologică și fiziologică a acestuia.

Ultima etapă ține de aprecierea rezultatelor examinării ansamblului de caracteristici coincidente scoase în evidență ce permit a formula o concluzie de identitate, însă o astfel de concluzie este posibilă doar în lipsa unor divergențe inexplicabile privind scrierea și scrisul în litigiu.

⁸⁰ *Криминалистика*, op.cit., p.240.

Tot în această ordine de idei, apreciem corectă și observația autorului că, odată cu dezvoltarea tehnologiilor computerizate și implementarea lor în cadrul efectuării expertizelor, inclusiv grafoscopice, sporește nivelul de automatizare a muncii expertului, de unde și gradul de obiectivare a aprecierii complexului de caracteristici identificatoare, lucru extrem de important la examinarea unor inscripții cifrice și literale de quantum redus.

În acest context, un rol deosebit în capătă asigurarea a astfel de cercetări cu soft-uri, spre exemplu, programul "Telemak" care permite a automatiza procesul expertizării semnăturilor simple și de quantum redus prin evidențierea și măsurarea caracteristicilor acestora; programul "Tiulipan" ce prevede automatizarea calculelor în procesul de diferențiere a înscrisurilor realizate de bărbați și femei, precum și pentru diagnosticarea vârstei presupusului scriptor.

La examinarea semnăturilor, în scopul analizei repartizării intensității apăsării instrumentului scriptural pe coala de hârtie se aplică programul "Densi", iar pentru calcularea *a-priori* a gradului de informativitate și valabilitate identificatoare a astfel de semnături – programul "Apriori"⁸¹.

În încheierea referințelor privind lucrarea analizată, trebuie spus că, în cadrul cercetărilor grafoscopice se realizează investigații pentru a elabora și alte soft-uri în susținerea și obiectivarea rezultatelor muncii expertului grafoscopist pe dimensiuni grafoscopice extrem de complexe precum, spre exemplu, identificarea executorului unui manuscris intenționat deghizat, a titularului unor inscripții scurte sau semnături foarte simple etc.

În lista materialelor științifice publicate, prezintă interes "*Manualul de criminalistică modernă și de poliție științifică*" [Manuel de criminalistique moderne et de police scientifique], elaborat de savantul criminalist din Franța - A. Buquet⁸². Lucrarea, ajunsă la a cincea ediție, cuprinde 11 capitole, divizate în secțiuni și subsecțiuni. Privită prin prisma tematicii cercetărilor noastre, prezintă interes secțiunea a 4-a *Înscrisurile și documentele* ["Les ecritures et les documents"] din capitolul 3 *Metode tradiționale* ["Les methodes traditionnelles"]. Secțiunea în cauză este, la rândul ei, subdivizată în 4 dispărțituri, care tratează falsurile în manuscrisuri, documentele imprimate, dactilografiate, foto și xerocopiile de documente, examinarea mesajelor electronice (e-mail) ș.a.

Interes aparte, în contextul temei noastre de cercetare, suscită subpunctele 4.1.1- 4.1.3, în care se discută problematica manuscriselor, sistemele automatizate de recunoaștere a înscrisurilor și a semnăturilor. Din cuprinsul p.4.1.1. *Manuscrisele și falsurile grafice* observăm că autorul nu face distincție dintre examinarea grafoscopică și cea tehnică a documentelor. El scrie că expertul "nu tratează de o manieră similară problematică cercetării unui testament, a unei

⁸¹ Ibidem, p.242.

⁸² BUQUET, A. *Manuel de criminalistique moderne et de police scientifique*. 5^e edition augmentee et mise a jour. Paris: PUF, 2011. 436 p. ISBN 978-2-13-058909-9.

scrisori anonime sau a unei semnături.. abordarea expertală va fi specifică în fiecare caz aparte“⁸³.

În justificarea poziției sale autorul, într-un tabel recapitulativ propune algoritmi de cercetare în funcție de natura pieselor litigioase: înscrisuri deghizate; înscrisuri realizate cu semne de tipar; înscrisuri efectuate cu mâna stângă, valabil și pentru scrisul realizat cu instrumentul scriptural ținut în dinți; testamente; semnături; înscrisuri executate cu semne ale alfabetelor străine ș.a.

În linii mari, acești algoritmi presupun aproape aceleași etape ale metodicii-standard de expertizare a obiectelor scripturale aplicate în arealul nostru: prealbilă, intrinsecă a obiectelor de identificat și identificatoare, etapa comparativă și cea de evaluare a rezultatelor, formularea ulterioară de concluzii. Doar că varietățile de expertize, cunoștințele specializate ce se cer în fiecare caz vor fi distincte.

Tot aici autorul analizează succint dezvoltarea sistemelor automatizate de recunoaștere a înscrisurilor și semnăturilor, principiile pe care acestea se sprijină și conchide că actualmente doar două sisteme semiautomate de comparație a obiectelor de acest gen sunt operaționale în serviciile de poliție germane și olandeze: - sistemul *FISH* din poliția germană ("BKF"- Bundeskriminalamt); - sistemul *SCRIPT*, elaborat în cadrul unui important institut tehnologic olandez (TNO).

În acest context, observăm la fel, accente consistente asupra sistemelor automatizate de identificare grafoscopică pe care le face și alt autor francez – Charles Diaz în cartea sa „Poliția tehnică și poliția științifică”⁸⁴ [La police technique et scientifique].

Lucrarea, expusă pe 128 pagini este parte din publicațiile seriei ""Que sais-je", reunind șapte capitole, în care se discută istoria consolidării cunoștințelor criminalistice, problematica pregătirii cadrelor de profil, cercetarea la fața locului, mijloacele de identificare umană și evidențele criminalistice.

Autorul menționează că "la ora actuală un sistem automatizat *PARC* (Post d'analyse et de reconnaissance des caractéristiques) valorificat de poliția franceză, operațional doar în Franța și Canada, fiind sprijinit pe o bază de date de zeci de mii de caractere scripturale, asigură munca specialiștilor pe acest segment de activitate"⁸⁵.

De menționat că, din analiza lucrărilor susamintite nu se întrevide fundamentul științific al expertizei documentelor scripturale și nici un tablou clar, detaliat și sistematizat al caracteristicilor pe care se sprijină concluzia de identitate în astfel de cazuri.

⁸³ Ibidem, p.43.

⁸⁴ DIAZ, C. *La police technique et scientifique*. Paris: PUF, 2005. 127p. ISBN 2-13-055-166-1.

⁸⁵ Ibidem, p.97.

Dincolo de faptul că aceste manuale și publicații, dar și altele de acest gen⁸⁶ abordează criminalistica doar în sensul compartimentului de tehnică criminalistică, fiind lipsă problematica părții de tactică și metodică, aici, în opinia noastră, sunt slab dezvoltate și aspectele ei teoretice.

Acest lucru este specific și pentru alte capitole ale științei criminalistica, care pot fi explicate prin însuși accentele puse pe acest domeniu chiar din perioada incipientă de dezvoltare a criminalisticii occidentale, și anume - prin dotarea unităților de expertiză cu mijloace tehnico-științifice performante, utilizarea pe larg a echipamentelor și soft-urilor electronice, a unor elaborări, proceduri și tehnologii specifice de lucru în cercetările expertale. Deci, este vorba de tehnizare avansată a tuturor proceselor desfășurate pe segmentul practic al urmăririi penale, care și reduce atenția asupra problematicii ei teoretice.

Generalizând rezultatele analizelor de mai sus a literaturii de specialitate și a materialelor științifice tipărite privind expertiza grafoscopică a documentelor manuscrise, putem conchide că, în mare parte problematica cercetării scrisului și semnăturii, în zona noastră românească, dar și dincolo de acest spațiu, de cele mai dese ori este tratată în mod diferit (structura documentologiei criminalistice, conceptul de document și examinarea prealabilă a acestora în afara laboratorului, noțiunea și clasificarea semnăturilor ș.a.).

Iată de ce, cursul și cuprinsul chestiunilor ce urmează a fi studiate va trebui de focusat, în egală măsură, asupra teoriei și practicii examinării scrisului și semnăturii ca obiectiv distinct al expertizei grafoscopice judiciare, dar și aspectele ce țin de rolul expertizei scrisului în investigarea infracțiunilor, căile acestui itinerar fiind generate de scopul și sarcinile studiului nostru, după cum urmează:

Scopul lucrării reprezintă elaborarea unui ansamblu de măsuri și recomandări de ordin tactico-organizatoric, juridic și metodologic privind cercetarea documentelor manuscrise, în vederea perfecționării metodicii de cercetare, doctrinei grafoscopice și practicii de expertiză judiciară din România și Republica Moldova.

Scopul propus impune abordarea mai multor **obiective**:

- a examina viziunile doctrinare relatate de cercetătorii criminaliști și procesualiști din România și R.Moldova, precum și din alte state ale Europei occidentale pe marginea cercetării criminalistice a scrisului și semnăturii;
- a urmări contextul istoric privind apariția și dezvoltarea branșei documentologiei criminalistice, inclusiv a cercetării scrisului și a semnăturii;
- a preciza noțiunea de document și a rechizitelor acestuia în criminalistica contemporană;

⁸⁶FOMBONNE, J. *La criminalistique*. Paris: PUF, 1996. 127 p. ISBN 2-13-047630-9; LARGUIER, J. *La procedure penale*. Paris: PUF, 1996. 128 p. ISBN 2-13-048301-1.; MARTIN, J-C. et al. *Investigation de scene de crime*. 3^{em} edition revue et augmentee. Lausanne: PPUR, 2010, 237 p. ISBN 978-2-88074-845-6; LOCARD, Ed. *Traite de criminalistique*. Tome V. Lion: Desvigne, 1936. 480 p.; VAN RUYMBEKE, R. *Le juge d'instruction*. Troisieme edition corrige. Paris: PUF, 1996. 127 p. ISBN 2-13-045266-3.

- a scoate în evidență și a puncta principalele reguli de examinare procesual-administrativă a documentelor de către ofițerii de urmărire cu aplicarea echipamentului truselor și laboratoarelor criminalistice mobile în împrejurări de câmp;
- a sistematiza și a interpreta obiectul, sistemul și metodele grafoscopiei judiciare ca compartiment al tehnicii criminalistice;
- a stabili obiectul, sarcinile, bazele teoretice și metodice ale expertizei grafice judiciare;
- a dezvălui principalele probleme ce există în teoria și practica expertizei scrisului de mână și a semnăturii și a argumenta anumite soluții;
- a formula noțiunea, a clasifica și a prezenta particularitățile de cercetare a semnăturilor;
- a elabora propuneri și recomandări practice cu privire la obținerea scriptelor necesare pentru a ordona expertiza judiciară a semnăturilor;
- a analiza și preciza unele particularități de redactare și evaluare a rapoartelor de expertiză grafoscopică judiciară și extrajudiciară de către ordonatori.

1.3. Concluzii la capitolul 1

Rezultatele studiului stării de lucruri în ramura expertizei grafoscopice judiciare, a literaturii de specialitate privind cercetarea criminalistică a manuscriselor și semnăturilor certificate ale documentelor, justifică enunțarea anumitor încheieri:

1. Cercetarea criminalistică a scrisului și semnăturii în universul juridic românesc, de cele mai dese ori este tratată în mod diferit. Conceptele doctrinare fundamentale ale teoriei grafoscopiei judiciare slab se corelează cu dinamica vieții curente, legislația procesual-penală în vigoare, elaborările și invențiile științei și tehnicii contemporane (chiar noțiunea de document, sistemul documentologiei, rechizit al actului, problematica automatizării muncii expertului grafoscopist, alte aspecte tehnologice, care nu prezintă doar probleme teoretice ci și practice, utile).

2. Privită la general, expertiza judiciară în România este abordată tradițional ca parte constituantă a științei criminalistice, adică la fel ca și la începuturile consolidării cunoștințelor acestui domeniu juridic. Însă, în Republica Moldova expertiza judiciară este privită ca o nouă direcție - științifică și independentă, desprinsă de la criminalistică, cu obiectul său de studiu, metodologia și sistemul distinct. Funcția ei principală este de a acumula, procesa și scoate în evidență tot ce este comun în practica diverselor genuri de expertiză în vederea creării unor repere științifice, benefice oricărei cercetări, inclusiv și celor de factură documentologică.

3. Tot atât de insuficient sunt abordate și astfel de direcții teoretico-metodologice de cercetare ale documentologiei contemporane, precum: clasificarea documentelor, sarcinile

expertizei identificatoare și diagnosticatoare a scrisului și semnăturilor de pe documente, examinările grafoscopice interpretative ale actelor, premergătoare expertizei judiciare, realizate cu echipamente mobile la fața locului, expertiza judiciară de laborator a manuscriselor de quantum redus, problematica implementării sistemelor automatizate în susținerea activităților expertului grafoscopist la identificarea autorilor unor semnături și inscripții scurte.

4. Cadrul doctrinar al documentologiei criminalistice și expertologiei judiciare, reprezentat în literatura de specialitate și alte materiale didactico-științifice din Rusia se constată mai corespunzător cadențelor cotidiene. Cele mai multe dintre aceste publicații abordează ramura cercetării criminalistice a documentelor ca structură ramificată a criminalisticii ce cuprinde 3 direcții de cercetare: a scrisului și a semnăturii; cercetarea tehnico-criminalistică a documentelor; determinarea autorului intelectual al actului.

Abordarea sistemică a acestui domeniu, de altfel, și a întregii științe criminalistica, aici este privită ca element ce sporește eficacitatea cercetărilor științifice și a activității practico-criminalistice, influențând nemijlocit calitatea pregătirii specialiștilor, specializarea lor, structura unităților de expertiză și alte laturi privind funcționarea serviciilor de investigație criminalistică.

5. Țările Europei de asfințit, datorită capacităților tehnologice deosebite ale acestora, înzestrează organele de urmărire penală ale poliției și alte structuri de forță, precum și unitățile publice și private de expertiză judiciară cu mijloace și tehnologii industriale, informaționale și analitice de laborator înalte, reguli și protocoale eficiente de administrare și organizare științifică a muncii, acordând atenție nesemnificativă problemelor teoretico-metodologice legate de examinarea preliminară și de laborator a obiectelor scriptice și a semnăturilor. Aceste aspecte slab se întrevăd chiar în cele mai fundamentale lucrări ale criminaliștilor occidentali.

6. Ca concluzie de final, la problematica generală a situației în domeniul grafoscopiei naționale, menționăm insuficiența abordării doctrinare a conținutului raportului de expertiză a scrisului, mai cu seamă a părții lui demonstrative, a erorilor expertale și măsurilor de prevenire și combatere a acestora. Pe de altă parte, practica cercetării documentelor manuscrise solicită o atenție mai consistentă problematicii examinării copiilor electrofotografice a acestora, examinării inscripțiilor și semnăturilor de quantum redus.

2. BAZELE ȘTIINȚIFICE ȘI METODICE ALE EXPERTIZEI CRIMINALISTICE A DOCUMENTELOR MANUSCRISE

2.1. Scurt istoric privind apariția și evoluția branșei documentologiei criminalistice

Grafoscopia judiciară, apărută din necesități practice de luptă cu faptele antisociale, are o istorie destul de lungă ce coboară în adâncurile antichității. Literatura de specialitate semnalează⁸⁷ că, încă în Roma Antică de pe timpul imperatorului Justinian (V-VI î.Hr.), cercetarea scrisului în scopuri judiciare este reglementată în legislație. Mai târziu, în novelele 49 și 73 din a.539 e.n., publicate după ieșirea Codului lui Justinian (a.534 e.n.) se sublinia pericolul legat de apariția a tot mai multor falsuri în documente, stabilindu-se și anumite reguli de preluare a scriptelor de comparație. Tot aici se face referire și la persoanele recrutate pentru a efectua expertize de acest gen. Însă prima lucrare fundamentală consacrată expres cercetării judiciare a documentelor a apărut în Franța la începutul sec. al XVII-lea (F.Desmesle, a.1604), în care se aduceau diverse recomandări de a examina manuscrisele în vederea descoperirii falsurilor dar și citirii actelor cu conținut ocult. Aici autorul promovează ideia confruntării înscrisurilor litigioase cu cele de comparație doar după forma grafismelor⁸⁸.

Desigur, aici nu putem vorbi de o grafoscopie judiciară ca domeniu de cunoaștere înainte ca să apară știința criminalistică propriu-zisă. De cele mai multe ori analiza scrisului era efectuată de persoane incompetente, adeseaori – întâmplătoare. În cele mai fericite cazuri, sarcina stabilirii executorului manuscriselor încercau să o rezolve profesorii de caligrafie, pictorii, alteori pur și simplu oamenii cărturari.

Apariția și consolidarea cunoștințelor despre scris în țările Europei Occidentale este legată de lucrările cunoscuților pionieri ai științei criminalistice, precum A. Bertillon, Ed. Locard, S. Ottolenghi, A. Osborn ș.a. Unii dintre ei sunt considerați, pe drept, fondatori ai unor direcții științifice în expertiza grafoscopică: A. Bertillon – cea caligrafic-descriptivă, Ed. Locard – orientarea grafometrică, astfel influențând simțitor dezvoltarea ulterioară a grafoscopiei și în statele Europei de Est.

A. Bertillon (1853-1914), creator al "Serviciului de identificare judiciară" a extrapolat asupra scrisului metoda recunoașterii persoanei după semnalmente exterioare, care presupune examinarea grafismelor ca structuri formale, pornindu-se de la criterii de natură morfologică, adică două înscrisuri pot fi considerate că au fost executate de același scriptor dacă se aseamănă morfologic și dacă coincid caracteristicile generale ale scrisului (înclinația, dimensiunile, coeziunea, linia de scriere ș.a.). Mai mult, în principala sa lucrare la această temă, intitulată: "Compararea

⁸⁷ GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I., op.cit., p.37.

⁸⁸ ТЕРЗИЕВ, Н.В., ЭЙСМАН, А.А. *Введение в криминалистическое исследование документов*. М.: Издательство Академии Архитектуры СССР. 1949, p.31.

înscrisurilor și identificarea grafică”⁸⁹ [*La comparaison des ecritures et l'identification graphique*] A.Bertillon considera că, în calitate de identificatoare, urmează a fi selectate acele caracteristici care, pe de o parte se evidențiază printr-o mai mare variabilitate la diferite persoane, iar pe de altă parte, - î-și păstrează o mai mare stabilitate la unul și același individ. În fine, el acorda atenție sporită studierii de către expert a circumstanțelor cauzei ce însoțesc apariția documentului litigios. Oricum, metoda aplicată de A.Bertillon, sprijinită pe criterii identificatoare superficiale conducea adeseaori la erori expertale.

Însă, trebuie recunoscut totodată că, cercetările lui A.Bertillon în acest domeniu, au inițiat începutul elaborării și acumulării cu scop bine determinat a cunoștințelor experimentale specializate în ramura expertizei scrisului. Autorul nu limita cercetările doar la rezultatele obținute dar recomanda a studia factorii care stau la baza formării scrisului, corelația caracteristicilor scrisului, insista la analiza în manuscrise nu numai a formei semnelor grafice dar și a mișcărilor prin care acestea sunt realizate. În calitate de indici identificatori Bertillon evidenția așa însușiri ca variațiile în scrisul diferitor inși și fixitatea semnalmentelor scripturale la aceeași persoană. El considera că expertiza grafoscopică se va sprijini pe fundamente științifice doar în cazul, în care va fi posibil de obținut liste de similitudini literale, cercetate izolat, dar și în totalitatea lor.

Observăm că, în sistemul lui A.Bertillon se întrevăd grăunțe raționale a abordării probabilistice privind aprecierea unor caracteristici aparte ale scrisului, dar și a totalității lor – tratare, care a căpătat actualmente o răspândire largă. În acest context, are dreptate criminalistul rus N.Terziev, care considera metoda caligrafic-descriptivă ”prima încercare de a crea teoria identificării grafice”⁹⁰.

Aici trebuie adăugat, în acest context că, o contribuție solidă în dezvoltarea investigațiilor scrisului au făcut-o și ”grafologii”⁹¹. Analiza legăturii scrisului cu personalitatea scriitorului pe la mijlocul veacului nouăsprezece, a fost denumită *Grafologie*. Fondatorul acestui domeniu de cercetare este socotit abatele Michon J., care a dat și numele de ”Grafologie” – termen, folosit pentru intitularea unei publicații a autorului – *Sistemul grafologiei*⁹² [*Systeme de grafologie*]. Continuatorul lui J.Michon, fondatorul grafologiei moderne în Franța, a fost J.Crepieux-Jamin, care a supus verificării cele stabilite de Michon. El cercetează dominantele unei scrieri, stabilind șapte parametri: viteza, presiunea, forma, direcția, dimensiunea, continuitatea și orânduirea⁹³.

⁸⁹ Apud: ТЕРЗИЕВ, Н.В., ЭЙСМАН, А.А. op.cit., p.47.

⁹⁰ Ibidem, p.50.

⁹¹ CONSTANTIN, R. *Rolul și contribuția studiilor grafologice în stabilirea adevărului*. În: Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.6, 2004, pp.22-25. ISSN 1454-3117.

⁹² Apud: FRĂȚILĂ, A., CONSTANTIN, R. *Expertiza grafică și raționamentul prin analogie*. București: Ed. Tehnică. 2000, p.159. ISBN 973-31-1435-9.

⁹³ Ibidem, p.159.

În România de studiul scrisului în aspect grafologic s-au ocupat Gh.Marinescu, C.Parhon, H.Stahl, A.Athanasie, N.Bomher⁹⁴ ș.a. Astfel, C.Parhon scrie: "Un raport între scriere și personalitate e în afară de orice îndoială. Putem afirma de cele mai multe ori că o anumită scriere aparține unei persoane, după cum putem identifica acea persoană printre multe altele sau după cum o putem recunoaște pe o fotografie. Faptul acesta este bazat pe principiul corelațiilor. Scrisul e, în ultima analiză, expresia înregistrată a unor contracții musculare, ele însele expresia scurgerii în mușchi, cu o anumită intensitate, viteză și ritm, a energiei nervoase"⁹⁵. Din cele expuse se poate concluziona că "grafologii" au observat că scrisul conține caracteristici (devieri de la regulile de scriere), fiecare dintre acestea având o anumită însemnătate indicatoare la însușirile personalității.

Însă, caracterizând metoda caligrafic-descriptivă la general, trebuie menționat că neajunsul ei principal consta în abordarea scrisului ca obiect static, fix, înțepenit. Urmașii lui A.Bertillon din țările occidentale au mers, în acest sens mai departe, precizând multe aspecte ale cercetării scrisului. Bunăoară, criminalistul german H.Schneikert, evoluând în calitate de autor al unui rând de lucrări în domeniul grafoscopiei (1906, 1918, 1925), trata scrisul ca obiect dinamic al cercetărilor identificatoare ce depinde în mare parte de cauze raționale, dar și de sfera inconștientului (fizic, psihic). Având în vedere variabilitatea scrisului, el menționa importanța studierii limitelor oscilațiilor în executarea unor și acelorași semne.

În căutarea criteriilor de apreciere a importanței identificatoare, ca caracteristici ale scrisului el menționa abaterile de la normele de scriere și frecvența prezenței acestor devieri în scrisul diferitor persoane. Lui îi aparțin recomandările cu privire la pregătirea materialelor de comparație pentru expertiză, examinării scrisului intenționat modificat, a manuscriselor executate cu mâna stângă. El a propus a utiliza pentru identificare erorile ortografice admise de scriptor, pe care le-a clasificat în primare și secundare⁹⁶. Și mai departe a mers criminalistul american A.Osborn (1858-1946), care a analizat biomecanica scrisului, încercând să scoată în evidență unele elemente ale mecanismului scrisului în condiții obișnuite și în cazul falsificării documentelor. El a ordonat caracteristicile scrisului în generale și particulare.

Prin urmare, începuturile teoriei grafoscopice, intrată în istoria expertizei judiciare ca orientare caligrafic-descriptivă, prezenta în sine un sistem de abordări empirice despre scris, natura și însușirile lui identificatoare. Însă tendința de a crea bazele științifice ale cercetării judiciare a scrisului și investigațiile continue în această direcție au dat naștere unei noi orientări

⁹⁴ BOMHER, N. *Scrisul și spiritul. Incursiune în grafologie*. Iași :Polirom, 2000. 151 p. ISBN 973-683-427-1.

⁹⁵ Apud: FRĂȚILĂ, A., CONSTANTIN, R. op.cit., p.160.

⁹⁶ Apud: ОРЛОВА, В.Ф. *Теория судебно-почерковедческой идентификации*, В: Труды ВНИИСЭ. Вып.6. М., 1973, p.5-6.

– grafometria. Această metodă a fost elaborată și întemeiată de reputatul criminalist francez Edmond Locard.

Tezele principale ale grafometriei, după Ed. Locard [1877-1952], se reduc la următoarele: ”compararea obișnuită a formei literelor și elementelor acestora, precum și a caracteristicilor generale în manifestarea lor absolută, poate fi suficientă pentru a identifica scriptorul doar în cazurile relativ simple. Experiența practică demonstrează însă că în grafisme, stabile sunt nu dimensiunile absolute, dar modificările lor relative, adică proporțiile lor. A introduce noțiunea de *mărime* în expertiza documentelor înseamnă a o orienta pe calea cercetării științifice...”a cunoaște înseamnă a măsura”. ”Persoana care încearcă să-și deghizeze propriul scris – scrie Locard în lucrarea sa *Tratat de criminalistică* [Traite de criminalistique] – poate să modifice forma literelor și a coeziunilor dintre ele, înălțimea, înclinația etc., dar nu și proporțiile scrisului său”⁹⁷. Deci, după Ed. Locard dovezile identității trebuie căutate nu în formele exterioare ale literelor dar în datele numerice, adică caracteristicile proporționalității cantitative.

Dar, în pofida concluziilor ispititoare și destul de argumentate ale dr. Ed. Locard despre stabilitatea statistică a scrisului și particularităților lui, metoda în cauză n-a obținut o răspândire semnificativă din cauza volumului mare de muncă tehnică ce necesitau măsurările manuale ale particularităților constructive ale grafismelor în manuscrise. Dincolo de aceasta, în aspect metodologic, o credem inacceptabilă și din alt punct de vedere – caracterul mecanicist al grafometriei, ignorându-se marea diversitate a particularităților calitative. Oricum, această metodă trebuie considerată – pas următor spre trecerea de la empirism la cercetarea științifică a manuscriselor, care și astăzi, uneori, este aplicată în cercetările de expertiză ale experților grafoscopiști⁹⁸.

Dezvoltarea expertizei scrisului, metodologia cercetării grafoscopice caligrafic-descriptive, grafometria în calitatea ei de o nouă abordare tehnică a identificării după indicii scrisului și-au găsit reflectare în lucrarea altui savant occidental - criminalistul italian Salvatore Ottolenghi (1861-1934), discipol fidel al cunoscutului antropolog C. Lombroso - *Expertiza scrisului și identificarea grafică* [Trattato di polizia scientifica] care, de fapt, a fost una din primele traduceri în limba rusă a lucrărilor științifice de specialitate – ghid practic pentru experții-cercetători sovietici la începutul sec. al XX-lea⁹⁹. În această lucrare Ottolenghi recomandă anchetatorului să folosească pentru stabilirea autenticității documentelor, pe lângă caracteristicile scrisului - și criteriile psiho-antropologice, înțelese în spiritul lui Lombroso, mai exact-

⁹⁷ Apud: ТЕРЗИЕВ, Н.В., ЭЙСМАН, А.А., op.cit., p.51-52.

⁹⁸ COJOCARU, C. *Aplicație grafometrică*. În: Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.2, 2004, pp.3-4. ISSN 1454-3117.

⁹⁹ ОТТОЛЕНГИ, С. *Экспертиза почерка и графическая идентификация*. Под ред. О.В.Васильченко. М., 1926. 63 с.

aplicarea în identificarea grafoscopică a ”bertilionajului”, adică a metodei ”portretului vorbit” a ”semnalmentelor” scripturale, generale și particulare.

Un interes aparte prezintă etapa aprecierii de către autor a coincidențelor și divergențelor ca rezultat al comparației manuscriselor expertizate. El consideră că analiza grafică poate constata doar asemănarea sau lipsa ei în înscrisuri, care, în nici un caz, nu trebuie de confundat cu raționamentul privind identitatea, cu identificarea scriptorului și determinarea autenticității documentului contestat. El scrie că o asemănare semnificativă permite a conchide despre ”o eventualitate mai mare sau mai mică a veridicității...totdeauna doar despre o probabilitate și nici odată despre autenticitate”¹⁰⁰. În concluzie trebuie spus că, autorul în discuție a aplicat principiile ”portretului vorbit” înaintate de A.Bertillon în sfera identificării grafice a persoanei, cu punerea în calcul a altor criterii individualizatoare ale scriptorului (invaliditate, demență, maladie, vârstă înaintată etc.)¹⁰¹.

De problema identificării după scris s-a preocupat la sfârșitul sec. al XIX-lea și fondatorul criminalisticii rusești, pionierul fotografiei judiciare în Rusia – E.Burinski care, la fel, a căutat și a argumentat valorificarea unor indici pentru a fundamenta științific natura și însușirile scrisului, după care ar fi posibil de stabilit scriptorul¹⁰². Generalizând și sistematizând datele altor științe, E.Burinski se sprijinea, mai cu seamă, pe tezele medicinei, psihiatriei, psihologiei, fiziologiei, anatomiei ș.a. domenii. O atenție deosebită acorda metodelor științifice de cercetare a scrisului, printre care un loc deosebit acorda experimentului, observației, colectării și valorificării scriptelor de comparație. El a fost adeptul introducerii în investigațiile grafoscopice a mijloacelor tehnice de măsurare și înregistrare exacte (fotografia, cronofotografia, grafometria ș.a.). Astfel, în tezele principale ale lucrării sale, E.Burinski a întemeiat începuturile bazelor științifice ale grafoscopiei judiciare.

De altfel, menționând contribuția lui E.Burinski în cercetarea scrisului, un alt pionier al criminalisticii din Rusia – I.Krîlov, considera greșită viziunea lui E.Burinski legată de ereditatea scrisului: ”fiecare persoană scrie așa cum îi este dat a scri de la naștere”¹⁰³. În ce ne privește, credem că declarația lui E.Burinski nu este lipsită de logică, ceea ce confirmă și procesul dezvoltării de mai departe a teoriei identificării grafoscopice, care semnalează influența semnificativă a factorilor endogeni (interni) asupra procesului formării scrisului.

La rândul său, un cercetător de prima mărime, care a pus bazele identificării criminalistice după scris în fosta URSS – V.F. Orlova notează că ”perioada lungă a dezvoltării privind grafoscopia judiciară în spațiul sovietic este un proces de cercetare științifică a legităților scrierii

¹⁰⁰ Ibidem, p.30.

¹⁰¹ ALĂMOREANU, S. *Criminalistică*. Note de curs. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2004, p.57.

¹⁰² БУРИНСКИЙ, Е.Ф. *Судебная экспертиза документов, производство и пользование ею*. Новое изд., переп. с изд. 1903 г. М.:ЛексЭст, 2002. 413 с. ISBN 5-901638-08-5.// <http://lawlibrary.ru/izdanie42051.html>

¹⁰³ КРЫЛОВ, И.Ф. *В мире криминалистики*. Л.: ЛГУ, 1980, p.67-68.

pe baza complexului de cunoștințe din diverse ramuri științifice, în special, a celor de profil natural”¹⁰⁴, în vederea elaborării și îmbunătățirii metodologiei cercetării criminalistice a actelor manuscrise. Această perioadă, în aspect istoric ... ”poate fi divizată în trei etape: 1) acumularea de cunoștințe și experiențe; 2) consolidarea bazelor teoretice; 3) cercetările experimentale și începuturile matematizării” – scrie autoarea în opera sa fundamentală *Teoria identificării judiciare după scris*¹⁰⁵.

În această lucrare enciclopedică, consacrată expres teoriei identificării judiciare după scris se menționează că etapa acumulării de cunoștințe și experiențe în acest sens, debutează cu anii '20 ai sec. al XX-lea, autoarea evidențiind îndeosebi contribuția cunoscutului criminalist rus S.M.Potapov, care a focusat atenția angajaților organelor de urmărire penală asupra metodei cercetării scrisului, pe care a definit-o ca sistem de mișcări obișnuite, exteriorizate în semnele scrisului, punând accentul pe studierea indicilor legați de mișcările oglindite în particularitățile minuscule ale grafismelor¹⁰⁶.

De menționat că și după anii '20 ai sec. al XX-lea organele de urmărire penală și judiciară frecvent puneau la îndoială rezultatele expertizelor grafoscopice. Istoriograful rus I.F.Krîlov notează cu această ocazie că, astfel de îndoieli erau generate de lipsa unei elaborări teoretico-metodice de examinare a scrisului și aceasta, cu toate că grafoscopia avea toate șansele să devină o știință exactă, întrucât materialul manipulat de expertul-grafoscopist îngăduie a fi măsurat, iar fenomenele studiate de ea pot fi supuse observării directe și experimentului¹⁰⁷. Iată de ce, chiar și pe la mijlocul anilor '30 ai sec. al XX-lea puteau fi întâlnite în practica judiciară rapoarte de expertiză, realizate în stilul caligrafiei și metodei grafic-descriptive.

În fond, perioadă incipientă a evoluției teoriei cercetării scrisului a fost una de tranziție, când opiniile anterioare erau supuse analizei critice și acceptate doar după o revizuire serioasă și totodată, aplicându-se și noi viziuni bazate pe realizările recente ale științelor naturii, tehnicii, generalizării practicii expertale din instituțiile de expertiză existente la moment, dar și a celor noi create.

Perioada în cauză este legată mai cu seamă de lucrările criminaliștilor sovietici S.Potapov, A.Vinberg, N.Terziev, S.Tihenko, B.Șevcenko. Un rol însemnat în dezvoltarea grafoscopiei sovietice l-a jucat și conferința științifică, organizată de Institutul Unional de științe juridice în a.1951. În tezele raportului prezentat de A.Vinberg la această întrunire se menționa că, ”mecanismul fiziologic nemijlocit al scrisului este *stereotipul dinamic*, susținerea căruia pe măsura amplificării lui solicită tot mai puține eforturi nervoase. Scrisul, privit exclusiv de pe

¹⁰⁴ОРЛОВА, В.Ф. *Теория судебно-почерковедческой идентификации*, op.cit., p.47.

¹⁰⁵ Ibidem, p.47.

¹⁰⁶ Ibidem, p.47.

¹⁰⁷ КРЫЛОВ, И.Ф. *Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы*. Ленинград: ЛГУ, 1975, p.81.

aceste poziții științifice ca rezultat al stereotipului dinamic, are la bază legitatea descoperită de academicianul I.Pavlov, privind formarea legăturilor temporale la nivelul scoarței cerebrale a creierului”¹⁰⁸.

Aceasta a fost prima indicație la cheia care poate contribui la decodificarea mecanismului formării și dezvoltării scrisului, ulterior detaliat de către însuși autor, dar și de către alți criminaliști în lucrările lor de mai târziu. Conferința în cauză a jucat un rol important nu numai în elaborarea bazelor științifice ale expertizei scrisului în cadrul URSS, dar și în perfecționarea metodelor ei. Mai mult, în baza unui masiv însemnat de materiale empirice ale practicii expertale, a fost posibil de perfecționat clasificarea caracteristicilor generale existente la momentul respectiv, inclusiv și a celor particulare.

Alte jaloane importante în crearea reperelor teoretice a acestei perioade de dezvoltare a grafoscopiei prezintă lucrările altui savant criminalist din Ucraina – S.Tihenko. Problema centrală în cercetările lui a constituit cea legată de însușirile de bază, identificatoare ale scrisului – individualitatea și stabilitatea lui. El a atras o mare atenție metodicii cercetării scrisului, îndeosebi evidențiind interesul față de caracteristicile mărunte ale scrisului, denumite caracteristici particulare, subliniind importanța abaterilor de la normele de scriere. Sub conducerea și participarea nemijlocită a lui au fost realizate cercetări practice de amploare a scrisului modificat cu intenție, astfel obținându-se primele rezultate experimentale ce confirmau datele privind stabilitatea și variabilitatea scrisului¹⁰⁹.

Cercetătorul Terziev N.V. în lucrările sale a încercat să creeze sistemul cursului de cercetare criminalistică a documentelor, ce cuprindea și problematica expertizei grafoscopice, ca o structură logic încheată: teoria generală despre vorbirea în scris; psihofiziologia scrisului; procesul formării individualității scrisului; fundamentele identificării grafice; colectarea materialelor pentru cercetarea comparativă a scrisului; metoda și tehnica expertizei grafice; genurile speciale de identificare grafică¹¹⁰.

Începând cu anii '50 ai sec. al XX-lea estafeta în elaborarea teoriei cercetării scrisului treptat este preluată de noua generație de criminaliști sovietici (V.F.Orlova, P.M.Lanțman, A.I.Manțvetova E.B.Melnikova ș.a.) instruită de pionierii acestei științe. Se publică un rând de lucrări ce dezvoltă tezele elaborate anterior, bazate în special pe cunoștințele din alte domenii speciale: lingvistică, fiziologie, anatomie, psihologie etc., orientate spre cunoașterea legităților scrierii și a scrisului în scopuri identificatoare. În perioada analizată pentru prima dată în istoria

¹⁰⁸ Аруд: КРЫЛОВ, И.Ф. *Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы*, op.cit.,p.82.

¹⁰⁹ ТИХЕНКО, С.И. *Проблемы индивидуальности и устойчивости признаков почерка в судебной экспертизе письма*. В: Сб. Криминалистика и научно-судебная экспертиза, вып.2. Киев,1948, р. 84.

¹¹⁰ ТЕРЗИЕВ, Н.В., ЭЙСМАН, А.А., op.cit., p.24.

criminalisticii sovietice au fost formulate fundamentele de bază ale teoriei științifice privind expertiza grafoscopică, care pot fi reduse la următoarele:

- 1) scrierea și scrisul prezintă fenomene bazate pe deprindere, mecanismul scrisului este de natură convențional-reflectorică. În calitate de obiect al cercetării criminalistice constituie scrisul în unitatea și ansamblul elementelor tehnice și semantice, importanță dominantă în identificarea executorului manuscrisului o deține scrisul;
- 2) însușirile identificatoare de bază ale scrisului sunt individualitatea și stabilitatea. Ele se formează sub influența diferitor factori obiectivi și subiectivi. Formarea scrisului individual este determinat de specificul influenței multiple asupra procesului de scriere a oricăror și diverse cauze. La baza stabilității stă mecanismul fiziologic numit – *stereotipul dinamic*. Stabilitatea scrisului este dinamică, relativă, deoarece scrisul format variază și se modifică sub influența a mai multor factori;
- 3) metodica examinării scrisului și a scrierii se sprijină pe studierea într-un anumit mod a caracteristicilor sistematizate ce reflectă particularitățile vorbirii în scris și a tehnicii de scriere, în primul rând, particularitățile mișcărilor pe care le realizează scriptorul. Metodica presupune o anumită stadialitate succesivă în examinarea obiectelor.

Dezvoltarea de mai departe a grafoscopiei judiciare este legată de valorificarea tot mai pronunțată a datelor altor științe, în primul rând a fiziologiei și psihologiei, de implementarea pe larg în cercetările științifice a experimentului și metodei de observație. Aceasta a condus la sporirea autorității expertizei grafoscopice, la posibilitatea de a formula tot mai des concluzii categorice la întrebările înaintate experților grafici.

În etapa următoare de dezvoltare a grafoscopiei judiciare – etapa de cercetări experimentale și matematizare a grafoscopiei, care a durat până la sfârșitul sec. al XX-lea – căutările științifice au urmărit mai multe direcții, precum, spre exemplu: investigarea scrisului modificat cu intenție, stabilitatea și variabilitatea scrisului în funcție de influența diferitor ”factori perturbatori”; analiza diverselor obiecte grafice specifice (a semnelor cifrice¹¹¹, a scrisului cu mâna stângă (neobișnuită), a semnăturilor etc.); elaborarea metodicii de cercetare expertală, îndeosebi evaluării caracteristicilor coincidente și divergente ale scrisului ș.a.

Pentru această perioadă este caracteristic dezvoltarea intensivă a elaborărilor experimentale și a generalizărilor teoretice. Experimentul, aplicat de rând cu observația și generalizarea practicii, devine metoda principală în investigațiile științifice, căpătând treptat trasături ale unui experiment complex de factură naturală, ulterior statistic de probabilitate bazat pe modelările matematice. Totodată, cercetări experimentale se întreprind nu numai de criminaliști aparte, dar

¹¹¹ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, G., VASILESCU, A. *Expertiza criminalistică a cifrelor*. București: Oscar Print, 2003. 146 p.

și de colective științifice ce reunesc specialiști de diferite profiluri: criminaliști-juriști, psihologi, fiziologi, matematicieni ș.a.

Trebuie notat că tot în acest răstimp sunt publicate o serie de lucrări consacrate studiului stabilității scrisului sub influența pozei neobișnuite a scriptorului, materialului neobișnuit de scriere și diverselor instrumente scripturale. Se perfecționează practica efectuării expertizelor grafoscopice judiciare, se dezvoltă direcția experimentală a cercetărilor care contribuie la soluționarea unor probleme teoretice și practice de mare complexitate privind clasificarea caracteristicilor scrisului și aprecierea ponderii lor identificatoare.

De o importanță teoretică și practică deosebită pentru dezvoltarea teoriei identificării grafoscopice prezintă constituirea primului corp de experți grafici români, recunoscut prin Legea 498¹¹², dar și lucrările publicate de criminaliștii din România în această perioadă. Se are în vedere *Expertiza criminalistică a scrisului și Identificarea criminalistică* (L.Ionescu, 1973, 1990¹¹³); *Falsul în acte – descoperire și combatere prin mijloace criminalistice, Caracteristicile (simptomele) sinuciderii în scris* (D.Sandu, 1994, 1997); *Expertiza criminalistică a semnăturii* (A.Frățilă și Gh.Pășescu, 1997) ș.a.

Pentru această etapă este caracteristic pătrunderea în cercetările grafoscopice a metodelor matematice. În oricare știință, în fiecare proces de cunoaștere după observație și experiment urmează măsurarea, prezentarea calitativului în forma unor indici cantitativi ce aprofundează cunoștințele noastre despre obiectul cercetării.

De aceea, nu este întâmplător că conlucrarea criminaliștilor și a matematicienilor pe baza metodei analizei cantitative, s-a încununat cu obținerea pentru prima dată în istoria criminalisticii a unor tabele privind frecvența caracteristicilor scrisului, utilizate în practica producerii expertizelor grafoscopice. Matematizarea cunoștințelor în acest sens se realiza, mai cu seamă, în trei direcții distincte, pe care prof. V.F.Orlova, convențional le-a intitulat: statistico-probabilistică; metrico-statistică și cibernetică¹¹⁴.

La baza orientării statistico-probabilistice stă ideea despre avantajele folosirii frecvenței cu care se întâlnesc caracteristicile scrisului pentru aprecierea ponderii lor identificatoare – idee lansată încă de A.Bertillon și realizată de criminaliștii sovietici, care au obținut informație cantitativă despre existența obiectivă a legităților ”repartizării” caracteristicilor în tot masivul de scrisuri ale diferitor persoane, realizate cu caracterele aceleiași limbi.

¹¹² Apud: LĂPĂDUȘI, V. *Rolul expertizei criminalistice în activitatea de îndeplinire a justiției*. În: Revista Română de Criminalistică, nr.2, 2018, p.2848. ISSN 1454-311.

¹¹³ IONESCU L. *Identificarea criminalistică*. Ediția 2. București: C.H.Beck, 2011.190 p. ISBN 978-973-115-866-2.

¹¹⁴ ОРЛОВА, В.Ф., *Теория судебно-почерковедческой идентификации* op.cit., p.76.

Ei au elaborat un model matematic de apreciere a ansamblului de caracteristici coincidente – tabele despre frecvența cu care pot fi întâlnite caracteristicile scrisului interpretate ca ponderi identificatoare și utilizarea lor în practica efectuării expertizelor grafoscopice judiciare.

În ce ne privește, legat de modelele matematice susindicate, credem că actualmente, folosirea acestor tabele în aprecierea ponderii caracteristicilor scrisului contemporanilor noștri trebuie făcută cu unele rezerve, întrucât acestea au fost elaborate pe baza studiului înscrisurilor persoanelor epocii respective – scrisuri care actualmente diferă de scrisul tineretului contemporan, care poate fi, în mare parte, caracterizat ca simplificat și stilizat.

Însă orientarea metrico-statistică, sorginții cărora coboară spre grafometrie, este sprijinită pe măsurările parametrilor scriptici și procesarea statistică a acestora, valabilă în cazul manuscrisurilor de quantum redus.

Primele idei cu privire la modelarea cibernetică (computerizată) în grafoscopia judiciară au fost expuse de către criminalistul rus R.M.Lanțman¹¹⁵ care, în strânsă cooperare cu matematicienii, a argumentat teoretic posibilitatea practică de algoritmizare a procesului de recunoaștere a imaginilor pentru diferențierea obiectelor scriptice asemănătoare.

Ca urmare a diverselor elaborări teoretice, fundamentate pe experiența istorică și cercetările experimentale, și-au făcut apariția monografiile scrise de V.F.Orlova și F.I.Manțvetova în cooperare cu fiziologul N.A.Slavuțkaia – *Bazele teoretice ale grafoscopiei judiciare* dar și cea fundamentală a acestui domeniu semnată de V.F.Orlova *Teoria identificării grafoscopice judiciare*¹¹⁶.

În aceste lucrări este condensat tot materialul empiric și experimental acumulat de autori care, fiind coroborat cu o analiză istorică profundă a obiectului, permite a formula răspunsuri la chestiunile teoriei și practicii identificării grafoscopice, începând cu date despre mecanismul procesului de scriere până la autenticitatea identificării grafoscopice.

În concluzie trebuie spus că, actualmente grafoscopia criminalistică de pe mapamond prezintă o ramură înalt dezvoltată și tehnologizată a expertizei judiciare, care se bazează pe diferite orientări¹¹⁷, sprijinite pe fundamentele ei științifice, aparatul categorial, metodica identificării și diagnosticării grafoscopice, algoritmi de cercetare a diverselor obiecte scriptice complexe ce cuprind metode descriptiv-calitative, cantitative, matematice, instrumentale, inclusiv analizoare de imagini cu aplicarea mijloacelor tehnice computerizate.

¹¹⁵ ЛАНЦМАН, Р.М. Кибернетика и криминалистическая экспертиза почерка. М., 1968.

¹¹⁶ ОРЛОВА, В.Ф., *Teoria identificării grafoscopice judiciare*, op.cit.

¹¹⁷ ALĂMOREANU, S., DIMAIO, D., GATTAMORTA, CL. *Despre sisteme de expertiză diferite și unele direcții necesare de dezvoltare a sistemului din România*. În: *Legea și viața*, nr.1, 2019, pp.57-58. ISSN 1810-309X.

2.2. Examinarea procesual-administrativă a documentelor în cadrul urmăririi penale

2.2.1. Noțiunea de document și a rechizitelor acestuia în criminalistica contemporană

Este cunoscut că cel mai răspândit mijloc de autentificare și certificare a oricăror fapte, fenomene sau acțiuni sunt documentele. În aceste scopuri ele sunt folosite în diverse sfere ale activității umane: știință, administrație, producție, tehnică, jurisprudență etc. Respectiv, noțiunii de document i se imprimă și diferite înțelesuri ce depind în mare parte de specificul dar și de obiectivele domeniului concret în care acest termen se utilizează. Însă, oricum, toate aceste accepțiuni au în vedere un oricare purtător material de informație, un fixator de conținut informativ, un act ce confirmă o faptă juridică.

Cuvântul în cauză, pornind de la originea lui fonetică și semnatică, emană de la termenul latin „dokumentum”. În antichitate acesta semnifica orice lucru, întrebuințat ca dovadă, învățătură sau pildă. DEX-ul definește documentul ca ”act prin care se adevărește, se constată sau se preconizează un fapt, se conferă un drept, se recunoaște o obligație”¹¹⁸. Deci, inițial documentele erau necesare pentru a constata un fapt juridic sau pentru a confirma, a proba ceva și o astfel de abordare s-a păstrat mult timp de-a lungul secolelor.

Dar, treptat prin cuvântul ”document” au început să fie numite toate ”hârtiile importante de afaceri” și, în fine, termenul în cauză a căpătat încă două sensuri: unul – curent, obișnuit (orice legitimație) și altul – publicistic (document istoric). Prin urmare, emanând din sfera dreptului, termenul ”document” a început să se răspândească și în alte domenii ale activității umane, spre exemplu, în administrație, istorie. Însă, odată cu apariția funcției de administrare în stat, s-a creat automat și ramura asiguratoare – tehnica lucrărilor de secretariat, care cuprindea cel puțin două aspecte legate reciproc: documentele propriu-zise și procesul deservirii lor (perfectarea, lanțul executor, controlul îndeplinirii, aparatul de informare-căutare etc.).

Dar, cu toată istoria sa îndelungată, cuvântul *document* în circuitul documentar a început să fie folosit destul de târziu, doar pe la începutul sec. al XX-lea, în perioada anterioară utilizându-se mai des noțiunile de ”hârtie”, ”act” ”titlu” ș.a.

Însă, odată cu dezvoltarea tehnicii și tehnologiilor noțiunea clasică de document s-a modificat esențial, principala cauză fiind lărgirea conținutului altui termen – *informația*, care până la începutul anilor '50 ai sec. al XX-lea se întrebuința exclusiv în sensul știrilor, datelor, cunoștințelor. Rațiunile care au stat la baza unei noi abordări în determinarea informației a servit creșterea fără precedent a volumului de date, care se cereau a fi colectate, stocate, procesate și transmise. Treptat informația a devenit produsul și una din principalele valori ale societății.

Dezvoltarea mijloacelor de comunicare a oferit posibilitatea măsurării cantității de informații în cadrul științelor formate deja la acea perioadă, precum cibernetica și informatica. Obiectul de

¹¹⁸ *Dicționar explicativ al limbii române*. Ed. a II-a. Buc.: Univers enciclopedic, 1998, p.313. ISBN 973-9243-29-0.

cercetare al primei s-a manifestat în ”analiza matematică a legăturilor, comenzilor și controlului în sistemele tehnice” (mașinile electronice de calcul)¹¹⁹, al doilea a reunit compartimentele matematicii, fizicii, tehnicii și ciberneticii recurgându-se la ”prelucrarea informației cu ajutorul sistemelor automate de calcul”¹²⁰.

Informația a căpătat un nou sens, prin care se înțelegea rezultatul reflectării unui obiect în altul, folosit, în cele din urmă, pentru a exercita oricare influență administrativă, iar omul obținând posibilitatea ca în timpi scurți, la momentul oportun și într-o formă accesibilă să obțină datele necesare lui. Totodată, și, legat de sporirea rolului informației în societate, s-a văzut necesitatea reinterpretării unui termen mai timpuriu – *documentul*. Dacă inițial document era considerat doar cel apărut pe suport de hârtie, atunci, grație dezvoltării vertiginoase a științei și tehnicii, încununate ulterior cu apariția a noi tipuri de suporturi (perfocărți, perfolente, înregistrări magnetice, fotografii etc.), s-a modificat și definiția documentului, interpretat ca obiect material, ce conține informație în formă fixată.

Precizarea de mai departe a acestei determinări este legată, la fel, de noțiunea și procesul circulației informației în societate. Necesitatea analizei naturii și a conținutului social al documentului a avut ca urmare desprinderea din adâncurile ciberneticii și informaticii a unei noi discipline, intitulată – *documentaristica*. Aici documentul este un purtător de informație, fixată și păstrată cu ajutorul diferitor simboluri și semne (lingvistice, scriptice și alte mijloace speciale), de unde apare și marea lor diversitate: înscrisuri, audiodocumente, fotodocumente, chinovedeodocumente etc. Deci, documentul ca purtător de informație se manifestă ca o noțiune generică ce cuprinde atât sursele ce poartă înscrisuri cât și cele de format nescris.

Definiția dată de savanții acestui domeniu este următoarea: ”Documentul prezintă orice informație conștientizată (mai exact, ce poate fi conștientizată) și fixată în afara memoriei omului prin orice modalitate și pe orice purtător material în scopul circulației ei într-un sistem informațional dinamic și variabil în timp, denumit sistem documentar”¹²¹.

Cercetătorul rus A.P.Verșinin evidențiază aparte ”documente juridice” care, în opinia lui, ”se alcătuiesc în conformitate cu anumite norme de drept în scopul atestării unor drepturi și obligații sau a unor fapte cu relevanță juridică (evenimente, acțiuni ce atrag după sine apariția unor drepturi și obligații)”¹²². Deci, savanții juriști conturează elementul de netăgăduit al documentului – că el adevărește un anumit fapt juridic cu precizarea că, aceste fapte sunt nu numai de natură să ofere drepturi sau să scutească de obligații, dar și orice alte fapte, la general,

¹¹⁹ Ibidem, p.173.

¹²⁰ Ibidem, p.491.

¹²¹ *Информация и управление. Философско-методологические аспекты*. М., 1985. 285 с.

¹²² ВЕРШИНИН, А.П. *Юридические документы в нотариальной и судебной практике*. М.: Юрид. лит-ра, 1993, p.5.

datele despre care pot fi folosite în diverse scopuri, fie și când acesta nu dă naștere nici unui drept sau vreunei obligații.

De notat că, dincolo de cele menționate, document poate fi doar acel act care transmite univoc gândul celui care l-a alcătuit și servește la certificarea unor fapte juridice autentice. Calitatea certificatoare a documentului trebuie să fie incontestabilă nu numai subiectiv, pentru acel individ care s-a străduit să-i imprime această valoare, dar și obiectiv – pentru toate alte persoane. Mai mult, documentul trebuie să legalizeze nu numai faptele care au avut loc în trecut, dar și acelea ce există în prezent, precum și cele ce urmează să se întâmple pe viitor.

În fine, documentul poate să-și piardă însemnătatea sa juridică. El începe să existe din momentul fixării unui gând prin diferite modalități (scriptic sau pe alți purtători materiali) și pentru ai imprima un caracter de recunoaștere, el va rămâne ca obiect și în cazurile în care se vor produce evenimente ce vor modifica sau anula faptele expuse în el.

O altă caracteristică importantă a documentului prezintă forma acestuia, cu toate că ea se modifică odată cu perfecționarea tehnologiilor de transmitere a informației.

Legea procesual penală a României în vigoare¹²³, dar și CPP al Republicii Moldova nu furnizează o noțiune explicită a documentului, însă actele normative susindicate vizează aspectul configurativ al documentelor cu relevanță procesuală redactate cu ocazia desfășurării activităților procesuale de urmărire penală. O deosebită însemnătate aici o are faptul că în legislațiile menționate se arată modurile de consfințire a astfel de informații, aprobându-se și cele ce se pot ivi în perspectivă ca urmare a evoluției progresului tehnico-științific.

De pildă, alin (1) al art.157 al Codului de procedură penală al R.Moldova statuează: ”Constituie mijloc material de probă documentele în orice formă (scrisă, audio, video, electronică etc.), care provin de la persoane oficiale fizice sau juridice dacă în ele sunt expuse ori adeverate circumstanțe care au importanță pentru cauză” (sublinierea ne aparține – M.C.).

Și mai larg în acest sens, într-o formă permisivă maximal desfășurată, se expune Cod.proc.pen. al României (alin (2), art.97), în care se declară că proba se poate dobândi prin multiple mijloace, inclusiv și prin: ”e) înscrisuri, rapoarte de expertiză, procese-verbale, fotografii, mijloace materiale de probă; f) orice alt mijloc de probă care nu este interzis prin lege” (sublinierea ne aparține – M.C.).

Cele expuse mai sus oferă posibilitatea să conchidem că, documentele, în calitatea lor de materiale probante diferă de corpurile delictive, dar și de procesele verbale întocmite la încheierea acțiunilor procesuale pe parcursul investigării infracțiunilor. În primul caz, corpurile delictive evoluează ca sorginți de proveniență primară care varsă lumină asupra circumstanțelor cauzei ce

¹²³ Codul de procedură penală al României, op.cit.

trebuie probate, pe când documentele cuprind informații acceptate doar ca materiale de probă derivate.

Mai mult ca atât, documentele se deosebesc și de procesele-verbale. Dacă primele se redactează în afara cadrului procesual, cele din urmă – în cursul efectuării procedurilor probatorii pentru a oglindi efectele acestora¹²⁴.

Privite prin optica procesual penală, documentele îmbracă diferite forme. Art 158 CPP RM, la categoria de documente-corpori delictive consideră cele care ”au servit la săvârșirea infracțiunii, au păstrat asupra lor urmele acțiunilor criminale sau au constituit obiectivul acestor acțiuni”...”pot servi ca mijloace pentru descoperirea infracțiunii, constatarea circumstanțelor, identificarea persoanelor vinovate sau pentru respingerea învinuirii ori atenuarea răspunderii penale”.

Documentele – mijloace de probă, în calitatea lor de procese-verbale ale acțiunilor procesuale sunt reglementate de art.163 CPP RM, după cum urmează: ”în cazul în care ele confirmă circumstanțele constatate în cadrul cercetării la fața locului, percheziției corporale, a domiciliului, ridicării obiectelor, documentelor, luării de probe pentru expertiza judiciară, declarației orale despre o infracțiune, prezentării pentru recunoaștere, exhumării cadavrului, verificării declarațiilor la fața locului, reconstituirii faptei, efectuării măsurilor speciale de investigații și al altor procedee probatorii”¹²⁵.

O altă formă de documente ce pot evolua în calitate de materiale probante este statuată de art.164 CPP RM, în care se indică: ”înregistrările audio sau video, fotografiile, mijloacele de control tehnic, electronic, magnetic, optic și alți purtători de informație tehnico-electronică, dobândite în condițiile prezentului cod, constituie mijloace de probă dacă ele conțin date sau indici temeinici privind pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni și dacă conținutul lor contribuie la aflarea adevărului în cauza respectivă”¹²⁶.

Din aceste câteva reglementări ilustrative se observă nu numai formele procesuale ale documentelor dar și anumite criterii de factură procesuală, la care acestea trebuie să corespundă, precum, spre exemplu, să fie fixate informații decisive pentru determinarea oricăror circumstanțe ale faptei cu privire la culpabilitatea celor suspectați în comiterea ei, mobilul, alte circumstanțe care au înlesnit comiterea faptei etc.- cerințe semnalate și în literatura de specialitate¹²⁷.

¹²⁴ GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Considerații privind apariția și evoluția expertizei grafoscopice*. În: *Materialele conferinței științifice internaționale de criminalistică din 23.10.2018 cu genericul „Apariția și evoluția criminalisticii românești”*, desfășurată la Universitatea ”Titu Maiorescu”. București: ACR, 2019, p. 66.

¹²⁵ Ibidem, art.163.

¹²⁶ Ibidem, art.164.

¹²⁷ MĂRGINEANU, IU., PODLISNIC, N. *Noțiunea și semnificația documentelor ca mijloc de probă în procesul penal*. În: *Avocatul poporului*, nr.7-8, Chișinău, 2010, p.7. ISSN 1810-7141.

Revenind la noțiunea de document, trebuie notat că și actualmente literatura de specialitate din arealul românesc este dominată de ”sindromul documentului scris” – lucru, observat și de alți cercetători¹²⁸.

Spre exemplu, cunoscutul criminalist român Em.Stancu, opinează cu referire la ”înscriș” în sensul ”documentului” că, „înscrișul” nu reprezintă orice mod de materializare, de exprimare a gândirii și voinței într-un obiect material, ci numai în *exprimarea prin scris*, acesta reprezentând exprimarea prin semne grafice a sunetelor și cuvintelor...obiecte de genul fotografiilor, schemelor sau planșelor, în măsura în care nu conțin semnele scrierii fonetice, pot fi considerate mijloace materiale de probă, de natură diferită de aceea a înscrișurilor”¹²⁹.

Cercetătorii români C. Drăghici, A.Iacob, R.Doboreanu (Mahmood), R.Iordache consideră, la fel, că ”prin document se are în vedere atât înscrișul ca mijloc de probă, cât și ca obiect material al infracțiunii de fals”¹³⁰. Deci, înțelesul cuvântului *document* cuprinde doar forma lui scrisă. Însă, contrar acestor declarații, autorii susținuți subliniază în continuare: ”ca înscrișuri sunt considerate și textele dactilografiate, biletele de bancă, timbrele, cărțile de credit și instrumentele de autentificare (sigilii, ștampile)”¹³¹. La fel de simptomatică, în acest context, este și părerea criminalistului din Republica Moldova S. Doraș: „în criminalistică, categoria de document se aplică asupra diverselor acte ce reprezintă date probante exprimate prin scriere”¹³².

Nesemnificativ se distinge și interpretarea oficial-științifică a acestui termen dată de DEX: ”Text scris sau tipărit, inscripție sau altă mărturie servind la cunoașterea unui fapt real actual sau din trecut”.

Legat de părerile susmenționate, precum că document poate fi doar un *act scris* trebuie opinat că această sintagmă reduce simțitor lista suporturilor pe care pot fi și sunt realmente înregistrate la ora actuală anumite date și informații (diverse suporturi electronice, CD, banda magnetică, audio-foto-video înregistrările, desene, schițe, crochiuri etc.) - fapt, semnalat și de alți autori români¹³³.

În acest context, semnificativă este și poziția savanților criminaliști din Rusia E.P. Ișcenko și V.I.Obrazțov, care au propus o definiție simplă dar cuprinzătoare a documentului cu relevanță criminalistică: „purător material pe care special este fixată informație cu semnificație juridico-penală”¹³⁴. Observăm că, determinarea în cauză este foarte largă, care se înscrie și în prevederile

¹²⁸ VĂCARU, I., op.cit., p.48.

¹²⁹ MĂRGINEANU, I.U., PODLISNIC, N., op.cit., p.310.

¹³⁰ DRĂGHICI, C. și alții. *Tratat de tehnică criminalistică*. Ed.a III-a revăzută și adăugită. Craiova: Sitech, 2018, p.450. ISBN 978-606-11-5587-3.

¹³¹ Ibidem, p.450.

¹³² DORAȘ, S., op.cit., p.313.

¹³³ GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I., op.cit., p.50.

¹³⁴ ИЩЕНКО, Е.П., ОБРАЗЦОВ, В.Я., op.cit., p.192.

legale. Se are în vedere legislația Rusiei în care se definește documentul ca “informația de pe un suport material cu rechizitele necesare pentru a o identifica”¹³⁵.

De altfel, și legislația R.Moldova care, cu toate că nu oferă o definiție generalizatoare și compactă, o face prin enumerarea criteriilor la care trebuie să corespundă ”documentul purtător de informații”, printre care, ceea ce este important, se regăsesc și suporturile ce pot apărea în viitor, ca urmare a dezvoltării tehnologiilor informaționale și anume: ”orice alt înregistrator de informație apărut ca rezultat al progresului tehnic”¹³⁶.

De aceea, credem că mari perspective deține actualmente așa numitul ”schimb de documente fără hârtie”, care se realizează prin rețelele de legătură cu ajutorul diferitor purtători (magnetici, optici, electronici etc.), diminuând cheltuielile de timp, poștă, păstrare etc.

Pornind de la cele menționate mai sus, se poate conchide că în etapa actuală este oportun a exclude din definiția documentului indicele lui tradițional – ”act scris”, dictat de dezvoltarea și răspândirea mijloacelor tehnice și tehnologiilor contemporane de stocare și transmitere a informației. Desigur, acest indice încă mult timp va domina ca unul de bază la caracterizarea documentului, întrucât pe parcursul a multor secole această modalitate a fost și rămâne una foarte simplă și pe înțelesul tuturor utilizatorilor, cu toate că nu excludem perfecționarea acestui mod de a crea noi documente.

În ce privește noțiunea de document din limbajul științei criminalistice, trebuie spus că aici el este întrebuințat într-o ipostază mai cuprinzătoare, comparativ cu sensul folosit în universul juridic general. Spre exemplu, în cazul interpretării situației de la fața locului, când prin cercetările prealabile a materialelor de probă se desprinde informația orientativă din urmele materiale infracționale în procesul de cercetare al faptelor penale, informația fiind foarte prețioasă pentru organizarea căutării persoanelor suspecte și a obiectelor creatoare de urme, selectarea și efectuarea acțiunilor de urmărire penală în regim de urgență.

Organizarea și planificarea investigațiilor de cele mai multe ori se sprijină pe analiza informațiilor, inclusiv și cea extrasă din documentele de arhivă, oficiale, anonime sau cu caracter privat, a rapoartelor de expertiză sau cele realizate de specialiștii judiciari în formă de constatare tehnico-științifică sau medico-legală¹³⁷.

Prin urmare, după cum menționează și prof. M. Gheorghită ”sub aspect criminalistic noțiunii de *document* i se atribuie o semnificație mult mai amplă decât cea a *actelor scrise ce*

¹³⁵ Федеральный закон Росс. Федерации «Об информации, информатизации и защите информации» от 25.01.1995 г. В: *Собрание законодательства Российской Федерации*. №8. 1995, с.1213-1215. Disponibil: http://www.consultant.ru/doct/cons_doc_LAW_5887

¹³⁶ Legea Republicii Moldova privind accesul la informație nr.982 din 11.05.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.88-90 din 28.07.2000. [citat 04.01.2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view=311759>

¹³⁷ GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I., op.cit., p.57.

*atestă fapte juridice*¹³⁸, adică în acest domeniu are valoare doar suportul care conține informație pertinentă pentru descoperirea, cercetarea și prevenirea infracțiunilor și care prezintă anumite rechizite individualizatoare. Deci, privite prin optica criminalistică, ”înscrierile”, inclusiv cele ”oficiale”, emenate de la instituții publice sau de la orice instituție de interes public sau care aparține unei asemenea entități, pot fi obiect al expertizei grafoscopice doar dacă falsificarea a astfel de documente s-a realizat prin contrafacerea scrierii ori a subscrierii (semnăturii) acestora. În rest, prin prisma art.320 C.pen. al României, dacă documentele în cauză sunt alterate material, de natură să producă consecințe juridice, acestea pot fi obiect al altei expertize criminalistice – tehnice a actelor. În fine, falsul în documente poate fi și de natură intelectuală, adică adevărul fiind alterat prin atestarea unor fapte și împrejurări neconforme realității ori în omisiunea conștientă de a se însera unele date sau împrejurări – aspecte ce pot fi stabilite prin alte mijloace decât cele grafico-expertale.

Prin rechizitele documentului trebuie înțeles anumite date determinate aprioric prin anumite norme, reguli pentru aceste documente, care imprimă documentului valoare juridică, manifestându-se ca elemente ale actelor oficiale. În literatura de specialitate conceptul de rechizit este interpretat neunivoc. În opinia savantului S.Doraș cele mai importante rechizite care oferă capacitate juridică documentului sunt *semnătura, impresiunea de ștampilă, fotografia*¹³⁹. De observat la fel, că acest termen, de proveniență latină - [”requisitum”], însemnând ”necesarul”, nu se regăsește în publicațiile cercetătorilor criminaliști români, posibil deoarece, chiar DEX-ul explică noțiunea de *rechizit* doar în înțelesul rechizitelor de birou (stilou, cerneală, radieră, creioane etc.).

Dacă am consulta Marea Enciclopedie Sovietică, ea explică acest termen în sensul unor date indispensabile documentului pentru a asigura veridicitatea, indica reglementați normativ pentru a putea individualiza¹⁴⁰.

Deci, prin *rechizitele documentelor trebuie de înțeles un ansamblu de semne distinctive, structura, dimensiunile și localizarea cărora este reglementată de anumite acte normative, în vederea individualizării și conferirii lui de valoare juridică*.

Cele mai esențiale rechizite ale documentului le considerăm blancheta (formularul), impresiunile de ștampilă (sigiliu) și semnăturile persoanelor împuternicite să certifice aceste documente, toate acestea urmând să corespundă anumitor reguli de perfectare.

Cuvântul ”blanchetă”, conform Dicționarului explicativ al limbii române, provine din l.germană (”blankett”) și semnifică – formular (pentru telegrame, polițe etc.)¹⁴¹, adică un

¹³⁸ GHEORGHIȚĂ, M. *Tratat de criminalistică*. Chiș.: Tipografia Centrală, p.253. ISBN 978-9975-53-834-3.

¹³⁹ DORAȘ, S., op.cit., p.240.

¹⁴⁰ *Большая Советская Энциклопедия*. М.: Советская Энциклопедия, 1975. Т.8., с. 609. Disponibil: https://biblioclub.ru/?page=dict&dict_id=63

imprimat cu mai multe spații albe, care se completează în vederea întocmirii unui act, a unui tabel etc.¹⁴². Cu alte cuvinte, blancheta prezintă o filă de hârtie standard cu o anumită informație imprimată constant pe ea, având și spații, rezervate pentru cele variabile.

Prin urmare, acest termen semnifică o coală de hârtie cu text parțial tipărit (spre exemplu, titlul documentului) fie, ca "semifabricat" de document (blancheta pașaportului, diplomei) emanat de la o organizație, întreprindere, instituție, partea rămasă fără text, fiind pasibilă de completat de către reprezentantul instituției, - fie, ca coală de hârtie curată cu o impresiune de ștampilă, sigiliu, alte rechizite ale întreprinderii, instituției destinată pentru alcătuirea documentelor sau texte incomplete de documente de formă prestabilită, rechizitele căreia sunt lipsă, fiind completate la momentul alcătuirii documentului (spre exemplu, blancheta diplomei, legitimației etc.).

Un alt rechizit al documentului constituie impresiunea de ștampilă. DEX-ul definește ștampila ca: **1.** Instrument format dintr-o placă de cauciuc, de lemn sau de metal fixată pe un mâner, pe care sunt gravate un semn, o inscripție sau emblemă cu care se ștampilează acte, mărfuri, obiecte etc. **2.** Semn, inscripție sau emblemă care se aplică pe un document pentru a-i da valabilitate, pe mărfuri sau pe corpul animalelor pentru a le arăta proveniența sau apartenența etc.¹⁴³.

Impresiunile de ștampilă încă din vremurile străvechi dețin o importanță semnificativă, fiind percepute ca rechizit de netăgăduit, unanim acceptat, apariția lui dictându-se în mare parte de analfabetismul oamenilor din perioada respectivă și necesitatea stabilirii autenticității documentelor anume după prezența impresiunii de ștampilă. Aceasta este înțeleasă de cele mai multe ori ca clișeu de formă rotundă (uneori și alte forme) pentru a crea o impresiune pe hârtie, pe ciară roșie, plumb topit sau alte materiale cu denumirea organizației, întreprinderii, instituției, a localizării ei cu indicarea apartenenței departamentale.

Semnătura prezintă unul din rechizitele obligatorii ale documentului oficial, poate chiar cel mai principal, întrucât "documentul" se poate manifesta și în lipsa impresiunii de ștampilă pe un formular liber alcătuit. Însă, legat de semnătură, pot apărea probleme privind autenticitatea ei, inclusiv și faptul dacă informația primită de beneficiarul legitim a fost transmisă de către expeditorul autentic. În circuitul documentar obișnuit "de hârtie" autenticitatea semnăturii se stabilește vizual sau, dacă apar îndoieli – cu ajutorul cercetărilor de expertiză judiciară, extrajudiciară sau prin constatări tehnico-științifice grafoscopice. Dar, odată cu dezvoltarea circuitului documentar electronic apare un nou rechizit al documentului – semnătura digitală.

¹⁴¹ *Dicționar explicativ al limbii române*. Op. cit., p.102.

¹⁴² Ibidem, p.392.

¹⁴³ Ibidem, p.1060.

Astfel, prin Legea RM *privind semnătura electronică și documentul electronic*¹⁴⁴ este prevăzută posibilitatea utilizării semnăturii digitale pentru a legaliza valoarea juridică a documentului ce poartă informație stocată, procesată sau transmisă prin mijlocirea sistemelor de informație și telecomunicație – aspecte ce țin de expertiza de examinare a tehnicii de calcul și a sistemelor informatice (cod 19.01 al Nomenclatorului de expertize judiciare)¹⁴⁵.

În fine, în contextul noțiunii de document, să ne oprim succint la o altă chestiune legată de corelația dintre documentu original și copiile lui în cadrul circuitului documentar. Aici important este faptul acordării copiilor aceași valoare juridică cu documentele originale, dat fiind faptul lărgirii considerabile a sferei lor de circulație la ora actuală.

Prin copie urmează să înțelegem documentul ce reproduce informația și toate părțile (semnele) exterioare ale documentului original. Prin semnele exterioare se are în vedere acele caracteristici care indică asupra purtătorului și modului de fixare a informației, dimensiunile și starea fizică a documentului, elementele grafice, juridice de perfectare ș.a. Oricum, instituțiile publice, în cadrul eliberării copiilor unor acte, autentifică prin semnătură și impresiune de ștampilă veridicitatea acestora cu indicarea datei eliberării și notei că documentul original se află în organizația, întreprinderea dată.

În concluzie subliniem că, în calitate de document, actualmente se poate manifesta orice purtător de informație, însă obiectul expertizei criminalistice a scrisului și semnăturii pot fi doar documentele scrise sau unul din rechizitele lui – semnătura. Mai mult, de rând cu originalele actelor scrise, în circuitul documentar se află și copiile acestora care, la rândul lor, pot fi obiectul cercetărilor criminalistice de laborator, dar nu mai devreme de a fi examinate în condiții de teren fiind, la necesitate, ridicate dacă există îndoieli în autenticitatea lor – probleme la care ne vom opri în cele ce urmează.

2.2.2. Reguli privind examinarea procesual – administrativă a documentelor de către organul de urmărire penală

Alin (1) al art.118 al CPP RM stipulează că, ”în scopul descoperirii și ridicării urmelor infracțiunii, a mijloacelor materiale de probă pentru a stabili circumstanțele infracțiunii ori alte circumstanțe care au importanță pentru cauză, organul de urmărire penală efectuează cercetarea la fața locului a terenurilor, încăperilor, obiectelor, documentelor, sistemelor informatice sau suporturilor de stocare a datelor informatice, animalelor, cadavrelor umane sau de animale” (sublinierea ne aparține – M.C.). Din cuprinsul acestui alineat observăm că, legea reglementează

¹⁴⁴ Legea Republicii Moldova nr.91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.174-177. [citat 25.02.2020]. Disponibil: <https://www.legis.md/cautare/getResults?doc=112497>

¹⁴⁵ *Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova* nr.195 din 24.03.2017, op.cit.

mai multe varietăți de examinare, printre care și a documentelor ca gen aparte, însă regulile procesuale de examinare sunt unice pentru toate acestea.

Alin (3) al art.118 CPP indică că ”în anumite cazuri, organul de urmărire penală, dacă este necesar, execută diferite măsurări, fotografieri, filmări, întocmește desene, schițe, face mulaje și tipare de pe urme de sinestătător sau cu ajutorul specialistului în materia respectivă”. Bănuitul, învinuitul, partea vătămată, martorul pot participa, dacă prin aceasta vor contribui la buna desfășurare a procesului penal, însă în cazul participării bănuितului sau învinuitului, obligatoriu va participa și apărătorul¹⁴⁶.

Conform regulilor generale, obiectele și documentele, descoperite în cursul CFL, percheziției sau ridicării se examinează deodată la locul faptei însă, în cazul în care este necesară o perioadă mai lungă pentru analiza acestora, dar și în alte situații, ofițerului de urmărire penală i se permite a le prelua în scopul unei examinări mai detaliate la oficiul organului judiciar. În acest sens, materialele de probă urmează a fi ambalate, iar pe colet se pune impresiunea de ștampilă și iscălitura de către conducătorul echipei de cercetare și despre aceasta se face specificare în procesul-verbal.

Din această ultimă prevedere se observă că legiuitorul interpretează examinarea obiectelor și documentelor împreună, ca o acțiune de urmărire penală aparte. Însă, în literatura criminalistică uneori autorii diferențiază această activitate în două acțiuni de sinestătătoare, determinându-le ca ”examinarea obiectelor” și ca ”examinarea documentelor”¹⁴⁷. Ca noțiuni, desigur că acestea se deosebesc însă, ca și volum, credem că documentul deține un conținut mai restrâns, fiind uneori cuprins de noțiunea ”obiect”. De notat însă că, legiuitorul, cu toate că cercul obiectelor examinate în cadrul cercetării la fața locului este foarte larg, evidențiază doar unele din ele, enumerate mai sus care, probabil, dețin anumite particularități (documentele, obiectele, cadavrele ș.a.).

Dacă e să menționăm specificul documentelor din punctul de vedere îngust-procesual, acesta se reduce la prezența în ele a unor texte sau a unor imagini convenționale cu conținut de idei, pe când în practica criminalistică termenul *document*, după cum s-a menționat anterior, este interpretat mai larg (diverse acte textuale, imagini, inclusiv cu indici de alterare, de fals etc.).

Cercetătorul român I.Vacaru menționează, pe drept, cu acest prilej că, comparativ cu abordarea juridică, documentul în criminalistică este ”orice purtător material de informație fixată special, inclusiv și acela care din punct de vedere juridic prezintă nulitate (fragment de hârtie cu

¹⁴⁶ DOLEA, I. *Probele și mijloacele de probă*. În: Drept procesual penal, Vol. I, Partea generală, ediția a II-a rev. și adăugită, Chiș: Cartdidact, 2005, p.222. ISBN 9975-940-90-0.

¹⁴⁷ НИКОЛАЙЧИК, В.М. *Следственный осмотр вещественных доказательств*. М.: Всесоюзный Институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1968, с.44.

unele notițe, videoînregistrare cu telefonul portabil, bilet de călătorie depistat în buzunarul bănuțului ș.a.)”¹⁴⁸.

Pornind de la cele menționate, urmează a trage linie de hotar și între examinarea obiectelor și examinarea documentelor în baza anumitor temeuri. Este vorba că, pe de o parte, documentele se manifestă ca mijloace deosebite de probă atunci când faptele, informația despre care se conține în cuprinsul lor este importantă pentru cauză. Pe de altă parte, stabilirea acestor fapte epuizează și rolul probant al documentului. Însă, dacă acesta deține caracteristicile indicate la alin (1) art.158 CPP RM *Corpurile delict*, atunci el se manifestă în procesul probator ca *obiect* și poate fi alăturat la dosar prin ordonanța OUP sau încheierea judecătorului după regulile generale în postura de *corp delict*.

Prin urmare, documentul, fie că prezintă un mijloc deosebit de probă, fie că își pierde acest specific, manifestându-se ca *obiect*, în ansamblul de caracteristici materiale ale căruia există indici ce semnalează prezența unor informații cu relevanță criminalistică.

Dincolo de cele menționate, trebuie spus că diferența dintre aceste două genuri de examinare poate fi sesizată și luând ca criteriu abordarea lor tactică. Scopul principal al examinării obiectelor este determinarea legăturii lui cu infracțiunea comisă și depistarea urmelor făptuitorului, mai exact, stabilirea unor caracteristici ale acestuia pentru a scoate în evidență anumite fapte importante pentru soluționarea cauzei (elaborarea de versiuni, căutarea făptuitorului, orientarea cercetărilor etc.).

Vorbind de specificul examinării documentelor este necesar a lua în considerare că acestea în plan procesual pot evolua ca probe scrise și ca probe-corpurile delict care, în această ultimă calitate pot suferi modificări materiale dar și falsificări intelectuale. Dacă documentul se manifestă ca probă scrisă, importanța procesuală are doar conținutul lui, iar dacă acesta prezintă corp delict, el interesează organul de urmărire penală prin însuși felul și structura lui materială și în acest sens, el este de neînlocuit.

Tot în această ordine de idei trebuie să remarcăm că, examinarea documentelor trebuie privită sub diferite optici, fie, ca modalitate de descoperire și ridicare a actelor, posibil corpuri delict, fie, pe de altă parte, examinarea ca mod de cercetare și depistare a indicilor care oferă temei pentru a recunoaște documentul corp delict. Iată de ce, examinarea documentelor, pornind de la necesitatea studierii atente a rechizitelor acestora (semnătura, impresiunea de ștampilă etc.) permit, în opinia noastră, a o evidență într-o activitate procesuală de sinestătătoare.

Inițial, examinarea documentelor debutează odată cu începutul efectuării urmăririi penale (cercetarea la fața locului, percheziție, ridicarea de obiecte sau documente etc.), în cadrul cărora acestea se ridică, soluționându-se problema anexării lor la materialele dosarului. Important este

¹⁴⁸ VĂCARU, I., op.cit., p.56.

să stabilim măsura în care documentele trebuie examinate. Locul faptei poate fi locul depistării dar și locul depozitării lor de aceea, la această etapă urmează a acorda atenție indicilor privind locul descoperirii și poziția spațială a documentului. Analiza acestuia la locul descoperirii va urmări, în primul rând, fixarea caracteristicilor individualizatoare ale documentului, care vor permite anexarea lui la materialele dosarului și doar după aceea se va stabili dacă rechizitele corespund anumitor cerințe, dacă există urme ale unor modificări materiale (adăugiri, înlăturări de text etc.).

În procesul-verbal, credem suficient a indica locul descoperirii documentului, felul lui, când și cine l-a eliberat, conținutul și semnele unor eventuale modificări vizibile. Autorii unor manuale consideră, pe drept, că dacă există temei a recunoaște documentul în calitate de corp-delict, este necesar a releva urmele sau indicii concreți ce mărturisesc că el a servit la comiterea infracțiunii¹⁴⁹. În cazurile în care la fața locului sunt descoperite mai multe documente (spre exemplu, de contabilitate) și toate acestea posibil vor fi anexate la dosar, considerăm benefic a folosi pentru o mai bună fixare – videoînregistrarea, suportul electronic al căreia de anexat la procesul-verbal.

Tot ca anexă, în susținerea ideii lansată de cercetătorul moldovean A.Badia de a fixa rezultatele examinării și interpretării preliminare a urmelor de către specialistul-criminalist într-un act aparte, credem oportun a alătura la procesul-verbal și raportul de constatare tehnico-științifică al acestuia privind explicațiile legate de documentele examinate în cadrul cercetării la fața locului¹⁵⁰. Considerăm că, toată informația cu semnificație criminalistică trebuie să se concentreze într-un astfel de raport analitic care, pe de o parte, va ușura munca organului competent privind consemnarea în procesul-verbal prin termenii specifici procesul și rezultatele examinării preliminare a documentelor, indicii eventuali ce denotă un fals material în documente iar, pe de altă parte, nu va supraîncărca procesul-verbal cu referire la activitățile și rezultatele cercetării la fața locului, acesta rămânând perceptibil și pe înțelesul tuturor.

Dincolo de aceasta, alcătuirea actului analitic în cauză, va orândui și va sistematiza munca a însuși specialistului-criminalist la fața locului, mai cu seamă când cercetările vor viza un număr mare de documente. Mai mult ca atât, acest raport se va manifesta ca o sursă suplimentară de informații pentru expertul-criminalist, care ulterior va analiza documentele în litigiu în cadrul expertizei tehnico-criminalistice de laborator a documentelor.

Aici însă trebuie adăugat că, această operațiune tehnico-criminalistică, deși rar se efectuează în activitatea criminalistică cu prilejul CFL concluziile la care se ajunge în urma acestor examinări se fixează foarte rar și simplist, mai rar chiar în genere nu se fixează rezultatele lor,

¹⁴⁹ *Криминалистика: Учебник для студентов вузов. Под ред. А.Ф.Волынского, В.П.Лаврова, оп.цит., с.389.*

¹⁵⁰ BADIA, A. *Metode și mijloace tehnico-criminalistice contemporane aplicate la cercetarea la fața locului*: tz. de doct. în drept. Chiș.: Academia "Ștefan cel Mare" a MAI RM, 2017, p.140. Disponibil: [www.http://cnaa.acad.md](http://cnaa.acad.md)

rămânând știute numai de participanții echipei operative de anchetă. Faptul în cauză decurge și din studierea a cca 200 de procese-verbale de CFL analizate, conținutul cărora insuficient reflectă munca analitică cu documentele în acest sens a specialistului criminalist. Explicații a celor ce se întâmplă sunt multe, însă cele mai importante le considerăm pe cele, ce sunt legate de pregătirea profesională insuficientă a membrilor echipei de cercetare, inclusiv a specialiștilor criminaliști, dotarea lor cu mijloace tehnico-criminalistice și echipamente indispensabile pentru astfel de analize, dar nu în ultimul rând, și de reglementarea procesuală nesatisfăcătoare a acestor activități.

Omisiunile legislative pe această dimensiune, pot fi observate analizând, exemplificativ, p.5, alin. 5, art.87 CPP RM. Aici se stipulează că specialistul are obligația de a folosi la modul deplin capacitățile și pregătirile sale în vederea ajutorării ofițerului de urmărire penală la realizarea procedurii probatorii, adică la ”descoperirea, fixarea sau excluderea probelor”.

Din extrasul de mai sus se observă că, în rîndul procedurilor speciale de recoltare a probelor subliniate mai sus, sunt lipsă elemente de maximă importanță - examinarea și ridicarea probelor la care specialistul, din oficiu trebuie să contribuie cu deprinderile și cunoștințele sale specializate. Deci, este evidentă necesitatea suplimentării alin.(5), art 87 al CPP RM cu activitățile omise, și anume: „*să aplice toate cunoștințele și deprinderile sale speciale pentru acordarea de ajutor organului care efectuează acțiunea procesuală la descoperirea, fixarea, **examinarea, ridicarea sau excluderea probelor***” – aspecte care au fost semnalate și de alți cercetători¹⁵¹.

În acest context, trebuie spus că, actualmente, Codul de procedură penală al R. Moldova (art.139-141 CPP RM) oferă posibilitatea ca rezultatele examinărilor interpretative ale urmelor de la locul faptei, să fie consemnate într-un raport de constatare tehnico-științifică a specialistului criminalist, ori în situația când acesta este recrutat ca membru participant la înfăptuirea procedurilor probatorii – datele respective să se incorporeze în procesul-verbal al activităților procesuale în conformitate cu prevederile alin (3), art.141 CPP RM.

La această chestiune am făcut unele referințe și în capitolul unu a tezei, de aceea în cele ce urmează vom face doar unele precizări cu privire la raportul de constatare tehnico-științifică a specialistului. Avem în vedere că, efectele interpretării urmelor, realizate, de regulă, până la pornirea procesului penal, în cuprinsul documentelor indicate la p.4,7, alin (2) al art.93 CPP RM poartă forță probantă. Nu este clar doar cum urmează să procedăm în cazul în care specialistul, examinând în preliminar cu echipamentul din dotare urmele de la fața locului, inclusiv un document, identifică o unealtă cu care s-a operat sau chiar autorul, spre exemplu, a unui furt

¹⁵¹ Ibidem, p.140.

după urmele digitale, sau în cazul nostru, că semnătura de pe un contract de fidejusiune este falsă, reprodusă prin scanarea unei semnături originale și printarea ei ulterioară.

Se pare că ar fi o problemă dacă specialistul ar include un astfel de raționament în documentul ce reflectă rezultatele cercetării la fața locului, așa cum statuează alin (3) al art.141 CPP RM, fără a prezenta anumite argumente justificative. În cazul dat concluzia specialistului este declarativă, fără a se aduce demonstrații sau ilustrări foto, schițe, imagini, caracteristici coincidente etc. – elemente care prezintă, de fapt, conținutul raportului de constatare a specialistului criminalist.

Este limpede că demonstrațiile de rigoare în astfel de situații nu pot fi desfășurate în procesul-verbal, acesta, după cum notează cercetătorul M. Gheorghiiță „nu va include explicațiile, interpretările asupra faptelor, fenomenelor descoperite, presupunerile ofițerului de urmărire penală, ale altor participanți cu privire la mecanismul de formare a urmelor descoperite, la originea și apatenența uneltelor găsite etc. Procesul-verbal conține descrierea celor descoperite și nicidecum explicarea lor”¹⁵². Prin urmare, cuprinsul alin (3) al art.141 CPP RM se impune a fi suplimentat cu câteva fraze ce reflectă și situația expusă mai sus, și anume „*În cazul participării specialistului la efectuarea procedurilor probatorii de către organul de urmărire penală, rezultatele constatărilor tehnico-științifice și medico-legale se includ în procesul-verbal al acțiunii respective, sau după caz, într-un raport aparte, anexat la procesul-verbal*” – recomandare, care a mai fost înaintată de către cercetători¹⁵³.

Așadar, în situațiile de acest gen, criminalistul, participant în calitate de specialist judiciar la un procedeu probatoriu, redactează în baza unei indicații verbale a anchetatorului un raport de constatare tehnico-științifică în scris cu demonstrațiile necesare a concluziei formulate, cercetările fiind începute la locul faptei și finisate ulterior, în cadrul laboratorului. Totodată, raportul alăturat la procesul-verbal al procedurii probatorii, împreună cu anexa fotografică ori desenul-schiță a locului faptei credem că, își va pierde forța probantă de sinestătătoare, rămânând valabil numai în contextul procesului-verbal de cercetare la fața locului.

Legat de cele menționate, nu întâmplător, probabil, procedura operațională standard a MAI RM „*Dispunerea expertizelor judiciare în procesul penal*” recomandă a dispune constatările tehnico-științifice și medico-legale doar în situații extreme, când în aspect procesual, nici cum nu este posibil a ordona o expertiză judiciară¹⁵⁴ - lucru semnalat și de savanții criminaliști și procesualiști din Republica Moldova¹⁵⁵.

¹⁵² GHEORGHIȚĂ, M. *Tactica cercetării la fața locului*. Chiș.: “A. Levința”, 2004, p.65. ISBN 9975-9788-3-5.

¹⁵³ BADIA, A., op.cit., p.169.

¹⁵⁴ Ordinul MAI RM nr.463 din 27.11.2019 cu privire la aprobarea Procedurii operaționale standard “Dispunerea expertizelor judiciare în procesul penal”. Disponibil: <https://www.mai.gov.md/index.php/en/node/63>

¹⁵⁵ OSOIANU, T., ODAGIU, I.U., OSTAVCIUC, D., RUSNAC, C. *Tactica acțiunilor de urmărire penală*. Chiș.: Cartea militară, 2020. 339 p. ISBN 978-9975-3366-0-4.

Revenind la problema examinării documentelor ca acțiune procesuală de sinestătătoare trebuie remarcat că aceasta presupune soluționarea diverselor sarcini în funcție de momentul când au apărut suspiciuni cu privire la legătura documentului dat cu faptul comiterii unei infracțiuni sau când acesta este deja recunoscut ca corp-delict. În prima etapă, sarcina principală a examinării trebuie considerată precizarea aspectului general al documentului: felul acestuia (factură, cec, recipisă, certificat etc.), organul emitent, pe numele cui este eliberat, conținutul documentului, aspectul exterior (dacă este curat, murdar, cu linii de pliere, uzat etc.).

A doua sarcină a examinării ține de relevarea indicilor particulari ce pot mărturisi fapte și împrejurări importante pentru investigarea cauzei. În fine, un obiectiv important în etapa inițială este și stabilirea unor elemente caracteristice care pot contribui la căutarea executorului documentului sau a mijloacelor de confecționare a acestuia (imprimanta calculatorului, formelor de tipar ș.a.) în vedrea cunoașterii circumstanțelor pregătirii și săvârșirii infracțiunii, elaborării de versiuni, planificării investigațiilor.

Cercetătorul D.P.Potașnik precizează, pe drept că, în cadrul studierii preliminare a conținutului documentului urmează să acordăm atenție ”dacă există contradicții între conținutul acestuia și faptele general cunoscute, dacă sunt divergențe între conținutul anumitor rechizite, dacă sunt corecte calculele aritmetice și rezultatele fixate în textul documentului”¹⁵⁶.

Legea procesual-penală (alin (2) al art.131 CPP RM) statuează că în procesul-verbal al percheziției sau ridicării trebuie menționat locul și împrejurările în care documentele au fost descoperite, elementele lor caracteristice. Este de la sine înțeles că în condiții de teren, la fața locului, anchetatorul va fixa doar cele mai vizibile și bătătoare la ochi particularități, care îl vor convinge de legătura prezumtivă a documentului cu fapta investigată.

Însă, în prelungirea acestor examinări în cadrul constatării tehnico-științifice în condiții de laborator de către specialistul criminalist, se vor deschide mai multe posibilități de apreciere a particularităților descoperite. Mai mult, în astfel de situații pot fi consultați și alți specialiști, neinteresați în cauză. Spre exemplu, angajatul vamei de la poliția de frontieră care se va expune asupra regulilor de alcătuire a unor exemplare de documente vamale, sau un specialist din domeniul bancar pentru examinarea unor acte de plată, ori o persoană versată în contabilitate care, la necesitate, poate acorda ajutor consultativ în cadrul investigațiilor la analiza comparativă a conținutului documentelor.

Dar, înainte de examinarea propiu-zisă a acestora, organul de urmărire penală, împreună cu specialistul va selecta și mijloacele tehnico-criminalistice necesare, va pregăti și locul unde se vor desfășura cercetările. Optimal, desigur, poate fi laboratorul specialistului criminalist, în

¹⁵⁶ ПОТАШНИК, Д.П. *Технико-криминалистическая экспертиза документов и ее роль в судебном доказывании*. М.: ЛексЭст, 2004, с.28. ISBN 5-901638-41-7.

care este prezentă tehnica instrumentală de laborator și echipamentul necesar, însă nu se exclude și biroul organului de urmărire penală.

Oricum, acestuia din urmă îi aparține rolul de moderator și de conducător a oricăror cercetări, inclusiv și de examinare a documentelor, dat fiind faptul că activitatea în cauză, cu toate că poartă un caracter creativ-științific, este nu altceva decât o acțiune de urmărire penală, efectuată cu respectarea normelor procesual-penale în scopul relevării unor caracteristici și particularități ale documentelor ce pot mărturisi despre fapte și circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei. De aceea, succesul în realizarea acestui act de urmărire penală, în mare parte depinde și de cunoștințele profesionale și experiența anchetatorului, aceasta rămânând acțiune de urmărire penală ce nu poate fi realizată în cadrul expertizei, care poate fi efectuată doar în cazul unui proces penal pornit¹⁵⁷.

Participarea specialistului în această acțiune de urmărire, de altfel ca și în oricare altă activitate procesuală, se reduce la consultanță și la acordarea de ajutor în aplicarea mijloacelor și metodelor tehnico-criminalistice. Legat de aceasta, cunoscutul savant criminalist ucrainean V.P.Kolmakov consideră că examinarea procesual-administrativă a documentelor poate fi realizată cu aplicarea unui rând de procedee și metode, cunoscute în activitatea experților criminaliști, și anume: examinarea vizuală a documentului, analiza gramaticală, analiza logică, analiza istorică, studierea documentului cu utilizarea unor procedee fizice și mijloace tehnice simple (lupa, filtre de lumină, radiațiile spectrului invizibil, sub diferite unghiuri de incidență a luminii)¹⁵⁸.

În opinia noastră, examinarea procesuală a documentelor la un nivel atât de profund este dificil de realizat, care poate ține doar de competența expertului. Oricum, credem că, organul de urmărire penală prin metoda descrierii în procesul-verbal urmează, în primul rând, să individualizeze documentele: să stabilească forma, dimensiunile, rechizitele, materialele documentului, modul de confecționare și alte caracteristici distinctive.

Pentru examinarea lor, anchetatorul aplică, întâi de toate procedee vizuale: studiază conținutul, forma, rechizitele lui, modul de confecționare, evidențiază zone care trezesc îndoieli, adică acelea care permit a presupune adăugiri de text, corodare, înlăturări de text etc. Dacă există semnătură, urmează a stabili indicii executării ei neobișnuite sau prezența unor modificări de text ce permit a presupune falsuri realizate cu ajutorul mijloacelor tehnice. La fel, anchetatorul poate studia documentul și cu ajutorul mijloacelor tehnico-criminalistice în radiații

¹⁵⁷ *Recomandarea nr.38 a CSJ din 23.04.2013* Cu privire la acțiunile procesuale care pot fi efectuate din momentul sesizării sau autosesizării organului competent până la declanșarea urmăririi penale. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=60

¹⁵⁸ КОЛМАКОВ, В.П. *Следственный осмотр*. М.: Юридическая литература, 1969. 192 с.

UV și IR, inclusiv microscopul binocular pentru a stabili modul de executare a semnăturilor (dacă acestea sunt manuscrise sau imagini copie).

Cât privește analiza gramaticală și logică a conținutului documentului, acestea sunt, fără îndoială importante, însă pot fi realizate după examinarea în cauză și, mai curând – în comparație cu alte probe adunate la dosar.

De notat însă că, principala condiție de realizare a examinării interpretative a documentului ce trebuie respectată cu strictețe este, desigur aceea ca, metodele adoptate de anchetator și specialist în cadrul cercetării preliminare a acestuia, să nu presupună modificarea sau și mai grav, alterarea obiectului în litigiu, care deja se manifestă ca corp delict. La finele examinării documentului în condiții de teren este necesar a fixa circumstanțele stabilite prin alcătuirea procesului-verbal, în care să fie fixate principalele elemente și anume:

- denumirea documentului, pe numele cui este eliberat, organul emitent, data, locul eliberării;
- conținutul documentului pe scurt;
- caracteristicile filelor de hârtie cuprinse în document;
- date despre ștampile, sigilii, forma lor, conținutul;
- date despre semnături: din numele cui sunt îndeplinite, transcripția, culoarea pastei;
- date despre fotografia documentului (dimensiuni, semnalmente persoanei imitate);
- urmele relevate de organul de urmărire penală privind modificarea unor rechizite¹⁵⁹.

În concluzie, menționăm că specialistul criminalist, alcătuind raportul de constatare tehnico-științifică în legătură cu cele stabilite, va consemna detaliat caracteristicile depistate în cadrul examinării unui anumit rechizit al documentului (semnătura, impresiunea de ștampilă, fragmente de manuscris etc.) care, ulterior fiind corect apreciat de organul de urmărire penală, va servi la elaborarea de noi versiuni, realizarea altor acțiuni ulterioare de urmărire penală, inclusiv pregătirea materialelor către dispunerea expertizei grafoscopice – aspecte, pe care le vom discuta în cuprinsul paragrafului următor.

2.3. Cercetarea scrisului în știința criminalistică și în domeniul expertologiei judiciare

2.3.1. Grafoscopia judiciară ca ramură a tehnicii criminalistice: obiect, sistem, metode

Scrisul, ca mijloc de fixare și comunicare a ideilor, prezintă unul din elementele cele mai importante ale complexului identificator al omului și, în acest sens, identificarea grafoscopică trebuie privită, pe de o parte, ca ramură a tehnicii criminalistice și, totodată, ca un gen de expertiză a domeniului expertologiei judiciare. În cea din urmă ipostază grafoscopia se înfățișează ca sistem de cunoștințe despre legitățile scrisului și metodele (metodicile) procesului

¹⁵⁹ Ibidem, p.169.

de examinare ale acestuia în scopul stabilirii datelor factice cu valoare probantă, necesare luării de hotărâri judecătorești în procesul penal, civil sau contravențional.

Însă, ca ramură a compartimentului de tehnică criminalistică grafoscopia formează o teorie aparte, un concept desăvârșit al științei criminalistice, servind drept sprijin teoretic în activitatea profesională de efectuare a expertizei scrisului și semnăturii pe diversele documente în litigiu, prezentate expertului. Conținutul lor, de altfel, ca oricare altă examinare expertală, prezintă un gen de activitate practică aplicată.

Legat de aceasta, trebuie notat că, atât în lucrările științifice, dar și în legislația RM, expertiza judiciară, după cum am menționat și anterior, este tratată de multe ori ca ”activitate științifico-practică”¹⁶⁰ sau ca ”proces și rezultat al unei cercetări științifice”¹⁶¹.

În ce ne privește, alăturându-ne la poziția altor autori¹⁶², abordările susmenționate le considerăm discutabile. Prof. Gh. Golubenco, în acest context, scrie pe drept că, expertizarea urmelor și altor obiecte ridicate din scena infracțiunii chiar dacă, la prima vedere, este identică investigațiilor științifice, ”ea prezintă un rând de particularități inerente activității practice și nu celei științifice. Aici experții aplică metode, procedee și mijloace fundamentate științific pentru a soluționa sarcini practice de aflare a adevărului în diverse cauze judiciare, pe când scopul cercetărilor științifice constă în dezvăluirea și studierea unor noi legități și legi ale realității obiective, stabilirea unor fapte, verificarea unor ipoteze științifice. Persoanele competente aici nu efectuează cercetări științifice în sensul analizat, ei aplică doar în sferile lor de activitate soluțiile deja existente, validate științific și verificate în practică”¹⁶³. Prin urmare, expertiza ca activitate practică, spre deosebire de știință, doar folosește și nu descoperă, nu lămurește legitățile scoase în evidență de știință.

Iată de ce, deosebirea, dar și legătura dintre grafoscopia judiciară ca domeniu științific de cunoaștere și expertiza scrisului și a semnăturii ca sferă aplicativă, este determinată de corelația dintre teorie și practică, adică dintre activitatea științifică și cea practică aplicată. În munca de expertiză judiciară, metodicele de examinare a diferitor obiecte, elaborate în cadrul criminalisticii î-și găsesc aplicativitate directă, fără de care, investigațiile experților-grafoscopiști ar purta doar un caracter empiric și nu științific. Deci, teoria se manifestă ca bază de elaborare a recomandărilor metodice și totodată folosește practica ca sursă de informare

¹⁶⁰ GHEORGHIȚĂ, M., op.cit., p.694; Legea Republicii Moldova *Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar* nr.68 din 14.04.2016, op.cit., art.2.

¹⁶¹ *Ghid de expertize judiciare*. Coord. M.Gheorghită. Chiș.: ÎI ”Angela Levința”, 2005, p.5. ISBN 9975-9877-0-2; LAZĂR, A., ALĂMOREANU, S. *Expertiza criminalistică a documentelor: aspecte tactice și tehnice*. Curs universitar pentru masterat, specializarea științe penale și criminalistică. București: Lumina Lex, 2008, p.53. ISBN 978-973-758-158-7.

¹⁶² GOLUBENCO, Gh. *Criminalistică: obiect, sistem, istorie*. Chiș.: Tip. Centrală, 2008, p.94. ISBN 978-9975-78-597-6; АБЕРЬЯХОВА, Т.В., op.cit., p.158.

¹⁶³ GOLUBENCO, Gh., *Criminalistică: obiect, sistem, istorie*, op.cit., p.94.

despre direcțiile de cercetare științifică, eficacitatea metodelor și metodicilor elaborate în scopul efectuării expertizelor.

Prin urmare, având în vedere legătura strânsă dintre aceste două aspecte de manifestare a grafoscopiei, și pentru o înțelegere mai profundă a esenței lor, considerăm necesar ca, înainte de a aborda problematica conceptului și a fundamentelor teoretice ale expertizei scrisului, să ne oprim succint asupra obiectului, metodelor și structurii compartimentului criminalistic de grafoscopie.

Obiectul de studiu a cercetării scrisului ca ramură a documentologiei criminalistice deține o structură tridimensională: **a)** studierea legităților formării, funcționării și modificării scrisului și a complexului funcțional-dinamic al deprinderilor ce stau la temelia acestuia; **b)** studierea legităților a însuși procesului de expertizare a scrisului; **c)** elaborarea în baza cunoașterii legităților descoperite, a metodelor și metodicilor soluționării de sarcini privind expertiza grafică întru stabilirea faptelor cu valoare probantă în cauzele judiciare¹⁶⁴.

Ansamblul de cunoștințe despre aceste legități constituie și fundamentul științific al expertizei grafice, manifestându-se în calitate de teorie generală cu privire la scrisul de mână. Ea prezintă un sistem dezvoltat și diversificat de noțiuni cu privire la natura scrierii și a scrisului, a caracteristicilor identificatoare și însușirilor acestuia, metodică examinării lor în scopul stabilirii executorului manuscrisului.

Prin urmare, teoria în cauză cuprinde un rând de elemente structurale: noțiunea de scris și a complexului funcțional-dinamic al mișcărilor de scriere ce stau la originea acestuia; mecanismul procesului de scriere; bazele formării stereotipului dinamic al scrierii; însușirile principale ale scrisului – individualitatea, stabilitatea dinamică, variabilitatea, modificarea selectivă; noțiunea de caracteristică a scrisului; natura și criteriile de sistematizare a caracteristicilor scrisului folosite la soluționarea sarcinilor identificatoare și diagnosticatoare în cadrul expertizei respective.

Criminalistica este o disciplină judiciară autonomă¹⁶⁵, situată la intersecția domeniilor umanistice ale dreptului cu științele naturii și ale celor de profil tehnic. De aceea, pentru a elucida conținutul obiectului de studiu al grafoscopiei ca compartiment al științei criminalistice, este important a lua în considerare, pe de o parte, legătura, iar, pe de altă parte, deosebirea de obiectele respective de studiu ale disciplinelor adiacente. Se are în vedere că, grafoscopia judiciară ca ramură a tehnicii criminalistice are ca punct de pornire tezele unui rând de științe ale naturii, precum fiziologia, lingvistica, biomecanica, anatomia, psihologia, cibernetica ș.a. Desigur, aici importanță predominantă o dețin cunoștințele fiziologiei activității de la nivelul

¹⁶⁴ COSTEA, M. *Grafoscopia judiciară ca ramură a tehnicii criminalistice: Obiect, sistem, metode*. În: *Legea și viața*. Chișinău. 2019, nr. 5, p. 37. ISSN 1810-309X.

¹⁶⁵ STANCU, Em., op.cit., p.30.

scoarței cerebrale, anatomia aparatului ce generează mișcările de scriere, biomecanica scrierii, psihologia deprinderii de a scrie ș.a. – cunoștințe, care permit a înțelege și a interpreta științific fenomenele ce însoțesc scrierea.

Tot aici trebuie notat că, natura statistică a multor legități scripturale predetermină și aplicarea pe larg a tezelor din teoria probabilităților și a statisticii matematice, a mijloacelor instrumentale și tehnicii computerizate la elaborarea conceptelor teoretice și a metodelor de cercetare ale scrisului.

Aplicarea datelor altor științe în grafoscopia judiciară prezintă un proces creativ și graduat destul de complex ce oglindește diverse niveluri de adaptare a cunoștințelor științifice respective¹⁶⁶. În primele etape au fost însușite și valorificate datele incipiente din domeniile științelor naturii și altor ramuri la nivelul contemporan al elaborărilor în disciplinele respective. Este vorba de cunoștințe cu privire la fiziologia și structura actului motric, una din varietățile căruia este și scrierea, anatomia și biomecanica deprinderilor operaționale etc.

Acest ansamblu de cunoștințe cuprinde, cu precădere doctrina savantului rus I.P.Pavlov despre natura convențional-reflectorică a deprinderilor¹⁶⁷, adică a streatipului dinamic, teoria lui N.A.Bernștein privind administrarea circulară a activităților reflectorice și structurarea mișcărilor¹⁶⁸ ș.a.

Potrivit teoriei pavloviene, mecanismul fiziologic al deprinderilor (inclusiv cel de scriere) are la bază complexul de legături nervoase temporare și de reflexe condiționate. Profesorul român L.Ionescu cu această ocazie scrie, pe drept, că ”la nivelul scoarței cerebrale procesele nervoase fundamentale – excitația și inhibiția – sunt permanent sistematizate. Datorită fenomenului de iradiere a excitației din focarul mai slab spre focarul mai puternic și al concentrării celor două tipuri de procese nervoase, precum și ca urmare a inducției lor reciproce, are loc un fenomen de stabilizare, de ”bătătorire” a căilor nervoase ale unei anumite acțiuni.

În acest fel se formează un *stereotip dinamic*, adică un complex de legături temporare, care se manifestă sub forma unor reacții stabile cu caracter unitar”¹⁶⁹. Însă, acest stereotip nu se formează dintr-o dată și pentru a se fixa și a se stabili sunt necesare multiple repetări ca în final, actul scrierii să devină automatizat.

Pentru criminaliști, cunoașterea legităților formării scrisului, a principiilor ce guvernează procesul de scriere, însuși anatomia aparatului motric de scriere prezintă importanță deosebită,

¹⁶⁶ ОРЛОВА, В.Ф., op.cit., p.100.

¹⁶⁷ ПАВЛОВ, И.П. *Избранные произведения*. М.: АН СССР, 1949. 639 с.//Disponibil: <http://e-heritage.ru/ras/view/publication/general.html?id=42041212>

¹⁶⁸ БЕРНШТЕЙН, Н.А. *О построении движений*. М.: Медгиз, 254 с. 1947. Disponibil: <https://www.twirpx.com/file/64835/>

¹⁶⁹ IONESCU, L. op.cit., p. 27.

întrucât servesc, la rândul lor, la studierea legităților ce determină însușirile caracteristicilor identificatoare și diagnosticatoare ale scrisului – individualitatea, stabilitatea lui relativă, variabilitatea, modificarea selectivă etc. Sprijinindu-ne pe cunoștințele despre legitățile scrisului este posibil a deduce și întemeia reguli privind activitatea de examinare expertală a manuscriselor, elaborarea schemelor metodice de expertizare grafoscopică și a sarcinilor concrete ce pot fi formulate în fața expertului.

Mai mult, studierea mecanismului scrierii și a problematicii controlului intelectual al acestuia, nu se limitează la *normă*, adică la procesul scrierii în condiții obișnuite. Prof. M.V. Jijina are dreptate când scrie că, ”în procesul de efectuare a expertizei scrisului, obiectul examinării pot fi și documente, executate în condiții neobișnuite (în întuneric, în transportul ce se deplasează sau în starea de stres, alcoolemie etc.). În mod frecvent expertul este nevoit să examineze manuscrise și semnături, modificate intenționat de către titular cu scop de camuflare (autodeghizare)”¹⁷⁰ sau imitare a scrisului (a semnăturii) altei persoane.

Iată de ce, în grafoscopia judiciară, pentru a releva și a aprecia caracterul denaturării intenționate sau imitării scrisului altei persoane, un rol însemnat îl capătă și anumite compartimente din psihologie, neuropatologie, psihiatrie, datele clinice ale cărora ajută la evidențierea dereglărilor în mecanismul scrierii, inclusiv și a celor legate de anumite îmbolnăviri.

Aici însă trebuie adăugat că, pentru grafoscopia judiciară importanță fundamentală o dețin și teoriile doctrinare ale științei criminalistice: teoria identificării criminalistice, teoria diagnosticării, teoria generală a expertizei judiciare care, actualmente a depășit cadrul științei-matcă – criminalistica, devenind o disciplină judiciară autonomă în curs de consolidare. Criminalistica și teoria expertizei judiciare sunt domenii de cunoaștere de profil juridic, de aceea și grafoscopia judiciară deține același caracter, tezele de bază ale criminalisticii și expertologiei sunt fundamentale și pentru grafoscopie.

Expertiza grafică, ca oricare altă expertiză judiciară prezintă, în opinia noastră, o activitate practică aplicată ”efectuată în cadrul procesului civil, penal sau contravențional în scopul aflării adevărului prin efectuarea unor cercetări metodice cu aplicarea de cunoștințe specializate și procedee tehnico-științifice pentru formularea unor concluzii argumentate cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, corpul și psihicul uman, ce pot servi drept probe într-un proces judiciar”¹⁷¹.

Raportul de expertiză prezintă mijloc de probă în cauzele instrumentate, de aceea în cuprinsul grafoscopiei criminalistice se elaborează reguli tactice legate de dispunerea și

¹⁷⁰ ЖИЖИНА, М. В. op.cit., p.12.

¹⁷¹ Legea R. Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, op.cit., art.2.

efectuarea expertizelor, aprecierea și valorificarea de către organele de urmărire penală și cele judiciare a rapoartelor experților-grafoscopiști.

Legat de aceasta, o mare importanță obțin și materialele normative ce conțin reglementări ale expertizei judiciare, inclusiv dreptul material și procesual ramural al României și Republicii Moldova; Legea Republicii Moldova *Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar* nr. 68 din 14.04.2016; Legea 488/2002 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului României 75/2000 privind autorizarea experților criminaliști, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 578/2002; Ordonanța Guvernului României nr. 2 din 21 ianuarie 2000 *privind organizarea activității de expertiză tehnică judiciară și extrajudiciară*, publicată în Monitorul Oficial nr. 26 din 25.01.2000; Ordonanța Guvernului României nr. 75 din 24 august 2000 *privind autorizarea experților criminaliști*, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 407 din 29.08.2000 ș.a.

Reglementarea juridică a expertizei judiciare determină și exigențele față de activitatea expertală, inclusiv a experților-grafoscopiști. Legea R. Moldova *Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar* nr.68 din 14.04.2016 stipulează regulile fundamentale ce guvernează această activitate și anume: principiile legalității, respectării drepturilor și libertăților persoanei, independenței expertului, obiectivității și plenitudinii cercetărilor, confidențialității, imparțialității și echității. De aici decurge și accentul ce trebuie pus pe obiectivitate în cursul elaborării metodelor și metodicilor examinării scrisului care, de regulă, se materializează în formă de metodici algoritmizate¹⁷². Tot din actele normative ce reglementează domeniul în cauză reesă și necesitatea respectării unei anumite structuri tipice a raportului de expertiză grafoscopică care, la fel, urmează a fi elaborat și verificat conform anumitor reguli și instrucțiuni metodice¹⁷³.

În fine, cele susmenționate permit a conchide că natura funcțională a scrisului predetermină aplicarea în calitate de bază fundamentală a grafoscopiei judiciare tezele unui rând de domenii ale naturii, psihologiei, științelor exacte. Totodată, esența judiciară a expertizei grafoscopice justifică acumularea cunoștințelor despre scris, expertiza judiciară, dar și a altor discipline din sfera dreptului, preponderent celor de natură procesuală în sânul științei criminalistice.

În altă ordine de idei trebuie menționat că, pentru grafoscopie, de altfel ca și pentru oricare alt domeniu, este specific nu numai obiectul de studiu dar și metodele ei. Prof. Gh. Golubenco definește metoda în accepția largă a cuvântului ca un ”mod de percepere, însușire și transformare a realității lumii înconjurătoare, o modalitate de cunoaștere a realității, de soluționare a unor

¹⁷² CATARAGA, O. et al., op.cit.

¹⁷³ *Instrucțiune cu privire la organizarea activității de recenzare a rapoartelor de expertize judiciare* (Cod: IL/i-17), adoptată la 21.03.2017 de Consiliul Metodico-Științific al Centrului Național de Expertize Judiciare a R.Moldova.

sarcini”¹⁷⁴. Deci, prin prisma îngustă a cercetărilor noastre, metoda trebuie înțeleasă ca o activitate de cunoaștere, orânduită într-un anumit fel.

Însă grafoscopia criminalistică ca ramură științifică, pentru a-și soluționa sarcinile sale, întrebuițează un ansamblu întreg de metode ierarhic sistematizate care și formează metodologia grafoscopică. Dar aplicarea lor, de rând cu anumite procedee, tehnici și tehnologii în cercetările științifice se va deosebi prin scop și condiții de folosire de acele metode și mijloace care sunt utilizate în activitatea practică de expertiză judiciară. Totuși, fiind strâns legate între ele, metodologia de cercetare științifică permite a elabora metodici (scheme) de soluționare practică a obiectivelor expertale, formulate în actele de dispunere a expertizelor.

Este știut că în examinările reale de expertiză și în elaborările științifice pot fi utilizate unele și aceleași metode însă, este la fel adevărat că, nici pe de parte nu oricare metodă de cunoaștere este valabilă și în cercetările practice de teren. În practică judiciară pot fi aplicate doar acele metode care sunt stipulate expres în metodică expertală respectivă și care nu contravin cerințelor legislative, normelor etice, sunt inofensive pentru om și mediu, fondate științific și verificate experimental, aprobate de organisme metodico-științifice pentru activitatea cotidiană de expertiză, adică corespund principiului admisibilității în forma lui generală.

Orice activitate de cunoaștere se supune legii universale a dialecticii materialiste, care este decisivă și în investigațiile grafoscopice, refractându-se specific în ierarhia metodelor general-științifice și celor grafoscopice-speciale.

Metodele general-științifice, comune mai multor științe, după natura lor pot fi logice și empirice (sprijinite pe datele științelor naturii). Exemple tipice de metode general-științifice sunt: analiza, sinteza, comparația, analogia, ipoteza, extrapolarea, experimentul mental ș.a. Tot aici trebuie evidențiată și metoda adaptării și valorificării la necesitățile expertizei judiciare a realizărilor științelor naturii, a psihologiei în cercetarea scrisului care explică formarea și funcționarea în regim normal, dar și patologic a deprinderilor funcțional-dinamice (a *stereotipului dinamic*). Amintim, totodată că metoda în cauză prezintă și una din principalele izvoare ale dezvoltării criminalisticii ca știință.

La categoria celor empirice pot fi catalogate metodele observației, a măsurării, descrierea, comparația, experimentul, modelarea fizică și matematică ș.a.

Întrucât toate aceste metode sunt reflectate destul de detaliat în literatura de specialitate¹⁷⁵, în cele ce urmează ne vom opri doar la specificul unora dintre ele care dețin¹⁷⁶ importanță semnificativă pentru cercetările grafoscopice. Bunăoară, metoda experimentului – reproducerea

¹⁷⁴ GOLUBENCO, Gh. *Criminalistică: obiect, sistem, istorie...* op.cit., p112.

¹⁷⁵ ЗОРИН, Г.А. *Криминалистическая методология*. Минск:Амалфея, 2000. 608 с.ISBN 985-441-070-6.

¹⁷⁶ АВЕРЬЯНОВА, Т.В., op.cit., p.250.

artificială a unui fenomen sau proces în anumite condiții, în scopul studierii și stabilirii legăturii lui cu alte fenomene sau procese¹⁷⁷.

Cu ajutorul investigațiilor experimentale a activității bioelectrice a mușchilor a fost posibil de stabilit corelația dintre indicii echilibrului sistemului nervos al persoanei și a caracteristicilor scrisului acestuia.

O largă răspândire capătă metoda testării persoanelor pentru a judeca despre capacitățile lor psihofiziologice și personale, precum și a cunoștințelor, priceperilor acestora. Spre exemplu, testări pentru a diagnostica starea psihică, a relațiilor interpersonale în colectiv, familie, pentru psihodiagnostica prezenței anumitor capacități și competențe în cazul selectării cadrelor pentru ocuparea anumitor posturi și funcții etc. Cu ajutorul chestionarelor se practică stabilirea nivelului de neliniște și îngrijorare a persoanelor verificate (stres, depresie, agresivitate).

În legătură cu caracterul de rutină al procesării manuale a obiectelor de natură scriptică, măsurărilor anevoiase și altor proceduri matematice se realizează automatizarea aplicării metodelor și metodicilor în analiza scrisului. Pe metoda analizei statistice și a abordării probabilistice se bazează rezultatele cercetărilor experimentale în scopul creării metodicii de diferențiere a scrisului realizat de bărbați și de femei¹⁷⁸.

De rând cu acestea, în cercetările grafoscopice moderne pe larg se aplică metode de sorginte cibernetic, orientate spre automatizarea proceselor de investigație (complexe automatizate de stabilire a modificării intenționate a scrisului, de examinare a semnăturilor de quantum redus pentru diferențierea celor autentice executate în condiții obișnuite și celor falsificate prin imitație servilă ș.a.).

Ceea ce ține de metodele și metodicile speciale ale grafoscopiei, acestea sunt multiple și permit a soluționa anumite sarcini, apărute în cursul efectuării expertizelor grafice cu aplicarea inclusiv și a mijloacelor tehnico-științifice. Cele mai frecvente sunt: fotografia, microscopia, metode descriptiv-calitative, grafice, instrumentale, computerizate etc.

Prin urmare, caracteristic pentru sistemul de metode grafoscopice este faptul preluării și adaptării multora dintre ele din alte domenii, (fiziologia, psihologia, biomecanica, matematica ș.a.), aplicarea lor în complex, astfel încât obiectele în litigiu să nu sufere alterări ca urmare a expertizării lor. Mai mult, rezultatele aplicării metodelor urmează a fi evidente și convingătoare pentru toți participanții la proces, adică să fie pe înțelesul persoanelor cu capacități medii, în cadrul familiarizării acestora cu rapoartele experților-grafoscopiști.

În acest context, trebuie spus că orice cunoștințe sistematizate la nivel doctrinar ce pretind a se considera de rangul unui concept sau teorie, î-și au totdeauna în față date despre obiectul,

¹⁷⁷ GOLUBENCO, Gh., *Criminalistică: obiect, sistem, istorie*, op.cit, p.112.

¹⁷⁸ ОРЛОВА, В.Ф. *Судебно-почерковедческая диагностика*. М.: Юнити-Дана, Закон и право, 2006, с.20. ISBN 5-93295-202-4.

metodele și sistemul lor, dar și sorginții apariției acestora, etapele de dezvoltare și starea lor actuală. Toate acestea le credem aplicabile și față de teoria grafoscopiei judiciare, de unde și necesitatea abordării în continuare și a compartimentului structural al acestea.

Savanții criminaliști subdivizează tradițional conținutul teoriei criminalistice a cercetării scrisului în partea generală și partea specială¹⁷⁹. Prima parte constituie o privire introductivă și foarte generală asupra branșei în ansamblu, dezvăluindu-se problematica cu privire la: obiectul, metodele și sistemul grafoscopiei judiciare; - istoria și analiza stării contemporane a grafoscopiei; - conceptul cu privire la scris ca obiect al cercetării criminalistice; - obiectul de cercetare, sarcinile și probele materiale trimise spre expertiza grafică; - problematica generală a metodicii expertizei grafoscopice judiciare; - procedurile metodico-procesuale de efectuare a expertizei scrisului; - aspectele generale privind aprecierea rapoartelor de expertiză a experților grafoscopiști ș.a.

Partea specială a grafoscopiei criminalistice poartă caracter aplicativ, în care se elaborează metodicele particulare de soluționare a unor sarcuni tipice, frecvent puse în fața expertizei scrisului. În funcție de complexitatea acestor obiective, compartimentul în cauză, la rândul său, se subdivizează în două despărțituri consacrate, pe de o parte, schemelor metodice de rezolvare a unor sarcini privind cercetarea manuscriselor de volum mare și mediu, iar, pe de altă parte, a manuscriselor de "quantum redus"¹⁸⁰.

În fiecare dintre aceste situații, algoritmi metodici de cercetare cuprind și proceduri specifice de lucru cu manuscrisele supuse expertizei (în primul caz – texte voluminoase ce conțin semne literale și cufrice, iar în al doilea – notițe scurte, semnături cu masă grafică săracă). Diferențierea de mai departe a metodicilor particulare de expertizare a acestor manuscrise este legată de condițiile tipice în care se execută obiectele scripturale incriminate: obișnuite sau neobișnuite, acestea din urmă subdivizându-se în cele ce depind sau nu depind de modificarea intenționată a scrisului cu luarea în considerare a modului de deghizare deliberată a inscripțiilor litigioase (cursive; cu imitarea semnelor tipografice; cu altă mână decât cea obișnuită etc.).

Prin urmare, structural partea specială a grafoscopiei criminalistice cuprinde două părți:

- Metodica soluționării sarcinilor expertale privind textele cifrice și literale de volum mare și mediu care include scheme metodice de expertizare a manuscriselor executate în condiții obișnuite și neobișnuite. Acestea din urmă, pot fi legate de deghizarea intenționată a scrisului (cursiv, schimbarea mâinii cu care persoana s-a obișnuit a scrie, ținerea neobișnuită a instrumentului scriptural, imitarea scrisului altei persoane ș.a.).

¹⁷⁹ ЖИЖИНА, М. В., op.cit., p.19.

¹⁸⁰ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*, op.cit., p.11.

Totodată, la condițiile neobișnuite ce pot influența scrisul unei persoane se referă și situațiile ce nu țin intenția scriitorului de a-și modifica scrisul (poziția neobișnuită a acestuia sau folosirea unor instrumente scripturale deosebite ori scrierea în mijlocul de transport aflat în mișcare, într-o încăpere întunecată ș.a. Mai mult, aici pot concura și agenți temporari interni (stres, alcoolemie, oboseală) ori factori interni permanenți (boli ale bătrâneții, îmbolnăvire de lungă durată etc.)¹⁸¹.

- Metodica soluționării sarcinilor expertale privind obiecte scripturale de quantum redus (semnături, texte sumare, notițe scurte), care vor cuprinde:

- a) scheme metodice de examinare a notițelor și textelor de quantum redus în condiții, fie obișnuite, fie în cele neobișnuite;
- b) scheme metodice de expertizare a semnăturilor: - stabilirea autenticității (neautenticității) semnăturilor executate în condiții obișnuite; - stabilirea autenticității (neautenticității) semnăturilor, executate în condiții neobișnuite legate, fie de intenția modificării semnăturii, fie, în ideea de a modifica semnătura cu scopul de a nu-i recunoaște paternitatea ei (autodeghizare), ori prin imitarea liberă, servilă sau din fantezie; - metodici de stabilire a autorului unor semnături neautentice (falsificate)¹⁸².

Aspectele doctrinare susabordate cu privire la specificul obiectului, a metodelor și a sistemului acestei ramuri a tehnicii criminalistice, mărturisesc atât importanța sistematizării și cunoașterii lor către experții practicieni, cât și necesitatea generalizării cunoștințelor și experiențelor acestora pe acest segment de activitate profesională, dezvoltării de mai departe a teoriei și practicii grafoscopiei judiciare în cadrul tehnicii criminalistice. Și aceasta, cu atât mai mult, cu cât divergența de abordare a grafoscopiei judiciare în spațiul vorbitorilor de limbă română rămâne încă destul de vizibil, lucru observat și din cele expuse mai jos.

2.3.2. Expertiza grafică a manuscriselor: obiect, sarcini, baze teoretice și metodice

Obiectul general al expertizei grafice îl prezintă anumite legități ale realității obiective (fapte, împrejurări) care urmează a fi stabilite cu ajutorul cunoștințelor specializate ale expertului-grafoscopist în cadrul cercetării documentelor manuscrise și în limitele competenței sale conform metodicii expertale aprobate.

Cu referire la o cercetare expertală concretă – obiectul special al acesteia este sarcina de expertiză ce trebuie soluționată de către specialist în cursul analizei deprinderilor grafotehnice reflectate într-un anumit manuscris și în contextul circumstanțelor determinate de cauza instrumentată. În structura a astfel de sarcini expertale se întrevăd două elemente de bază:

¹⁸¹ ЖИЖИНА, М. В., op.cit., p.20.

¹⁸² Ibidem, p.21.

scopul și condițiile de realizare, care pot fi deduse pornind de la întrebările formulate în fața expertului și datele incipiente cuprinse în materialele prezentate la expertiză. Se are în vedere, în primul rând, documentul în litigiu ce conține manuscrisul cu pricina și modelele de scris ale presupușilor executori, necesare pentru comparație, precum și anumite date despre starea și sănătatea acestora, uneori chiar și informații cu privire la împrejurările creării documentului incriminat.

La începutul cercetărilor, în baza întrebărilor și a datelor primare expuse în actul de dispunere a cercetărilor, expertul î-și formează o imagine generală despre sarcina care urmează a fi soluționată. În cadrul investigațiilor ulterioare, aceasta se precizează și se concretizează, ceea ce permite a planifica cercetările, a selecta și a aplica metodele și metodicile adecvate cazului respectiv. De menționat însă că, sarcina de expertiză î-și are totdeauna și anumite subsarcini¹⁸³, adică sarcini ale etapelor intermediare de cercetare. Spre exemplu, în cazul identificării executorului unui manuscrit (sarcina finală) apare necesitatea de stabilit dacă documentul în cauză este sau nu executat în condiții neobișnuite, spre exemplu, - în stare de ebrietate, de oboseală etc. (subsarcina expertizei). Pornind de la cele menționate, sarcinile expertizei pot fi sistematizate în baza diferențierii atât scopurilor cât și condițiilor în care aceste sarcini urmează a fi rezolvate.

Profesorul M. Gheorghită specifică pe drept că, astfel de sarcini, soluționate de expertiza grafoscopică judiciară ”se împart în trei clase: identificatoare, diagnosticatoare și clasificatoare”¹⁸⁴. În literatura de specialitate sarcinile expertizei grafoscopice sunt clasificate și în alt mod – schematic, în două grupe: 1) identificatoare; 2) diagnosticatoare, în cea din urmă grupă fiind incluse și cele clasificatoare¹⁸⁵, ceea ce, în opinia noastră, este contestabil.

Este cunoscut că, dacă investigațiile expertale identificatoare se realizează în vederea determinării unei identități, apoi cele cu caracter diagnosticator contribuie la stabilirea unor calități, situații și ipostaze ale lucrurilor, cunoașterea motivelor anumitor procese, explicarea derulării unor întâmplări și fapte importante etc. Deci, întrebarea, spre exemplu, dacă textul manuscrit în litigiu este executat de bărbat sau femeie (diferite clase de obiecte), poate fi atribuit doar la grupa sarcinilor clasificatoare.

Prin urmare, sarcinile identificatoare sunt orientate fie, spre stabilirea unui executor concret al manuscrisului ori semnăturii, fie a faptului efectuării a două sau mai multor manuscrise, ori a diferitor fragmente de text de către una și aceeași persoană¹⁸⁶. Spre exemplu,

¹⁸³ CATARAGA, O. et al., op.cit.

¹⁸⁴ GHEORGHITĂ, M. *Teoria și tactica expertizei judiciare*, .op.cit., p.46.

¹⁸⁵ *Практическое руководство по производству судебных экспертиз для экспертов и специалистов*: науч. - практ. пособие. Под ред. Т.В.Аверьяновой, В.Ф.Статкуса. М.: Юрайт, 2011, с.528. ISBN 978-5-9916-0621-9.

¹⁸⁶ DORAȘ, S. *Expertiza criminalistică – mijloc eficient de administrare a probelor, inclusiv în cauzele cu minorii*. În: Expertiza judiciară în cauzele privind minorii. Chiș.: IRP, 2005, p.35. ISBN 9975-9849-8-6.

- Cine dintre persoanele verificate (urmează enumerarea nominală) a executat textul scris (fragment de text, însemne cifrice etc.) în documentul litigios? – Dacă una și aceeași sau diferite persoane au efectuat textul scris (fragment de text, semnătura literală, însemne cifrice etc.) în documentele incriminate? ș.a.

Cele diagnosticatoare sunt axate pe determinarea condițiilor sarcinii – starea psihofiziologică a executorului, a împrejurărilor îndeplinirii scrisului în litigiu ș.a. Prof. M. Gheorghiu specifică concret aceste sarcini – determinarea faptului că scrisul examinat este neobișnuit și cauzele care au condus la aceasta¹⁸⁷. Spre exemplu, - Dacă textul scris în formă de recipisă a fost executat în condiții neobișnuite? - Care este starea psihofiziologică a scriptorului (normală, stare de afect, ebrietate, oboseală fizică) ș.a.

În fine, sarcinile clasificatoare țin de relevarea grupei generice a executorului documentului scris după sex, vârstă și alți parametri sociali-demografici și psihologici.

Cele mai frecvent întâlnite în practica expertizei grafoscopice sarcini sunt de factură identificatoare care totdeauna presupun desemnarea executorului concret al scrisului sau a semnăturii. Probabil aceasta a și determinat faptul că timp îndelungat grafoscopia judiciară s-a dezvoltat și s-a cristalizat ca o teorie a identificării grafoscopice. Doar mult mai târziu au început să se întrevadă și să se consolideze și alte direcții de cercetare.

În limitele acestor clase pot fi ordonate și alte sarcini expertale, care se vor evidenția prin anumite particularități. Spre exemplu, cele identificatoare – cu luarea în considerare a specificității obiectelor ce urmează a fi examinate, a condițiilor de executare, dacă există asemănări dintre scrisurile executorului documentului litigios și scrisul persoanei suspectate ș.a.

Cât privește cercetările criminalistice de factură diagnosticatoare, acestea formează, la fel un "sistem ierarhic de subsarcini legate de faptul existenței sau lipsei caracterului neobișnuit al scrisului"¹⁸⁸.

În cazul prezenței faptului neobișnuit al executării scrisului, subsarcinile expertizei se vor referi, mai cu seamă, la: - natura caracterului neobișnuit al îndeplinirii scrisului (firească, adică nu este legată de modificarea intenționată a scrisului, sau invers – legată de acest fapt); - caracterul faptului neobișnuit (permanent sau temporar); - varietatea agenților perturbatori ai caracterului neobișnuit (interni sau externi); - cauzele concrete ale caracterului neobișnuit de natură firească; - motivele caracterului neobișnuit de proveniență artificială (deghizarea scrisului în scop de camuflare, imitarea scrisului altei persoane); - modalitățile concrete de deghizare și imitație a scrisului altei persoane¹⁸⁹.

¹⁸⁷ GHEORGHIU, M. *Teoria și tactica expertizei judiciare*, .op.cit., p.46.

¹⁸⁸ ЖИЖИНА, М. В., op.cit., c.35.

¹⁸⁹ Ibidem, p.37.

Fiecare dintre aceste subsarcini pot fi redactate ca sarcini de sine stătătoare în ordonanța de dispunere a expertizei, dar și în calitate de întrebări ce țin de subsarcini intermediare. Mai des organele de urmărire penală și instanțele de judiciară interesează stabilirea faptului modificării intenționate a scrisului cu scop de mascare, imitație, executarea manuscrisului în împrejurări neobișnuite (în transportul ce se deplasează, în întuneric, poziție neobișnuită a scriptorului ș.a.) sau realizarea documentului manuscris într-o stare neobișnuită (stare de ebrietate alcoolică sau narcotică ș.a.)¹⁹⁰. Nomenclatorul expertizelor judiciare¹⁹¹ structurează mai larg aceste sarcini, incluzând și chestiuni legate de stabilirea conducerii mâinii de către o altă persoană la semnarea unor documente, determinarea dacă limba în care s-a scris manuscrisul este și cea maternă a scriptorului ș.a.

Pentru o diferențiere ulterioară a subsarcinilor diagnosticatoare, semnificative sunt, la fel, și sistematizările obiectelor nemijlocite de cercetare dar și prezența sau lipsa materialelor de comparație. Acestea din urmă sunt importante pentru selectarea sau elaborarea schemei metodice de examinare: în lipsa mostrelor de comparație, cercetarea urmează a se desfășura după principiile subsarcinilor clasificatoare și invers – în prezența acestora, se aplică schema metodică de examinare diagnosticatoare desfășurată.

Cât privește subsarcinile clasificatoare, acestea, în grafoscopia judiciară, formează un cerc mai restrâns de probleme ce se reduc, în esență, la determinarea genului, vârstei, caracteristicii psihologice generale a executorului manuscrisului¹⁹².

În încheiere la problema sarcinilor expertale enunțate, trebuie spus că metodele și metodicile de soluționare a lor se elaborează anume în funcție de caracterul acestor sarcini și obiectele materiale ce se trimit la expertiză – aspecte la care ne vom opri în continuare.

Obiectul expertizei grafoscopice, privit prin optica procesual-penală generală, prezintă documentul – corp delict în calitatea sa de proba materială, adică de purtător material al manuscrisului (obiect scriptural). Însă obiectul nemijlocit al investigației grafoscopice sunt, de sigur, însușirile scrisului oglindite în manuscrisul concret.

Spre deosebire de această abordare a obiectului expertizei grafice, în literatura de specialitate se întâlnesc interpretări mai largi ale acestei noțiuni care, credem, au dreptul la existență. Se are în vedere că, la obiectul expertizei sunt catalogate și materialele cauzei (penale, civile, contravenționale), expediate pentru realizarea ei¹⁹³. Desigur, la dispunerea expertizei grafoscopice, pachetul de date incipiente necesare, pe lângă manuscrisul în litigiu și scriptele de comparație ale prezumtivilor executori, va cuprinde și diverse date despre aceștea

¹⁹⁰ Ghid de expertize judiciare, op.cit., p.21

¹⁹¹ Hotărârea de Guvern a R. Moldova nr.195 din 24.03.2017..., op.cit.

¹⁹² Ghid de expertize judiciare, .op.cit., p.21

¹⁹³ МЕРЕЦКИЙ, Н.Е. и др. Проведение судебных экспертиз: криминалистическое обеспечение: Учеб. пособие. М.: МПСИ, 2004, с. 67. ISBN 5-89502-349-5.

(profesia, vârsta, limba maternă, eventuale îmbolnăviri etc.). Astfel de informații expertul preia din ordonanța de dispunere a expertizei, declarațiile martorilor, învinuitorilor, rapoartele comisiilor medicale, istoriile lor medicale ș.a., cusute în materialele dosarelor judiciare.

Aici însă, urmează a sublinia că experții trebuie se ia în considerare doar faptele reale și nu aprecierile lor făcute de către martori, învinuiți, victime. Obținând datele respective din materialele dosarului, expertul le apreciază doar de pe pozițiile cunoștințelor sale specializate, utilizându-le în exclusivitate la elaborarea de versiuni expertale, stabilirea provenienței caracteristicilor scripturale evidențiate¹⁹⁴.

În grafoscopia judiciară toate obiectele scripturale sunt sistematizate după diferite temeuri: genul manuscrisului, transcripție, volum, caracterul informativ, condiții de îndeplinire ș.a.

După gen, manuscrisele se clasifică în texte și semnături. Textul prezintă un ”fragment, o parte dintr-o scriere”¹⁹⁵, inclusiv manuscrisă, conținutul căreia este fixat cu ajutorul unor semne literale și/sau cifrice.

Semnătura este, la fel, o categorie de manuscrise ce reflectă complet sau abreviat numele, prenumele persoanei în formă de litere (mai des, majusculele incipiente ale numelui, prenumelui) executate cu mâna proprie în scopuri certificatoare sau expresii scriptice convenționale ce reprezintă ”simbolul grafic al persoanei”¹⁹⁶ cu valoare confirmatoare. Acestea, de regulă, conțin și alte elemente, parafe, linii scurte, puncte ș.a., care se introduc în semnătură cu scop de a o proteja de fals.

După conținut textele pot fi alcătuite din semne literale și cifre, iar semnăturile ca transcripție – literale, neliterale sau pot prezenta o alcătuire mixtă, în care literele coexistă cu forme ce nu aparțin alfabetului. Atât textele, cât și inscripțiile scurte, în funcție de grafica scrisului, pot fi executate cu semne cursive, litere de tipar sau cu structuri stilizate (spre exemplu, apropiate de cele ce se folosesc la executarea desenelor tehnice)¹⁹⁷.

Dacă am lua ca temei de clasificare volumul manuscrisului, atunci ele pot fi împărțite în texte mari, medii, mici, evidențiindu-se și un obiect de cercetare special – înscrisuri, notițe, grafisme aparte scurte. Textul literal de volum mare (în limitele unei file de format A4) cuprinde, de regulă, toate semnele literale ale alfabetului, unele dintre acestea, cu o frecvență sporită în scrierile cursive românești pot fi depistate de mult mai multe ori (**a, c, d, e**). Textul cifric de mare volum cuprinde, la fel, toate cifrele, de la ”0” până la ”9” în diferite combinații. Textul literal de volum mediu conține literele a mai mult de jumătate din alfabetul românesc,

¹⁹⁴ COSTEA, M. *Expertiza grafoscopică judiciară: fundamente teoretice și metodologice*. În: *Legea și viața*. Chiș., 2019, nr. 7, p. 43. ISSN 1810-309X.

¹⁹⁵ *Dicționar explicativ al limbii române*. Ed. A II-a. București: Univers enciclopedic, 1998. p.1090. ISBN 973-9243-29-0.p.1090.

¹⁹⁶ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*, op.cit., p.8.

¹⁹⁷ *Особенности исследования некоторых объектов традиционной криминалистической экспертизы*: Уч. пособие. Под ред. В.А.Снеткова. М.: ЭКЦ МВД России, 1993, с. 218.

iar cel cifric – toate cifrele în diverse îmbinări și, de regulă, constituie mai mult de jumătate din fila de format A4 în cazul textelor literale și, aproape jumătate din această filă în situația celor cifrice.

Cât privește textul literal de volum mic, acesta conține un număr limitat de semne ale alfabetului, în el se evidențiază în repetate rânduri doar cele mai frecvent întâlnite litere ale grafiei românești (**a, c, d, e**)¹⁹⁸ și, de regulă, cuprinde câteva însemne sau cuvinte. Textul cifric de quantum redus poate include toate cifrele sau o mare parte din ele însă deține un număr limitat de combinații și, de regulă, constituie mai puțin de o jumătate de fila standard.

În fine, înscrisurile sumare (literale, cifrice, mixte) după volum pot fi diferențiate și în funcție de numărul concret de însemne literale sau cifrice ce le conțin. Este greu de apreciat cu precizie matematică însă în scopuri metodice le putem decela, spre exemplu, în cele ce cuprind trei cuvinte și înscrisuri reduse cu o întindere de doar un cuvânt, care și acesta poate fi alcătuit din mai multe sau mai puține semne.

În literatura de specialitate există și alte aprecieri care, firește, poartă, la fel, caracter personal¹⁹⁹. Avem în vedere semnele auxiliare scrisului, precum sublinieri, hașurări, numerotări, marcări ale sfârșitului de pagină, execuția unor desene explicative etc.²⁰⁰. Mai mult, uneori apare necesitatea efectuării unor identificări grafice a inscripțiilor sau desenelor realizate pe pereți (graffiti)²⁰¹, volumul cărora poate fi, iarăși, diferit.

Semnăturile, după volumul grafic pot fi, la fel, mari, medii și mici (prescurtate sau de quantum redus)²⁰². Aici, însă trebuie menționat că, departajarea semnăturilor după volumul grafic, după cum semnaleză, pe bună dreptate și prof. M.V.Jijina, este ”strâns legată de problema diferențierii după caracterul lor informativ și, în funcție de acest criteriu, distingându-se semnături cu grad înalt de informativitate, mediu informative și mic informative”²⁰³. Cât privește condițiile în care pot fi realizate obiectele scripturale, ele sunt, după cum s-a menționat mai devreme, obișnuite și neobișnuite.

Clasificarea generală a obiectelor supuse expertizei grafoscopice este prezentată în tabela 2.1. de mai jos. Tabela în cauză a fost alcătuită cu luarea în considerare și a opiniilor exprimate în literatura de specialitate²⁰⁴, însă cu anumite adăugiri și precizări, importante sub aspect metodic privind soluționarea întrebărilor identificatoare ale expertizei grafoscopice.

¹⁹⁸ *Dicționar explicativ al limbii române*, op.cit.

¹⁹⁹ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*. Op.cit. p.13.

²⁰⁰ PĂȘESCU, Gh. *Particularitățile expertizei semnelor auxiliare scrisului*. În: Metode și tehnici de identificare. București: ACR, 2006, p.129. ISBN 973-86931-7-9.

²⁰¹ SAVU, N., TRANDAFIR, N., MITROFAN, A. *Graffiti – o provocare pentru examinarea grafică*. În: Al XX-lea simpozion ”Juridica”, 17 iunie 2010 cu tema: ”Metode și tehnici de identificare criminalistică”. București: ERA, 2010, p.21. ISBN 978-973-110-049-4.

²⁰² FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh., op.cit., p.109.

²⁰³ ЖИЖИНА, М. В., op.cit., p.39.

²⁰⁴ Ibidem, p.40.

Pornind de la cele indicate în tabel, specificăm că atât textele cât și semnăturile, în diversele lor variații pe documentele-probe materiale sunt obiecte în litigiu, executate de persoane necunoscute (ce urmează a fi stabilite), iar modelele de comparație, indicate în tabel, prezintă manuscrise executate de persoane cunoscute (care trebuie verificate), preluate în calitate de material pentru comparație conform art.183 CPP a României (art.154-156 CPP RM).

Acestea, după cum se observă din tabel, pot fi libere, convențional-libere, experimentale. Cele libere prezintă texte, diverse înscrisuri și semnături, realizate de persoana verificată până la pornirea cauzei judiciare; convențional-libere – executate după pornirea acesteia însă, ne având legătură cu dispunerea expertizei ca atare (proces-verbale, demersuri, plângeri, explicații etc.); experimentale – efectuate în legătură cu ordonarea expertizei într-o cauză concretă din însărcinarea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată.

Tabelul 2.1. Clasificarea obiectelor supuse expertizei judiciare a manuscriselor

1.	După varietatea manuscrisului	Texte manuscrise	Semnături manuscrise
2.	După natura și rolul lor în procesul de expertiză	Obiecte în litigiu; Modele de comparație, care pot fi: 1) libere; 2) convențional-libere; 3) experimentale.	Obiecte în litigiu; Modele de comparație care pot fi: 1) libere; 2) convențional-libere; 3) experimentale.
3.	După conținut (transcripție)	Literale; Cifrice; Mixte.	Literale; Trasee neliterale; Mixte.
4.	După volum	Mari; Medii; Mici; Grafisme scurte.	Mari (înalt informative); Medii (puțin informative); Mici(simplificate, slab informative).
5.	După condițiile de executare a obiectului scriptural	1) condiții obișnuite; 2) condiții neobișnuite, adică realizate în prezența agenților perturbatori (permanenți sau temporari): a) fără a avea legătură cu modificarea intenționată: - externi (factori circumstanțiali); - interni (factori funcționali). b) legate de modificarea intenționată (deghezare, imitație etc.).	

Toate modelele scripturale urmează a fi autentificate de persoana de la care acestea se obțin, precum și de organul competent (ofițerul de urmărire penală, ofițerul de investigații). Volumul modelelor de comparație este determinat de plenitudinea reflectării în manuscris a caracteristicilor scrisului persoanei ce urmează a fi verificată.

În activitatea practică, după cum s-a menționat mai devreme, sarcina principală a cercetărilor expertului-grafoscopist este identificarea scriitorului concret al manuscrisului sau a semnăturii. În acest context trebuie notat că, pentru orice identificare criminalistică, semnificative sunt următoarele însușiri ale obiectelor examinate: individualitatea, stabilitatea și reflectivitatea lor.

În cazul expertizei grafice, posibilitatea realizării acestei mari sarcini este înlesnită de două însușiri ale scrisului: individualitatea și stabilitatea lui relativă. Aceste calități sunt date de însuși mecanismul formării scrisului, întrucât el însuși prezintă un sistem de mișcări fixate în manuscris, specifice pentru fiecare scriptor și bazate pe deprinderea acestuia de a scrie. Ansamblul de mișcări cu ajutorul cărora se reproduc textele manuscrise sau iscăliturile prezintă structuri bine legate și organizate, elementele cărora fiind strict coordonate, oglindind în conceptul scrisului, conținutul lui de bază.

Prin urmare, scrisul ca noțiune prezintă un caz particular a diverselor acte motrice, înalt coordonate ce necesită precizie și promptitudine. Și aceasta pentru că la temelia procesului de scriere stau legăturile generale ale fiziologiei mișcărilor, în care un rol decisiv îl dețin analizatorii vizuali, auditivi, kinestezici și tactili. Doar aceștea au capacitatea de a percepe și transmite la distanță (telerecepție) influxul nervos de la centru spre organele efectoare (mâna, brațul)²⁰⁵. Tot aici trebuie menționat că, procesul învățării de a scrie debutează mai întâi cu însușirea principiilor fonetice, a alfabetului și a esenței scrisului (perioadele non grafică și pregrafică), ca mai pe urmă să se asimileze procedeele practice de scriere urmate de o perioadă lungă de elaborare și perfecționare a deprinderii automatizate de a scrie, distinctă pentru fiecare persoană în parte²⁰⁶.

Anume în această fază se cristalizează stereotipul individual al mișcărilor inscriptorii, materializat în mare parte în devierile de la normele de scriere a semnelor grafice, ansamblul cărora alcătuind o combinație irepetabilă, adică absolut individuală.

De aici și individualitatea scrisului, care trebuie percepută ca specificitatea și singularitatea lui, condiționată de ansamblul de particularități inerente scrisului doar unei persoane concrete.

Însuși procesul de formare a deprinderii grafotehnice este influențat fundamental de un rând de factori interni (subiectivi), precum și externi (obiectivi). La cei de ordin intern se referă particularitățile anatomice, fiziologice și psihologice ale personalității scriitorului (spre exemplu, trăsăturile sistemului nervos, specificul percepției vizuale, memoria ș.a.). Cât privește factorii externi, aceștea sunt, la fel, multipli.

Prof. L.Ionescu subliniază, pe drept că, ”un rol important în această privință îl joacă metoda de predare a scrisului, precum și modelul caligrafic care a fost oferit elevului spre învățare. Cu toate că într-un caz concret condițiile sunt aproximativ egale pentru toți elevii (vârsta similară, același învățător, aceeași atmosferă în clasă, materiale de scris identice etc.), totuși de la început

²⁰⁵ IONESCU, L., op.cit., p.28.

²⁰⁶ ALĂMOREANU, S. *Formarea grafică a persoanelor*. În: *Legea și viața*, ianuarie, 2019, p.52. ISSN 1810-309X.

se observă diferențe evidente între scrisurile lor, fără să putem găsi doi elevi care să prezinte exact aceleași caracteristici grafice”²⁰⁷.

Oricum, toți acești factori (atât interni cât și externi) ce determină formarea deprinderii de a scrie sunt condiționați reciproc și contribuie decisiv la formarea individualității scrisului. Însă stabilirea identității individuale a executorului concret al manuscrisului este posibil doar în cazul, în care sistemul individual de mișcări grafotehnice este relativ stabil.

Prin stabilitatea relativă a scrisului trebuie de înțeles reproducerea particularităților sale în cadrul executării manuscriselor pe parcursul unei perioade de vârstă suficient de mare, precum și păstrarea lor în cuprinsul textelor manuscrise, realizate în diverse condiții (inclusiv inadecvate) sau stări ale scriptorului.

Tot aici trebuie adăugat că, una din manifestările stabilității deprinderii de a scrie este variabilitatea naturală a scrisului, prin care trebuie sesizată diversitatea de exprimare a caracteristicilor în scrisul uneia și aceleiași persoane. Natura variabilității emană din tendința adaptării mișcărilor inscriptorii de către persoana concretă la condițiile și sarcinile scrierii, însă fără repercursiuni notabile asupra posibilității de identificare a scriptorului²⁰⁸.

În activitatea sa practică expertul, în cadrul examinării manuscrisului sau a semnăturii analizează însușirile scrisului, amintite mai sus care, de fapt, au un caracter fix, adică imprimat în textul documentului expertizat. Reese că, pentru expert cercetarea manuscrisului totdeauna va prezenta o analiză a actului de scriere deja consumat, scopul principal al cercetărilor axându-se pe studierea caracteristicilor scrisului în care s-au materializat însușirile deprinderilor grafotehnice ale scriptorului.

Într-o accepțiune largă a teoriei și practicii expertizei grafoscopice, caracteristicile identificatoare ale scrisului sunt interpretate ca manifestări concrete ale anumitor însușiri grafotehnice ale scriptorului, materializate în manuscris ce conțin informație utilă pentru soluționarea sarcinilor de expertiză²⁰⁹.

Sistematizarea acestor caracteristici este întemeiată pe principiul specific procesului de cunoaștere – de la general spre particular, de aceea și gruparea lor mai importantă o considerăm după relația întreg-parte în – caracteristici generale și caracteristici particulare (individuale²¹⁰, speciale²¹¹).

Caracteristicile generale se referă la scrisul privit în ansamblul său ce oferă o imagine generală despre scris ca sistem de mișcări grafotehnice la realizarea unui manuscris, fiind

²⁰⁷ IONESCU, L., op.cit., p.32.

²⁰⁸ *Dicționar de criminalistică*, op.cit., p.212.

²⁰⁹ *Особенности исследования некоторых объектов традиционной криминалистической экспертизы*, op.cit., c.220.

²¹⁰ BERCHEȘAN, V., RUIU, M., op.cit., p.472.

²¹¹ CONSTANTIN, R., DRĂGHICI, P., IONIȚĂ, M. *Expertizele mijloc de probă în procesul penal*. București: Editura tehnică, 2000, p.123. ISBN 973-31-1443-X.

cunoscute și sub denumirea de dominante grafice care, fiind privite izolat, se vor remarca în grafica scripturală a mai multor indivizi²¹². În funcție de calitățile deprinderilor grafo-musculare pe care le reflectă, caracteristicile generale pot fi divizate în trei grupe.

Prima din ele – caracteristicile ce oglindesc structura și nivelul de formare a deprinderii grafotehnice. Se are în vedere gradul de evoluție al scrisului, coordonarea mișcărilor, viteza de execuție, gradul configurativ al scrisului (complexitatea), măsura în care este perfectat sistemul de mișcări scripturale (a se vedea schema de la anexa 8).

A doua grupă cuprinde caracteristici ce denotă traectoria mișcărilor finitorii în procesul scrierii: forma predominantă a trăsăturilor (arcadate, ghirlandate, unghiulare, rotungite, tipografice ș.a.), direcția și întinderea scrisului (înclinație, dimensiuni pe verticală și orizontală a grafismelor etc.), continuitatea și presiunea scrisului ș.a. (a se vedea schema de la anexa 8).

La grupa a treia pot fi catalogate caracteristicile ce înfățișează localizarea spațială a fragmentelor de manuscris pe o coală de hârtie. Se are în vedere particularitățile specifice de plasare a unor elemente de text (data, semnătura, titlul actului etc.), direcția, distanța și forma rândurilor, prezența și forma marginilor, localizarea semnelor de punctuație, mărimea aliniatelor ș.a. (a se vedea schema de la anexa 8). Aceste caracteristici se mai numesc topografice²¹³ și dețin o importanță semnificativă în procesul cercetărilor identificatoare, întrucât sunt destul de stabile și sigure.

Caracteristicile particulare prezintă acele deprinderi ale persoanei ce se manifestă prin modul de a executa anumite construcții grafice, fie litere sau părți din acestea, fie mai multe semne ce alcătuiesc formațiuni (grupuri literale, semnături etc.) – elemente cu mare valoare identificatoare, mai cu seamă când devierile de la modelul caligrafic sunt semnificative.

Caracteristicilor particulare (numite uneori și individuale²¹⁴) le este propriu tot acele trăsături inerente celor generale - și gradul de consolidare al deprinderii grafotehnice a scriptorului, și caracterul structural distinct al traectoriei mișcărilor, și orientarea spațială a mișcărilor grafotehnice finitorii.

La grupa caracteristicilor particulare ce reflectă gradul de formare al deprinderii de a scrie se referă complexitatea constructivă a mișcărilor la realizarea semnelor grafice și ritmul (viteza) scrisului. Cât privește cele ce oglindesc structura mișcărilor, aceasta poate fi observată analizând forma, direcția, întinderea pe verticală și orizontală, coeziunea la îndeplinirea semnelor literale și a elementelor acestora, consecutivitatea executării lor ș.a. (a se vedea schema de la anexa 8).

²¹² DRĂGHICI, C. și alții. Op.cit., p.108.

²¹³ BERCHEȘAN, V., RUIU, M. Op.cit., p.108.

²¹⁴ MĂGUREANU, F. *Incidente procesuale în administrarea probei prin înscrisuri*. În: Metode și tehnici de identificare criminalistică. București: ACR, 2006, p..335. ISBN 973-86931-7-9.

În fine, caracteristicile particulare ce înfățișează orientarea spațială a mișcărilor, acestea țin de plasarea începutului și a sfârșitului, a modului de legătură a mișcărilor în diverse semne, a localizării relative a literelor și elementelor acestora pe verticală și orizontală ș.a. (a se vedea anexa 8, în care sunt arătate cele mai importante caracteristici ale scrisului și semnăturii).

Dincolo de aceasta, la examinarea prealabilă a obiectelor grafoscopice, dar până la relevarea caracteristicilor identificatoare, urmează a scoate în evidență indicii ce denotă îndeplinirea manuscrisului sau a semnăturii în condiții neobișnuite.

Expertul, făcând cunoștință cu ordonanța organului de urmărire penală, clarifică temeiurile dispunerii expertizei, studiază circumstanțele cauzei legate de manuscrisul litigios (vechimea, condițiile îndeplinirii), dar și cele ce țin de prezumtivul executor (vârsta, genul, prezența unor eventuale îmbolnăviri ce pot afecta motorica scrisului ș.a.), pătrunde în esența întrebărilor formulate în fața expertizei și dacă acestea țin de competența lui, verifică coresunderea documentelor primite celor indicate în ordonanță.

Studiind manuscrisul în litigiu, pe expert îl interesează, întâi de toate, chestiunea dacă acesta este operant pentru a identifica o persoană. În acest sens, atenție deosebită acordă tehnicii reproducerii semnelor grafice (dacă acestea sunt executate nemijlocit cu mâna și instrumentul scriptural sau sunt reproduse cu ajutorul tehnicii de calcul ori este o copie xerox, faximile etc.), volumul și configurația lor generală (semne cursive, tipografice, stilizate).

Stabilirea tuturor împrejurărilor și cauzelor ce influențează scrierea este necesară pentru a aprecia corect în etapa ulterioară caracteristicile puse la baza identificării. Aceste împrejurări, ce generează perturbarea procesului obișnuit de scriere, în teoria și practica expertizei grafoscopice sunt divizate în *naturale*, create de anumite circumstanțe (agenți externi) și care nu depind de voința și doleanțele scriptorului, și *artificiale*, condiționate de stăruința executorului manuscrisului sau a semnăturii de a introduce anumite modificări în scrisul său cu scop de mascare²¹⁵. Circumstanțele și indicii ce denotă executarea documentului în condiții neobișnuite privesc mai cu seamă poziția improprie, materialele de scriere și modul distinct de ținere a instrumentului scriptural, scrierea într-o încăpere slab iluminată sau în întuneric²¹⁶ ș.a.

La categoria împrejurărilor ce mărturisesc modificarea naturală a scrisului în legătură cu metamorfoze în starea psihosomatică (fiziologică) a scriptorului se poate de catalogat îmbolnăvirea acestuia, soldată cu dereglarea deprinderii grafice la general (spre exemplu, boli ale sistemului nervos central), precum și starea de ebrietate alcoolică sau narcotică, tulburări produse de frig, oboseală, surmenaj mental, vârsta înaintată asociată frecvent cu stări maladive ("bolile bătrâneței") etc.

²¹⁵ ОРЛОВА, В.Ф. Судебно-почерковедческая диагностика..., op.cit., c.240.

²¹⁶ Практическое руководство по производству судебных экспертиз для экспертов и специалистов, op.cit., p.529.

Un alt tablou produc factorii perturbatori creați ”artificial” cu ocazia modificării intenționat frauduloase a unui scris sau a unei semnături, acestea manifestându-se fie, în încercarea de a reduce (cu scop de deghizare a propriului scris) coordonarea mișcărilor și simplificarea literelor sau autodeghizarea semnăturii sale, fie în realizarea scrisului cu imitarea semnelor de tipar, fie a îndeplinirii textului cu altă (neobișnuită pentru acest scriptor) mână sau cu imitarea scrisului sau semnăturii altei persoane.

Actualmente, doctrina grafoscopiei judiciare, în baza unor multiple cercetări experimentale consacrate studierii fenomenului transformărilor produse în însușirile scrisului sub influența diversilor factori perturbatori²¹⁷, au fost desprinse formațiuni de semne ce contribuie la diagnosticarea caracterului neobișnuit al scrisului la diferite niveluri (a se vedea tabelul 2.2. de mai jos, în care sunt prezentate rezultatele generalizării lor).

Tabelul 2.2. Ansambluri de semne ce atestă caracterul neobișnuit al scrisului²¹⁸

N/o	Caracterul neobișnuit al scrisului	Ansambluri de semne ce caracterizează varietatea caracterului neobișnuit al scrisului
1.	Relativ stabil (durabil), determinat de modificări legate de îmbolnăvire (bătrânețe)	- ritm, presiune și coordonare redusă a mișcărilor; - dezlinieri, tremurături, omisiuni de litere, ilizibilitate.
2.	Temporar, înlesnit de agenți naturali externi: a) Poziție neobișnuită, ținerea inadecvată a instrumentului scriptural, suport neobișnuit, ținută vestimentară incomodă; b) În condiții de frig, oboseală, surmenaj muscular, emoții puternice etc.	- coordonare deficitară a mișcărilor, reducerea vitezei scrisului; - modificări de formă, direcție, dimensiuni la dispunerea textului ș.a. - dereglări în topografia, presiunea și structura literelor ș.a.
3.	Temporar, favorizat de factori externi ca urmare a pierderii controlului vizual	- tulburări în orientarea spațială, reducerea coordonării mișcărilor; - trăsături și semne inutile sau lipsa lor în cuvinte și litere.
4.	Temporar, condiționat de factori interni, inclusiv patologici (alcoolism cronic, toxicomanie, mijloace farmacologice, excitanți ai sistemului nervos etc.)	- scris dezordonat, lipsit de coerență; - coordonare deficitară a mișcărilor; - degradări în forma scrisului ș.a.
5.	Temporar, provocat de factori artificiali (deghizarea și imitarea scrisului cursiv)	- reducerea coordonării mișcărilor și a ritmului; - opriri nejustificate; - vicierea coeziunii dintre litere; - instabilitate de dimensiuni și înclinare a literelor; - scris cu litere de tipar; - imitarea scrisului altei persoane; - executarea textului cu altă mână (neobișnuită).

Complexitate sporită prezintă sarcina relevării semnelor ce denotă caracterul neobișnuit al manuscrisului sau a semnăturii pe documentele neoriginale, realizate cu ajutorul diferitor mijloace de copiere și multiplicare. Problema identificării scriptorului după inscripțiile și semnăturile din documentele prezentate în copii, nu este simplă.

²¹⁷ ОРЛОВА, В.Ф. *Теория судебно-почерковедческой идентификации*, op.cit., p.272.

²¹⁸ La alcătuirea acestui tabel ne-am sprijinit pe ideile expuse în lucrarea: Жижина М.В. *Судебно-почерковедческая экспертиза*, op.cit., c.61.

Posibilitățile contemporane ale tehnicii de multiplicare de a executa copii color, alb-negru de înaltă calitate a oricăror documente, scanarea acestora și obținerea de imagini printate, facilitează apariția a tot mai multor acte contrafăcute, falsificate prin montaj ori alte procedee, originalele cărora fie că se păstrează în calculatoare, fie că sunt sustrase sau se nimicesc după realizarea falsului, mai rar când documentele sunt distruse în rezultatul unor calamități naturale.

Iată de ce, examinarea a astfel de obiecte în formă de copii, confecționate cu ajutorul tehnicii de copiere-multiplicare, cel mai adesea în varianta de imagini electrofotografice (ca una din cele folosite în masă), în scopul acordării de ajutor anchetei la crearea bazei probante în diverse cauze judiciare, a devenit o sarcină actuală a serviciilor criminalistice de pretutindeni.

În fața experților stau mai multe întrebări, legate mai des, de semnături: - dacă expertul poate, în genere, să efectueze examinarea copiilor de semnături; - dacă da, care ar fi particularitățile metodice a astfel de investigații ș.a.²¹⁹. Legat de prima întrebare, trebuie spus că în diverse țări, ea se rezolvă în mod diferit. Spre exemplu, în Ucraina, România, unitățile de expertiză publică resping în cele mai dese cazuri solicitările în acest sens, având în vedere complexitatea deosebită a identificării scriptorului după copiile documentelor, de unde și riscul sporit al unor erori expertale, cât și componenta corupțională a acestui fenomen.

În alte țări, inclusiv Republica Moldova, riscul în cauză și-l asumă fiecare expert în parte, în funcție de experiența profesională, vechimea în muncă, situația expertală concretă – risc care este pasabil și de p.9 *Examinări speciale* al Metodicii tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice a CNEJ de pe lângă MJ a R.Moldova²²⁰ și care prevede efectuarea a astfel de cercetări doar *cu titlu de excepție* (când documentul original a fost distrus sau este imposibil de obținut).

În ce ne privește, având în vedere rolul deosebit al expertizei în probatoriul penal și civil, considerăm posibilă, în principiu, examinarea a astfel de copii în anumite situații (îndeosebi, când se întrevade o concluzie de excludere a identității) cu condiția că acestea sunt calitative, reflectă adecvat caracteristicile scripturale ale documentului autentic, lipsesc indicii unor contrafaceri tehnice (care, de fapt, pot fi cu greu descoperiți), respectându-se și anumite particularități de cercetare a obiectelor litigioase, întrucât indicii copierii de cele mai dese ori coincid cu un rând de semne ce mărturisesc îndeplinirea neobișnuită a textului sau a semnăturii.

Oricum, o părere definitivă despre executarea neobișnuită a manuscrisului și a cauzelor apariției acesteia, expertul o va putea formula doar în cadrul examinărilor comparative a textului în litigiu (semnăturii) cu scriptele de comparație ale presupusului executor.

²¹⁹ GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Considerații privind cercetarea scrisului și semnăturii în documentele prezentate la expertiză în copii*. În: *Legea și viața*. Nr.12, 2018. p.48. ISSN 1810-309X.

²²⁰ CATARAGA, O. et al., op.cit.

Dacă manuscrisul este operant pentru identificarea persoanei, expertul realizează o confruntare reciprocă a tuturor fragmentelor lui pentru a judeca dacă acestea sunt executate de una și aceeași sau de diferite persoane. Acțiuni similare, dar cu scopul determinării utilității pentru cercetarea comparativă se întreprind și față de modelele de comparație ale prezumtivului scriptor al manuscrisului litigios. Utilitatea acestor modele, după cum s-a menționat anterior, ține de comparabilitatea, volumul și autenticitatea lor.

După verificarea textelor și a semnăturilor în documentele contestate, dacă acestea prezintă semne de executare inadecvată, iar semnăturile – dacă ele au fost aplicate sau nu cu ajutorul unor mijloace electrofotografice (falsul tehnic), se trece la examinarea intrinsecă a scrisului cu care s-a executat manuscrisul sau semnătura în cauză.

Etapa intrinsecă (separată)²²¹ a examinării scrisului presupune studierea multilaterală și selectarea (evidențierea) caracteristicilor ce individualizează sau definesc acest scris. Totodată, se ia în calcul că, volumul de informație cuprins într-o anumită caracteristică depinde de frecvența cu care aceasta se repetă în scrierea diferitor persoane: cu cât mai rar se întâlnește în scrisul altor persoane, cu atât mai sporită este și capacitatea (ponderea) ei individualizatoare.

Expertul, în activitatea sa practică și acumularea de experiență și cunoștințe profesionale, î-și crează o oarecare imagine despre frecvența cu care se manifestă anumite caracteristici în scrisul diferitor persoane, folosită de el ca criteriu de apreciere a ponderii lor identificatoare în cazurile concrete.

În altă ordine de idei, trebuie spus că, cercetările realizate în domeniul expertizei prezintă un gen de activitate cognitivă, obiectul cunoașterii reducându-se la stabilirea unui fapt concret legat de cauza instrumentată. Metodica a astfel de cercetări, în opinia prof. T.Averianova prezintă, pe drept, un ”ansamblu de indicații (imperative sau alternative) de selectare și aplicare într-o anumită consecutivitate și anumite împrejurări (existente sau create) a metodelor și mijloacelor necesare soluționării sarcinii de expertiză”²²².

În cazul nostru, metodica efectuării cercetărilor grafoscopice judiciare prevede programarea circumstanțelor tipice, iscusința specialistului de a găsi soluții de sinestătător în situații complicate ce apar în cadrul efectuării expertizelor concrete, dar și elemente de investigație ce poartă caracter euristic. Spre exemplu, ca principii generale și obligatorii ale metodicii se manifestă cerința de a verifica manuscrisul sau semnătura incriminată dacă ele sunt sau nu executate în condiții neobișnuite, luarea în considerare deplină și multilaterală a tuturor caracteristicilor coincidente și divergente, lămurirea celor contradictorii, necesitatea unui volum suficient de caracteristici pentru formularea unei anumite concluzii ș.a.

²²¹ DORAȘ, S. *Criminalistica*, op.cit., p.260.

²²² АБЕРЬЯНОВА, Т.В., op.cit., p.290.

În scopul unei planificări adecvate a cercetărilor, alegerea unei variante optime a metodicii expertale cu referire la obiectul scriptural concret, subliniem importanța elaborării de către expert a versiunilor–ipoteze particulare care, de regulă, sunt presupuneri despre condițiile care au precedat, însoțit sau succedat executarea manuscriselor și a modelelor de comparație examinate. Fiind întemeiate pe materiale factice, scoase în evidență în etapa pregătitoare către expertiză, acestea (versiunile) pot servi bază pentru obținerea unor noi date sau materiale suplimentare.

Etapă ulterioară a investigațiilor prezintă analiza separată și compararea obiectelor identificării. Legat de aceasta, prof. V.F.Orlova în opera sa fundamentală ”*Teoria identificării grafoscopice judiciare*” [«Теория судебно-почерковеческой идентификации»] evidențiază următoarele elemente de cunoaștere: ”- căutarea și depistarea vizuală a însușirii scrisului; - compararea mentală a acestuia cu modelul-etalon; - recunoașterea însușirii și formarea unei anumite închipuiri despre ea”²²³.

După examinarea separată a caracteristicilor ce permit a crea o imagine generalizată și suficient de deplină despre însușirile scrisului sau semnăturii scriptorului dat, începe etapa cercetărilor comparative ce permit a scoate la iveală relațiile de asemănare, identitate și deosebire dintre caracteristici. În acest sens, metoda dar și practica expertală, în calitate de mijloc de fixare a procesului și rezultatelor examinării separate și comparative a adoptat așa numitele elaborări grafice (alfabetice, textuale) ale scrisului și semnăturii, adică reproducerea plastică de către expert a caracteristicilor particulare deosebite, desprinse din manuscrisul (semnătura) litigioasă și modelele respective de comparație.

De altfel, realizarea a astfel de elaborări este necesară nu numai pentru evidențierea caracteristicilor grafice și determinarea manifestărilor statistice ale acestora într-un scris concret, dar și pentru sporirea volumului de cunoștințe despre obiectul dat. Cu ajutorul acestor elaborări, analizând consecutivitatea mișcărilor, expertul își suplinează informația sa vizuală. Această analiză prezintă o importanță deosebită, mai ales pentru cercetarea semnăturilor, când o închipuire inexactă despre succesivitatea mișcărilor, poate conduce la o eroare expertală. Oricum, această informație este complementară pentru o apreciere corectă a posibilității imitării scrisului sau semnăturii de către o altă persoană.

De notat că, cunoașterea apreciativă este inerentă fiecărei etape a identificării grafoscopice, însă stadiul aprecierii propriu-zise de cunoaștere în care se sintetizează rezultatele celorlalte etape este orientat spre generalizarea interpretărilor și precede soluționarea sarcinii identificatoare. În etapa de cercetare comparativă aprecierea caracteristicilor este legată de analiza particularităților coincidente și divergente, stabilindu-se importanța și suficiența lor

²²³ ОРЛОВА, В.Ф., op.cit., p.246.

pentru constatarea sau negarea identității și, în acest sens, valoare decisivă îl are stadiul final, în care se dau aprecierile calitative și cantitative a cumulului de caracteristici evidențiate, care și precede formularea concluziilor definitive.

În încheiere menționăm că, un rol semnificativ în cunoașterea apreciativă joacă, desigur, experiența profesională a expertului, care reflectă o anumită statistică incalculată de cunoaștere a legităților grafoscopice, acumulată de-a lungul timpului în activitatea sa practică de cercetare a astfel de obiecte. Iată de ce, considerăm că doar o solidă și durabilă practică expertală asigură relativa obiectivitate a acestei statistici.

Aici însă, trebuie amintit totodată că, mecanismul psihologic ce însoțește formularea de concluzii a expertului, prezintă convingerea lui intimă în corectitudinea și fundamentarea științifică a soluției adoptate. Procesul creării a astfel de convingeri decurge, de regulă, mai ușor în prezența unor criterii apreciative de factură cantitativă și, mai anevoios, în lipsa lor. Iată de ce, considerăm că perspectivele perfecționării procesului de cunoaștere apreciativă trebuie privite și prin prisma modelării probabilistice. Spre exemplu, datele cantitative despre ponderea identificatoare a caracteristicilor scrisului pot fi de mare folos unui expert începător ca să le aprecieze mai exact și mai obiectiv în manuscrisul unui document incriminat.

Deci, informativitatea sporită a scrisului, în calitatea sa de obiect al procesului de identificare poate contribui decisiv la obținerea cunoștințelor autentice și stabilirea adevărului științific în cauzele instrumentate. Însă practica de expertiză grafică judiciară și analiza scrisului de mână a tineretului contemporan care suferă unele modificări ca urmare a utilizării pe larg a tehnicii de calcul, conduce nu de puține ori la apariția unor probleme în cadrul pregătirii materialelor către expertiza, însuși expertizarea lor, dar și la aprecierea rezultatelor acestora – problemă la care ne vom opri în paragraful următor.

2.4. Teoria și practica actuală a expertizei criminalistice a scrisului de mână și a semnăturii: probleme și soluții

Multiplele schimbări social-economice semnificative produse în ultimii 25 de ani în Republica Moldova au condus la nu mai puține transformări și în viața socială, în formarea personalității oamenilor și, ca consecință, modificarea structurii criminalității.

Știința criminalistică, care are ca obiect de studiu infracțiunea în aspectul investigării ei, nu putea să nu reacționeze la aceste metamorfoze, propunând noi metode și procedee tactice de cercetare. În particular, la descoperirea infracțiunilor din domeniul economic, în cadrul analizei urmelor specifice acestuia, a legităților apariției și funcționării lor, s-a observat majorarea volumului specific a astfel de infracțiuni precum, escrocheriile, legate de falsificarea parțială sau totală a documentelor, care și acestea s-au diversificat considerabil.

Dincolo de aceasta, a sporit simțitor opunerea de rezistență intelectuală investigării infracțiunilor din partea învinuiților și acuzaților, marcată prin ascunderea originalelor documentelor, a mostrelor libere de scris și semnătură, refuzul executării scriptelor experimentale sau autodeghizării scrisului și semnăturii în cursul executării lor. Utilizarea la scară largă a tehnicii de calcul și de multiplicare în cadrul tehnoredactării documentelor a lărgit și posibilitățile lumii interlope de contrafacere a documentelor.

Mai mult, trebuie adăugat și specificul Republicii Moldova, care timp de 45 de ani ai perioadei interbelice, întreaga activitate oficială scrisă pe teritoriul dintre Nistru și Prut a folosit alfabetul chirilic, argumentându-se existența limbii moldovenești, chipurile deosebită de cea română, care se considera mai aproape de limbile slave și ca urmare, necesita scrierea cu alfabet chirilic.

Legea nr.3462 din 31 august 1989²²⁴ a introdus trecerea limbii moldovenești – idiom de origine și structură romanică, la grafia latină, ca normă oficială pentru scrierea textelor de limbă română în Republica Moldova. Acest lucru, benefic pentru limba vorbită, facilitând legătura ei cu civilizația occidentală și cultura acesteia și permițându-i să contacteze mai strâns cu marea familie a limbilor romanice, privit prin prisma obiectului nostru de studiu, a avut și efecte defavorabile²²⁵.

Se are în vedere că, o mare parte din populația adultă, instruită în tinerețe pe baza grafiei chirilice, a trecut la scrierea cu grafie latină, modificându-și scrisul, inclusiv și structura semnăturilor, acestea dar și scrisul la general, rămânând până și astăzi slab evoluat și insuficient consolidat, cu multe elemente de stilizare și extrem de vulnerabil la fals – fapt observat și de alți cercetători²²⁶, mai cu seamă, când este vorba de persoanele de vârstă medie sau avansată care rar practică scrierea și punerea de semnături.

Toate acestea au condus la apariția unor probleme, atât în cadrul pregătirii materialelor pentru dispunerea expertizelor, cât și la etapa de expertizare și apreciere a rezultatelor examinărilor grafoscopice: - complicarea procesului de obținere a probelor materiale în varianta originalelor de documente și munca nevoită a experților cu copiile lor, executate cu ajutorul tehnicii de multiplicare sau celei computerizate; - dificultăți în procesul de identificare a persoanelor după semnăturile presurtate și de quantum redus; - apariția a noi modalități de împotrăvire urmăririi penale din partea persoanelor verificate în cadrul colectării scriptelor de comparație ș.a.

Într-o anumită măsură, aceste dificultăți pot fi explicate printr-o ușoară criminalizare a societății, la general, cât și prin schimbările calitative ale subiecților infracțiunii, a sporirii

²²⁴ Legea Republicii Moldova nr.3462 din 31.08.1989 *Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină*. [cit. 25.03.2019]. Disponibil: http://istoria.md/articol/579/Legile_din_31_august_1989_privind_revenir

²²⁵ GOLUBENCO, Gh. *Considerații privind contribuția metodelor grafoscopice la identificarea persoanelor*, op.cit., p.1325.

²²⁶ VĂCARU, I., op.cit., p.9.

semnificative sprijinului intelectual și juridic acordat acestora de către echipe specializate de avocați în cadrul urmăririi penale dar și în faza judecării cauzei.

Identificarea persoanelor după semnăturile prescurtate și înscrisurile de quantum redus rămâne la ora actuală o altă problemă, pe cât de dificilă, pe atât și de solicitată. La acest capitol, cu mai multe detalii ne vom opri în ultimul compartiment al prezentei lucrări, aici însă trebuie spus că, semnătura, fiind un mijloc de individualizare a persoanei și de confirmare a liberei voințe la asumarea unor obligații cu caracter juridic, este nemijlocit legată de numele persoanei fizice și prezintă rechizitul de neînlocuit al oricărui document. La fel ca și scrisul obișnuit, ea deține anumite însușiri: individualitate, stabilitate relativă, variabilitate selectivă ceea ce permite a identifica titularul ei prin intermediul expertizei grafoscopice. Comparativ cu alte modalități de identificare (amprente digitale, irisul etc.), semnătura permite a judeca despre expresia voinței omului la săvârșirea unor acte juridice, cu condiția că semnătura este autentică, executată de persoana, al cărei simbol grafic ea reprezintă.

Analiza practicii de expertiză a documentelor din cadrul Laboratorului grafoscopic al CNEJ al MJ RM acreditat recent la standardul internațional SM SR EN ISO/CEI 17025:2006²²⁷ mărturisește că semnăturile devin tot mai frecvent obiectul unor contrafaceri, de unde și necesitatea abordării problematicii protecției acestora în cadrul tehnoredactării documentelor. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât semnăturile contemporane, inclusiv și din motivele indicate mai sus, în cele mai dese cazuri sunt slab informative pentru identificare, constau din 1-2 semne, grafisme aliterale sau o simplă parafă²²⁸.

Uneori semnăturile sunt executate în condiții neobișnuite: în automobil, lumină insuficientă, stând în picioare etc. Fiind de quantum redus, acestea nu sunt protejate de falsuri, relativ ușor pot fi reproduse de plastogradi, dovedindu-se ulterior obiecte de complexitate sporită în cadrul expertizelor grafoscopice²²⁹.

Desigur, o modalitate de protejare a falsurilor de contrafaceri ar fi trecerea la semnătura digitală în documentele electronice. Aceasta însă nu rezolvă chestiunea legată de alte multiple forme de documente. De aceea, problema ocrotirii semnăturii este una de actualitate care necesită în acest sens adoptarea unor reguli standard, mai ales când este vorba de circuitul documentar oficial. La ora actuală nu există careva cerințe față de transcripția semnăturii. Deaceia unele persoane reproduc aproape în totalitate numele, alții semnează printr-o singură literă sau o simplă parafă²³⁰ însă, în aspectul examinării identificatoare a semnăturii și rezistenței

²²⁷ LOPATENCO, I., op.cit., p.69.

²²⁸ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus.*, op.cit., p.109.

²²⁹ CATARAGA, V. *Examinarea scrisului executat în condiții neobișnuite (prezentare de caz).* În: INFO-MED, nr.1, 2017, p.95. ISSN 1810-3936.

²³⁰ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*, op.cit., p.90.

ei la fals, aceasta, în opinia noastră, trebuie să conțină suficient material grafic (nu mai puțin de 2-3 semne literale ce ar reproduce, cel puțin majusculele inițiale ale numelui, prenumelui titularului).

Dincolo de aceasta, urmează a schimba și atitudinea oarecum dezinteresată a mării majorități a societății față de propria semnătură, de a educa respect, atenție, responsabilitate față de documentul oficial și nu numai încă de pe băncile liceului. Anume în perioada maturității grafice (14-18 ani), liceenii trebuie învățați să-și formeze abilități de a semna cu respectarea anumitor reguli de protecție contra falsului. În aceste scopuri, susținem propunerea unor cercetători²³¹ înaintată către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al RM de a include în curricula claselor liceene reguli didactice de formare a deprinderilor de a executa semnătura personală, fie ca temă în cadrul disciplinelor de educație civică, fie ca un curs aparte.

În procesul de formare a semnăturii la elevii claselor liceene superioare, când deja scrisul este suficient de bine evoluat, ar fi bine de luat în seamă cele mai simple recomandări criminalistice:

- ”în primul rând, elementele semnăturii trebuie executate fără opriri, continuu, adică fără a ridica instrumentul scriptural de pe hârtie. Dacă componentele semnăturii sunt executate cu intervale, plastografului i se deschid posibilități pentru a se opri și a-și programa cu exactitate noi mișcări scripturale;

- în al doilea rând, destul de dificile pentru imitare sunt mișcările rapide și întinse, întrucât în lipsa unor automatisme în reproducerea lor acestea se vor fragmenta în câteva traiectorii scurte, însoțite de riscul încetinerii ritmului, diminuării coordonării mișcărilor, apariției unor microtremurături și sinusoidități;

- în al treilea rând, o semnătură extrem de încâlcită, în care grafismele se intersectează de mai multe ori, neputându-se urmări traiectoria mișcării instrumentului scriptural simplifică la fel, sarcina plastografului, oferindu-i posibilitatea să facă opriri ale instrumentului scriptural în aceste locuri”²³².

Cele enunțate mai sus, adoptate în totalitatea lor, vor contribui la crearea unui sistem rezistent la manoperele de falsificare a documentelor în societate și la formarea simbolului grafic, individual și personalizat al titularilor acestora.

Revenind la problema identificării după semnătura simplificată sau scrisul stilizat, uneori ilizibil al tineretului contemporan (a se vedea fig.2.1. de mai jos), trebuie menționat că în ultimele decenii scrisul, la general, a suferit modificări importante, condiționate atât de factori

²³¹ GOLUBENCO, Gh., NEICUȚESCU, O., op.cit., p.127.

²³² GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I., op.cit., p.128-129.

interni (particularități psihice, fiziologice, anatomice ale persoanei), cât și externi, obiectivi (metodica învățării scrisului, modelele de scris oferite copiilor, instrumentele scripturale etc.).

Se are în vedere că, actualmente elevii sunt instruiți după noi curricule de la o vârstă deja preșcolară, acestea trecând mult mai devreme decât câteva decenii în urmă, la scrierea în caiete cu liniatură simplă. Mai mult, caligrafia ca disciplină de învățământ, a fost scoasă din programul de instruire a elevilor.

S-au modificat și bazele metodicii învățării scrisului de către copiii- stângaci nativi. Lor li se permite să însușească scrisul comod pentru ei cu mâna stângă, însă apar alte probleme legate de poza extrem de incomodă a scriitorilor-stângaci care trebuie să respecte scrierea cu înclinație de dreapta. Uneori aceștea sunt nevoiți să plasesze caietul (fila de hârtie) orizontal, ceea ce mărturisește incomfortul însușirii scrisului, de unde și specificitatea caracteristicilor generale și particulare ale sinistrografiei²³³.

Deci, situația scripturală contemporană din România, Republica Moldova și nu numai, se evidențiază prin modificări serioase în grafica scrisului în direcția simplificării. Aceasta reesă și din analiza a cca 200 de modele de scris, preluate de la studenții facultăților de drept de la Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Universitatea București, realizate în cadrul prezentului studiu.

S-a observat că, desenul semnelor grafice la tineretul studios contemporan este în mare parte apropiat de configurația literelor de tipar, de unde și o diminuare a evoluției scrisului, a coeziunii dintre litere, scrisul devenind în parte stilizat, ceea ce, în opinia noastră, indică înrăutățirea asimilării a însuși deprinderilor grafotehnice de către scriitori

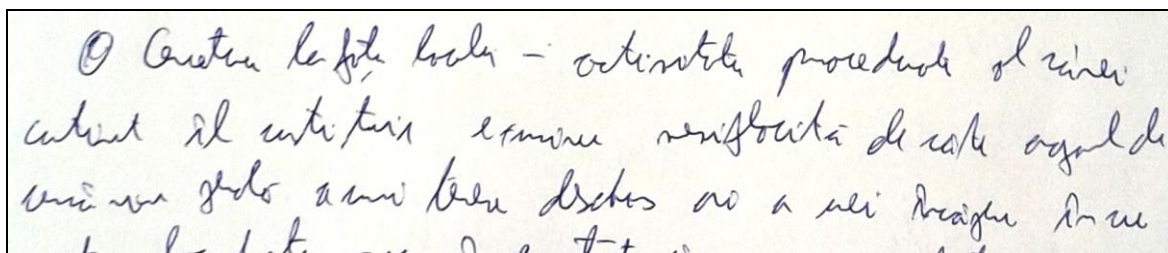


Fig.2.1. Model obișnuit de scris realizat de tineretul studios contemporan, aproape indescifrabil

Legat de agenții endogeni și influența lor asupra formării individualității scrisului, cunoscutul expertolog român L.Ionescu menționa că, ”baza fiziologică și psihologică a formării deprinderii de scriere rămâne factorul fundamental și de ordin intern la elaborarea scrisului și individualizarea acestuia”²³⁴. Aceeași idee este exprimată și de alt savant de prima mărime în domeniul grafoscopiei – V.F. Orlova care scrie: ”La fiecare scriitor, individuali sunt: factorii

²³³ CRISTACHE, L. *Sinistrografia în expertiza semnăturilor*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.6, 2003, pp.22-23. ISSN 1454-3117.

²³⁴ IONESCU, L., op.cit., p.32.

anatomici și biomecanici ce țin de mișcările aparatului scriptural-motrice; caracterul proceselor nervoase...factorii psihologici, care contribuie la formarea imaginii vizuale – exactitatea percepției, memorării, reproducerii ș.a.”.²³⁵.

Observăm că, fiecare dintre acești autori subliniază în felul său rolul agenților psihofiziologici la formarea scrisului, însă, în ultimele câteva decenii, noile generații de oameni prezintă caracteristici psihofiziologice puțin deosebite de parametrii respectivi ai acelor persoane, scrisul cărora s-a analizat la momentul creării metodicilor expertale (anii '60 - '70 ai sec. trecut), de care în mare parte se conduc și actualmente practicienii experți grafoscopiști. În opinia noastră, schimbările social-economice ce se produc în societate nu pot să nu se reflecte asupra formării personalității și, ca consecință, asupra unuia din complexele lui funcțional-dinamice individualizatoare – deprinderea scriptural-motrică.

Prin urmare, modificările semnificative ale factorilor externi și interni sus amintiți influențează și prefacerile firești ale scrisului contemporanilor noștri care, fiind privite prin prisma evoluției științei și tehnicii moderne, înclină spre anumite precizări ce urmează a fi făcute în raport cu teoria identificării grafoscopice judiciare, în special a metodicii expertizei criminalistice a scrisului și semnăturii.

Se are în vedere, aspecte ce țin, în primul rând de perioada identificatoare a scrisului, adică de vârsta scriptorului de la care acesta este posibil de identificat după scris. Important este și precizarea chestiunii privind dependența gradului de evoluție al scrisului în raport cu practica scripturală a persoanei actuale, valoarea coeziunii scrisului în vederea stabilirii gradului de evoluție al acestuia.

Probleme nu mai puțin serioase prezintă și trimiterea la expertiză a unor manuscrise contestate, realizate cu mâna stângă de persoane-stângaci nativi sau afectate de boala Parkinson ori alcoolism²³⁶, întrucât elaborări metodice de cercetare a astfel de obiecte scripturale deocamdată, din câte cunoaștem, n-au fost înaintate spre discuție și aprobare la Consiliul Metodico-Științific al CNEJ MJ RM.

Toate acestea, credem necesită și abordări specifice, actualizarea, poate precizarea unor aspecte ale metodicii de expertizare a scrisului și semnăturilor contemporane. În acest context, individualitatea și stabilitatea scrisului prezintă problematica centrală în grafoscopia judiciară, legitățile respective formează și nucleul teoriei identificării persoanei după scris și semnătură. De aceea, având în vedere însemnătatea fundamentală a acestor aspecte, important este

²³⁵ OPJOBA, B.Ф., op.cit., p.171.

²³⁶ RETAMAR, M., ARRIOLA, M. *Grafopatologia aplicada a la Pericia Caligrafica Mal de Parkinson y Alcoholismo*. În: "Sine Qua Non". Revista Científica sobre Pericia Caligrafica y Documentología, nr.8, Barcelona: SIPDO, diciembre, 2004, p.3-22.

determinarea, în primul rând, a răstimpului de formare a acestor proprietăți, adică stabilirea ”perioadei maturității grafice a persoanei”²³⁷.

În grafoscopia modernă această perioadă este înțeleasă ca intervalul de timp când individualitatea scrisului, marcată dominant prin devierile de la normele de scriere, gradul și caracterul păstrării concordanței cu modelele respective, devine proprietatea lui stabilă. Acest fapt este extrem de important pentru experții începători, pentru a înțelege de la ce vârstă a persoanei școlarizate, scrisul căreia se examinează, este posibil identificarea lui, cunoscându-se că individualitatea scrisului apare doar de la o anumită etapă de formare a deprinderii grafotehnice.

Legat de aceasta, are dreptate prof. V.F.Orlova, când scrie: ”individual este nu orice material scriptural, dar numai acela, în care individualitatea s-a manifestat în măsura necesară pentru identificare”²³⁸.

În mediul științifico-academic nu există unitate de păreri cu privire la vârsta de la care este posibil identificarea grafoscopică. Există voci precum că această vârstă variază între 25-30 de ani, scrisul individului conservându-și stabilitatea și rezistența chiar și la scrierea în condiții neobișnuite²³⁹. Prof. român V.Bercheșan consideră că perioada de formare a scrisului unei persoane se încheie ”în jurul vârstei de 20-25 ani”²⁴⁰.

Mai restrânsă această perioadă este în opinia cercetătorului S.Alămoreanu, care susține că ”maturitatea grafică” a persoanei se realizează la vârsta de 20-22 ani când, ”odată cu stabilizarea profesională, individul se cristalizează și din punct de vedere grafic, astfel încât în perioada următoare a vieții scrisul suferind doar variații de natură relativă, gravitând în jurul structurilor individuale deja confirmate.

Altfel spus, din punctul de vedere al identității grafice, persoana matură va rămâne pentru tot restul vieții sale identificabil și individualizat”²⁴¹.

Alți autori (A.I.Manțvetova, V.F.Orlova, I.A.Slavuțkaia) indică despre o posibilitate de identificare după ”scrisul școlar slabevoluat” de la o vârstă destul de timpurie (12-14 ani)²⁴².

În ce ne privește, având în vedere dezvoltarea accelerată a personalității în epoca contemporană, practica judiciară, credem că, despre scris ca obiect de identificare criminalistică se poate vorbi cu certitudine doar la cercetarea manuscriselor realizate de persoane cu vârste cuprinse între 14-18 ani – perioadă, de la care și legiuitorul, pornind de la procesele psihologice

²³⁷ ALĂMOREANU, S. *Formarea grafică a persoanelor*. În: *Legea și viața*, ianuarie, 2019, p.53. ISSN 1810-309X.

²³⁸ ОРЛОВА, В.Ф., op.cit., p.168.

²³⁹ МАНЦВЕТОВА, А.И., ОРЛОВА, В.Ф., СЛАВУЦКАЯ, И.А. *Теоретические основы судебного почерковедения*. В: Труды ВНИИСЭ. Вып.1. М., 1967, p.108.

²⁴⁰ BERCHEȘAN, V., RUIU, M., op.cit., p.471.

²⁴¹ ALĂMOREANU, S. *Formarea grafică a persoanelor*, op.cit., p.53.

²⁴² МАНЦВЕТОВА, А.И., ОРЛОВА, В.Ф., СЛАВУЦКАЯ, И.А., op.cit., p.108.

de formare a personalității, a prevăzut răspunderea penală pentru comiterea unui rând de infracțiuni.

Deci, scrisul ca o oglindă specifică reflectă personalitatea, atingând "maturitatea" și individualitatea sa tot în această perioadă. De aceea, scrisul elevilor școlii primare care, în fond, reflectă modelul caligrafic școlar, credem, nu poate fi obiect al identificării grafoscopice. De aceea, luând ca reper această rațiune, este greu de acceptat însuși sintagma "scris școlar slabevoluat"²⁴³ sau, tot în înțelesul unui scris slabevoluat, sintagma – "cu grad mic de execuție (cu patru clase primare)"²⁴⁴. Are dreptate, în acest sens, cercetătorul român V. Manea care subliniază faptul că "nu trebuie să se confunde scrisurile neevolute cu cele în curs de formare, întrucât scrisurile inferioare sunt deja formate și nu se mai dezvoltă ori se dezvoltă foarte lent, fără modificări de natură să le schimbe gradul de evoluție. Ele se caracterizează prin dimensiune mare, cursivitate mică, omisiuni de litere, adăugiri și o presiune în general mare, în opoziție cu scrisurile evolute"²⁴⁵.

Prin urmare, folosirea sintagmei "scris slabevoluat" cu referire la scrisul unui elev a școlii primare necesită, în opinia noastră, precizare în sensul că nu poate fi privit în literatura metodică și didactică ca exemplu de scris slabevoluat.

Încă o problemă legată de individualitatea și stabilitatea scrisului ține de evoluția acestuia în timp, adică de modificarea lui pe durata vieții scriptorului. În doctrina contemporană acest aspect nu este clar determinat, considerându-se proces firesc de dezvoltare a scrisului, de unde și recomandările metodice de a folosi în cercetările grafoscopice identificatoare mostre comparative de scris, executate în același interval de timp, apropiate ca conținut și condiții de executare de scrisul contestat²⁴⁶.

Practica expertală arată însă că, aceste indicații metodice nu totdeauna pot fi respectate. De aici și întrebarea, în ce măsură expertul, în cadrul efectuării expertizei se poate sprijini pe scriptele uneia și aceleiași persoane realizate cu o diferență de 10-20-30 de ani? Aici nu este vorba de modificările scrisului ca urmare a unor boli ale bătrâneței sau alte maladii și afecțiuni psihice.

Desigur, este greu de realizat o astfel de investigație în baza unui material statistic satisfăcător ce ar urmări evoluția scrisului unei persoane în intervale lungi de timp. Totuși, rezultatele interviuării a cca 50 de persoane (experți grafici, ofițeri de urmărire penală), dar și a analizei modelelor de scris a cca 50 de persoane cu vârste cuprinse între 60-75 ani efectuate în cadrul

²⁴³ БАСТРЫКИН, А.И. Криминалистика. Техника, тактика и методика расследования преступлений. СПб.: Проспект, 2011, с.79. ISBN 978-5-904788-10-0.

²⁴⁴ DRĂGHICI, C., IACOB, A. *Tratat de tehnici criminalistice*. Craiova: Sitech, p.376. ISBN 978-973-746-666-2.

²⁴⁵ MANEA, V. *Identificarea persoanelor după scris*. În: Curs de tehnică criminalistică. Vol.II. București: Școala militară de ofițeri activi a MI, 1983, p.104.

²⁴⁶ CATARAGA, O. et al. op.cit.

acestui studiu care, în virtutea profesiei practice scrisul până la o vârstă înaintată (profesori de școală, medici, contabili) permit a conchide că modificarea caracteristicii generale precum este ritmul scrierii nu este neapărat legată, după cum se crede, de încetenirea mișcărilor scripturale la atingerea vârstei bătrâneței.

Doar în scrisul a 6 persoane din cele analizate s-au evidențiat schimbări la capitolul viteza și coordonarea mișcărilor, însă și acestea au fost generate în toate cazurile de maladii cardiovasculare sau de dureri la încheeturi.

În ce privește caracteristicile particulare ale scrisului la persoanele cu vârsta înaintată, s-a observat că cele "nodale" (de sprijin), precum localizarea punctelor de început, de sfârșit a elementelor scripturale, punctele de intersecție, întinderea pe verticală și orizontală a mișcărilor inscriptorii rămân destul de stabile în timp. La unele persoane apar noi variații de executare a anumitor litere care pe parcurs, fie că se stabilizează în deprinderea scripturală (dezvoltare progresivă a scrisului), fie că dispar odată cu maturizarea și avansarea în vârstă a scriptorului (dezvoltare regresivă, involuție).

Prin urmare, actualmente în cadrul soluționării sarcinilor identificatoare la cercetarea scrisurilor formate în sens criminalistic, în funcție de ponderea complexului de caracteristici generale și particulare scoase în evidență, considerăm posibil a realiza comparațiile cu modele scriptice libere provenite din perioade îndelungate de timp, chiar și cu intervale de peste 10-20-30 de ani.

Desigur, raționamentele susindicate se referă, cu preponderență, la cazurile de examinare a manuscriselor, în care se poate de desprins un ansamblu de caracteristici identificatoare inerente persoanei concrete într-un volum mai deplin, însă nu este exclusă și situația folosirii mostrelor comparative de semnătură realizate cu 10-20 și mai mulți ani în urmă față de momentul creării documentului contestat – lucru care poate fi observat și din următorul exemplu²⁴⁷: *La 13.12.2013 de către SUP a Inspectoratului de Poliție Orhei, RM a lost pornită cauza penală nr. 20I2270868 conform elementelor componente ale infracțiunii prevăzute de art. 361 alin. (1) Cod Penal al Republicii Moldova. In cadrul urmăririi penale, s-a stabilit, că la 21.11.2012 în CPR Orhei a parvenit plângerea cet.P. A., în care se invocă faptul că a fost falsificat testamentul din numele mamei sale P. I. I. de către factorii de decizie a comunei X., r-l Orhei.*

In cadrul efectuării urmăririi penale de la cet. G. T., din incinta primariei comunei X și din biroul notarial V. L. au fost ridicate câte un exemplar al testamentului din 13.05.1997 semnat de către P. I., din incinta primăriei X a losi ridicat registrul de evidență a actelor notariale și din incinta sediului serviciului raional de arhivă Orhei a fost ridicat registrul

²⁴⁷ Dos.penal nr.2012270868 al SUP IP Orhei, Republica Moldova.

de evidență al gospodăriilor nr.4 din anii 1976-1979. La 29.05.2013 a fost dispusă efectuarea experizei grafoscopice primare, iar la 07.08.2013 ordonată efectuarea expertizei grafoscopice suplimentare, ambele fiind realizate de specialiștii criminaliști ai IGP a MAI RM.

Luând în considerație că rapoartele de expertiză precedente nu conțin răspunsuri clare și complete la întrebările indicate în ordonanță din motivul lipsei modelelor de comparație adecvate, în baza dispozițiilor art. 142, 143, 144, 148 alin.(2) CPP RM a fost ordonată realizarea examinării grafoscopice repetate altei instituții de expertiză. Ca modele libere de semnătură ale cet. P. I. la expertiză a fost trimis doar Registrul nr.4 de conturi a gospodăriilor Sovietului sătesc B. pentru anii **1976-1979** cu semnăturile răposatei P.I.I..

Concluzia expertului a fost expusă în formă categorică, precum că semnăturile din numele decedatei P. I. de la rubrica "Semnătura" pe trei exemplare de testament din 13.05.1997 în beneficiul G. T. **sunt executate de către titularul lor – P. I.** (a se vedea Anexa 2, în care este demonstrată stabilitatea caracteristicilor fundamentale (de sprijin) ale semnăturilor comparate, realizate cu intervale de timp mai mult de 20 ani).

Legat de aceasta, are dreptate cercetătoarea română M.Chivu care scrie că "o semnătură – în pofida tuturor modificărilor pe care starea de bătrânețe (la care se asociază frecvent și maladii specifice vârstei a treia) o poate provoca la nivelul diferitelor caracteristici individualizatoare – își păstrează, de obicei, structura esențială, fiind astfel recognoscibilă. Așa se explică faptul că o semnătură, oricât de afectată ar fi, păstrează, în ansamblul său grafic, suficiente caracteristici speciale pentru a permite examinări comparative eficiente"²⁴⁸.

Toate acestea, odată în plus, confirmă axioma că la baza examinărilor grafice identificatoare stau caracteristicile scrisului cu ponderea lor corect apreciată de către expert, care și servesc la formularea concluziilor. Aceste caracteristici, informative din punct de vedere a soluționării sarcinilor expertale, actualmente sunt definite ca însușiri ale grafismului persoanei²⁴⁹, materializate în manuscris.

Clasificarea lor logică și uniform interpretată de specialiștii din toate unitățile de expertiză judiciară (publice și private) din România și Republica Moldova permite a descrie și a argumenta corect concluziile de expertiză, înțelese identic și de ordonatorii ei (organele de urmărire penală, instanțele de judecată etc.).

Legat de aceasta, și luând în calcul modificările caracteristicilor scrisurilor contemporane, urmează să facem și unele precizări ce țin și de una dintre cele mai importante caracteristici generale – gradul de evoluție al scrisului.

²⁴⁸CHIVU, M. *Autentic și fals în semnăturile executate de persoanele în vârstă*. În: Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.1, 2003, p.35. ISSN 1454-3117.

²⁴⁹ *Dicționar român de criminalistică*. Coord. științifici: G.Țîru, V.Lăpăduși, P.Nenov. București: Triumph, 2012, p.43. ISBN 978-973-0-11589-5.

În literatura de specialitate caracteristicile generale sunt definite ca ”calități care se referă la scrisul privit în ansamblu”²⁵⁰. Întrucât acestea sunt numeroase, anterior le-am subclasificat în trei grupuri: **1)** caracteristici ce oglindesc structura și nivelul de formare a deprinderii grafotehnice; **2)** caracteristici ce denotă structura traectoriei mișcărilor în procesul scrierii; **3)** caracteristici ce înfățișează localizarea spațială a textului manuscris pe o coală de hârtie (topografice²⁵¹). Evoluția scrisului face parte din cuprinsul primei grupe și ”reprezintă stadiul la care o persoană a ajuns cu deprinderea sau tehnica sa de a scrie. Aprecierea sa se face în funcție de nivelul de coordonare a mișcărilor, de stabilitatea celorlalte caracteristici generale și de ritmul sau viteza de scriere”²⁵².

Pornind de la ideea că un scris poate avea un grad de evoluție inferior, mediu sau superior, expertul în cadrul examinării unui manuscris concret poate determina stadiul deprinderii de a scrie, la care a ajuns scriptorul, și anume: dacă scrisul lui se referă la faza de învățare-instruire; dacă acesta oglindește o treaptă mai avansată sau prezintă în sine deja stereotip stabil, consolidat printr-o practică de lungă durată. Deci, se poate conchide că scrisul unitar, rapid, coordonat și legat, care oglindește unul evoluat, apare în etapa finală de însușire a scrisului a anilor de școală, iar practica scripturală ulterioară doar sporește gradul de evoluție al scrisului.

În România, dar și în Republica Moldova tineretul studios, după însușirea scrisului în anii de școală, urmează să facă o practică scripturală îndelungată (4-5 ani) la facultățile instituțiilor de învățământ superior. Urmând această logică, putem presupune că scrisul persoanelor care au obținut studii superioare trebuie să fie doar superior evoluat.

Însă rezultatele analizei a 200 de înscrisuri în cadrul studiului nostru, preluate de la studenți, masteranzi, doctoranzi denotă că, o practică scripturală îndelungată nu este neapărat legată strâns și direct de gradul superior de evoluție al scrisului. Există multiple exemple de scrisuri ale persoanelor cu studii superioare care dețin un grad mediu și chiar inferior de evoluție. Acesta din urmă scris este înțeles ca slab coordonat, coeziune inferioară, viteză mică (a se vedea, exemplificativ, fig.2.2. de mai jos, în care este reprezentat scrisul unui jurist, 35 ani, studii superioare de master). Mai mult, examinarea scrisului unor medici, contabili, care frecvent practică scrisul, arată că la unii dintre ei coordonarea mișcărilor după mulți ani de activitate nu se majorează, dar dimpotrivă, se diminuează.

Prin urmare, se poate afirma că din momentul ”instalării” stereotipului scriptural individual, manifestat prin anumite caracteristici generale și individuale într-un cadru de variabilitate a scrisului, urmat de o practică scripturală extinsă, nu obligatoriu sporește și gradul de evoluție al scrisului.

²⁵⁰ DRĂGHICI, C., NECULA, I., STOIAN M., op.cit., p.108.

²⁵¹ BERCHEȘAN, V., RUIU, M., op.cit., p.482.

²⁵² STANCU, Em., op.cit., p.321.

Acest lucru poate fi lămurit prin influența factorilor endogeni asupra procesului de formare a deprinderii de a scrie, adică a factorilor intelectuali individuali ai persoanei. Cu alte cuvinte, evoluția scrisului poate fi privită ca element, cu preponderență, inconștient, în care se reflectă particularitățile psihofiziologice ale personalității

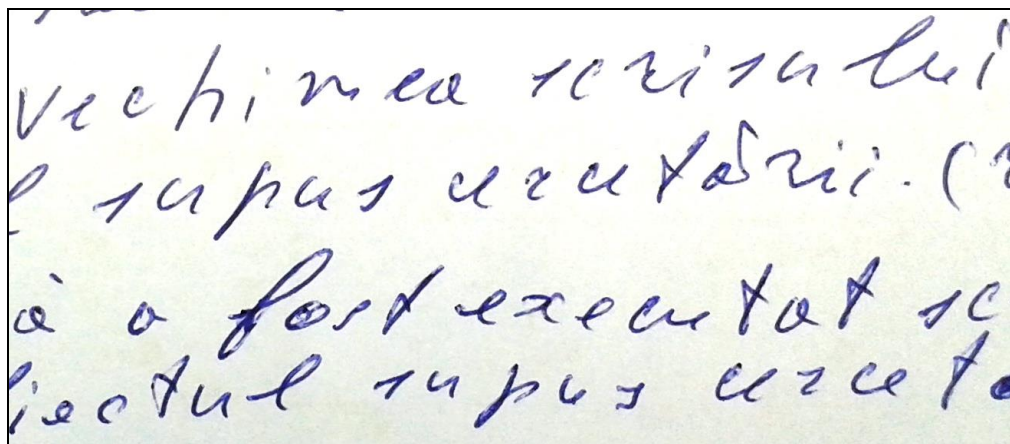


Fig.2.2. Scris cu grad redus de evoluție al unei persoane cu studii superioare. În imagine se observă coeziune și coordonare dificilă a mișcărilor, ritm mediu de scriere, folosirea unor forme simple de construcție a literelor.

Plus la aceasta, dacă am lua în calcul perioada creării teoriei identificării grafoscopice (anii '60-'70 ai sec. al XX-lea), când toate conceptele teoretice urmau să se sprijine pe o bază materialistă, iar psihografologia și alte științe psihologice se aflau în dizgrație, este clar că argumentul de bază în explicarea diverselor grade de evoluție a scrisului diferitor persoane cu aceeași vârstă, putea fi legat doar de exersarea practică.

Oricum, determinarea corectă a gradului de formare a deprinderii grafotehnice ce se reflectă în evoluția scrisului, deține o importanță atât teoretică (pentru a cunoaște acest fenomen), cât și practică deosebită.

Și aceasta pentru că metodica, dar și doctrina privind efectuarea expertizei grafice admite, în fond, încheierea examinării comparative la etapa confruntării caracteristicilor generale ale scrisului în baza deosebirilor după gradul de evoluție. Prof. V.Bercheșan scrie cu această ocazie că, examinarea comparativă "întodeauna se începe cu confruntarea caracteristicilor generale...În cazul în care se constată existența unei incomaratibilități între cele două scrisuri analizate se poate ajunge, chiar în această etapă, la formularea unei concluzii cert negative" (sublinierea ne aparține – M.C.)²⁵³.

De aceea, stabilirea gradului de evoluție al scrisului în cadrul efectuării cercetării de expertiză prezintă un moment foarte responsabil. Fiind o caracteristică complexă, acest grad se

²⁵³ BERCHEȘAN, V. *Cercetarea criminalistică a înscrisurilor. Identificarea persoanei după scris și examenul tehnic al documentelor*. În: *Tratat de tehnică criminalistică*. București, 2004, p.500. ISBN 973-87077-1-4.

apreciază pe baza stabilirii unor elemente, precum ritmul și coordonarea mișcărilor și în acest sens, un scris evoluat va fi atunci când semnele grafice vor fi executate cu mișcări sigure, rapide, coordonate, fără întreruperi și trăsături anevoioase și inutile, în prezența diverselor forme și direcții de mișcare.

Însă, spre deosebire de scrisul evoluat, cel neevoluat (cu excepția scrisului aflat la stadiul de formare) se caracterizează prin mișcări greoaie, coordonare dificitară, asimetrie a literelor, folosindu-se cu preponderență forme și direcții de mișcare scripturale simple.

Prin urmare, luând în calcul rezultatele analizei practicii expertale contemporane, se poate afirma că, la efectuarea expertizelor grafoscopice identificatoare este inoportun a întrerupe examinarea comparativă a înscrisurilor la stadiu de analiză a caracteristicilor generale, întrucât aceasta se poate solda cu concluzii eronate legată, întâi de toate, de apariția multor înscrisuri modificate în obiectele contestate, dar și în cele prezentate pentru comparație, precum și cu legitățile ne studiate temeinic de manifestare a caracteristicilor generale și speciale în scrisurile realizate de stângacii nativi.

Deci, având în vedere metamorfozele scrisului cursiv al tineretului contemporan care poate fi, în fond, caracterizat cu grad de evoluție mediu și superior, de o construcție de multe ori simplă cu elemente stilizate, se poate conchide că manuscrisele se efectuează în mare parte cu mișcări controlate conștient, devenind uneori o variantă a scrisului modificat.

De aici și necesitatea ca, *la examinarea scrisului stilizat în cadrul efectuării expertizei, să se precizeze vârsta executorului manuscrisului pentru al considera: în primul caz, ca modificat (dacă este executat de o persoană în vârstă), iar în al doilea caz, (la cercetarea textelor scrise de persoane tinere) – ca scris obișnuit (variantă a scrisului cursiv).*

În fine, să ne oprim încă la o întrebare problematică a grafoscopiei judiciare contemporane – prezentarea la expertiză a copiilor de documente (în format electronic sau de xerocopii), în calitatea lor de obiecte litigioase ce urmează a fi verificate în cadrul expertizei.

De menționat că această chestiune nu și-a găsit rezolvare, rămânând discutabilă atât în teoria cât și în practica expertizei judiciare a Republicii Moldova, României²⁵⁴ și nu numai. Și aceasta, cu toate că organele ocrotirii normelor de drept, instanțele de judecată, persoanele fizice, din an în an tot mai frecvent solicită examinarea imaginilor (copiilor) unor înscrisuri și semnături, mai cu seamă în cauze penale și civile legate de comiterea unor fapte penale ce țin de sectorul economic sub motivarea că exemplarul original este pierdut sau distrus.

Aceste afirmații, nu rareori sunt pretexte plauzibile ce urmăresc a evita expertizarea unor semnături care prezintă serioase suspiciuni, știindu-se la sigur că protocoalele de lucru cu

²⁵⁴ RADU, T., COSTEL, P. *Falsificarea semnăturilor prin copiere*. În: Revista Română de Criminalistică. Nr.2, 2012, p. 978. ISSN 1454-3117.

documentele manuscrise, acreditate în standardul ISO 17025, exclude, în fond, posibilitatea aplicării procedurilor de identificare grafică în baza materialelor ne originale.

În plan teoretic, se pune întrebarea, dacă expertiza grafoscopică poate, în genere, soluționa obiectiv chestiuni de factură identificatoare sau diagnosticatoare după imaginile fotografice sau copiile electrofotografice (ca una din cele mai des folosite). Răspuns univoc la această întrebare nu poate fi oferit, mult depinde de calitatea copiilor, de experiența specialistului și de alți factori.

Dar, înainte de a discuta problema expertizării a astfel de documente trebuie spus că, sub aspectul valorii lor probante, documentele în copie sunt apreciate în mod diferit de legislațiile țărilor comunității europene. Autorii S. Alămoreanu și R.Ciesla scriu că, bunăoară, în Italia, conform unor studii cu referire la prevederile art. 271⁹ a Codului Civil, ”copiile fotografice ale scrisului au aceeași eficacitate cu cele autentice, dacă acestea sunt atestate de către funcționarul public competent, sau nu sunt contestate în mod expres. Textul se referă la toate formele de reproducere a unui document, atribuind valoare de original chiar și unei fotocopii necertificate, cât timp aceasta nu este contestată”²⁵⁵.

Art.234 din CPP italian prevede că ”dacă originalul unui document util cauzei lipsește, magistratul poate formula concluzii favorabile inculpatului și pe baza copiilor de documente”²⁵⁶. Savanții criminaliști susmenționați subliniază că o altă situație este atestată în Germania, unde ”există două abordări: pe de o parte, a Curții Federale de Justiție care statuează că, fotocopia *nu constituie document* în sensul art.267 din CP al acestei țări, pe când Curtea Fiscală Inferioară de la Berlin opinează că fotocopia *este document* în sensul art.580 no.7b din Codul Civil”²⁵⁷.

Tot aici, autorii fac referire și la România, precizând că art. 285 al Codului Civil prevede că, ”duplicatul de pe înscrisurile notariale sau alte înscrisuri autentice, *înlocuiesc originalul*, dețin aceeași valoare probantă, indicându-se în continuare (art.292-300) necesitatea prezentării ”spre vedere” și a actului original, nerespectarea acestei reguli, soldându-se cu decăderea documentului respectiv din categoria de probă”²⁵⁸.

În acest context subliniem că, problema examinării documentelor în copie, raportată la cerințele metodicii de expertizare a manuscriselor, după cum am menționat anterior, nu este tratată similar nici în doctrină și nici în literatura criminalistică de specialitate. În diverse state, problema în cauză se rezolvă în mod diferit. Spre exemplu, în Ucraina, din câte le cunoaștem, unitățile de expertiză publică resping solicitările în acest sens, având în vedere complexitatea deosebită a identificării scriptorului după copiile documentelor, de unde și riscul sporit al unor

²⁵⁵ ALĂMOREANU, S., CIESLA R. *Observații privind regimul documentelor prezentate spre examinare în copie*. În: *Legea și viața*, aprilie, 2018, p.11. ISSN 1810-309X.

²⁵⁶ Ibidem, p.11.

²⁵⁷ Apud: ALĂMOREANU, S., CIESLA R. *Observații privind regimul documentelor prezentate spre examinare în copie*, op. cit., p.11.

²⁵⁸ Ibidem, p.11.

erori expertale, cât și componentei corupționale a acestui fenomen. Temeiul acestor respingeri este faptul că documentele prezentate în copie pot fi produsul unor falsuri, realizarea unor colaje digitale, expertul ne având posibilitatea să sesizeze dinamica naturală a traiectoriei grafismelor, presiunea, spontanietatea firească a semnăturilor etc.²⁵⁹.

În practica României există două abordări distincte. O primă abordare, adoptată de experții din unitățile oficiale ale MJ și MI care, la fel, resping materialele – copie a documentelor contestate, dacă se cere să se rezolve probleme de ordin identificator. O altă opinie, relatată mai clar de dr. S.Alămoreanu și dr.R.Ciesla²⁶⁰, înclină spre acceptarea a astfel de documente-copii, dacă acestea sunt de bună calitate și doar pentru situațiile în care, la finalul expertizei s-ar ajunge la excluderea titularului ca autor al semnăturilor contestate²⁶¹. De menționat însă că, în practica de expertiză judiciară românească se atestă și concluzii categorice pozitive ale experților în cercetările copiilor de manuscrise și semnături²⁶².

În alte țări, inclusiv Rusia, Republica Moldova, riscul în cauză, după cum s-a menționat anterior, și-l asumă fiecare expert în parte, în funcție de experiența profesională, vechimea în muncă, situația expertală concretă.

În ce ne privește, având în vedere rolul deosebit al expertizei grafice în probatoriul penal și civil, considerăm posibilă, în principiu, examinarea a astfel de copii în anumite situații (îndeosebi, când se întrevade o concluzie de excludere a identității) cu condiția că acestea sunt calitative, de volum graphic suficient, reflectă adecvat caracteristicile scripturale ale documentului autentic, lipsesc indicii unor contrafaceri tehnice (care, de fapt, pot fi cu greu descoperiți), respectându-se și anumite particularități de cercetare a obiectelor litigioase. Cu atât mai mult că Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice²⁶³ admite astfel de examinări speciale, de aceea, în cele ce urmează prezentăm câteva considerații și exemple care justifică cele menționate și rolul important care îl poate avea raportul de expertiză grafoscopică atât a unor texte manuscrise cursiv, cât și a semnăturilor prezentate pe documente în copie, pentru justa soluționare a cauzei.

Într-o cauză civilă, la expertiza grafoscopică extrajudiciară a fost prezentată o copie a unei Recipise olografe de împrumut bănesc a 530.000 dol. SUA pe un termen de 5 ani, care nu au mai fost restituiți. Instanța de judecată a primit Cererea de chemare în judecată - "M.V. către Ț.D". privind încasarea datoriei, aplicând totodată sechestrul pe bunurile imobile, conturile bancare ce aparțin cu titlu de proprietate cet.Ț.D., în limita sumei de 593.000 dol. SUA. Anterior, originalul

²⁵⁹ GHEORGHITĂ, M. *Teoria și tactica expertizei judiciare*, op.cit., p.48.

²⁶⁰ ALĂMOREANU, S., CIESLA R., op.cit., p.11.

²⁶¹ Apud: ALĂMOREANU, S., CIESLA, R., op.cit., p.11.

²⁶² Raport de expertiză criminalistică grafică nr.2017 din 26.10.2020 a expertului independent autorizat de Ministerul Justiției al României dr.Gh. Pășescu.

²⁶³ CATARAGA, O. et al., op.cit.

Recipisei în litigiu a mai fost expertizată în cadrul altor unități de expertiză, inclusiv din afara Republicii Moldova. Concluziile experților privind paternitatea semnăturii și a scrisului de pe Recipisa în litigiu s-au dovedit a fi contradictorii, motiv pentru care a fost dispusă respectiva expertiză, care din lipsa documentelor originale, s-a impus a fi sprijinită doar pe xerocopiile acestora. Concluziile comisiei de experți au confirmat că scrisul și semnătura de pe Recipisa în litigiu au fost executate de titularul acesteia - Ț.D. – fapt care au orientat cercetările în altă direcție²⁶⁴.

O problemă mai deosebită constituie examinarea imaginii semnăturii de pe copia electrofotografică a documentului. Una dintre aceste particularități o prezintă stabilirea, în primul rând, dacă aceasta a fost sau nu aplicată cu utilizarea unor mijloace tehnice, adică dacă în copia examinată s-au reflectat indici de fals tehnic a semnăturii în litigiu, dincolo de însuși copierea ca atare, care poate masca și falsul ca rezultat al unui eventual montaj. În cazul în care, în aceste copii lipsesc indici ce denotă o pregătire prealabilă sau folosirea altor mijloace tehnice, cu excepția copierii electrofotografice propriu-zise (grafisme străine, retușare, dublarea trăsăturilor etc.), expertul, de regulă, formulează o concluzie sintetică despre acest fapt care, în opinia noastră, trebuie expusă într-o formă de probabilitate.

Însă, dacă examinarea copiei electrofotografice scoate în evidență un ritm încetenit, coordonare dificilă, acest lucru, expertul, în raportul său, urmează a-l consemna după concluzia sintetică de mai sus, având în vedere că indicii în cauză, pot semnala despre: - îndeplinirea în condiții neobișnuite a semnăturii în litigiu de însuși executor; - realizarea acestei semnături de altă persoană prin imitarea unei semnături autentice; - calitatea copiei cum, spre exemplu, în procesul replicării duble sau multiple a unei imagini faximile urmate de reproducere electrofotografică.

Concluzia de sinteză intermediară va fi în formă verosimilă, întrucât caracteristici analogice pot fi întâlnite și în scrisul persoanelor de vârstă a treia, însoțite de bolile bătrâneții dar, uneori și în scrisul nemodificat al executorului obișnuit.

Totodată, credem necesar a lua în calcul și faptul că relevarea pe copiile electrofotografice a indicilor ce mărturisesc o executare în condiții neobișnuite a semnăturii sau îndeplinirea ei prin imitarea semnăturii autentice, prezintă o sarcină dificilă, deoarece acestea coincid cu indicii copierii duble sau multiple a documentului.

Totuși, dacă la examinarea semnăturii vor fi depistate indicii specifice, va trebui de formulat iarăși o concluzie de probabilitate cu precizarea factorilor concreți care au condus într-o măsură sau alta la modificarea scrisului examinat.

²⁶⁴ Raportul de expertiză extrajudiciară repetată a BAEJ "CEXIN" nr.139 din 23.11.2020 pe cauza civilă nr.2-3548/17 a Judecătoriei Chișinău, sediul Central privind încasarea datoriei.

Oricum, după verificarea semnăturii privind folosirea mijloacelor tehnice de realizare și îndeplinirea ei în condiții neobișnuite, expertul trece, de regulă, la examinarea separată a scrisului cu care a fost executată semnătura, ceea ce presupune selectarea caracteristicilor identificatoare (generale și particulare) a semnăturii litigioase, totalitatea cărora o și reprezintă.

Experiența practică arată că acestea se păstrează suficient de bine în prima copie, mai ales cele color, modificându-se treptat în funcție de numărul lor (a se vedea fig.2.3 de mai jos a unei inscripții în litigiu preluată de pe o recipisă de împrumut, prezentată la expertiză în copie-color).

Dintre cele generale, mai însemnate le considerăm următoarele: - caracteristicile ce denotă construcția semnăturii (transcripția, forma ei la general, care posibil amintește o formă geometrică); - cele ce caracterizează gradul și caracterul deprinderii de a scrie (evoluția scrisului, coeziunea și ritmul execuției, complexitatea constructivă); - structura mișcărilor pe traectorie (forma și direcția dominantă a mișcărilor, întinderea lor pe verticală și orizontală, înclinația); - cele ce oglindesc orientarea spațială (direcția și forma liniei de scriere).

În cadrul examinării caracteristicilor generale ale scrisului este important ca expertul nu numai să le scoată în evidență și să le fixeze în raportul său dar și să aprecieze gradul de coordonare al mișcărilor, întrucât mai frecvent semnăturile falsificate se evidențiază tocmai prin diminuarea gradului de coordonare și ritmul execuției.

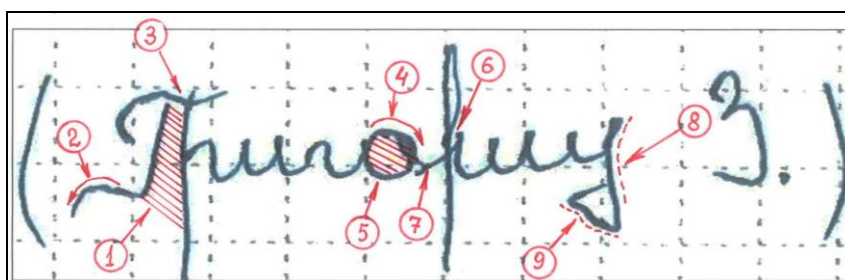


Fig.2.3. Imaginea unei inscripții manuscrite în copie-color pe o recipisă de împrumut bănesc a sumei de 370.000 euro. Săgețile și cifrele încercuite indică caracteristicile executării inscripției prin imitație: microsinuozități, frânturi de trasee, începuturi și sfârșituri tocate ș.a.²⁶⁵.

Acest fapt poate fi observat din fig.2.4. de mai jos a unei semnături contestate, expertizată la cererea instanței de judecată în următorul exemplu: într-o cauză civilă, Judecătoria Hâncești a RM a dispus expertiza grafoscopică repetată, în comisie, unui birou individual de expertiză judiciară, pentru a stabili paternitatea semnăturii în litigiu pe un contract de împrumut bănesc²⁶⁶. În imagine observăm debutul tocat și nesigur al mișcărilor la începutul semnăturii, presiunea mică, trasee frânte și ezitante, microtremurături, presiune nediferențiată – simptome ce constituie indicii de fals.

²⁶⁵ Raportul de constatare tehnico-științifică nr.022 din 15.07.2013 redactat în cadrul Centrului Național al Experților Judiciari și Specialiștilor de Performanță. S.R.L.

²⁶⁶ Raportul de expertiză grafoscopică repetată din 27.12.2012 dispusă pe dos. civil nr.2-10/12.

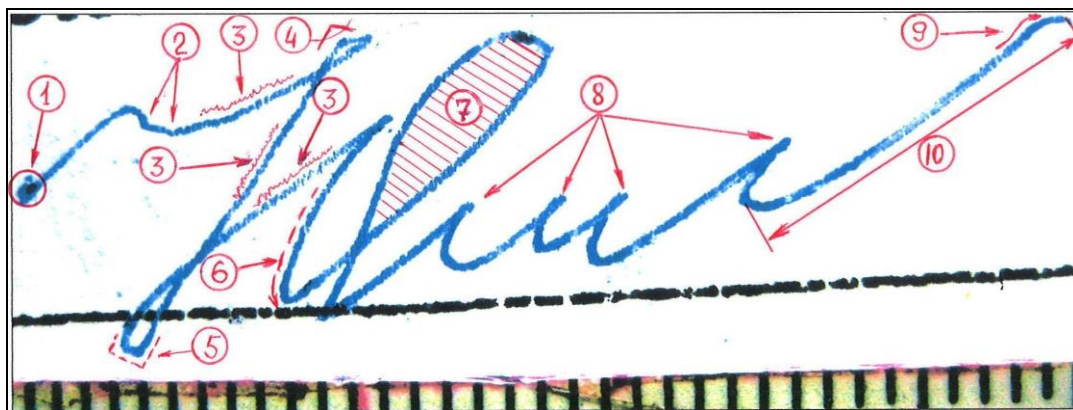


Fig.2.4. Imaginea unei semnături în copie-color de pe un contract contestat de împrumut bănesc. Săgețile și cifrele încercuite indică debutul tocat și nesigur al mișcărilor la începutul semnăturii, presiunea mică, trasee frânte și ezitante, microtremurături, presiune nediferențiată – simptome ce constituie indicii de fals.

De complexitate sporită prezintă însă stabilirea și examinarea caracteristicilor speciale ale semnăturii. De aceea, pentru această etapă este caracteristic o altă particularitate – realizarea unor tabele sinoptice a semnăturilor (elaborări). Enciclopedia expertizei judiciare precizează că tabelul sinoptic (elaborare) în expertiza grafoscopică este o ”metodă de efectuare a examinării separate și comparative a caracteristicilor scrisului”²⁶⁷.

Esența metodei în cauză constă în reproducerea de către expertul-grafoscopist în cadrul investigațiilor sale a imaginilor semnelor literale și/sau cifrice care conțin caracteristici particulare ale scrisului și marcarea cu coloranți omogeni sau contrastanți pe aceste imagini a coincidențelor și divergențelor relevate în cadrul cercetărilor comparative.

Tot aici autorii-alcătuitori ai enciclopediei aduc și definirea tabelului grafic al semnăturii ca element tradițional al metodicii de expertiză grafoscopică, ce reprezintă metodă de efectuare a examinării analitice și comparative a caracteristicilor scrisului în semnături. Ea constă în ”reproducerea de către expertul judiciar a fiecărei semnături contestate (în totalitate sau pe fragmente), marcarea pe aceste imagini a caracteristicilor scrisului, coincidențele și deosebirile lor”²⁶⁸.

Legat de aceasta, menționăm că adeseori pentru realizarea a astfel de elaborări grafice, în practică se folosesc fotocopiile sau xerocopiile mărite ale semnăturilor examinate²⁶⁹ ceea ce, credem, ușurează procesul cercetării, însă nu și calitatea acestuia. În opinia noastră, elaborarea grafică a semnăturii urmărește nu numai scopul de a fixa cât mai multe detalii ale semnăturii analizate dar, îndeosebi – stabilirea punctului incipient al trăsăturilor, consecutivitatea mișcărilor.

²⁶⁷ *Энциклопедия судебной экспертизы*. Под ред.Т.В. Аверьяновой и Е.Р. Россинской. М.: Юристъ, 1999, с.360. ISBN 5-7975-0262-3.

²⁶⁸ Ibidem, p.360.

²⁶⁹ Raportul de expertiză grafoscopică nr.1505 din 23.12.2015 realizat în cadrul dos.civil nr.2-1453/2015, Judecătoria Ciocana, Chișinău.

Acest aspect este extrem de important în cadrul examinării iscăliturilor în care există trăsături ce nu formează litere finisate, indiferent de localizarea lor. De aceea, doar elaborarea grafică manuală, adică desenarea sau schițarea ei cu un creion sau alt instrument scriptural ar completa semnificativ informația vizuală și cunoștințele despre semnătura în litigiu, obținându-se o imagine spațială, am putea spune tridimensională, adică mai informativă despre stereotipul dinamic al scriptorului, necesară evaluării posibilității de reproducere a ei de către o altă persoană.

Deci, realizarea cercetărilor grafoscopice trebuie, în opinia noastră, să includă obligatoriu elaborări grafice ale semnăturilor (a scrisului), ce permite de multe ori să ne dumerim mai repede și să sesizăm mai limpede prin însuși motorica noastră personală, soluția corectă a sarcinii expertale.

Alteori, la cercetarea obiectelor grafoscopice, inclusiv și cele prezentate în copie, la expert apare întrebarea legată de consecutivitatea examinării materialului contestat (litigiu) și a modelelor de comparație. În special, - trebuie oare să începem examinarea cu crearea tabelului grafic a semnăturilor contestate sau cu a celor de comparație? În opinia noastră, pornind de la experiența practică și rațiunile unor experți judiciari experimentați, publicate în literatura de specialitate²⁷⁰, investigațiile urmează de început cu elaborarea grafică a modelelor de comparație. Aceasta se lămurește prin faptul că scriptele de comparație conțin o cantitate mai mare de material investigativ, ce permite să scoatem în evidență nu numai caracteristicile nodale (stabile), adică "pilonii" de sprijin, dar și legitățile statistice, ponderea lor. Iscusița de a evidenția în semnăturile – model, complexul de caracteristici – "piloni" care, dincolo de variabilitatea scrisului, rămân stabile indiferent de condițiile de scriere, are o mare importanță pentru etapa cercetărilor comparative.

Acest complex de caracteristici, fiind folosiți la etapa de cercetare comparativă, permite a stabili, fie identitatea, regăsindu-se în scrisul semnăturii litigioase, fie – lipsa identității, caracteristicile în cauză fiind absente în semnătura contestată. Mai mult, la cercetarea semnăturilor de o construcție extrem de simplă, evidențierea măcar a unui ansamblu de 2-3 caracteristici – "piloni" permit, după evaluarea coincidențelor și deosebirilor, să ajungem la o anumită concluzie. În continuare, după examinarea separată a scrisului semnăturilor-modele de comparație și a celor în litigiu, se trece la investigarea comparativă, care constă în confruntarea caracteristicilor scoase în evidență în cadrul examinărilor separate.

Indicii ce caracterizează scrisul, folosiți pentru comparație urmează a fi analizați din punctul de vedere al stabilității, variabilității și frecvenței în scrisul diverselor persoane, adică trebuie determinată ponderea identificatoare a acestora.

²⁷⁰ЖИЖИНА, М. В., op.cit., p.95.

Sarcina imediat următoare a expertului constă în evaluarea totalității de ansamblu a caracteristicilor evidențiate, care și este etapa de încheiere a investigațiilor, după care se trece la redactarea raportului de expertiză și ilustrarea lui după anumite principii²⁷¹ (a se vedea anexa nr.1, din care pot fi desprinse unele dintre aceste principii).

Concluzionând, la problema cercetării unor rechizite ale documentelor prezentate la expertiză în copie subliniem că, practica îndelungată a expertului, în prezența unui potențial intelectual, a culturii generale și a unei cugetări plastice dezvoltate, permite a asigura concluzii obiective în astfel de investigații complexe privind scrisul și semnătura contestată.

În încheiere la acest paragraf, trebuie spus că problemele ridicate le considerăm de mare însemnătate pentru experții grafoscopiști din unitățile de expertiză publică și nu numai, dar și pentru angajații organelor de urmărire penală ce se ocupă cu descoperirea și cercetarea infracțiunilor, însoțite de pregătirea, efectuarea și aprecierea expertizei manuscriselor, dar și a semnăturilor – subiecte, pe care le vom dezbate mai profund în următorul capitol.

2.5. Concluzii la capitolul 2

1. Grafoscopia judiciară are o istorie ce coboară în adâncurile antichității, fiind cuprinsă de însuși procesul de consolidare a cunoștințelor științei criminalistice. Începuturile cercetării scrisului, fiind empirice în esență, sunt legate de cele mai primitive confruntări caligrafice, realizate mai des prin metode descriptive și grafometrice. Mai târziu, teoria scrisului a pus la bază cunoștințe din lingvistică, fiziologie, anatomie, psihologie, actualmente fundamentele grafoscopiei fiind sprijinite pe anumite postulate: - scrierea și scrisul prezintă fenomene bazate pe deprindere, de factură convențional-reflectorică; - însușirile identificatoare de bază ale scrisului sunt individualitatea și stabilitatea. La baza stabilității stă mecanismul fiziologic numit – *stereotip dinamic*. Stabilitatea scrisului este dinamică, relativă.

2. În aspect criminalistic, document prezintă orice suport material pe care este imprimată informație semnificativă pentru cercetarea infracțiunilor. Valoare juridică acestora le este imprimată de rechizitele lor - semne distinctive (formular, impresiune de ștampilă, semnătură), structura, dimensiunile și localizarea cărora este reglementată de anumite acte normative.

3. Examinarea procesual-administrativă a documentelor în condiții de teren prezintă activitatea de examinare a organului de urmărire penală privind depistarea, relevarea și fixarea caracteristicilor individualizatoare, certificarea autenticității, stabilirea indicilor de fals ș.a. folosindu-se doar metode nedestructive. Iar identificarea grafoscopică trebuie privită, pe de o parte, ca ramură a tehnicii criminalistice și, totodată, ca un gen de expertiză a expertologiei judiciare. În cea din urmă ipostază grafoscopia se înfățișează ca sistem de cunoștințe despre legitățile scrisului și metodele procesului de examinare ale acestuia în scopul stabilirii datelor

²⁷¹ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a semnăturii*, op.cit., p.174.

faptele cu valoare probantă. Ca ramură a tehnicii criminalistice, cercetarea scrisului formează o teorie aparte, ce servește sprijin teoretic în activitatea de efectuare a expertizelor grafoscopice.

4. Obiectul de studiu al cercetării scrisului ca ramură a documentologiei criminalistice deține o structură tridimensională: **a)** studierea legităților formării, funcționării și modificării scrisului și a complexului funcțional-dinamic al deprinderilor ce stau la temelia acestuia; **b)** studierea legităților a însuși procesului de expertizare a scrisului; **c)** elaborarea metodicilor soluționării de sarcini privind expertiza grafică întru stabilirea faptelor cu valoare probantă în cauzele judiciare.

5. Sistemul grafoscopiei criminalistice cuprinde partea generală și partea specială, fiind consacrată așa numitelor metodici particulare – ghiduri (îndreptare) de soluționare a unor sarcini tipice ale expertizei scrisului. Partea specială cuprinde două mari compartimente: **a)** metodică rezolvării de sarcini, legate de examinarea textelor manuscrise cu volum mare și mediu; **b)** metodică soluționării problemelor ce privesc cercetarea obiectelor scripturale de quantum redus.

6. Metodele teoriei grafoscopiei criminalistice aplicate în cercetările științifice sunt cele general-științifice (analiza, sinteza, comparația, analogia, ipoteza, experimentul ș.a. Dintre cele empirice sunt metodele observației, a măsurării, descrierea, comparația ș.a., iar metodele speciale mai uzuale ale grafoscopiei, necesare efectuării expertizelor sunt: fotografia, microscopia, metode descriptiv-calitative, grafice, instrumentale, computerizate ș.a.

7. Obiectul general al expertizei grafice îl prezintă anumite legități ale realității obiective (fapte, împrejurări) care urmează a fi stabilite cu ajutorul cunoștințelor specializate ale expertului-grafoscopist. Obiectul special al acesteia este sarcina de expertiză (identificatoare, diagnosticatoare sau clasificatoare). Privit prin optica procesual-penală generală, obiectul expertizei grafoscopice, prezintă documentul – corp delict în calitatea sa de proba materială, iar obiectul nemijlocit al investigației grafoscopice sunt însușirile scrisului, supuse expertizei.

8. În grafoscopie toate obiectele scripturale sunt sistematizate după diferite temeuri: gen, transcripție, volum, caracterul informativ, condiții de îndeplinire ș.a. Identificarea titularului este înlesnită de individualitatea și stabilitatea relativă a scrisului. Metodica cercetării grafoscopice prezintă un sistem de prescripții de selectare și aplicare într-o anumită consecutivitate și anumite condiții a mijloacelor necesare soluționării sarcinii de expertiză.

9. Scrisul contemporanilor noștri este simplificat, generat de implementarea în școli a noi modele caligrafice de scriere, utilizarea unor instrumente scripturale contemporane, apariția unei personalități de formație nouă. A sporit și opunerea de rezistență investigării infracțiunilor din partea acuzaților, marcată prin ascunderea originalelor documentelor, a mostrelor libere de scris și semnătură, refuzul executării scriptelor experimentale, autodeghizarea scrisului și semnăturii

3. PARTICULARITĂȚI PRIVIND VALORIFICAREA EXPERTIZEI CRIMINALISTICE A SEMNĂTURII ÎN ACTIVITATEA DE INVESTIGARE A INFRACTIUNILOR

3.1. Observații istorico-metodologice privind noțiunea, clasificarea și cercetarea criminalistică a semnăturilor

Printre obiectele supuse expertizei grafoscopice judiciare un loc important îl ocupă semnăturile de pe diversele documente oficiale sau private. Acest gen de expertiză criminalistică este pe cât de obișnuit pe atât de complex. Cu toate că semnătura se deosebește de scris prin procesul de formare, în calitatea sa de material scriptic deține, la fel, după cum s-a menționat mai devreme, însușiri identificatoare importante – individualitate și stabilitate relativă. Și aceasta pentru că semnătura este strâns legată de scris prin faptul că constituirea ei se sprijină pe aceleași baze psihofiziologice și deprinderi grafotehnice.

Totodată, trebuie avut în vedere și faptul că, conținutul caracteristicilor scrisului se diferențiază în raport cu materia caracteristicilor semnăturii, acestea din urmă *fiind proprii doar obiectului concret de cercetare*. Dincolo de aceasta, trebuie notat că specificul formării semnăturii se distinge de materialul scriptic textual și prin faptul că executarea semnăturii *atestă o mai mare stabilitate* în raport cu scrisul la general, plus la aceasta *nu necesită analiză sonoră*.

Anterior, în paragraful 2.2. al prezentei lucrări, am discutat problematica cercetării procesual-administrative a semnăturii în calitatea ei de rechizit al documentului care oferă acestuia, de rând cu alte elemente, valoare juridică. Cât privește abordarea expertală a acestui obiect, trebuie notat că aici practica judiciară contemporană dar și literatura de specialitate denotă necesitatea tratării în complex a examinării semnăturilor, adică – în aspect grafoscopic dar și tehnico-criminalistic.

Cercetătorul român O.Neicuțescu, încă un deceniu în urmă sublinia, pe bună dreptate că, ”aproape fiecare din expertizele criminalistice tradiționale (grafoscopică, tehnică a documentelor, traaseologică, balistică etc.) cuprinde două compartimente. Spre exemplu, expertiza tehnică a actelor constă din cercetarea rechizitelor documentelor dar și a materialelor acestor documente; expertiza balistică – din cercetarea a însăși armelor de foc, munițiilor, urmelor de împușcătură, dar și a reziduurilor de împușcătură...”²⁷².

Strict vorbind, acest lucru a fost observat încă de întemeietorii grafoscopiei judiciare. Prof. V.Koldin în prefața unei lucrări fundamentale în domeniul cercetării scrisului semnată de cunoscutul pionier al criminalisticii ruse E.Burinski²⁷³ vorbește despre abordarea acestuia din urmă *în complex* pentru soluționarea sarcinilor expertizei documentelor. Important este să

²⁷² NEICUȚESCU, O. *Obiectivitate și subiectivism în expertiza criminalistică*, op.cit., p.76.

²⁷³ БУРИНСКИЙ, Е.Ф., op.cit., p.3.

subliniem că, încă la începuturile criminalisticii, E.Burinski amintea despre una din sarcinile expertizei grafoscopice numită de el "expetiza cu obiectiv indefinit"²⁷⁴ care se reducea la "căutarea contrafacerilor" în documentul expertizat și care urma să se înfăptuiască doar cu luarea în calcul a tuturor modurilor de falsificare a rechizitelor și însușirilor documentului și în prezența unui întreg arsenal de metode necesare scoaterii în evidență a caracteristicilor relevante.

La ora actuală, imperativul tratării multilaterale și în complex a problematicei expertizei judiciare capătă și mai mare actualitate. Aplicarea de către plastografi a modalităților tradiționale de imitație, autodeghizare, "furtul de semnătură", "montajul" de documente etc. se completează cu metode poligrafice, cu scanarea și imprimarea rechizitelor în diverse acte, folosindu-se tehnologii computerizate de vîrf.

Privită la general și în aspect istorico-evolutiv, problematica semnăturii și a scrisului în ansamblu s-a aflat și rămâne în preocuparea mai multor autori: D.Moldoveanu²⁷⁵, I.Ulic²⁷⁶, H.Stahl²⁷⁷, C.Suciu²⁷⁸, D.Sandu²⁷⁹, A.Frățilă și Gh.Pășescu²⁸⁰, A.Frățilă și R.Constantin²⁸¹, L.Ionescu²⁸², S.Alămoreanu²⁸³ ș.a. (România); S. Doraș²⁸⁴, Gh. Golubenco și I. Văcaru²⁸⁵ M. Gheorghiuță²⁸⁶, O. Cataraga²⁸⁷ ș.a. (Republica Moldova); J. Vinberg²⁸⁸, Lipovski V.V., Fridman V.V.²⁸⁹, Orlova V.F.²⁹⁰ ș.a. (Rusia), etc.

Deci, cu referire la cercetarea grafoscopică și tehnico-criminalistică a semnăturilor și-au focusat investigațiile mulți savanți criminaliști, cei menționați mai sus prezintă doar o mică parte dintre aceștea. În baza acestor lucrări a fost elaborată metodologia examinării semnăturilor, care și până la ora actuală se perfecționează și se dezvoltă.

Desigur, folosirea termenilor contemporani precum "semnătura", "scrisul semnătural" cu referire la istoria scrisului necesită și unele precizări.

²⁷⁴ Ibidem, p.319.

²⁷⁵ MOLDOVEANU, D. *Tratat de grafologie și expertiza în falsuri*. București, 1910.

²⁷⁶ ULIC, I. *Expertiza grafică*. București, 1934.

²⁷⁷ STAHL, H. *Expertiza grafică*. București, 1940.

²⁷⁸ SUCIU, C. *Criminalistică*. București: Ed. didactică și pedagogică, 1972. 410 p.

²⁷⁹ SANDU, D. *Falsul în acte. Descoperire și combatere prin mijloace criminalistice*. București: Lumina lex, 1994. 222 p..ISBN 973-95805-8-0.

²⁸⁰ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a semnăturii*, op.cit.

²⁸¹ FRĂȚILĂ, A., CONSTANTIN, R. op.cit.

²⁸² IONESCU, L. *Expertiza criminalistică a scrisului*, op.cit.

²⁸³ ALĂMOREANU, S. *Problematica expertizelor criminalistice*, op.cit.

²⁸⁴ DORAȘ, S. *Criminalistica*, op.cit.

²⁸⁵ GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I., op.cit.

²⁸⁶ GHEORGHIȚĂ, M. *Teoria și tactica expertizei judiciare.*, op.cit.

²⁸⁶ GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I., op.cit.

²⁸⁷ CATARAGA, O. *Priviri asupra validării metodicilor de expertiză judiciară*. În: *Legea și viața*, aprilie, 2018, pp.23-26. ISSN 1810-309X.

²⁸⁸ ВИНБЕРГ, Л.А., ШВАНКОВА, М.В. *Почерковедческая экспертиза*. Волгоград: ВСШ, 1977. 174 с.

²⁸⁹ ЛИПОВСКИЙ, В.В., ФРИДМАН, И.Я. *Подпись как удостоверительный акт и профилактика ее подделки*. В: *Криминалистика и судебная экспертиза*. Вып.5. Киев, 1968, с.195-200.

²⁹⁰ ОРЛОВА, В.Ф. *Теория судебно-почерковедческой идентификации*, op.cit.

Apariția semnăturii la o anumită etapă de dezvoltare a societății a fost legată de cerințele bune desfășurări a relațiilor sociale care dictau anumite mijloace ”de atestare a identității persoanei și de probare a actelor de voință ale acesteia, chiar și în cazul dispariției sale fizice”²⁹¹. Primul instrument folosit pentru atingerea acestui scop pe teritoriul Europei, inclusiv spațiul vorbitorilor de limbă română, a fost sigiliul aplicat pe ceară topită.

Mai apoi, grație răspândirii scrisului sigiliul, treptat, este înlocuit cu semnătura în format grafic pusă pe documente de către știuitorii de carte, aceasta însă, coexistând timp îndelungat cu ”semnătura” prin punere de deget de către persoanele analfabete. Este de la sine înțeles că, persoanele, semnând prin punere de deget nu aveau intenția de a crea o impresiune digitală, capabilă să identifice ulterior persoana respectivă în cadrul unei eventuale expertize dactiloscopice, dispuse în cazul unui litigiu, dar avea o semnificație mai mult mistică, de legământ, având drept martor pe Dumnezeu. Nu întâmplător, pe locul unde urma să se aplice amprenta degetului muiat într-o substanță colorată, se făcea o cruce.

Odacu cu evoluția procesului de educație, cultură, învățământ, tot mai mulți oameni puteau semna prin punerea de iscălituri grafice care, în fond, ”reprezentau ceva mai mult decât un mijloc de atestare a identității, fiind o manifestare de voință a scriptorului în vederea apariției, modificării sau stingerii unui raport juridic”²⁹².

La începuturile perioadei de formare a semnăturii aceasta, după construcția sa nu se deosebea semnificativ de scrisul a însuși actului manuscris, de aceea, ele pot fi caracterizate, mai curând ca niște inscripții certificatoare făcute cu mâna proprie decât semnături în înțelesul contemporan. Acest lucru se observă din analiza publicațiilor din acea perioadă pe această problemă. Spre exemplu, ediția a II-a a Dicționarului explicativ velicorus semnat de cunoscutul publicist rus V.I.Dali (a.1881) care, sensul filologic al cuvântului ”semnătură” îl interpretează în felul următor: ”A semna (o hârtie) – a pune semnătura, a o iscăli...a scrie numele său, supranume, cinul ș.a.”²⁹³.

Doar, în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, când scrisul cursiv a obținut o dezvoltare semnificativă, suficient de masiv se întâlnesc semnături în care sunt reflectate stabil deja unele particularități grafice ale semnăturilor, transcripția acestora fiind suplimentată cu diverse parafe în partea lor finală, spațiate astfel, încât să nu acopere conținutul zonei mediane a semnăturii.

Ulterior, pe la începutul sec. al XX-lea încep să apară semnături ca variante de nume prescurtat, fiind lipsă ultimele două-trei litere, structura lor, mai frecvent reflectând majusculele numelui, prenumelui plus parafe scurte de configurații simple. Însă, pe la mijlocul secolului

²⁹¹ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*, op.cit.

²⁹² Ibidem, p.10.

²⁹³ ДАЛЬ, В.И. *Толковый словарь живого великорусского языка*, том 2. М-СПб, 1881. [citat 05.11.2020]. Disponibil: <https://slovardalja.net/word.php?wordid=27591>

susamintit își fac apariția semnături în formă de abreviaturi ce cuprindeau monograme a primelor litere a numelui, prenumelui – fapt lămurit, poate prin moda apărută după anii '20 ai sec. al XX-lea de a prescurta denumirile organizațiilor, întreprinderilor, instituțiilor etc.²⁹⁴. Ca, în final, să se ivească și iscălituri alcătuite din grafisme ilizibile și elemente fără o alcătuire literală.

Confirmare acestor fenomene regăsim iarăși în literatura de specialitate, în care savanții criminaliști ai anilor '60 – '80 ai sec. al XX-lea oglindesc închipuirile lor cu privire la noțiunea de semnătură în felul următor: ”semnătura – semn de certificare a unui înscris oficial ori neoficial...este tot un scris... redat și prin semne grafice neliterale...se particularizează și prin abrevieri...monogramare cu semnul grafic de început”²⁹⁵.

Savanții criminaliști contemporani A.Frățilă și Gh.Pășescu notează, pe drept că, noțiunea de semnătură nu se rezumă la simpla transcriere literală – completă sau abreviată – a numelui și prenumelui, ci este mult mai complexă, cu anumite semnificații. Ei definesc semnătura ca ”o emblemă grafică a unei persoane, o reprezentare în plan grafic a unei individualități, un fel de ”*pecete grafică personală*”²⁹⁶.

Luând în considerare cele menționate, semnătura ar putea fi definită ca o reprezentare grafică a individualității persoanei, a numelui scris cu mâna proprie, fie deplin, fie prescurtat, citeț ori ilizibil sau prin trăsături neliterale în scopul autentificării unui document.

Prin urmare, analiza semnăturilor contemporanilor noștri permit a scoate în evidență tendința de a înlocui transcripția literală a lor cu variante restrânse sau cu transcripții neliterale, astfel încât, să se piardă legătura dintre semnătură ca atare și conținutul ei, adică o depersonalizare a semnăturii, un mod de îndepărtare de la autoidentificarea grafică (recunoașterea după nume) prin intermediul semnăturii.

Deci, concluzionând, trebuie spus că cele mai serioase modificări în evoluția sa firească, semnătura a suferit în sec. al XX-lea, când în schimbul iscăliturilor ”clasice” de altă dată cu o lungime destul de mare ce înfățișau numele, prenumele, uneori și rangul sau cinul persoanelor respective, executate prin transcripție literală deplină au apărut semnături cu conținut prescurtat în formă de abreviaturi de nume, prenume, patronimic și, în sfârșit, semnături aproape indescifrabile, având aspectul unor combinații de linii neliterale cu forme ieșite din gravitația alfabetului. Dar, tot aici trebuie menționat că, nu există nicăieri și obligativitatea ca o semnătură să reproducă numele, prenumele titularului.

Oricum, legat de aceasta, savanții români consacrați A.Frățilă și Gh.Pășescu scriu, pe drept că, fenomenul reducerii semnăturii ”se datorează acțiunii conjugate a mai multor agenți dintre

²⁹⁴ СЫСЧЕВА, Л.А. и др. Судебно-почерковедческое исследование подписи. Уч.-метод. пособие. СПб: Изд-во СПб ун-та МВД России, 2013. с.87.

²⁹⁵ *Dicționar de criminalistică*. Coord.: N.Dan, I.Angheliescu, op.cit., p.185-186.

²⁹⁶ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*. op.cit., p.96.

care fac parte: alfabetizarea populației, sporirea fără precedent a documentelor de tot felul, celeritatea pe care o reclamă întocmirea rapidă a acestora, înțelegerea faptului că semnătura reprezintă o emblemă grafică a unei persoane fără a necesita o scriere integrală a numelui, prenumelui și eventual a titlului acesteia”²⁹⁷.

La cele menționate s-ar putea de adăugat că a sporit și volumul de cercetări criminalistice a semnăturilor prescurtate legat de evoluția tehnicii, utilizarea pe larg a diferitor echipamente de multiplicare și soft-uri computerizate la crearea formularelor (blanșetelor) de documente, în care semnătura este unicul material manuscris identificator, toate celelalte rechizite ale actului, redactându-se cu ajutorul dispozitivelor tehnice de tipărit. Mai mult, alcătuirea oricăror formulare de documente financiare sau bancare mulți ani la rând se făcea fără participarea criminaliștilor specialiști în grafoscopie. De aceea, semnătura pe documentele contemporane, în lipsa unor reguli de îndeplinire, argumentate în aspect juridico-profilactic, rămâne unicul obiect de identificat.

În acest context, trebuie notat că, de cele mai multe ori semnăturile de quantum redus sunt specifice persoanelor ce activează în așa sectoare sociale precum poșta, băncile, clinicile medicale, unitățile comerciale în care se eliberează facturi, chitanțe etc. Legea minimului efort dictează înlăturarea mișcărilor inutile, reducerea elementelor componente ale semnăturii astfel, încât simbolul grafic al persoanei să fie mult mai simplu și mai rapid de realizat (a se vedea fig.3.1. de mai jos).

În linii mari, semnătura oglindește reliefat procesele socioculturale în masă ce se petrec în societate, înlesnite de faptul că titularii își creează semnătura după însușirea de către ei a normelor de scriere și a instalării scrisului individual tocmai la vârsta trecerii pragului de viață social activă – 18 ani, cristalizarea definitivă a ei, finalizându-se spre 25-30 ani.

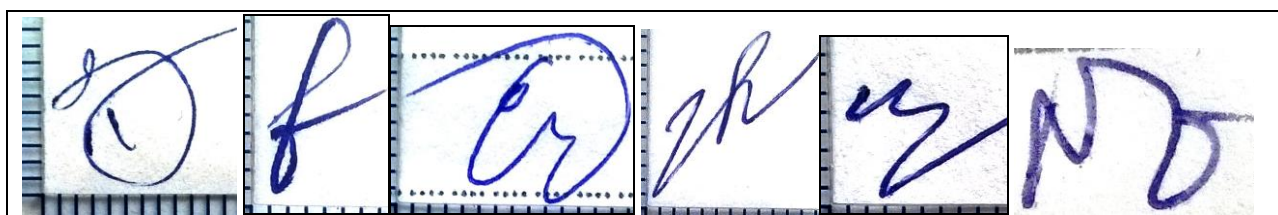


Fig.3.1. Semnături de quantum redus executate de persoane ce activează în sectorul bancar

Deci, luând în calcul că, la ora actuală semnătura, de cele mai multe ori, prezintă unicul ”semn certicator” cu capacitatea de a confirma sau infirma autenticitatea documentului, importanța juridică a ei sporește foarte mult. Dacă am adăuga că gradul de rezistență la contrafaceri a semnăturilor, mai cu seamă a celor de quantum redus, este diferit (rezistență mică; rezistență medie; rezistență mare²⁹⁸), este de la sine clar că de o eventuală ”protecție juridică”, în

²⁹⁷ Ibidem, p.106.

²⁹⁸ Ibidem, p.138.

acest sens, pot beneficia nu toți cetățenii. Oricum, în opinia noastră, posibilitatea modificării componentelor structurale ale semnăturii cetățenilor întru sporirea gradului de securitate juridică a lor, poate fi realizat doar prin promovarea culturii generale și importanței juridice a semnăturii, a respectului și responsabilității față de actul semnării unui document în viața de zi cu zi a conaționalilor noștri.

În altă ordine de idei, reiterăm că semnătura totdeauna a fost și rămâne unul din cele mai complexe obiecte de cercetare ale expertizei grafoscopice, explicat prin volumul ei redus de material grafic, ceea ce o și deosebește de scrisul cursiv. Chiar multiplele elaborări metodice pe problema semnăturilor de quantum redus și nu numai ale epocii a.70-'80 ai sec. al XX-lea²⁹⁹, care veneau în sprijinul experților practicieni ai serviciilor criminalistice din spațiul fostei URSS, oricum, nu micșorau esențial numărul concluziilor formulate de specialiști în formă de "nu este posibil de soluționat întrebarea". În motivarea acestor concluzii, de cele mai multe ori se indica caracterul concis și simplitatea constructivă a semnăturilor examinate.

Dar totuși, dacă e să abordăm aspectul constructiv al semnăturilor, trebuie spus că în ea pot fi evidențiate câteva părți structurale: **1)** partea incipientă a semnăturii (majusculele numelui, prenumelui sau monograma – înbinarea a 2-3 majuscule reunite într-un element comun ori litere relativ citabile sau trăsături neliterale de o întindere sporită; **2)** partea mediană compusă din minuscule și elemente neliterale; **3)** parafa – "trăsătură, de obicei, fără semnificație literală prin care se termină o semnătură"³⁰⁰, executată într-un ritm maximal rapid și legat de partea mediană a semnăturii; **4)** trăsături suplimentare – elemente neliterale, executate prin interval și localizate după limitele părții materiale a semnăturii³⁰¹.

În acest context trebuie spus că, de la începutul anilor 2000, în literatura de specialitate tot mai des se discută aspecte teoretice ce țin de importanța clasificărilor în grafoscopie, se fac încercări de a sistematiza semnăturile la general, dar și cele de quantum redus, de a stabili frecvența celor prescurtate³⁰².

Savanții români A.Frățilă și Gh.Pășescu, semnăturile de quantum redus, la general, după criteriul dimensional (a volumului grafic) le departagează în: 1) Mari; 2) De întindere medie; 3) Mici (prescurtate sau de quantum redus)³⁰³. În fond, această departajare, făcută după criteriul invocat de autori, se aseamănă cu cea înfățișată de noi, privind semnăturile în ansamblu, după gradul de informativitate din tabelul 2.1. a prezentei lucrări. Aici doar trebuie precizat că,

²⁹⁹ Судебно-почерковедческое идентификационное исследование кратких записей. В: Методическое письмо для экспертов. М.:ВНИИСЭ Мин. юстиции СССР, 1986. 37 с.

³⁰⁰ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a semnăturii*, op.cit., p287.

³⁰¹ TILEA, M. *Considerații privind procesul de formare a semnăturii*. În: Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.3, 2005, pp.19-20. ISSN 1454-3117.

³⁰² FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*, op.cit.; СЫСОЕВА, Л.А. и др..., op.cit.

³⁰³ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*, op.cit., p.109.

distincția dintre semnături, redată în acest tabel după gradul de informativitate ca: mari (înalt informative); medii (puțin informative) și mici (slab informative) a fost realizată pe baza examinării iscăliturilor ce figurau în peste 200 procese-verbale și anexele lor de cercetare la fața locului examinate în cadrul acestui studiu, în fiecare din ele, existând a câte 3-5 și mai multe semnături a diferitor persoane, participanți și membri activi ai echipei de cercetare.

Tot în acest sens s-au luat în considerare și multiplele iscălituri prezentate în calitate de mostre de comparație pentru efectuarea expertizelor grafoscopice identificatoare, realizate în diverse unități publice și private de expertiză judiciară, preponderent din Republica Moldova, de unde și masivul mare de semnături examinat (cca 990), pe care le-am clasificat după complexitatea transcripțională a lor în trei grupe (a se vedea anexa 10).

În prima categorie (6,6%), au fost incluse cele mari (înalt informative) care dețin o transcripție complexă, se compun din semne convențional literale sau elemente neliterale de configurație complexă, mai rar având construcție literală deplină, alături monogramele primelor litere a numelui și prenumelui, executate într-un ritm și coeziune înaltă, evoluție superioară, finalizându-se, de regulă, cu parafe grațioase de întindere medie sau mare pe orizontală și verticală, orientate preponderent dreapta.

A doua clasă de semnături (31,5%) se evidențiază prin întindere medie, transcripție mixtă, relativ scurtă. De regulă, se compun din primele 2-3 litere ale numelui, prenumelui plus elemente suplimentare ilizibile care se finalizează cu parafe de configurații simple. Semnăturile din această grupă se realizează, preponderent cu scris de evoluție medie, cu elemente simplificate prin mișcări de întindere și grad de coeziune mediu, orientate dominant dreapta.

Gruparea a 3-a de semnături (61,4%) prezintă construcție simplă, prescurtată, compuse din cel mult 1-2 litere plus elemente spontane sau semne convențional literale în formă de lațuri simple, trăsături ungiulare, ovale sau arcuite, executate prin mișcări de întindere medie, evoluție medie sau inferioară. Parafele în această categorie sunt de construcție simplă, mai des de formă arcuită plasate sub linia de scriere ori deasupra semnăturii.

De menționat că, în cele cca o mie de semnături procesate au fost depistate foarte puține cu o transcripție literală deplină a numelui titularului, întâlnite mai cu seamă la persoane tinere, la care semnătura este încă în stadiu de consolidare (16-18 ani), dar și la cele ce-și modifică semnătura în legătură cu schimbarea numelui de familie (căsătorie la femei ș.a.). Facem această observație deoarece, o eventuală analiză statistică a unui număr de semnături mult mai mare, decât cel considerat de noi reprezentativ, legate și de alte domenii decât cel juridic analizat (învățământ, spre exemplu), cu siguranță, ar evidenția o cotă mult mai înaltă de asemenea iscălituri.

Oricum, rezultatele obținute permit a trage unele concluzii, în primul rând că, aproape toate semnăturile analizate tind spre o depersonalizare, adică nu oglindesc destul de clar numele

executorului (în cel mai bun caz cuprind o împletire de majuscule ale inițialelor numelui, prenumelui), marea majoritate din ele fiind prescurtate, conțin un volum redus de caracteristici grafice identificatoare, ceea ce constituie complexitate sporită pentru experții grafoscopiști. Reproducerea a astfel de semnături prin imitație servilă sau liberă cu exersare prealabilă, după cum arată practica judiciară este, în fond, accesibilă oricărei persoane ce posedă un scris superior sau mediu evoluat.

Însă, indiferent de aceasta, clasificarea făcută, credem, permite specialiștilor criminaliști să-și lărgescă viziunile cu privire la grupele de semnături departajate, frecvența acestora, îndeosebi a celor de quantum redus, raționalizând astfel și atitudinea acestora față de concluziile, gen –”de soluționat întrebarea nu este posibil” în cadrul examinării lor, mai cu seamă din felul celor prescurtate.

Mai mult, în aspect criminalistic expertal, importante sunt și alte temeuri de clasificare (a se vedea schema de la anexa 6, privind clasificarea după alte temeuri), spre exemplu, după faptul dacă există sau nu titularul semnăturii; mecanismul de realizare a acesteia (prezența sau lipsa imitației în semnăturile analizate, varietatea imitației, prezența sau lipsa unei denaturări premeditate a semnăturii).

Analiza masivului de semnături în cadrul studiului nostru confirmă opiniile expuse în literatura de specialitate³⁰⁴, privind legitățile formării semnăturii, existența unei subordonări semnificative a acestora calităților psihofiziologice ale autorului ei și, ca consecință – oglindirea în semnătură a personalității acestuia.

În procesul învățării scrisului treptat se formează și se cristalizează deprinderi grafotehnice care, ulterior se transformă într-un sistem de reflexe condiționate, cunoscut în grafoscopie ca *stereotip dinamic*. Însă, procesul de formare a semnăturii se realizează doar la etapa instalării scrisului automatizat, transformându-se treptat, cu luarea în calcul a multiplelor repetări, într-un act obișnuit de scriere, adică într-o ”simplă ideogramă motrică”³⁰⁵.

De aici reesă că semnătura, formată și executată de persoana din numele căreia este dată, prezintă un act mecanic și individual de scriere.

În cazul unui suficient volum de caracteristici informative, ea poate fi obiectul expertizei grafice identificatoare a titularului ei. Însă, trebuie reiterat că, metodologia examinării semnăturilor, mai cu seamă a celor de quantum redus, este una din cele mai sinuoase modalități de cercetare utilizate în ramura expertizei scrisului.

Dificultățile de investigare sunt legate de faptul că deprinderea grafotehnică a persoanei se sprijină pe un fundament psihofiziologic organizat extrem de complicat.

³⁰⁴ IONESCU, L. *Expertiza criminalistică a scrisului*, op.cit.

³⁰⁵ ЛУРИЯ, А.Р. *Очерки психофизиологии письма*. М.: Изд. Академ. пед. наук РСФСР, 1950, с.82. [citat 11.06.2019]. Disponibil: <https://www.twirpx.com/file/209366/>

Pe de o parte, semnătura prezintă o manifestare inconștientă a deprinderii scripturale, pe de altă parte, reflectă particularitățile individuale ale acestei însușiri într-o formă foarte specifică. Procesul de formare a semnăturii, în condițiile în care deprinderea grafotehnică este deja cristalizată, presupune că scrisul semnătural poate suferi în perspectivă doar modificări minore, mai curând, rămânând neschimbat (îndeosebi la bărbați) pe o perioadă lungă.

Mai mult, s-a observat că practica îndelungată de semnare a documentelor în activitatea de muncă a persoanei nu conduce obligatoriu la modificări a configurației generale a semnăturii, ci doar *la apariția variantelor prescurtate a aceleiași semnături*. Acest lucru este semnalat și de opiniile specialiștilor în materie³⁰⁶ (a se vedea imaginile fig.3.2. de mai jos).

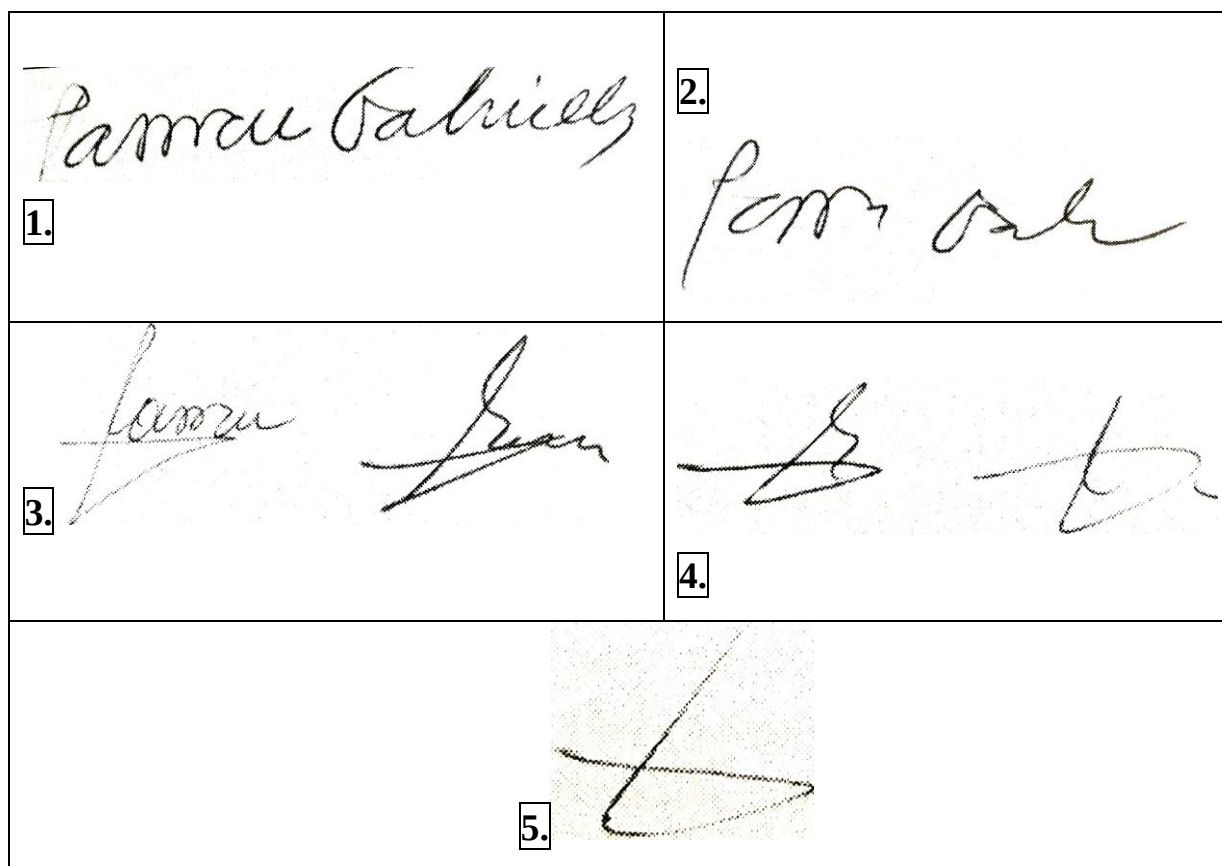


Fig.3.2. În imaginile 1-5 de mai sus se observă procesul treptat de simplificare-prescurtare a semnăturii unui medic în primii 10 ani de carieră³⁰⁷.

În funcție de importanța documentului, dimensiunile spațiului destinat pentru semnătură, titularul alege și varianta optimală de semnătură.

Acest fapt marchează importanța problemei alcătuirii formularelor tipizate de documente, activitate care, după cum s-a menționat anterior, este și astăzi insuficient reglementată.

În scopul prevenirii infracțiunilor legate de falsificarea semnăturilor la general și celor de quantum redus, în particular, urmează ca în aceste formulare de mărit spațiul destinat punerii

³⁰⁶ FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*, op.cit., p.108.

³⁰⁷ Ibidem, p.108.

semnăturii, precum și introducerea unor reguli ce prevăd sporirea informației grafice identificatoare din contul descifrării numelui de familie, a inițialelor prenumelui, patronimicului cu o suprafață de cel puțin 15x40x50 mm.

Actualmente, după cum arată practica, rubricile formularistice ale blanchetelor documentelor, inclusiv financiare, au dimensiuni de cel mult 10x20 mm, ceea ce nu permite cetățeanului obișnuit să semneze liber, într-o manieră firească.

Executarea unor semnături din categoria celor mari (înalt informative) în acest spațiu limitat este posibil doar modificând mișcările scripturale obișnuite în direcția micșorării întinderii grafismelor pe verticală și orizontală sau scurtând conținutul semnăturilor.

Reducerea nevoită a semnăturilor în documentele oficiale conduce la descreșterea informației identificatoare a ei, ceea ce nu totdeauna permite expertului să soluționeze întrebarea cu privire executor.

În fond, acest fapt înlesnește condițiile de comitere a infracțiunilor legate de falsificarea documentelor (a se vedea formularistica Registrului notarilor publici ai Republicii Moldova de la Anexa 3, din care se observă lipsa rubricii de descifrare a numelui, prenumelui semnatarilor).

Iată de ce, pentru a preveni astfel de situații, credem necesar a aduce la cunoștință instituțiilor de resort și persoanelor responsabile de redactarea a astfel de formulare-blanchete de documente în onorarea anumitor reguli, mai importante fiind următoarele:

1) în cazul executării pe documente a unei semnături prescurtate, a recomanda persoanei date de efectuat alături de semnătură și descifrarea numelui de familie, prenumelui, patronimicului, făcută cu mâna proprie, scris cursiv;

2) dacă în formularistica documentului care, eventual poate fi folosit ca mijloc de pregătire, comitere sau acoperire a unor activități infracționale, este preconzată doar rubrica "Semnătura", în scopul obținerii unei informații scripturale mai desfășurate, urmează a propune executorului să îndeplinească pe document un text manuscris însoțitor, spre exemplu, privind familiarizarea cu conținutul documentului respectiv etc.

Respectarea a astfel de prevederi la alcătuirea formularelor tipizate în diferite sectoare ale economiei naționale ar complica încercările plastografilor de a contraface semnăturile persoanelor responsabile și, totodată ar ușura munca specialiștilor în cadrul efectuării expertizelor grafoscopice. Și aceasta, pentru că numărul sporit de infracțiuni legate de falsificarea sau contrafacerea documentelor, după cum s-a menționat mai devreme, condiționează și majorarea volumului de expertize grafoscopice realizate în unitățile de expertiză publice și private din România, dar și din R.Moldova.

Este suficient să aducem, în acest sens, doar exemplul Institutului Național de Expertize Criminalistice din România, în care 68,7%³⁰⁸ din totalul lucrărilor anuale efectuate de experți sunt cele ce țin de expertiza grafoscopică, semnătura, deținând o pondere dominantă în totalul de obiecte grafoscopice prezentate la expertiză.

Tot aici trebuie spus că și metoda examinării semnăturilor este una din cele mai complexe, lămurit prin faptul că conținutul ei grafic-formativ, spre deosebire de cel ce este cuprins în scrisul cursiv, prezintă volum redus de material identificator. Aceasta se observă și din proporțiile statistice ale analizei celor cca 1000 de semnături, dintre care 2/3 constituie obiecte cu volum informativ scăzut. Aceste semnături sunt prescurtate, de o configurație simplă, executate într-un ritm aproape lent, prezentând informație identificatoare limitată, de unde și complexitatea determinării autenticității lor în cadrul expertizei. Se are în vedere că semnăturile din categoria a treia pot fi relativ ușor reproduse de orice persoană, scrisul cărora este superior sau chiar și mediu evoluat.

Prin urmare, securitatea diminuată a acestui număr mare de semnături crează probleme serioase experților criminaliști – situație agravată și de apariția unor semnături executate cu mâna stângă de persoane – stângaci nativi, a semnăturilor în copie, realizate cu aplicarea tehnicii de multiplicare și de calcul, dar și a semnăturilor obținute prin diferite variante combinate de falsificare (montaj computerizat) etc.

Deci, toate acestea, fiind uneori asociate cu opunerea de rezistență organelor de urmărire penală la obținerea mostrelor comparative de semnătură fac ca, în final, să se soldeze cu multiple dificultăți în munca experților grafoscopiști contemporani în cadrul cercetării a astfel de obiecte. Dar, oricum, indiferent de situația creată, aceștea urmează să respecte protocoalele de lucru, stipulate în metodicile tip respective care, tradițional, impun anumite etape în examinarea identificatoare a semnăturilor, și anume³⁰⁹:

- 1) familiarizarea prealabilă a expertului cu materialele prezentate la expertiza grafoscopică judiciară (se verifică cantitatea și calitatea materialului semnătural în litigiu și a celui de pe modelele de comparație);
- 2) examinarea și verificarea semnăturii în litigiu în scopul relevării unor indici prezumtivi de executare a ei în condiții neobișnuite;
- 3) cercetarea caracteristicilor generale ce evidențiază semnătura în litigiu;
- 4) studierea caracteristicilor particulare (individuale) ale semnăturii contestate;
- 5) realizarea examenului comparativ și aprecierea caracteristicilor coincidente și a celor divergente dintre semnăturile comparate;

³⁰⁸ ALĂMOREANU, S. *Problematica expertizelor criminalistice*, op.cit., p.91.

³⁰⁹ CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice*, op.cit.

- 6) formularea concluziilor de către expertul criminalist;
- 7) perfectarea în scris a rezultatelor investigației efectuate – raportul de expertiză grafoscopică judiciară (extrajudiciară).

Privite la general, aceste etape, tradiționale și obișnuite, poartă și unele particularități:

1) Dacă e să ne oprim succint la unele semne specifice ale procedurii inițiale, trebuie spus că prima etapă totdeauna debutează cu familiarizarea de materialele trimise expertului și, în primul rând, cu ordonanța organului de urmărire penală (încheierea instanței de judecată) de dispunere a expertizei.

Expertul elucidează: temeiurile de dispunere a expertizei; studiază circumstanțele cazului, legate de apariția semnăturii manuscrite (perioada, condițiile de executare ș.a.), autorul prezumtiv (gen, vârstă, prezența unor maladii psihice ce pot influența motorica scrisului ș.a.); clarifică esența întrebărilor formulate în fața expertizei și dacă soluționarea acestora țin de competența lui; stabilește obiectul de cercetare (semnătură, text, cifre, fragment de text ș.a.) precum și corespunderea naturii și numărului de documente prezentate celor indicate în actul însoțitor al ordonatorului (ordonanță, încheiere).

În acest context, trebuie menționat că în practica contemporană se mai întâlnesc erori, admise de ordonatori la redactarea actelor de dispunere a expertizei. Spre exemplu, când obiectul examinării este copia documentului, nu de puține ori lipsește indicația asupra acestui fapt, inclusiv și în întrebările formulate spre soluționare sau, alteori, la rubrica încheierii ce privește materialele puse la dispoziția expertului, inclusiv mostrele de comparație, se face trimitere, fie la materialele dosarului respectiv, la general, fie doar la numărul filei cu modelele de semnături libere. În confirmarea acestora, aducem câteva specimene.

*În încheierea de dispunere a expertizei semnăturii din 29.11.2017, într-o cauză civilă (nr.2a-2606/17) privind acțiunea înaintată de N.S. către BC "Mobiasbancă-Grupe Societe Generale" SA a Colegiului Civil al Curții de Apel Chișinău privind declararea nulă a contractului de fidejusiune, după formularea întrebărilor și somarea expertului se indică scurt: "La dispoziția expertului a pune dos.civil nr.2a-2606/17"*³¹⁰.

Alt exemplu: *În încheierea emisă de jud. Sect. Buicani, Chișinău din 21.05.2015 pe cauza civilă nr. 2-331/15, la rubrica "Modele de semnături libere", pe lângă alte acte concrete se indică "Dosar civil nr. 331/15 B. S. către SRL „POLITERMO-GRUP” cu primire la incasarea datoriei pe 109 file"*³¹¹.

Importanța indicării concrete a documentelor prezintă valoare deosebită, mai cu seamă la selectarea și prezentarea modelelor libere de comparație a presupușilor executori ai semnăturii.

³¹⁰ Dos. civil nr. 2a-2606/17 examinat de Colegiul Civil al Curții de Apel Chiș.. Disponibil: <http://cac.instante.justice.md>

³¹¹ Dos. civil nr. 331/15 a judecătoriei sect. Buiucani, Chișinău. Disponibil: <http://cac.instante.justice.md>

Acest lucru este legat de faptul că uneori în calitate de scripte libere se trimit pachete de documente ale unor organizații, întreprinderi sau unități comerciale cu semnături ale conducătorului acestora care, nu de puține ori, se dovedesc a fi executate de altă persoană (om de încredere – contabil-șef, etc.).

Astfel, expertul urmează să examineze documente cu semnături prezentate în calitate de modele libere din numele unui titular, dar executate de două sau mai multe persoane. În astfel de cazuri expertul, sprijinindu-se doar pe mostrele convențional-libere și cele experimentale, trebuie să determine cu exactitate, care din mostrele libere sunt autentice. Desigur, astfel de situații pot fi rezolvate și pe cale de anchetă, împreună cu ofițerul de urmărire penală sau, în cel mai rău caz, se poate ajunge și la refuzul efectuării expertizei, motivând lipsa de autenticitate a mostrelor de comparație.

Aici însă trebuie de adăugat și alte momente. În opinia noastră, în actele contemporane de dispunere a expertizei trebuie stipulate toate împrejurările ce mărturisesc îndeplinirea neobișnuită a semnăturii legate, fie de condiții anormale de efectuare, fie de starea deosebită a executorului. Dincolo de aceasta, dacă anchetatorului îi este cunoscut că semnătura în litigiu este înfăptuită de către un stângaci nativ, cu mâna stângă (obișnuită), acest fapt urmează, la fel, a fi specificat în ordonanță.

2) În cadrul examinării semnăturii pe expert îl interesează și el încearcă să evalueze volumul (cantitatea) materialului grafic de ansamblu, cuprins în semnătură, adică, în primul rând, faptul dacă aceasta este operantă pentru identificarea persoanei.

În continuare, expertul verifică: - dacă semnătura contestată este copie realizată ca și documentul în întregime, spre exemplu, prin metoda electrografică; - dacă în semnătura în discuție se întrevăd indici ce mărturisesc aplicarea unor metode și mijloace tehnice de falsificare; - dacă în această semnătură există indici de dereglare a coordonării mișcărilor scripturale care ar dezvălui caracterul nefiresc al îndeplinirii legate fie, de poziția incomodă a scriptorului, fie de instrumentul scriptural inadecvat, fie de starea psihofiziologică anormală a scriptorului³¹² (tulburări puternice sufletești, ebrietate alcoolică sau narcotică ș.a.).

Despe îndeplinirea neobișnuită a semnăturii se poate de judecat în prealabil dacă există astfel de indici precum: începuturi și sfârșituri tocate ale grafismelor, ritmul lent sau neregulat și coordonare dificitară a mișcărilor, ceea ce se manifestă prin opriri nejustificate a instrumentului scriptural, înclinație neuniformă a axelor longitudinale ale trăsăturilor, microsinuozități în elementele scripturale ș.a.

³¹² CATARAGA, V., op.cit., p.95.

Oricum, o concluzie definitivă cu privire la această problemă și la împrejurările care au generat-o se poate cristaliza doar după examenul comparativ al semnăturii contestate cu modelele de iscălituri ale presupusului executor³¹³.

Acțiuni analogice, dar în scopul stabilirii utilității pentru examenul comparativ, expertul efectuează și în privința modelelor de comparație create de prezumtivul executor. În linii mari, utilitatea lor privește 3 aspecte: comparabilitate, volum grafic (cantitate) și autenticitate.

Prof. V.Bercheșan, legat de materialele de comparație face, pe drept, observații pertinente cu referire la cercetarea scrisului, valabile și pentru examinarea semnăturilor, și anume că: modelele de scris libere trebuie să îndeplinească mai multe condiții:

”- să fie de dată și de proveniență certă, adică să fi fost scrise în aceeași perioadă ori într-o perioadă cât mai apropiată de cea a executării scrisului în litigiu;

- totodată, să existe certitudinea că provin de la persoana bănuită care a executat scrisul în litigiu;

- scrisul să fi fost executat cu același instrument scriptural, cu aceeași substanță de scris, pe același suport ca și scrisul în litigiu;

- să conțină, pe cât posibil, aceleași caractere și să aibă aceeași destinație ca și scrisul în litigiu;

- să fie ridicate cu respectarea strictă a dispozițiilor legale și individualizate în cuprinsul actului procedural încheiat;

- să fie suficiente din punct de vedere grafic-cantitativ, pentru a oferi expertului judiciar (specialistului-criminalist) posibilitatea să examineze toate caracteristicile generale și individuale ale acestuia”³¹⁴.

Un alt cercetător român - I. Doru suplimentează aceste reguli, prezentând și tehnicile respective de obținere a materialelor de comparație³¹⁵. Mai mult, autorii metodicii tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice a CNEJ de pe lângă MJ al R.Moldova, suplimentează condițiile expuse mai sus cu încă o prevedere: ”să fie executate în original”³¹⁶, opinie care trebuie, desigur, acceptată.

După verificarea semnăturii cu privire la executarea ei în condiții neobișnuite și cu suportul unor eventuale mijloace tehnice se trece la așa numită fază de cercetare intrinsecă (separată) care prevede studierea și selectarea indicilor identificatori ce caracterizează semnătura în discuție.

³¹³ БАСТРЫКИН, А.И., op.cit., p.93.

³¹⁴ BERCHEȘAN, V., op.cit., p.516.

³¹⁵ DORU, I. *Tehnici de obținere a materialelor de comparație necesare unor constatări și expertize dispuse cu prilejul investigării infracțiunilor contra securității naționale și de terorism*. În: Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.5, 2005, p.26. ISSN 1454-3117.

³¹⁶ CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice...*, op.cit.

3) În etapa separată (analitică) este necesar a scoate în evidență și a examina profund caracteristicile generale (dominantele grafice)³¹⁷ ale semnăturii, divizate anterior în patru grupe: a) cele ce reflectă configurația și structura de ansamblu (transcripția, aspectul ei ce amintește o oarecare figură geometrică, claritatea); b) caracteristici ce oglindesc gradul și caracterul instalării deprinderii scriptural-motrice (evoluția scrisului, coeziunea, viteza de scriere, complexitatea constructivă a semnelor ș.a.); c) indici ce denotă structura mișcărilor scripturale pe traectorie (înclinație, întinderea pe verticală și orizontală a mișcărilor, forma și direcția predominantă a mișcărilor); d) caracteristici ce redau orientarea spațială a semnăturii (direcția și forma liniei inferioare de scriere a semnăturii).

La consemnarea caracteristicilor generale ale semnăturii în litigiu considerăm oportun a indica nu numai compoziția dar și apartenența ei după transcripție la una din grupele clasificatoare evidențiate mai sus în acest paragraf. Aici este important nu numai descrierea corectă a caracteristicilor generale dar și faptul determinării nivelului de coordonare al mișcărilor întrucât, mai frecvent, semnăturile falsificate se evidențiază tocmai prin reducerea coordonării, echilibrului și a dinamismului execuției. O anumită complexitate prezintă și descrierea semnăturilor neliterale ce nu conțin litere definitive, expertul, în astfel de situații, divizând semnătura pe fragmente: partea incipientă, mediană și finală³¹⁸.

4) O problemă nu mai puțin dificilă prezintă relevarea și studierea caracteristicilor particulare, succesivitatea examinării cărora este stipulată în *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafice*³¹⁹ și anume, mai întâi semnătura în litigiu, apoi cele - model de comparație. Aici însă este cazul de adăugat că, o anumită consecutivitate se impune și la analiza a însuși caracteristicilor particulare: de la cele mai "frapante" ce se observă într-un anumit semn, de ansamblu (modul de începere a execuției, legătura dintre grame³²⁰ etc.) spre cele mai slab vizibile care persistă în elementele structurale ale literelor.

În fond, descoperirea în semnătura examinată a unei sau altei caracteristici speciale poate fi ușurată dacă vom folosi în permanență procedeul de confruntare a semnului literal examinat cu analogul-model ale acestuia din normele școlare de scriere, după mai mulți parametri (complexitatea constructivă, forma, direcția, coeziunea etc.).

În astfel de situații caracteristica particulară se va evidenția printr-o oarecare deviere de la normele-standard de scriere, fie în totalitatea semnului grafic, fie prin configurația unor părți ale

³¹⁷ DRĂGHICI, C., IACOB, A., op.cit., p.375.

³¹⁸ GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Noțiunea și clasificarea semnăturilor în grafoscopie*. În: Studii Juridice Universitare. Chișinău, 2018, nr. 3-4, p. 119. ISSN 1857-4122.

³¹⁹ CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice...*, op.cit

³²⁰ STANCU, Em. op.cit., p.323.

acestui³²¹. Alegerea caracteristicii respective se face conștient sau intuitiv de către expert pe baza experienței lui profesionale, din punctul de vedere al frecvenței, ponderii identificatoare și altor criterii.

În cadrul examinării caracteristicilor particulare, pentru a evita o eventuală omisiune a unor semne sau elemente semnăturale, dar și în scopul pregătirii materialelor pentru comparația ulterioară experții practicieni procedează la alcătuirea unor elaborări grafice (tabele sinoptice) ale semnăturii în litigiu și a celor de comparație.

Expertul, prin reproducerea (desenarea) grafică a anumitor semne literale sau elemente obține o imagine spațială (în volum), s-ar putea de spus "tridimensională" a semnăturii, o informație identificatoare suplimentară prin însăși motorica sa personală, ceea ce îi dă inspirație, vedere limpede și dumereală rapidă, mai ales când este vorba de semnături neliterale, cu trasături încâlcite ce se intersectează de mai multe ori.

5) După examinarea separată a scrisului cu care a fost executată semnătura contestată, expertul trece la cercetarea comparativă, care constă în confruntarea caracteristicilor scoase în evidență în cadrul celei separate. Desigur, între aceste etape nu există hotare rigide și această trecere trebuie considerată mai curând convențională.

Caracteristicile scrisului evidențiate ce se compară urmează a fi analizate sub aspectul stabilității, variabilității și frecvenței lor în scrisurile semnăturale ale diferitor persoane în scopul stabilirii ponderii lor cumulativ-identificatoare. Deci, este vorba de aprecierea ponderii identificatoare a totalității de caracteristici evidențiate. Coincidențele și (sau) deosebirile caracteristicilor de ordin general și particular stabilite în cadrul examenului comparativ necesită apreciere obiectivă și minuțioasă din punct de vedere al stabilității, variabilității și frecvenței lor în scrisul diferitor persoane, adică se stabilește importanța (ponderea cumulativă) lor identificatoare.

6) Aprecierea definitivă a rezultatelor cercetării și formularea de concluzii sunt legate de gradul de fermitate al expertului privind autenticitatea noilor cunoștințe dobândite. Autorii metodicii tip de efectuare a expertizei grafoscopice scriu, pe drept că, "nu există un număr fix de caracteristici stabilite pentru individualizarea unei semnături și nici un număr minim de asemănări sau deosebiri pentru afirmarea sau infirmarea comunității de autor, acestea fiind stabilite de examinator pentru fiecare caz în parte pe baza cunoștințelor și a experienței sale profesionale"³²².

Dar, oricum, în vederea pronunțării unei concluzii obiective, aprecierea rezultatelor trebuie să aibă la bază anumite criterii: "- concluzia trebuie fundamentată pe caracteristici stabile și

³²¹ BICĂ, GH., BOBIN, F. *Caracteristici ale identificării scrisului în cazul expertizelor grafice*. În: Realități și perspective în criminalistică. București: ACR, 2003, p.237. ISBN 973-0-02917-2.

³²² CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice*, op.cit.

calitative, adică ele trebuie să se manifeste prin constanță și nu prin elemente accidentale, care nu prezintă repetabilitate; - caracteristicile alese de examinator urmează să fie specifice, acestea fiind cu atât mai prețioase cu cât frecvența de apariție a modului concret de manifestare a lor în alte semnături, mai redusă”³²³.

După aprecierea caracteristicilor generale, particulare și celor de factură diagnosticatoare, expertul formulează concluzii, care pot fi categorice (pozitive sau negative), de probabilitate (pozitive sau negative) sau de imposibilitate de a soluționa întrebarea.

Concluzia *categorică pozitivă* se formulează în situația, în care caracteristicile coincidente sunt semnificative (rar întâlnite), stabile (manifestarea lor în semnăturile de comparații se atestată de repetate ori) iar ansamblul acestor caracteristici este individual (inerent scrisului semnătural doar persoanei concrete). Totodată, deosebirile sesizate de ordin general și special trebuie să fie explicabile.

În cazul, în care se observă divergențe de caracteristici ce nu pot fi justificate de condițiile neobișnuite a punerii de semnătură sau posibilei variabilități, ci doar apartenenței la altă structură de mișcări semnaturale iar, totodată caracteristicile concordante sunt motivabile, atunci se redactează o *concluzie cert negativă*.

Când natua deosebirilor poate fi lămurită, iar caracteristicile coincidente prezintă importanță identificatoare înaltă însă nu este posibil de urmărit stabilitatea lor, având în vedere numărul redus de manifestări în semnăturile litigioase, precum și în cazul când stabilitatea caracteristicilor coincidente poate fi adevărată, dar ponderea lor identificatoare este oarecum moderată, ceea ce provoacă expertului îndoieli cu privire la singularitatea acestui complex de caracteristici evidențiate, acesta formulează *concluzie pozitivă de probabilitate*.

Și invers, dacă sunt atestate deosebiri stabile, esențiale însă reduse ca volum a unor caracteristici și, concomitent, coincidențe neesențiale, expertul este îndreptățit a presupune că caracteristicile divergente se referă la diverse sisteme de mișcări scripturale, formulând în așa caz *concluzie negativă de probabilitate*.

În fine, la *concluzia de imposibilitate* de a rezolva problema se recurge în situația în care, în semnăturile comparate sunt scoase în evidență ansambluri de caracteristici notabile atât coincidente cât și divergente, totalitatea cărora dovedindu-se însă, insuficientă pentru a argumenta un anumit răspuns la întrebarea pusă în fața expertului.

Mai mult, astfel de concluzii pot fi enunțate și în cazul caracterului inoperant al semnăturii în litigiu, lipsei metodicii de cercetare pentru astfel de situații sau din cauza calității proaste ori

³²³ Ibidem, op.cit.

insuficienței modelelor de comparație³²⁴. Deci, în situația dată, așa cum opinează și cercetătorul Dr. Popa, ”concluzia desăvârșit imposibilă de rezolvare a unei sarcini puse în fața expertului este determinată de cauze de neînlăturat și nu poate fi ulterior înlocuită cu o concluzie mai certă chiar și în prezența materialelor suplimentare oferite expertului”³²⁵.

7) Etapa de încheiere a cercetărilor de expertiză grafoscopică identificatoare ține de *perfectarea rezultatelor investigațiilor înfăptuite* în conformitate cu cerințele legislației procesuale și a metodicilor acreditate care constă, în primul rând, în alcătuirea raportului de expertiză și, în al doilea rând, în pregătirea materialelor demonstrative în formă de anexe fotografice, tabele sinoptice, diagrame etc., anexate sau imprimate în masa textului raportului, în care sunt ilustrate caracteristici pe care se sprijină concluzia expertului (a se vedea anexa 4,6).

Prin urmare, raportul de expertiză grafoscopică și tabelul ilustrativ anexat prezintă principalele documente speciale care reflectă mersul și rezultatele procesului de identificare a executorului semnăturii în litigiu, valoarea probantă a căroră, în mare parte, depinde și de respectarea de către ordonatorul expertizei a anumitor reguli de natură tactico-procesuală în cadrul dispunerii și valorificării practice a acestora la investigarea faptelor penale – chestiuni pe care le vom aborda în secțiunea următoare.

3.2. Pregătirea materialelor de comparație în vederea dispunerii expertizei grafice a semnăturii: probleme practice, soluții și recomandări

Este cunoscut că, conform legii procesual penale, purtătorul principal al cunoștințelor specializate este expertul, care folosește experiența și pregătirile sale în scopul efectuării investigațiilor de expertiză judiciară. Însă, este la fel adevărat că, cunoștințe specializate, într-o măsură sau alta, o dețin și organele de urmărire penală, instanța de judecată. Cu toate acestea, expertiza judiciară se dispune doar în cazul, în care apare necesitatea în astfel de cunoștințe ce țin de domeniile științei, artei, tehnicii, meșteșugului sau altor sfere profesionale, indiferent de aceea dacă anchetatorul sau judecătorul stăpânește astfel de cunoștințe, întrucât datele faptice obținute pe calea cercetărilor expertale se oglindesc doar în raportul expertului.

Temeiul juridic de înfăptuire a expertizei grafoscopice constituie ordonanța organului de urmărire penală (încheierea instanței de judecată), în care se indică sarcinile expertale în formă de chestiuni puse în fața expertului, se enumeră obiectele expediate în adresa acestuia, se

³²⁴ GHIORGHICI V. et al. *Criminalistică*. Culegere de lecții. Câmpina: Profiprint impex, 2010. 290 p. ISBN 078-606-92156-0-9.

³²⁵ POPA, Dr. *Unele considerații privind concluzia de imposibilitate*. În: Revista Română de Criminalistică. Nr.4, 2010, p.485. ISSN 1454-3117.

stabilește instituția sau se selectează persoana concretă, căruia i se dispune realizarea cercetărilor expertale³²⁶.

Analiza practicii judicare mărturisește că, o bună parte din expertizele criminalistice de natură grafoscopică ce se efectuează, țin de domeniul penal, deaceia anume în această procedură ea este reglementată mai deplin. Totuși, în situația reglementărilor procesual penale existente la moment în România și Republica Moldova, aplicarea cunoștințelor specializate în urmărirea penală, încă nu corespunde, în opinia noastră, posibilităților net superioare, comparativ cu epoca precedentă, oferite de realizările contemporane ale progresului tehnico-științific.

În pofida unor modificări semnificative, operate atât la CPP al Republicii Moldova (a.2012), cât și în legislația procesual-penală a României prin adoptarea și intrarea în vigoare a noului CPP (a.2014), s-a perfecționat nesatisfăcător pe segmentul legiferării expertizei judicare.

În opinia noastră, o reglementare procesuală mai clară și mai consistentă în legislația românească o necesită problematica dispunerii unei noi expertize (în limbajul jurisprudenței R.Moldova - a expertizei repetate).

Al (1) al art.181 al CPP a României prescrie că „*organul de urmărire penală sau instanța dispune efectuarea unei noi expertize atunci când concluziile raportului de expertiză sunt neclare sau contradictorii ori între conținutul și concluziile raportului de expertiză există contradicții, iar acestea nu pot fi înlăturate prin audierea expertului*”³²⁷. De notat că, din această dispoziție normativă nu este clar dacă noua expertiză trebuie dispusă specialiștilor care au efectuat prima expertiză sau altor experți.

Logica dictează ca, expertiza repetată să fie înaintată altui specialist, decât cel care a efectuat prima expertiză, care să posede o experiență mai profundă în chestiunile discutate, cu o calificare mai superioară. O variantă optimală, pentru a asigura plus-valoare principiului obiectivității efectuării expertizei repetate ar fi de selectat și o altă instituție publică sau privată de expertiză, sau chiar o comisie de experți – specialiști în problema dată.

Bineînțeles, noul raport de expertiză va fi evaluat de către ordonator (organul judiciar) după aceleași criterii și principii ca și raportul primei expertize, iar în situația unor concluzii contradictorii, organul de urmărire penală sau instanța de judecată va avea prerogativa să aprobe sau să refuze întemeiat oricare dintre acestea sau să ordone justificat o altă expertiză judiciară.

La fel, considerăm necesar a extinde și lista argumentelor motivate de ordonare a unei noi expertize, asemănător prevederilor al (2) al art.148 al Codului de procedură penală în vigoare din R.Moldova și anume: „dacă concluziile expertului sunt neclare, contradictorii, neîntemeiate, dacă există îndoieli în privința lor și aceste deficiențe nu pot fi înlăturate prin audierea expertului

³²⁶DRĂGHICI, T. *Particularități în dispunerea efectuării expertizelor criminalistice grafoscopice*. În: Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.1, 2001, pp.2-3. ISSN 1454-3117.

³²⁷ *Codul de procedură penală al României*, op.cit., art.181.

sau *dacă a fost încălcată ordinea procesuală de efectuare a expertizei*, poate fi dispusă efectuarea unei expertize repetate de către un alt expert sau alți experți”.

Tot în această ordine de idei, urmează a observa că, legislația României (alin (2), art.173 al CPP) prevede că ”organul de urmărire penală sau instanța de judecată desemnează, de regulă, un singur expert, cu excepția situațiilor în care, ca urmare a complexității expertizei, sunt necesare cunoștințe specializate din discipline distincte, situație în care desemnează doi sau mai mulți experți”³²⁸.

Cercetătorii Gh.Golubenco și I.Văcaru notează, pe drept cu acest prilej că aici este vorba de expertiza complexă și aceasta, ”poate fi efectuată și de un singur expert, dacă acesta deține profesional cunoștințe și abilități în câteva branșe ale științei sau tehnicii”³²⁹. Iată de ce, considerăm și noi că legislația procesual penală a României trebuie să prevadă și o astfel de situație, încât să nu creeze piedici din perspectiva dispunerii expertizelor în soluționarea cauzelor din practica judiciară. Mai mult, legea trebuie să reglementeze și chestiunea conlucrării comisiei de experți, formele de cooperare și de coordonare a acestora de către expertul-coordonator³³⁰.

În alt context urmează de subliniat și faptul că, în ramura expertizei judiciare este extrem de important să se ia în calcul și practica CrEDO, îndeosebi în cazul, în care actualmente instituțiile publice de expertiză judiciară ale R. Moldova urmăresc insistent scopul de a reforma această sferă de activitate, încercând a o ancora la standardele și bunele practici ale statelor occidentale dezvoltate. Are dreptate cercetătorul I.Văcaru când scrie cu acest prilej că în Republica Moldova: ”nu de puține ori unele norme și practici acreditate în sferă respectivă vin în contradicție cu Hotărârile definitive ale Curții pe acest segment”³³¹. De aici și multiplele pierderi ale cauzelor în fața Curții Europene și necesitatea de a compensa prejudiciul din bugetul statului. Este suficient să aducem doar o speță binecunoscută în acest sens. În cauza *Prepețița vs. Moldova* (nr.2914/02) s-a menționat că, dacă statul participă într-un proces judiciar, expertizele judiciare nu se vor realiza de instituțiile publice, dar de specialiști independenți³³².

CrEDO a observat în cazul de mai sus că, prin mijlocirea Institutului Republican de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerului Justiției al R.Moldova, statul este parte în acest proces a proclamat pretențiile reclamantului admisibile (Hotărâre din 23.09.2008). Altfel spus, conform practicii CrEDO, administrația prezidențială, reprezentând statul, nu este în drept ordone realizarea unei expertize la o instituție statală de expertiză judiciară (CNEJ, CTCEJ al MAI RM, Centrul de medicină legală a MS RM ș.a.).

³²⁸ *Codul de procedură penală al României*, op.cit., art.173.

³²⁹ GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I., op.cit., p.96.

³³⁰ Ibidem, p. 96.

³³¹ VĂCARU, I. op.cit., p.105.

³³² *Hotărârea CrEDO, cauza Prepețița vs Moldova nr.2914/02*. Disponibil: <http://jurisprudencedo.com/>

Alin.8 al art.7 al Legii procesual penale a R.Moldova prevede: ”Hotărârile definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului sunt obligatorii pentru organele de urmărire penală, procurori și instanțele de judecată”. Încheierea care trebuie formulată din pilda susmenționată, dar și din cazuri similare (cauza Dima vs România din 2006; Cottin vs Belgia din 2005;; Foucher vs Franța din 1997, alte cauze³³³) este următoarea: într-o cauză penală, luând în calcul principiul fixat în art.6 al Convenției privind egalitatea armelor, este inacceptabil ca statul prin intermediul instituțiilor sale să ridice de la fața locului materiale de probă și să le supună examinărilor expertale, să tragă la răspundere penală o persoană, să o judece și să o pedepsească fără ca aceasta să poată profita de serviciile apărării.

Prin urmare, în cazul Republicii Moldova, atunci când Statul prin instituțiile sale publice de expertiză este parte într-un proces judiciar, el are datoria să ordone realizarea expertizelor judicare, inclusiv grafoscopice, specialiștilor ce activează în birouri individuale sau asociate de expertiză judiciară, înregistrate la Ministerul Justiției.

Revenind la problema pregătirii către dispunerea expertizelor grafice, subliniem actualitatea acestuia deoarece, după cum s-a menționat mai devreme, în ultimele decenii numărul lor crește continuu, acest fapt fiind legat de sporirea infracțiunilor economice cu caracter de profit, asociate cu falsificarea documentelor (furturi și delapidări de bunuri și mijloace bănești, escrocherii etc.).

Dincolo de aceasta, a sporit nivelul intelectual și pregătirea juridică a infractorilor ce comit astfel de fapte penale, cunoașterea de către ei a metodelor de lucru cu probele materiale de către organele ocrotirii normelor de drept. Iată de ce, angajații organelor de urmărire penală, întâmpinând actualmente opunere de rezistență abilă din punct de vedere juridic, sunt nevoiți să depună eforturi suplimentare pentru a depista și ridica probe materiale ce mărturisesc atât comiterea infracțiunii, cât și pentru a obține material de comparație în vederea efectuării expertizelor și constatărilor tehnico-științifice grafoscopice ulterioare.

Această problemă este semnalată de mai mulți cercetători din spațiul românesc³³⁴. Și aici trebuie spus că, persoanele care dispun expertiza scrisului și semnăturii, nu totdeauna acordă atenție cuvenită procurării a astfel de materiale, or, de calitatea și cantitatea pieselor de comparație depinde, de cele mai dese ori, rezultatele examinării de către expertul judiciar a materialelor în litigiu.

Deci, pregătirea materialelor pentru expertiza grafoscopică identificatoare constituie o activitate importantă și responsabilă care cuprinde câteva elemente: 1) stabilirea documentului ce urmează a fi trimis spre cercetare și a obiectului nemijlocit al examinării grafoscopice, precum și

³³³ *Standardele Curții Europene a drepturilor omului în materia expertizelor judiciare*. În: Ghidul ordonatorului expertizei judiciare, p.12-16. Chișinău: Bons Offices, 2022. 276 p. ISBN: 978-9975-87-972-9.

³³⁴ MEDEANU, C. *Erori în examinarea unei semnături și refuzul de a da specimene de semnătură*. În: Revista de criminologie, de criminalistică și de penologie. Nr.2, 2012, p.144. ISSN 1454-5624.

respectarea anumitor reguli de manipulare a astfel de documente; 2) strângerea și pregătirea pieselor și altor materiale necesare procesului de comparație; 3) colectarea anumitor informații necesare efectuării expertizei.

Privitor la determinarea documentului în litigiu, ce urmează a fi trimis la expertiză, trebuie menționat că această problemă țină mai cu seamă de dispunerea expertizei documentelor în copie, realizate cu mijloace tehnice de multiplicare. După cum am menționat anterior, expedierea a astfel de documente specialistului- criminalist este extrem de nedorită, întrucât în copiile de semnături manuscrise, caracteristicile scripturale, de regulă, nu se oglindesc în măsura satisfăcătoare sau se reflectă într-o formă distorsionată, în special – ritmul, presiunea scrisului ș.a., ceea ce limitează expertul în rezolvarea sarcinilor formulate în fața lui.

De aceea, înainte de a trimite la expertiză astfel de documente, este necesar a clarifica dacă există documentul în original și, în caz pozitiv, de adoptat măsuri serioase pentru al procura. Doar în situația când, spre exemplu, acesta este distrus în totalitate, în calitate de act litigios poate fi trimisă copia acestuia – situație, semnalată și de alți cercetători³³⁵.

Metodica colectării modelelor de comparație a semnăturilor a fost abordată în lucrările savanților criminaliști, precum L.Luchin³³⁶, V. Bercheșan³³⁷, N.Dan³³⁸, V.Jbankov³³⁹, V. Stănescu³⁴⁰ și alți cercetători³⁴¹. Mai detaliat, în opinia noastră, ea este expusă în materialul didactic semnat de criminalistul rus N.Doljenko³⁴², în care autorul, cu privire la expertiza grafoscopică, tradițional le clasifică, pe drept, în trei grupe: libere (preconstituite), convențional-libere și experimentale (scrise la cerere).

Prin piese preconstituite trebuie să se înțeleagă cele executate incontestabil de anumite persoane anterior ordonării expertizei, înainte de pornirea procesului în cauză și ne având legătură cu circumstanțele acestuia. Piese de scris și semnătură experimentale sunt considerate cele executate special de anumite persoane în scopul realizării unei expertize³⁴³. La categoria

³³⁵FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Abordarea expertizei documentelor redactate prin mijloace copiatoare*. În: Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.6, 2001, p.26. ISSN 1454-3117.

³³⁶LUCHIN, L. *Mostrele de comparație – rol decisiv în aflarea adevărului*. În: Legea și viața, aprilie, 2018, pp.72-74. ISSN 1810-309X

³³⁷BERCHEȘAN, V., RUIU, M., op.cit.

³³⁸Îndrumar privind expertiza criminalistică. Coordonator: N.Dan. București: Laboratorul Central de Expertiză criminalistică al MJ, 1986. 65 p.

³³⁹ЖБАНКОВ, В.А. *Получение образцов для сравнительного исследования*. Уч. пособие. М.:УМЦ при ГУК МВД РФ, 1992. 55 с.

³⁴⁰STĂNESCU, V. *Expertiza grafoscopică. Importanța scriptelor de comparație*. În: Criminalistica, nr.2, 2009, pp.62-64. ISSN 1454-3117.

³⁴¹GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Pregătirea materialelor de comparație în vederea dispunerii expertizei grafice a semnăturii*. În: Studii Juridice Universitare. Chișinău, 2019, nr. 3-4. ISSN 1857-4122; GHEORGHITĂ M., CRIJANOVSCI S. *Procedura și tactica efectuării unor acțiuni de urmărire penală*. Chiș.:Tip.Centrală, 2021, p.283-293. ISBN 978-9975-47-210-4.

³⁴²ДОЛЖЕНКО, Н.И. *Образцы для сравнительного исследования и тактика получения экспериментальных образцов*. М.: Юрлитинформ, 2003. 112 с. ISBN 5-93295-082-X.

³⁴³IONESCU, L. *Expertiza criminalistică a scrisului*, op.cit.

celor convențional-libere se referă documentele executate de persoana dată până la pornirea procesului în cauză dar legat de el sau după apariția litigiului, însă ne având legătură cu circumstanțele acestui caz.

În conformitate cu metodica expertizei grafoscopice³⁴⁴, specialistului grafoscopist urmează a i se prezenta mostre de toate aceste feluri însă, după cum arată practica de expertiză, uneori modelele libere, fie că nu se prezintă deloc, fie că se trimit în copie sau într-un volum insuficient ori de calitate necorespunzătoare.

Exemplu în acest sens, poate servi încheierea de dispunere a expertizei grafoscopice a semnăturii nr.3-20/17 din 15.10.2018 a judecătorei Chișinău (sediul Buiucani), într-o cauză civilă³⁴⁵, în care se cerea a se stabili autenticitatea semnăturilor din numele B.M. de pe două testamente. *Pentru comparație, în calitate de modele de scris și semnătură ale persoanei verificate – B.M., expertului i s-a prezentat un pomelnic bisericesc cu mai multe inscripții scripturale care, după o examinare prealabilă comparativă între ele, s-au dovedit a fi executate de mai multe persoane. Demersul expertului nr.1807 din 02.12.2018 către judecătoria respectivă, cu solicitarea mostrelor autentice suplimentare libere de semnătură și scris ale numitului B.M., a rămas fără răspuns.*

Prin urmare, este important ca măsurile operative de căutare și acțiunile de urmărire penală legate de obținerea scriptelor și semnăturilor de comparație să se desfășoare cu luarea în calcul a problemelor actuale și specificităților apărute în ultima perioadă. Și aceasta pentru că, procedura în cauză, mai cu seamă când este vorba de mostrele de comparație ale bănușilor și învinuiților, s-a transformat într-o măsură destul de complicată.

Acest lucru se lămurește prin faptul că, sursele tradiționale de procurare a modelelor libere de scris, încetățenite de-a lungul zecilor de ani, aproape că s-au consumat. Se are în vedere obținerea pieselor scripturale din secțiile de resurse umane ale organizațiilor și instituțiilor publice, care astăzi a devenit o raritate, fie pentru că persoanele ce comit infracțiuni nu activează în unitățile oficiale ale statului fie, lucrează în firme cu alte forme de proprietate, în care actele inițiale de angajare, de multe ori, lipsesc. Dincolo de aceasta, trebuie remarcat și faptul că, actualmente chiar și la întreprinderile publice este răspândită forma de redactare a actelor la calculator, când pe documente, muncitorii și funcționarii î-și pun doar semnăturile.

Deci, obținerea mostrelor de scris și semnătură devine o chestiune serioasă, uneori, de ne rezolvat și acest lucru îl semnalează mereu și experții-practicieni care, nu rareori se confruntă cu

³⁴⁴ CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice*, op.cit.

³⁴⁵ Raportul de expertiză nr.1807 din 06.02.2019 al Biroului individual de expertize judiciare "Gușan Anatolie".

cazuri de prezentare a pieselor de comparație falsificate sau a altor persoane decât cele ce urmează a fi verificate³⁴⁶.

Prezentarea benevolă a *scriptelor libere* de către bănuți sau învinuți în săvârșirea infracțiunilor, se atestă prea rar, de unde și necesitatea de a ”dobândi”, uneori mostrele necesare pe calea realizării unor acțiuni procesuale, precum percheziții, ridicări de obiecte și documente, alteori prin realizarea unor combinații tactico-operative etc. Dar, în virtutea unor obișnuințe, inițiatorii perchezițiilor realizează, de regulă, astfel de acțiuni de urmărire doar în scopul captării probelor privind fapta comisă, uitând adeseaori că, activitatea în cauză poate fi și trebuie folosită, inclusiv și pentru obținerea modelelor scripturale ale autorilor acestor fapte penale. Mai mult, chiar dacă modelele în cauză sunt totuși prezentate de persoanele bănuite în comiterea de infracțiuni sau de rudele acestora, nu rareori în astfel de situații se fac tentative de a duce în eroare organele de urmărire penală prin oferirea ”benevolă” de manuscrise și semnături, executate, în fapt, de altă persoană.

În acest sens, în opinia noastră, posibilități de verificare a autenticității pieselor de comparație libere și convențional-libere de către ordonatorii expertizelor, sunt diverse. Mai importante sunt cele legate de selectarea în aceste scopuri a documentelor, care se prezumă a fi incontestabile:

- 1) actele personale (pașaport, buletin de identitate, permis de conducere, livret militar etc.);
- 2) documente autentificate de notar ce cuprind inscripții, semnături ale persoanei verificate;
- 3) acte oficiale cu semnături și înscrisuri ale bănuților din circuitul documentar anterior sau curent, veridicitatea cărora nu suscită îndoieli (emanate de la organele afacerilor interne, secțiile resurse umane, contabilitate, organele fiscale, financiare, de stare civilă etc.);
- 4) corespondența personală și de serviciu, autobiografia, diverse cereri, conspecte de la facultate, inscripții din bloknote-uri, răspunsuri manuscrise de la examene, recipise, semnături date în scris.

Piese libere se obțin, de regulă, în cadrul acțiunilor de urmărire penală, precum ridicarea de obiecte și documente, percheziție (art.125; 126 CPP RM), ș.a., în baza art.183 CPP a României, art.154-156 CPP a R.Moldova, urmărindu-se proveniența neîndoielnică a acestora.

Iată de ce, înainte de a fi trimise la expertiză, documentele și alte obiecte scripturale ce urmează să servească drept piese de comparație a semnăturii unei anumite persoane, este bine ca acestea să fie prezentate autorului vizat pentru a confirma faptul executării lor de către însuși dânsul³⁴⁷.

³⁴⁶ VOZNIUC, L. *Particularități în dispunerea expertizei grafoscopice judiciare și extrajudiciare*. În: *Legea și viața*. Ed. specială, oct., 2019, p.87-89. ISSN 1810-309X.

³⁴⁷ MĂGUREANU, G., MĂGUREANU, F. *Verificarea de scripte și procedura falsului în cazul administrării probei prin înscrisuri*. În: *Revista Română de Criminalistică*. Nr.1, 2012, p.927. ISSN 1454-3117.

Mai mult, nu este de prisos ca pe aceste înscrisuri executorul să facă și unele inscripții certificatoare care ar servi garanție suplimentară a faptului că modelele în cauză corespund pe deplin rigorilor amintite, ușurând astfel atât munca expertului, cât și controlul ulterior în cazul efectuării expertizei repetate (a se vedea Ghidul algoritmizat de la anexa 7).

Dincolo de cele menționate, piesele libere de scris și semnătură urmează, după posibilități, să corespundă obiectelor incriminate și după alți parametri: - scriere și limbă; - destinație și conținut; - perioada când a fost scris actul respectiv; - instrumentele și materialele de scriere; - condițiile în care a fost scris documentul; - starea scriptorului; - înclinația, ritmul, transcripția semnăturii ș.a.

Mai mult, în această calitate, piesele de comparație urmează să corespundă și stilului funcțional celui în litigiu (obișnuit, științific, publicistic, oficial, de afaceri etc.). Oricum, modelele libere trebuie obținute din surse independente față de părțile participante la proces (instituții publice, bănci, organizații și companii, organe de stat etc.).

Uneori, pe lângă semnătura în litigiu și materialul comparativ, poate fi nevoie de luat în calcul anumite informații despre presupusul executor, condițiile în care s-a semnat documentul în litigiu, acestea fiind ieșite din cadrul standard și influențând astfel deprinderea grafotehnică a semnatarului.

Se are în vedere, spre exemplu, date despre vârsta înaintată a executorului, anumite afecțiuni ale aparatului locomotor, a brațului, hemoragie cerebrală suportată, astigmatism etc., dar și despre starea funcțională a acestuia la momentul semnării (stres, alcolemie ș.a.) ori poza neobișnuită, insuficiență de lumină etc. Toate aceste împrejurări trebuie cunoscute de către expertul grafoscopist, desemnat pentru soluționarea obiectivelor expuse în ordonanța organului de urmărire penală.

Cât privește volumul modelelor libere și convențional-libere de semnătură selectate pentru a fi expediate în adresa expertului, numărul lor nu poate fi mai mic de 15-20 semnături date din numele fiecărei persoane ce urmează a fi verificată.

În acest context, luând în calcul complexitatea, iar uneori și imposibilitatea obținerii pieselor libere pentru comparație, sporește considerabil rolul celor convențional-libere – materiale, obținute în procesul investigării cauzei, dar ne având vre-o legătură cu dispunerea expertizei. Se are în vedere, diverse cereri, lămuriri manuscrite, declarație de recunoaștere a vinovăției, procese-verbale de audiere etc. În unele cazuri, acestea prezintă mostre unice pentru verificarea reciprocă cu cele experimentale (spre exemplu, dacă ele sunt intenționat deghizate).

De aceea, în cauzele în care se întrevade perspectiva ordonării expertizei grafoscopice, ar fi oportun ca declarațiile în cadrul acestor audieri să se fixeze de persoana audiată cu mâna proprie, care ulterior vor fi folosite ca piese de comparație. Important aici este ca ”anchetatorul să atragă

atenție la modul cum scrie și semnează persoana audiată (cursiv sau stilizat, într-un ritm rapid sau încetinit, cu mâna stângă sau dreaptă etc.) și, în funcție de situație, să sporească (sau inverseze) procesul scrierii ori să solicite stilul cursiv în loc de cel cu caractere de tipar sau stilizat pe care l-a adoptat scriptorul” etc.³⁴⁸.

Uneori în calitate de semnături pe procesele-verbale și alte documente cusute la dosar apar configurații de trasee haotice, scurte, ilizibile ce se deosebesc evident între ele după transcripție și conținut, ceea ce denotă caracterul de rea-credință al executorului, tendința de a-și modifica semnătura. De aici și necesitatea de a lua sub control acest proces, propunându-i să descifreze numele, prenumele alături de fiecare semnătură, astfel obținând și modele suplimentare de scris de la persoana audiată. Mai mult, în cadrul audierii bănuțului sau învinutului ar fi indicat a propune acestuia la început să scrie cu mâna proprie o oarecare frază, spre exemplu: *”conținutul art.21 ”Prezumția nevinovăției” din Constituția R.Moldova î-mi este lămurit. La fel, î-mi este clar că dacă voi depune declarații, acestea pot fi folosite în calitate de probă în dosarul penal în care sunt implicat, chiar dacă ulterior mă voi dezice de aceste depoziții. Scris cu mâna proprie. Nume, prenume, semnătura”*.

Dacă persoana respectivă refuză să dea depoziții, ar fi binevenit să i se propună a renunța în scris acest fapt, adică să fixeze cu mâna proprie acest lucru în procesul-verbal de audiere. În plus, ar fi indicat să nu se limiteze la o frază generală, dar să i se dicteze textul refuzului într-o formă mai desfășurată, spre exemplu: *”în corespundere cu art.104 CPP al R.Moldova, în calitatea mea de bănuț (învinut) în cauza penală nr.____ refuz să fac declarații în legătură cu faptul că aceste mărturii pot fi folosite ulterior în defavoarea mea. Scris cu mâna proprie. Nume, prenume, semnătura”*.

Prin urmare, din cele expuse se întrevește necesitatea neapărată de a acorda atenție cuvenită oricărei posibilități de obținere a pieselor de scris și semnătură pentru comparațiile ulterioare identificatoare. Orice demersuri parvenite în cadrul audierilor de la persoana ce urmează a fi verificată trebuie redactate în formă de text manuscris, la fel și în cazul restituirii persoanei vizate a oricăror documente și obiecte se impune a prelua recipise scrise de bănuț (învinut) cu mâna proprie și nu redactate la calculator de către anchetator.

Dacă textul depozițiilor făcute cu mâna proprie sau semnătura pusă pe procesul-verbal de către audiat este executată cu mâna stângă, se impune a se stabili și posibilitatea scrierii cu cealaltă mână, adică dacă el este ambidextric³⁴⁹ pentru a prelua mostrele necesare scrise și cu mâna stângă.

³⁴⁸ *Практическое руководство по производству судебных экспертиз*, op.cit., p.533.

³⁴⁹ *Dicționar explicativ al limbii române*, op.cit., p.32.

Tot în această ordine de idei, trebuie spus că, cu regret, actualmente și obținerea de modele experimentale de scris și semnătură este legată de anumite dificultăți practice. Parțial, acestea sunt generate de două controverse teoretice expuse pe paginile literaturii procesuale și criminalistice de specialitate, la care ne vom opri succint.

Prima se referă la esența gnoseologică a obținerii mostrelor experimentale: dacă această activitate prezintă experiment, adică este o metodă de cunoaștere sau pur și simplu o procedură tehnică? A doua ține de subiect – cine trebuie să efectueze această acțiune – organul de urmărire penală (instanța de judecată) sau expertul?

Cu referire la prima problemă trebuie menționat că majoritatea criminaliștilor consideră, pe drept că, la baza procurării de mostre experimentale stă experimentul ca una din metodele de cunoaștere³⁵⁰. O părere de opoziție în acest sens a exprimat cercetătorul Berzin V.F. care apreciază obținerea modelelor respective ca o simplă procedură tehnică³⁵¹.

În opinia noastră, procurarea, la general, a modelelor de comparație, atât libere cât și experimentale nu prezintă un scop în sine, dar o etapă necesară în efectuarea expertizelor, natura cognitivă (de cunoaștere) a căreia nu poate fi contestată. Această etapă urmează a fi realizată optimal: trebuie asigurată cu modele suficiente cantitativ și calitativ pentru cercetările ulterioare și redactare a raportului conform recomandărilor metodice elaborate în știința criminalistică.

Însă, pentru a înfăptui în realitate procedura preluării celor experimentale este necesară o anumită organizare de către organul de urmărire penală (instanța de judecată) a experimentului respectiv. Prof. V.Orlova, desfășurând structura acesui act, include în el mai multe elemente: stabilirea condițiilor de preluare a mostrelor, planificarea experimentului ce urmează a fi efectuat, procedura propriu-zisă a acestuia, aprecierea rezultatului³⁵².

Logica și consecutivitatea acestor activități de preluare a pieselor de comparație bazată pe experiment ca metodă de cunoaștere trebuie acceptată. Unele precizări, în opinia noastră, ar fi de făcut doar la capitolul legat de întrebarea dacă această procedură este sau nu o activitate de cunoaștere?

Orice expertiză este unică în felul său, de unde și necesitatea de a efectua, în acest sens, acțiuni neșablonate, o analiză a situației concrete, o abordare creativă în fiecare caz aparte. Din punctual nostru de vedere, obținerea modelelor de comparație prezintă organizarea și înscenarea unui experiment în scopul captării datelor primare pentru expertiza ce urmează a fi efectuată. De aceea, scopul mostrelor experimentale preluate de către ofițerul de urmărire (judecător) este nu de a obține noi cunoștințe, dar pentru ca acestea să fie folosite ca element intermediar în

³⁵⁰ БЕЛКИН, Р.С., БЕЛКИН, А.Р. *Эксперимент в уголовном производстве*. Методическое пособие. М. Издательская группа: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 160 с.

³⁵¹ БЕРЗИН В.Ф. *Эксперимент при проведении криминалистических экспертиз*. Автореф. ... канд. юрид. наук. Киев, 1964, p.5-6.

³⁵² ОРЛОВА, В.Ф. *Теория судебно-почерковедческой идентификации*, op.cit., p.273.

atingerea scopului final al expertizei – obținerea de cunoștințe noi în elucidarea cauzei, înfăptuită de către un alt subiect al procesului – expertul criminalist.

Cât privește a doua problemă, legată de subiectul obținerii mostrelor de comparație, notăm că CPP a României (art.183, 185, 190 ș.a.), dar și CPP a R.Moldova (art.154-156) reglementează această activitate în calitate de acțiune de urmărire penală și judiciară. Acest aspect poate nu era de abordat aici dacă în teoria și practica criminalistică nu ar fi înaintate propuneri insistente de a revizui situația existentă și a transpune, la nivel legislativ, obligația de prelevare a mostrelor de comparație, în special a celor experimentale, pe umerii expertului, căruia îi este încredințată efectuarea expertizei respective.

Spre exemplu, cercetătorii români N.Văduvă și L.Văduvă scriu cu această ocazie că ”ideal ar fi ca expertul însuși să adune materiale de comparație, fapt pentru care propunem ca din acest punct de vedere să fie modificate prevederile art.127 C.pr.pen. Aceasta ar conduce și la evitarea unor erori judiciare”³⁵³.

Nu încapă îndoială că prelevarea pieselor experimentale o va face mult mai calitativ expertul, întrucât tocmai el știe mai bine de care scripte are nevoie pentru comparațiile ce ar urma să aibă loc. Însă, în virtutea statutului său procesual, expertul nu deține împuterniciri autoritare: el nu poate impune o persoană de a participa și a îndeplini dispozițiile expertului sau condițiile experimentului.

Nu mai puțin important este și alt aspect – contactul specialistului cu părțile în proces, care îl poate compromite și totodată pune la îndoială obiectivitatea și imparțialitatea acestuia, manifestându-se ca o componentă corupțională. Ca urmare s-ar încălca principiile fundamentale ale activității de expertiză judiciară – obiectivitatea și independența expertului, prevăzute la art.4 *Principiile de activitate în domeniul expertizei judiciare* a Legii RM cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016³⁵⁴.

În contextul celor menționate, trebuie remarcat că, și în practica criminalistică apar impedimente când se pune sarcina prelevării modelelor de comparație la efectuarea expertizelor grafoscopice. Tot mai frecvent practicienii se confruntă cu situații când persoanele ce sunt deferite justiției dețin cunoștințe și priceperi în domeniul criminalisticii și în bazele științifice ale grafoscopiei, de unde și opunerea de rezistență de către aceștea organelor de urmărire penală, recurgând la refuz de a scrie ceva sau la deghizarea intenționată a semnăturilor și a scrisului său.

Astfel de situații diminuează posibilitățile ordonatorilor de expertiză grafică de a procura probele necesare de comparație. Iată de ce, credem necesar ca înainte de preluarea a astfel de mostre de scris și semnătură strict necesare efectuării expertizei, să fie consultat un specialist în

³⁵³ VĂDUVĂ, N., VĂDUVĂ, L. *Expertizele, constatările tehnico-științifice și medico-legale-mijloace de probă în procesul penal*. Craiova: Terathopius, 1997, p.97. ISBN 973-97-401-2-X.

³⁵⁴ *Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar*, op.cit., art.4

domeniul respectiv pentru a clarifica care anume scripte îi vor fi necesare expertului în situația concretă. Un grafoscopist experimentat, examinând vizual documentul, poate atrage atenția anchetatorului la anumite cuvinte, litere ce cuprind caracteristici necesare și suficiente pentru formularea corectă a concluziei.

Expertul poate recomanda ofițerului de urmărire penală să obțină piese de comparație și în formă de text pe o temă cu caracter neutru, ce conține cuvinte și semne care interesează ancheta. În continuare, organul de urmărire penală poate alcătui un text logic și coerent ce conține cuvintele și semnele recomandate de expert într-o variantă și volum maxim, ceea ce va permite a dispersa atenția persoanei de la care se obțin mostrele respective și a diminua posibilitatea autodeghizării lor artificiale.

Aceste măsuri nu sunt de prisos, întrucât valoarea pieselor luate la cerere este foarte mare, prin mijlocirea lor este posibil a garanta obținerea de materiale mult mai comparabile cu cele litigioase, ușurându-se astfel munca expertului. Mai mult de atât, odată ce ele sunt preluate personal de anchetator sau judecător (prin dictare sau liber) și autentificate de ei, piesele în cauză vor fi totdeauna veridice.

De aceea, și acest proces de obținere a mostrelor experimentale de comparație trebuie luat sub control, atrăgându-se atenție deosebită la, spre exemplu, ținerea neobișnuită a mâinii scripturale (gen, lipită de corp), a tocului de către scriptor, poziția neobișnuită a filei de hârtie ș.a. La fel, înainte de preluarea mostrelor este important a clarifica dacă persoana respectivă poartă lentile sau ochelari, suferă de oarecare maladii care ar influența deprinderea lui grafotehnică.

În cazul cercetării semnăturilor, expertului îi sunt necesare atât piese semnăturale de comparație, cât și de scris cursiv, mai cu seamă când semnătura prezintă o transcripție mixtă, încât expertul să folosească variante de litere din scrisul obișnuit, care se vor dovedi mai comparabile cu cele din structura iscăliturii. Această regulă de multe ori scapă din vedere organelor de urmărire penală în cadrul examinării administrative a documentelor și pregătirii materialelor către dispunerea expertizelor.

Mai des în practica criminalistică a Republicii Moldova, organele de urmărire penală și judiciare, pentru a avea o reprezentare reală asupra stabilității caracteristicilor identificatoare, se rezumă la preluarea de mostre din poziția ”șezând” și ”în picioare”, neglijându-se recomandarea criminalistică promovată în publicațiile savanților criminaliști ca, piesele experimentale de semnătură, dar și de scris cursiv să fie realizate și cu diferite tempo-uri: ”obișnuit, încetenit, rapid”³⁵⁵.

³⁵⁵ ЖИЖИНА, М. В., op.cit., p.114.

Norma în cauză aproape că nu se respectă în practica criminalistică, cu toate că teoria grafoscopiei judiciare consideră acest factor determinant în apariția variabilității scrisului și a semnăturii.

Într-un caz recent, administrat de secția Urmărire penală a Inspectoratului de poliție Edineț³⁵⁶, prin ordonanța organului de urmărire penală din 24.05.2019 a fost dispusă o expertiză grafoscopică repetată, în comisie, în care se cerea soluționarea întrebării dacă semnăturile date din numele L.P. și C.V. pe un contract de împrumut bănesc a 5000 dolari SUA sunt executate de titularii lor L.P. și C.V, sau de către alte persoane? Întrucât, din materialele dosarului se cunoștea despre condițiile neobișnuite de semnare a contractului în cauză (în salonul automobilului, pe genunchi), au fost solocitate mostre de scris și semnătură suplimentare pentru comparație. Însă, în această calitate, experții au primit doar modele experimentale de semnătură realizate în poziție comodă "așezat" și "în picioare", executate într-un ritm obișnuit.

Acest exemplu denotă atât faptul necunoașterii regulilor criminalistice de procurare a scriptelor experimentale de comparație cât și neglijarea importanței acestora pentru soluționarea corectă a întrebărilor formulate în fața expertizei.

Legat de aceasta, trebuie menționat încă un lucru. Preluând piese de semnătură și de scris efectuate în diverse ritmuri este mai ușor a capta și oferi expertului variante cât mai comparabile și apropiate de semnătura în litigiu după transcripție, volum, caracteristici generale. În viața curentă aproape fiecare persoană deține variante de semnături adaptate spre executare la diverse ritmuri, cu transcripție și întindere diferite, în funcție de situație. Cele obișnuite, dar și cele executate într-un ritm domol se folosesc la semnarea unor documente importante în condiții obișnuite. Semnăturile realizate în grabă, după compoziție vor fi mai simplificate și mai reduse ca volum și întindere comparativ cu cele "obișnuite".

Pentru îndeplinirea semnăturii sau inscripțiilor la fiecare dintre aceste tempo-uri, dar și pe diferite suporturi (dure, moi), urmează a se rezerva câte o filă A4 pe care să se reproducă cel puțin câte 10-15 semnături de acest fel, într-o atmosferă normală și liniștită, cel mai bine fără prezența persoanelor terțe și, desigur, categoric fără ai oferi scriptorului originalul sau copia documentului cu semnătura în litigiu pentru a nu fi reprodusă prin imitație liberă și directă.

La fel, nu se recomandă a oferi în astfel de cazuri posibilitatea ca scriptorul să se odihnească, cerându-i-se insistent să realizeze semnăturile fără pauză, ceea ce va permite, la fel, dispersarea atenției și diminuarea posibilității de deghizare a propriului scris și semnătură.

³⁵⁶ Dos penal R-1, nr.339 din 16.05.2017 a SUP a Inspectoratului de Poliție Edineț.

De notat că, astfel de piese scripturale urmează a fi obținute într-un ”volum care ar permite expertului să analizeze toate variantele reale de scris ale obiectelor în litigiu, de regulă, în proporție de 1:3 sau 1:5, în funcție de volumul textului incriminat”³⁵⁷.

Dacă acesta depășește o pagină, atunci este suficient reproducerea triplată a textului în litigiu. Aici este important să luăm în calcul faptul că, ”cu cât volumul textului ce urmează a fi expertizat este mai mic, cu atât mai multe materiale de comparație se cer, inclusiv și cele de natură experimentală”³⁵⁸.

Mai complicat este de realizat mostre experimentale de semnătură în condiții apropiate de cele neobișnuite sau prezumtiv îndeplinite într-o stare neobișnuită. Desigur, a imita experimental o astfel de stare neobișnuită (alcoolemie, emoții suleștești de mare intensitate etc.) nu este posibil, de aceea o soluție de obținere a pieselor ”neobișnuite” de semnătură ar fi realizarea lor într-o poză incomodă, spre exemplu, stând în picioare de asupra mesei de scris sau când mapa cu filele pregătite pentru a executa modelele de semnătură este suspendată (în aer).

Important în astfel de cazuri este indicarea obligatorie de către anchetator pe filele respective a condițiilor în care sunt obținute mostrele respective, legat de faptul că expertul va trebui să aprecieze nu numai caracteristicile grafice ale scrisului dar și modalitățile de coeziune ale trăsăturilor, construcția parafelor semnăturii ș.a.

Oricum, organul de urmărire penală va insista asupra creării a astfel de condiții, apropiate de cele în care s-a realizat semnătura în litigiu, chiar și cu depunerea de eforturi suplimentare în această direcție.

Exemplificativ este următorul caz de stabilire a autenticității unei semnături pe o recipisă de întoarcere a datoriei, realizată la printer și semnată în partea de jos a textului documentului de către cet.K. După o perioadă de timp, persoana în cauză a refuzat să întoarcă împrumutul, motivând că el nu a semnat un asemenea document, iar iscălitura posibil a fost executată de către o altă persoană prin imitație liberă. În cadrul expertizei grafoscopice a semnăturii în litigiu, expertul a stabilit un ritm încetenit al mișcărilor, modificare a înclinației semnăturii, neuniformitate în repartizarea presiunii ce mărturiseau în cumul despre oarecare factori perturbatori de scriere. Legat de acest fapt, creditorul declara că persoana care a contractat împrumutul avea mâina dreaptă cu care a semnat documentul, în ghips. Anchetatorul a adoptat decizia de a obține modele experimentale de semnătură în condiții apropiate de cele indicate și în secția traumatologică pe mâina respectivă a cet.K. a fost aplicat un bandaj de ghips, fixat cu materiale de pansament. În continuare cet.K. i s-a propus să îndeplinească de mai multe ori semnătura personală pe diferite file cu diverse instrumente scripturale, precum și să scrie un text

³⁵⁷ СЫСОНОВА, Л.А. и др., op.cit., p.49.

³⁵⁸ Ibidem, p.50.

*prin dictare cu volum de o pagină. Expertiza grafoscopică ulterioară a arătat că executorul semnăturii pe recipisa în litigiu este cet. K.*³⁵⁹.

Deci, obținerea corectă a mostrelor experimentale de scris și semnătură oferă expertului posibilitatea să analizeze pe deplin caracteristicile topografice ale scrisului, a vorbirii în scris, caracteristicile generale și speciale ale scrisului, reflectate în aceleași sintagme, îmbinări de litere și cuvinte.

În concluzie, luând în calcul cele menționate mai sus, trebuie subliniată importanța deosebită a procesului de colectare a mostrelor de comparație pentru expertiza grafoscopică. Abordarea minuțioasă a acestei chestiuni din partea organului de urmărire penală, orientarea eforturilor acestuia la obținerea unei cantități maxime de piese scripturale descrise mai sus și legalizarea lor în cadrul dosarului penal respectiv, sporește semnificativ probabilitatea rezultatelor pozitive la efectuarea expertizelor grafice.

Acest fapt permite a fortifica și baza probatorie atât prin raportul expertului grafoscopist, cât și prin mijlocirea documentelor în litigiu, recunoscute ca probe materiale și reflectate în așa calitate în sentința instanței de judecată – autoritatea supremă în aprecierea valorii probante a acestora – aspecte ce urmează să le abordăm în paragraful următor.

3.3. Raportul de expertiză grafoscopică: particularități de redactare și apreciere a rezultatelor de către organul de urmărire penală și instanța de judecată

Raportul expertului-grafoscopist, la fel ca și oricare alt raport de expertiză judiciară prezintă un document procesual științifico-aplicativ. Indiciile specifice care asigură autenticitatea acestuia este veridicitatea concluziei bazată pe anumite date științifice specializate. De aici și definirea expertizei judiciare formulată uneori controversat în literatura de specialitate ca ”cercetare științifică”³⁶⁰. De notat însă că, această afirmație, în opinia noastră, este adevărată doar în sensul că, pentru soluționarea întrebării, expertul folosește date științifice specializate, aplică metode de cercetare folosite ca și în cazul rezolvării unor chestiuni de natură științifică.

Totodată, efectuarea expertizei, după cum am menționat mai devreme, se deosebește de cercetarea științifică, aceasta din urmă fiind axată pe dezvăluirea unor legități generale, tendințe de dezvoltare a unui oarecare fenomen, de elaborare a unor metodici de soluționare a problemelor apărute.

Însă cercetarea de expertiză nu-și pune în sarcină atare obiective. Prof. R.Belkin scrie:” Procesul de cercetare a probelor de către ei (experți – M.C.), cu toate că poate fi desfășurat cu

³⁵⁹ ДОЛЖЕНКО, Н.И., op.cit., p.59-60.

³⁶⁰ Ghid de expertize judiciare, op.cit., p.5.

ajutorul unor mijloace tehnico-științifice, nu prezintă în sine explorare științifică și nu poartă caracter științifico-investigativ³⁶¹.

Același gând îl observăm și la cunoscutul expertolog rus A. Șleahov (a.1972): ”Cunoașterea expertală... la fel ca și cea a anchetatorului, judecătorului, precum și a oricărei percepții teoretice se realizează după aceleași principii, după natura sa gnoseologică ea fiind științifică, cu toate că se deosebește de ultima prin forma sa procesuală, într-o anumită măsură și prin metodele și mijloacele folosite și, ceea ce este esențial, - sarcina acesteia nu urmărește descoperirea legităților generale și a tendințelor”³⁶².

Prin urmare, expertul doar folosește în unele cazuri concrete legitățile scoase deja în evidență de știință, metodicile elaborate pe baza acestora. Însă, dacă legitățile necesare încă nu sunt cunoscute, dacă metodicile de soluționare a problemelor formulate încă nu sunt elaborate, a completa acesat gol în procesul de efectuare a expertizelor concrete nu este cu puțință, altfel spus, expertul nu are suport științific ca să formuleze concluzii în astfel de cazuri.

Opinie diametral contrară în acest sens, expune criminalistul belorus, prof. A.Dulov. El consideră că, dacă specialistului i se înaintează întrebări care anterior nu puteau fi soluționate, inclusiv și din lipsa unei metodici aprobate de examinare pe această problemă, ”acest lucru nu-l eliberează pe expert, de altfel, ca și pe oricare alt cercetător științific, de obligația de a face tot posibilul pentru elaborarea metodicii respective de investigație, realizând în acest sens, experimente și alte lucrări necesare”... ”experții judiciari sovietici... transformă aproape fiecare expertiză într-un proces științific creativ”... ”expertul are dreptul să sisteze cercetările doar în cazul, în care el a întreprins toate măsurile pentru a găsi modalitatea de cercetare necesară, acestea însă soldându-se cu insucces”³⁶³.

O astfel de abordare este greu de acceptat, întrucât oricare teze științifice și metodici (algoritmi de cercetare) pot fi create nu în rezultatul unor observări și studii izolate (de o singură dată) de către expert într-un caz concret, dar în procesul de generalizare a rezultatelor multiplelor observații, experimente, într-un mod sistematic și planificat.

Este indiscutabil faptul că practica expertală are o mare importanță pentru dezvoltarea științei expertizei judiciare. Întrebarea este dacă rezultatele cercetării (experimentului) efectuate în cadrul realizării unei expertize concrete, (când această problemă nu a mai fost supusă investigărilor), să fie pus la baza formulării de concluzii pe același caz de expertiză?

³⁶¹ БЕЛКИН, Р.С. *Сущность экспериментального метода исследования в советском уголовном процессе и криминалистике*. М.: Юрид. Лит-ра, 1961, с.158.

³⁶² ШЛЯХОВ, А.Р. *Структура экспертного исследования и гносеологическая характеристика выводов эксперта*. В: Труды ВНИИСЭ. Вып.4. М., с.20.

³⁶³ ДУЛОВ, А.В. *Права и обязанности участников судебной экспертизы*. Минск, 1962, с.68.

În opinia noastră – lucru periculos de admis. Doar generalizarea științifică nu este încă realizată, iar rezultatul obținut în cursul experimentului de expertiză concret se poate dovedi a fi întâmplător, accidental, ne având caracter de legitate.

Legislația procesuală penală contemporană conține norme speciale consacrate cuprinsului raportului de expertiză: (alin (4) art.168 CPP a României; alin (2) art.151 CPP a R.Moldova). Însă mai deplin conținutul raportului, în opinia noastră este expus în art.37 al secțiunii a 5-a a Legii R.Moldova nr.68/2016³⁶⁴, ce cuprinde aspecte generale (forma scrisă, dactilografiată, în limba română), precum și cerințe față de toate părțile raportului.

Regulilor generale de alcătuire a raportului expertului, precum și metodicii de întocmire a lui, inclusiv și pe problema rapoartelor grafoscopice este consacrată multă literatură³⁶⁵. Este unanim acceptată structura tripartită a raportului expertului grafoscopist: partea introductivă, partea descriptivă și concluziile. O astfel de compartimentare oferă actului în cauză caracter logic, armonios, reflectând corect legătura dintre etapele distincte ale activității de expertiză și fixarea lor documentală. Toate părțile raportului conțin puncte de sprijin pentru ca organul de urmărire penală și instanța de judecată să stabilească în cadrul aprecierii acestuia proprietățile probatorice necesare: admisibilitatea, relevanța, concludența, utilitatea³⁶⁶ și veridicitatea, toate acestea aflându-se într-o anumită relație reciprocă ceea ce determină și analiza lor ierarhico-structurală.

Proprietatea admisibilității este una fundamentală, deoarece în lipsa ei, dispare necesitatea în relevarea celorlalte. Dacă fapta stabilită prin mijlocirea expertizei nu are tangență cu cauza și obiectul litigiului, problema importanței probante a raportului de expertiză de îndată decade.

Proprietatea relevanței se stabilește după ce s-a soluționat pozitiv întrebarea despre admisibilitatea raportului de expertiză. Ea oglindește legătura dintre conținutul raportului și circumstanțele care necesită a fi probate în cauza dată. După ce s-a rezolvat pozitiv întrebarea despre admisibilitate și relevanță, se poate trece la aprecierea concludenței care, într-un fel sau altul determină soluția, influențând luarea deciziei finale. Aceste trei proprietăți sunt cele de bază, fără de care nu există proba ca atare, întrucât problema utilității probei poate fi invocată doar dacă avem această probă.

³⁶⁴ Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciară, op.cit.

³⁶⁵ ALECU, Gh. *Considerații privind aprecierea rapoartelor de expertiză criminalistică și a constatărilor tehnico-științifice ca mijloace de probă în procesul penal*. În: Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.4, 2008, p.35. ISSN 1454-3117; CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice*, op.cit; PILAT, A. *Condițiile de validare a raportului de expertiză judiciară*. În: Legea și viața, nr.2, 2018, p.37. ISSN 1810-309X.; BELBOV, L., FLOREA, L., GROSU, V. *Metodele de verificare și apreciere a raportului de expertiză judiciară de către ordonator*. În: Legea și viața, octombrie, 2019, p.55. ISSN 1810-309X.; ВАНДЕР, М.Б. *Использование микрочастиц при расследовании преступлений*. СПб.: Питер, 2001, с.186. ISBN 5-272-00377-2; ВАНДЕР М.Б. *Криминалистическая экспертиза материалов, веществ и изделий*. СПб, 2001, с.77. ISBN 5-272-00270-9.

³⁶⁶ DOLEA, I. *Probele și mijloacele de probă*, op.cit., p.188.

Prin veridicitate trebuie să se înțeleagă justetea, probitatea cunoștințelor, autenticitatea cărora nu suscită îndoieli. Veridicitatea raportului de expertiză include, în primul rând, corectitudinea și temeinicia științifică, adică caracterul lui convingător.

Deci, temeinicia științifică a oricărui raport de expertiză judiciară totdeauna va fi rezultanta unei serii de condiții de fond ale metodologiei de lucru adoptate de expert în vederea efectuării lucrării ce i se solicită.

Este evident că stabilirea veridicității (corectitudinii) raportului se referă la concluziile lui. Când privește temeinicia și argumentarea raportului, acestea se regăsesc în diversele părți ale acestuia, ce cuprind tezele respective de sprijin. De aceea, având în vedere că pentru o scurtă analiză a temeiniciei ca componentă a veridicității, este necesar a examina toată structura raportului, în cele ce urmează ne vom opri doar la punctele de sprijin ale acestor părți, inclusiv și la concluziile din partea a treia a raportului de expertiză. Aceasta ne va permite să înțelegem mai profund și interdependența, valoarea acestor proprietăți cu privire la raportul de expertiză grafoscopică.

În cadrul studierii părții introductive, semnificative sunt tezele ce se referă la subiectul și obiectul cercetărilor, sarcinile expertizei, obiectele de comparație și alte materiale ale cauzei prezentate expertului. Dincolo de aceasta, pentru ordonator, în opinia noastră, trebuie să fie importante și aspectele incluse în art.36 din Legea RM *Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar* nr.68 din 14.04.2016 care statuează că, raportul de expertiză este valabil dacă sunt respectate cumulativ anumite condiții³⁶⁷:

”a) laboratorul în care a fost efectuată expertiza judiciară este autorizat și actul de autorizare este valabil;

b) cercetările au fost efectuate pentru specialitatea de expertiză judiciară pentru care laboratorul este autorizat;

c) expertiza a fost efectuată prin metode și proceduri aprobate;

d) expertiza a fost efectuată cu aparataj standardizat, în cazul expertizelor judiciare efectuate cu utilizarea aparatajului, mijloacelor tehnice sau a altui utilaj;

e) expertiza a fost efectuată de un expert judiciar inclus în Registrul de stat al experților judiciari sau de către o persoană recunoscută în calitate de expert judiciar în procesul respectiv de către ordonatorul expertizei”³⁶⁸.

De menționat însă că, în următorul articol (art.37) a acestei Legi, intitulat *Forma și conținutul raportului de expertiză* nu se cer astfel de date, indicate mai sus, ceea ce trezește

³⁶⁷ *Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar*, op. cit., art.36.

³⁶⁸ *Ibidem*, art.36.

nedumeriri, întrucât lipsa lor nu oferă posibilitate ordonatorului de a evalua în acest sens, valabilitatea raportului respectiv din punctul de vedere al aspectelor indicate.

De aceea, propunem modificarea acestei norme prin suplimentarea punctului a) și punctului g) al alin.(2), art.37 al Legii nr.68 din 14.04.2016, după care aliniatul (2) al acestui articol va avea următorul conținut:

În partea introductivă a raportului de expertiză se indică:

- a) denumirea și adresa juridică a instituției publice de expertiză judiciară sau a biroului de expertiză judiciară **și dacă acesta este autorizat**;
- b) datele privind actul de dispunere a expertizei judiciare;
- c) datele ordonatorului expertizei judiciare;
- d) denumirea și adresa juridică a laboratorului în care a fost efectuată expertiza judiciară;
- e) mențiunea despre informarea privind drepturile și obligațiile prevăzute de Codul de procedură penală, Codul de procedură civilă sau, după caz, Codul contravențional și privind răspunderea pentru încălcarea prevederilor art.312 și 315 din Codul penal;
- f) data întocmirii raportului de expertiză, numărul, tipul și genul expertizei;
- g) datele expertului sau ale experților participanți la efectuarea expertizei (numele, prenumele, numărul licenței, specializarea în care este calificat, gradul de calificare, precum și, dacă este cazul, gradul științific, specialitatea deținută și vechimea în muncă în calitate de expert judiciar în specialitatea respectivă, **dacă acesta este inclus în Registrul de stat al experților judiciari**);
- h) datele persoanelor care au participat, precum și ale celor care au asistat la efectuarea expertizei;
- i) expunerea succintă a circumstanțelor cazului pentru soluționarea căruia se solicită efectuarea expertizei;
- j) lista materialelor și a obiectelor prezentate pentru expertiză;
- k) întrebările înaintate spre soluționare;
- l) în cazul expertizei suplimentare sau al celei repetate, datele expertizei primare (numărul, data întocmirii raportului de expertiză, numele și prenumele experților participanți la efectuarea expertizei, concluziile acestora), precum și motivele dispunerii acesteia.

Din cele menționate mai sus, observăm că partea introductivă cuprinde date despre expert ce îl caracterizează ca specialist, după care organul de urmărire penală și instanța de judecată își pot crea o imagine despre competența expertului – aspect ce ține de stabilirea veridicității raportului. Aici însă trebuie notat că, în instituțiile publice de expertiză judiciară, conducătorul acesteia încredințează îndeplinirea expertizei angajatului, atestat în efectuarea genului (varietății) respective de expertiză și care deține o anumită experiență în această specialitate.

Mai mult, în conformitate cu art.40 al Legii R.Moldova nr.68/2016, calitatea de expert judiciar poate obține persoana care întrunește anumite condiții³⁶⁹:

- a)** este cetățean al Republicii Moldova;
- b)** cunoaște limba română;
- c)** are capacitatea de exercițiu deplină;
- d)** are diplomă de studii superioare de licență sau echivalentul acesteia în specialitatea pentru care solicită calificarea de expert judiciar; pentru obținerea calității de expert judiciar în domeniul expertizelor judiciare criminalistice – diplomă de studii superioare de licență sau un act echivalent acesteia și certificatul de calificare în specializarea respectivă;
- f)** a efectuat un stagiu profesional în specialitatea de expertiză pentru care solicită calificarea de expert judiciar;
- g)** este apt din punct de vedere medical pentru exercitarea atribuțiilor de expert judiciar în specializarea pentru care solicită calificarea de expert judiciar;
- h)** nu are antecedente penale;
- i)** are reputație ireproșabilă;
- j)** a susținut examenul de calificare³⁷⁰.

Prin urmare, datele despre studii, specialitatea, gradul științific, vechimea în muncă a expertului ș.a., care urmează a fi expuse în raport și comunicate anchetatorului și instanței de judecată, prezintă suport pentru aprecierea indirectă a competenței acestuia. O importanță deosebită în acest caz o deține vechimea în muncă a expertului-grafoscopist, întrucât activitatea lui este una din cele mai complexe în rândul multiplelor preocupări expertale din clasa celor criminalistice și, factorul subiectiv în astfel de situații (se are în vedere acumularea de experiență în munca cu un anumit gen de obiecte) deține însemnătate decisivă la soluționarea întrebărilor formulate în fața expertului.

Informațiile aduse în raportul de expertiză grafoscopică despre *obiectul expertizei*, ordonatorul le apreciază de pe pozițiile dacă acestea se referă la obiectele de cercetare de către persoanele ce dețin o anumită specialitate expertală și, de regulă, sunt evidente. Caz aparte prezintă doar expertiza judiciară grafoscopică a documentului prezentat nu în original, dar în copie.

Referitor la posibilitățile acestui gen de examinare grafoscopică s-a discutat în capitolul precedent, aici doar trebuie subliniat că, prezentarea la expertiză în calitate de obiect scriptural un document în copie totdeauna va trezi organului de urmărire penală și instanței de judecată atenție sporită.

³⁶⁹ Ibidem, art.40.

³⁷⁰ Ibidem, art.40.

Date cu privire la sarcina expertului sunt cuprinse în întrebările din partea introductivă a raportului. Familiarizându-se cu ele, ordonatorul stabilește: esența și volumul sarcinei ce se conțin în ele; concordanța acestei sarcini cu cea indicată în actul de dispunere a expertizei; concordanța sarcinei cu datele despre competența expertului; corespunderea sarcinei pusă în fața expertului celei real îndeplinite.

Este știut că, de cele mai dese ori, întrebările din ordonanță (încheiere) puse în fața expertului de către ofițerul de urmărire penală sau instanță se reproduc textual în partea introductivă a raportului, cu rezerva că, în cazul unor inexactități în formularea lor de către ordonator, expertul poate modifica redacția întrebării, păstrând neschimbată esența și volumul sarcinei.

Acest lucru poate fi observat din următorul exemplu: *Într-o cauză penală, în care s-a dispus o examinare grafoscopică a unei recipise de restituire a datoriei de 8000 euro, în ordonanța sa, anchetatorul a formulat următoarele întrebări: 1. "Recipisa în original din cauza civilă nr.2-1837/2013, a fost întocmită de către C.A., locuitor r. Strășeni, satul Cojușna sau de altă persoană?; 2. "Dacă toate cuvintele și datele, inclusiv semnătura din recipisa sus indicată, au fost întocmite de către C.A, locuitor r. Strășeni, satul Cojușna sau de altă persoană?*

Observăm că întrebarea a doua, de fapt, are același sens și conținut cuprins în prima întrebare, de aceea expertul a cumulat aceste două întrebări în una, formulând o singură întrebare: dacă textul manuscris și semnătura de pe recipisa în litigiu din 30.09.2010 de 8000 de euro sunt executate de către C.A.?³⁷¹.

Oricum, în astfel de situații anchetatorul sau judecătorul confruntă reciproc formularistica întrebărilor din ordonanță (încheiere) și din partea introductivă a raportului pentru a stabili dacă nu s-a modificat esența sarcinei sau volumul ei. Nu rareori însă, experții reformulează întrebările din actul de dispunere fără a le reproduce textual în raport ceea ce, în opinia noastră, este incorect. *Într-o cauză civilă se cerea de stabilit autenticitatea semnăturii de pe un contract de împrumut. Experții, în raportul lor formulează din start întrebarea redactată de ei, fără a expune și întrebarea, în redacția ordonatorului, aducând doar o notă informativă de subsol cu următorul text: "întrebarea a fost redactată conform metodicii criminalistice în domeniul grafoscopiei, cu păstrarea sensului întrebărilor inițiale"³⁷².*

Din cele expuse mai sus observăm că, organele judiciare sunt lipsite în astfel de situații de posibilitatea de a verifica după cuprinsul raportului dacă s-a modificat sau nu esența întrebării.

Aici însă sunt necesare și alte precizări. Refacerea esenței sarcinei expertului în direcția îngustării volumului trebuie apreciată ca inadmisibilă. Totodată, modificarea sarcinei de

³⁷¹ Raportul de expertiză al CNEJ al MJ RM nr.1653/103 din 21.07.2015 pe cauza penală nr.20143300608.

³⁷² Raportul de expertiză repetată nr.9431 din 02.10.2015 al CTCEJ al IGP MAI RM pe cauza civilă 2-331/15.

expertiză în direcția extinderii esenței și volumului este posibil în contextul realizării dreptului expertului la inițiativă, prevăzut de p. c), alin (1) al art.51 al Legii RM nr.68/2016³⁷³ [86], dar și de p.4 alin (5) al art.88 CPP RM care prevede că expertul poate ”să prezinte concluzii nu numai referitor la întrebările puse, ci și la alte circumstanțe ce țin de competența sa și care au fost constatate în urma investigațiilor efectuate”.

Și experții occidentali fac referire la acest drept, însă pun la îndoială exercitarea acestuia în cauzele civile³⁷⁴. Pe bună dreptate, în cazul în care este expertizată o persoană, sănătatea lui psihică sau fizică³⁷⁵, această inițiativă a expertului, privită prin prisma asigurării drepturilor omului, ar fi o imixtiune nejustificată în sfera privată. Savanții procesualiști menționează că protecția drepturilor acuzatului ține atât de reprezentarea acestuia, cât și de efectuarea acțiunilor procesuale care pot aduce atingere drepturilor sale³⁷⁶. Dar, și în acest caz ordonatorul, în cadrul aprecierii raportului, va verifica dacă datele factice noi, obținute în rezultatul soluționării lor se raportează sau nu la cauza dată. În acest context trebuie notat că nu rareori expertul își formulează din propria inițiativă o nouă întrebare pentru a-și ușura soluționarea problemei înaintată de ordonator.

Spre exemplu, în cadrul efectuării unei expertize grafoscopice concrete, dispusă cu scopul de a determina autenticitatea unei semnături, expertul se confruntă cu anumite dificultăți în rezolvarea întrebării respective legate de caracterul simplist al semnăturii, inscripții scurte, gradul de informativitate foarte redus al acestora.

În astfel de cazuri expertul, din inițiativă proprie își pune o nouă întrebare privind titularul inscripțiilor însoțitoare ale acestei semnături, dacă asemenea inscripții există. *Într-o cauză penală, prin ordonanța ofițerului de urmărire penală al SUP IP Ciocana, mun.Chișinău se cerea stabilirea dacă semnătura pe două certificate de salarizare emană de la titularul ei C.A. Expertul, în argumentarea concluziei categorice pozitive, din inițiativă proprie a examinat în plan comparativ și inscripțiile însoțitoare a acestora privind data, luna, anul semnării de către titular a certificatelor în cauză, dat fiind materialul grafic sărac cuprins în aceste semnături*³⁷⁷.

În situația expusă, credem că datele factice obținute din inițiativa expertului constituie mijloc de obținere a răspunsului la întrebarea principală și, în virtutea acestui fapt, trebuie considerate pertinente. Oricum, aprecierea acestor date de către ordonator trebuie făcută în

³⁷³ Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar, op.cit., art. 51.

³⁷⁴ MARTIN, J-C. et al. *Investigation de scene de crime*. 3^e edition revue et augmentee. Lausanne: PPUR, 2010, p.227. ISBN 978-2-88074-845-6.

³⁷⁵ RETAMAR, M., ARRIOLA, M. *Grafopatologia aplicada a la Pericia Caligrafica Mal de Parkinson y Alcoholismo*. În: ”Sine Qua Non” Revista Cientifica sobre Pericia Caligrafica y Documentologia, nr.8, Barcelona: SIPDO. 2004, p.3-22.

³⁷⁶ DOLEA, I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*. Chișinău: Cartea Juridică, 2009, p.146. ISBN 978-9975-9927-7-0.

³⁷⁷ Raportul de expertiză grafoscopică nr.032 din 27.01.2014 pe cauza penală nr.2011515143 a SUP Inspectoratul de Poliție, Ciocana, Chișinău.

contextul aprecierii personalității expertului, dacă rezolvarea problemei din inițiativa proprie ține de competența lui.

Determinarea executorului unei semnături este ieșită din competența unui expert ce deține licență în expertiza tehnico-criminalistică a documentelor. Și invers, un specialist grafoscopist nu poate să formuleze concluzii care țin de domeniul cercetării tehnico-criminalistice a documentelor, lucru care nu totdeauna se respectă.

Într-o cauză civilă, instanța de judecată Botanica, mun.Chișinău prin încheierea din 12.02.2014 a dispus efectuarea unei expertize grafoscopice pentru a stabili dacă semnătura de pe un contract de fidejusiune încheiat între cet.G.I. și "Moldincombank" SA. este executată de titularul ei G.I.? Expertul formulează concluzia că semnătura prezintă o imagine –imitație de semnătură aplicată cu mijloace tehnice de copiere-multiplicare (scanarea prealabilă a semnăturii autentice a cet.G.I., procesarea ei la calculator și întipărirea ulterioară pe documentul litigios cu aparatul tip imprimanta Inkjet-color). Din concluzie observăm că semnătura contestată este nu altceva decât un fals tehnic de semnătură, adică a fost rezolvată o întrebare ce ține de expertiza tehnico-criminalistică a documentelor. În fapt, expertul și-a depășit competența întrucât licența lui ține de grafoscopie³⁷⁸.

În situația susmenționată expertul urma să ceară, conform p.f) al art.51 *Drepturile expertului judiciar* al Legii RM nr.68/2016, dispunerea unei expertize complexe, pentru a fi implicat în rezolvarea acestei probleme un specialist în ramura expertizei tehnico-criminalistice a documentelor, întrucât se poate pune la îndoială valabilitatea raportului.

Pe de altă parte, acesta este un drept și nu o obligație. În linii mari, aici se întrevide o problemă mai largă. Ce se are în vedere? Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice (cod: MT – 4.01), în p.7 *Consecutivitatea acțiunilor expertului* prevede că, înainte de examinarea propriu-zisă a semnăturii/scrisului expertul este obligat să realizeze o serie de verificări, inclusiv și cu privire la modalitatea de realizare a scrisului/semnăturii – dacă este executat în original sau prin intermediul copiatorului sau prin alte genuri de reproducere a documentelor etc³⁷⁹.

Deci, în fapt, cercetarea grafoscopică propriu-zisă este precedată de o examinare tehnico-criminalistică a obiectului litigios care necesită cunoștințe, abilități, mijloace din alt domeniu – tehnico-criminalistic a documentelor, după cum se observă și din alt exemplu: Într-o cauză penală privind înstrăinarea unui imobil a fost dispusă expertiza grafoscopică unei comisii de experți pentru a stabili autenticitatea semnăturilor de pe un Contract de înstrăinare a imobilului. Experții înainte de examinarea grafoscopică propriu-zisă a semnăturilor au realizat unele

³⁷⁸ Raportul de expertiză nr.105 din 19.02.2014 pe cauza civilă nr.2-3032/13 a Jud. Botanica, mun. Chișinău.

³⁷⁹ CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice*, op.cit.,art.7.

verificări, fixând rezultatele în raport, în următoarea redacție: *”Examinarea grafoscopică a semnăturilor în litigiu a fost precedată de cercetarea vizuală, microscopică (stereomicroscop MBS-2, grosiment 16^x), în transparență, în raze IR și UV (comparator videospectral VSC 5000). Examinările date au permis a constata că semnăturile date nu poartă urme ale unor eventuale contrafaceri tehnice (copiere, decupare, transfer ș.a.), respectiv nu au fost depistați indici ale unor asemenea procedee de execuție”*³⁸⁰.

Aplicarea metodelor și mijloacelor susamintite în scopul stabilirii autenticității semnăturii constituie de fapt o expertiză tehnică a obiectului în litigiu, confirmată și de Nomenclatorul expertizelor judiciare³⁸¹. La rubrica 6.01. *Specialitatea expertizei judiciare* a Nomenclatorului se arată posibilitățile expertizei tehnice a documentelor – stabilirea autenticității documentelor..., stabilirea modului de confecționare a documentelor....etc.

O variantă de soluționare a acestei probleme se întrevade de la sine: urmează a recunoaște necesitatea oferirii experților respectivi a unei singure licențe pentru două specialități împreunate, cu un eventual titlu *”Cercetarea criminalistică a documentelor”*. Comisia de calificare și evaluare, prin ordinul ministrului justiției, va include în problematica examenelor de calificare întrebări ce țin concomitent de ambele specialități – grafoscopie și examinarea tehnică a documentelor.

În altă ordine de idei, revenind la problema aprecierii raportului de către ordonator, trebuie spus că sarcina pusă în fața expertului cuprinsă în întrebările din actul de dispunere a expertizei, anchetatorul/judecătorul o va corela cu concluziile expertului pentru a se convinge că răspunsurile acestuia corespund întrebărilor formulate.

Dacă întrebarea pusă expertului presupune o sarcină identificatoare ce necesita o cercetare comparativă, în partea introductivă a raportului obligatoriu trebuie descrise materialele respective – modelele de scris și de semnătură. Anchetatorul/judecătorul în aspect apreciativ elucidează dacă expertul a avut la îndemână suficiente materiale pentru efectuarea expertizei și dacă mostrele respective au fost folosite pe deplin de către expert.

În cazul, în care în partea introductivă a raportului există date care denotă că expertul în cursul investigațiilor sale a dispus doar de o singură varietate de modele, în loc de toate trei necesare (libere, experimentale și convențional libere), atunci pot apărea îndoieli rezonabile în suficiența lor pentru justa soluționare a întrebării, ceea ce se va reflecta negativ și asupra concluziei.

Desigur, aici trebuie analizată activitatea expertului în acest sens, dacă el a considerat satisfăcătoare cantitatea și calitatea scriptelor de comparație, dacă a inițiat demersuri către

³⁸⁰ Raport de expertiză al CNEJ MJ RM, seria BB nr.006950/1109 (CNEJ) /3696 (MAI) din 26.06.2013 pe cauza penală nr.2011180003.

³⁸¹ Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova nr.195 din 24.03.2017, op.cit.

ordonator cu privire la obținerea de mostre suplimentare și dacă aceste inițiative au fost îndeplinite etc. Oricum, trebuie spus că, faptul prezenței unor indicii că la dispoziția expertului au fost prea puține modele de comparație sau doar un singur gen de astfel de mostre, nu poate fi interpretat univoc, în sensul de bănuială privind veridicitatea concluziilor expertului.

De cele mai multe ori astfel de situații apar în cauze civile de examinare a semnăturilor pe testamente, alcătuite din numele unor persoane decedate, dar și în alte cazuri. Spre exemplu, *într-un dosar civil se cerea de stabilit dacă șase recipise manuscrise de împrumut bănesc cu suma totală de 16 mii euro sunt executate de numitul O.A. Întrucât titularul acestor recipise era decedat, în calitate de modele de scris și semnătură au fost prezentate doar un singur gen de mostre (libere), dar și acestea într-un volum destul de redus. Cu toate acestea, expertul a reușit rapid să rezolve întrebarea, având la mână un volum impunător de material litigios*³⁸².

Materialele de comparație se enumeră în partea introductivă a raportului cu mențiuni scurte privind rechizitele acestora. Descrierea mostrelor prezentate coincide, de regulă, cu lista documentelor prezentate în calitate de modele de comparație indicate în actul de dispunere a expertizei. Însă în practica judiciară, uneori se întâlnesc neconcordanțe, lămurite prin faptul că autenticitatea unor modele libere de scris și semnătură suscită îndoieli. După o confruntare a acestora cu modelele experimentale, specialistul le poate exclude din cuprinsul materialelor de comparație și acest fapt urmează a fi enunțat în partea introductivă a raportului.

În rest, expertul este obligat să examineze toate scriptele prezentate de către ordonator, dovadă fiind impresiunea de șampilă personală a expertului pe reversul fiecărei din ele – fapt care la fel, trebuie menționat într-o notă de subsol de la finele părții introductive a raportului.

În acest context și în altă ordine de idei, trebuie subliniat că veridicitatea raportului de expertiză, adică corectitudinea și fundamentarea lui riguroasă este asigurată de temeinicia științifică a domeniului respectiv de expertiză judiciară.

Legat de aceasta, apare întrebarea dacă organul de urmărire penală și instanța de judecată trebuie să aprecieze și bazele științifice ale domeniului care asigură corectitudinea formulării de concluzii de către expert?

În opinia noastră identificarea grafoscopică, fiind sprijinită pe un fundament științific foarte solid și aprobată de practică de-a lungul multor decenii, trebuie recunoscut ca o axiomă incontestabilă. De aceea, anchetatorul și judecătorul în cadrul aprecierii unui raport de expertiză grafoscopică, nu trebuie să mai simtă nevoia de a medita asupra fundamentării științifice a metodicii efectuării expertizei, aprobată de organismele metodico-științifice ale CNEJ.

³⁸² Dos. civil privind încasarea datoriei nr.2-1333/18, Judecătoria Chișinău, sediul Centru.

Simptomatică este și părerea prof. M. Jijina care observă întrebător: ”dacă baza cunoștințelor specializate ale expertului ar fi îndoielnică, atunci care ar fi și rostul ca anchetatorul sau judecătorul să dispună o astfel de expertiză?”³⁸³.

Alăturându-ne la cele expuse mai sus, trebuie însă menționat că încrederea în caracterul științific al bazelor științifice ale metodicii de expertiză nu trebuie să fie oarbă, dar sprijinită pe cunoașterea nivelului științific actual al ramurei expertale respective, posibilităților ei contemporane. Tezele fundamentale și metodico-științifice ale grafoscopiei sunt pe deplin accesibile cunoașterii practice ale organului de urmărire penală și instanței de judecată.

Cu atât mai mult, că bazelor științifice ale diverselor ramuri expertale îi este consacrată multă literatură, actualizată continuu cu elucidarea nivelului științific și posibilităților diverselor varietăți de expertiză judiciară³⁸⁴.

Cu toate acestea, fundamentul științific ale expertizei, nu poate fi obiect de examinare al anchetatorului și judecătorului în procesul activității lor apreciative. A avea idee și oarecare cunoștințe generale despre acestea, desigur este necesar chiar și pentru a se convinge în corectitudinea și argumentarea concluziilor experților. Aceștea din urmă, în cursul efectuării expertizelor aplică metode și metodici special elaborate și aprobate de Consilii metodico-științifice de profil.

Spre exemplu, metoda tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice *MT-4.01*, adoptată la 10.04.2017 de CȘM al CNEJ de pe lângă MJ al RM.

În acest caz, doar justetea aplicării unei metodici concrete într-un context concret și situație reală poate fi obiect de examinare al anchetatorului și judecătorului în activitatea lor de apreciere a raportului de expertiză grafoscopică. De aici și cerințele Legii cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68/2016 față de partea descriptivă a raportului, în care expertul este obligat să indice metoda folosită și posibilitățile ei, sursa unde aceasta este publicată.

Principiile de bază pe care se sprijină în activitatea sa expertul sunt obiectivitatea și plenitudinea cercetărilor, care îl obligă să aplice acele mijloace și metode, acreditate de organisme competente care vor permite să rezolve sarcina de expertiză.

Deci, conform Legii în cauză, în partea descriptivă a raportului, în funcție de genul expertizei efectuate, se vor regăsi următoarele informații³⁸⁵:

”a) date despre starea obiectelor supuse examinării (prezența și starea ambalajului), modalitățile de transportare și de ambalare a materialelor și obiectelor prezentate pentru expertiză;

³⁸³ ЖИЖИНА, М. В., op.cit., p.136.

³⁸⁴ GHEORGHIȚĂ, M. *Teoria și tactica expertizei judiciare*, op.cit.; STOIAN, G. *Contribuția expertizei fizico-chimice a probelor materiale la probațiunea judiciară*. București: Aktis, 2014. 463 p. ISBN 978-973-0-16658-3; PUȘCAȘU, I. *Scrisul-mijloc de identificare criminalistică*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.4, 2004, pp.5-6. ISSN 1454-3117.

³⁸⁵ *Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar*, op.cit., art.37.

- b)** conținutul etapelor de examinare, cu indicarea metodelor de cercetare și a metodicilor aplicate, a mijloacelor tehnice și a materialelor de consum folosite, condițiilor de utilizare și a rezultatelor obținute;
- c)** scopurile, condițiile și rezultatele experimentelor (dacă acestea au fost efectuate) și obținerii unor modele de comparație;
- d)** date privind deteriorarea sau consumul obiectelor supuse examinării;
- e)** evaluare pe etape a cercetărilor, analiza rezultatelor obținute, motivarea și formularea concluziilor;
- f)** referiri la ilustrații, anexe și explicațiile necesare pentru acestea;
- g)** circumstanțele relevante identificate de expert și în privința cărora nu au fost adresate întrebări;
- h)** concluziile prealabile;
- i)** argumentarea imposibilității de a răspunde la toate sau la unele întrebări ce au fost formulate, dacă materialele prezentate nu au fost suficiente sau întrebările formulate nu țin de competența expertului, sau nivelul științei și practica expertizelor nu permit găsirea răspunsurilor la aceste întrebări;
- j)** caracteristica succintă a dispozitivelor și materialelor utilizate, regimul procesului de fixare și imprimare. Pentru mijloacele tehnice și programele soft, se indică tipul, modelul, producătorul, denumirea și versiunea programului soft utilizat, programul de obținere și imprimare a imaginilor³⁸⁶.

În partea finală a raportului de expertiză sunt expuse concluziile expertului, care cuprind răspunsurile la întrebările formulate de către ordonatorul expertizei și trebuie să fie concrete, clare, logice, plauzibile³⁸⁷. Deci, răspunsurile la întrebările organului de urmărire (instanței) se formulează exact, fără a permite interpretări echivoce. Raportul de expertiză este semnat de expertul/experti care l-a/l-au întocmit conform competențelor, aplicându-se ștampila acestuia/acestora pe fiecare pagină și pe toate anexele.

În rapoartele experților-grafoscopiști, în cazul soluționării sarcinilor identificatoare, mai frecvent se formulează concluzii categorice (pozitive și negative), de probabilitate (pozitive și negative) și de imposibilitate de a rezolva problema. Concluzia totdeauna va fi adecvată sarcinilor formulate în fața expertului. De aceea, în cadrul examinării concluziilor de către anchetator sau judecător, aceștea urmează să verifice dacă nu este redus volumul sarcinei. În cazul în care acest lucru are loc, expertul va lămurii în partea descriptivă cauza ne îndeplinirii sarcinii în volumul deplin.

³⁸⁶ Ibidem, art.37.

³⁸⁷ OSOIANU, T., ODAGIU, I.U., OSTAVCIUC, D., RUSNAC, C., op.cit., p.317.

Cu toate acestea, într-un rând de situații, chiar metodică expertală presupune necesitatea extinderii obiectului de cercetare și oglindirea lui în compartimentul "Concluzii". Este suficient să amintim în acest sens că, în situația soluționării sarcinii de stabilire a executorului unei semnături neautentice, expertul este obligat să examineze mai întâi semnătura contestată cu scopul elucidării dacă aceasta este executată de însuși titularul ei, și doar când va fi determinat faptul neautenticității semnăturii în litigiu, se va proceda la identificarea executorului ei.

La formularea întrebărilor când se pune o sarcină identificatoare, ordonatorul extrem de rar înaintează și întrebări despre condițiile neobișnuite ce însoțesc executarea semnăturii, însă expertul dacă în cadrul efectuării cercetărilor le stabilește, este obligat să le indice în concluziile sale, inclusiv și faptul influenței lor asupra concluziei.

Dincolo de aceasta, după cum s-a menționat mai sus, obiectul cercetării poate fi extins și în cazul realizării dreptului expertului la inițiativa expertală. În astfel de cazuri, în partea finală a raportului "Concluzii" răspunsul la întrebarea formulată din propria inițiativă, expertul o va plasa după răspunsurile la întrebările înaintate de ordonator în actul de dispunere a expertizei.

În concluzie, trebuie menționat că imaginea definitivă a valorii probante a raportului de expertiză grafoscopică se cristalizează cu luarea în calcul nu doar a rezultatelor activității apreciative a ordonatorului dar și prin prisma altor probe acumulate la dosar.

3.4. Concluzii la capitolul 3

Pornind de la materia expusă la acest capitol, formulăm următoarele concluzii:

1. Apariția semnăturii la o anumită etapă de dezvoltare a societății a fost legată de cerințele bune desfășurări a relațiilor sociale care dictau anumite mijloace de atestare a identității persoanei și de probare a actelor de voință ale acesteia, la început aceasta manifestându-se prin punere de deget de către analfabeți, mai apoi prin gesturi grafice care puțin se deosebeau de manuscrisul propriu-zis. Însă cu trecerea timpului, încep să apară semnături ca variante de nume prescurtat, structura lor, mai frecvent reflectând majusculele numelui, prenumelui plus parafe scurte cu configurații simple. Doar după anii '20 ai sec. al XX-lea încep să se ivească iscălituri alcătuite din grafisme ilizibile și elemente fără o alcătuire literală ce depersonalizau executorul.
2. Semnătura poate fi definită ca o reprezentare grafică a individualității persoanei, a numelui scris cu mâna proprie, fie deplin, fie prescurtat, citeț ori ilizibil sau prin trăsături neliterale în scopul autentificării unui document. Ea este strâns legată de scris prin faptul că constituirea ei se sprijină pe aceleași baze psihofiziologice și deprinderi grafotehnice. Însă conținutul caracteristicilor scrisului se diferențiază în raport cu materia caracteristicilor semnăturii, acestea din urmă fiind proprii doar obiectului concret de cercetare.
3. Procesul de formare a semnăturii se realizează doar la etapa instalării scrisului automatizat, transformându-se treptat, prin multiple repetări, într-un act obișnuit de scriere. Practica

îndelungată de semnare a documentelor în activitatea de muncă a persoanei nu conduce obligatoriu la modificări a configurației generale a semnăturii, ci doar la apariția variantelor prescurtate a aceleiași semnături.

4. Constructiv semnăturile sunt compuse din câteva părți structurale: 1) partea incipientă a semnăturii (majusculele numelui, prenumelui sau monograma relativ citabile; 2) partea mediană compusă din minuscule și elemente neliterale; 3) parafa – trăsătură, de obicei fără semnificație literală prin care se termină o semnătură, executată într-un ritm maximal rapid și legat de partea mediană a semnăturii; 4) trăsături suplimentare – elemente neliterale executate prin interval și localizate după limitele părții materiale a semnăturii.

5. Actualmente, cel mai des semnăturile contemporanilor noștri sunt de construcție simplă, prescurtată care, cel mai frecvent, devin obiecte de falsificare. Rubricile formularistice ale blanchetelor documentelor, inclusiv financiare, bancare au dimensiuni reduse, ceea ce nu permite cetățeanului obișnuit să semneze liber, într-o manieră firească.

6. Metodica examinării identificatoare a semnăturilor impune o anumită consecutivitate în desfășurarea cercetărilor: - familiarizarea prealabilă cu materialele prezentate la expertiza; - cercetarea semnăturii în scopul relevării unor indici prezumtivi de executare în condiții neobișnuite; - cercetarea caracteristicilor generale ale semnăturii; - studierea caracteristicilor particulare ale acesteia; - realizarea examenului comparativ și aprecierea coincidențelor și deosebirilor; - formularea de concluzii; - perfectarea rezultatelor investigației.

7. După aprecierea caracteristicilor generale, particulare și celor de factură diagnosticatoare expertul formulează concluzii, care pot fi categorice (pozitive sau negative), de probabilitate (pozitive sau negative) sau de imposibilitate de a soluționa întrebarea.

8. Pregătirea materialelor pentru expertiza grafoscopică cuprinde câteva elemente: 1) stabilirea documentului ce urmează a fi trimis spre cercetare și a sarcinei cercetării; 2) strângerea pieselor și altor materiale pentru comparație; 3) colectarea informațiilor necesare efectuării expertizei.

9. Piesele libere de scris și semnătură urmează să corespundă obiectelor incriminate după: - scriere și limbă; - destinație și conținut; - perioada când a fost scris; - materialele și instrumentele de scriere; - condiții de scriere; starea scriptorului; - ritmul, înclinația, transcripția semnăturii ș.a.

10. Raportul de expertiză grafoscopică prezintă o comunicare în scris a mersului și rezultatelor investigațiilor efectuate de către expert. După formă, raportul cuprinde câteva părți: introductivă, investigativă și concluziile. În lumina noilor reglementări ale expertizei judiciare, structura raportului ce emană de la expertul grafoscopist necesită anumite precizări și completări.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Urmare a cercetărilor realizate în cadrul tezei de doctorat, a analizei reglementărilor procesual-penale, literaturii de specialitate, practicii de expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii din România și Republica Moldova, formulăm următoarele **concluzii generale**:

1. Teoria expertizei grafoscopice a scrisului în spațiul nostru românesc necesită o anumită adaptare la ritmul cotidian și realizările progresului tehnico-științific. Cadrul teoretico-metodologic a problematicei în cauză în lucrările științifice din Rusia este ceva mai adecvat schimbărilor curente. Aici documentologia este tratată ca domeniu, compus din trei elemente: cercetarea grafoscopică; cercetarea tehnică a documentelor; determinarea autorului intelectual al textului – sistem, care nu totdeauna se atestă în literatura noastră de specialitate, dar și cea apuseană. Criminaliștii țărilor occidentale manifestă mai puțin interes doctrinei cercetării documentelor, fiind orientați mai consistent asupra implementării în practica de expertiză a metodelor și tehnicilor industriale, informaționale și analitice înalte (Cap.1, p.1.1.).

2. Geneza documentologiei, inclusiv a cercetării scrisului și semnăturii a fost înlesnită de însuși procesul de dezvoltare și cimentare a cunoștințelor științei criminalistice. La ora actuală, această branșă constituie o disciplină polivalentă a expertizei judiciare, bazată pe tehnologii informaționale contemporane și cunoștințe din lingvistică, fiziologie, anatomie, alte domenii, ce țin de legitățile scrierii și a scrisului în scopul aflării adevărului științific (Cap.2, p.2.1.).

3. Actualmente teoria grafoscopiei asigură identificarea și diagnosticarea scrisului și a semnăturii cu metodici de cercetare a diverselor obiecte scriptice prin diverse metode cu aplicarea de soft-uri și tehnici computerizate. Fundamentele teoriei grafoscopiei se reduc la următoarele: - scrierea și scrisul prezintă fenomene bazate pe deprindere, mecanismul scrisului este de natură convențional-reflectorică; - însușirile identificatoare de bază ale scrisului sunt individualitatea și stabilitatea. La baza stabilității stă mecanismul fiziologic numit – *stereotipul dinamic*. Stabilitatea scrisului este relativă. Metodica examinării scrisului se sprijină pe studierea caracteristicilor ce reflectă particularitățile vorbirii în scris și a tehnicii de scriere (Cap.2, p.2.1.).

4. În aspect criminalistic document este oricare suport material pe care în orice formă este special fixată informație importantă pentru investigarea infracțiunilor. Acestea pot fi texte, audio-înregistrări, imagini pe diferiți purtători etc. Valoare juridică documentului manuscris îi este imprimată de rechizitele lor: blanchetă, impresiune de ștampilă, semnătură (Cap.2, p.2.2.1.)

5. Examinarea procesual-administrativă a documentelor în condiții de teren prezintă activitatea de control a organului de urmărire penală privind autenticitatea, stabilirea indicilor de fals, doar prin metode nedestructive: vizuale, microscopice, luminiscentă ș.a. (Cap.2, p.2.2.2.).

6. Cercetarea criminalistică a scrisului trebuie privită, pe de o parte, ca ramură a tehnicii criminalistice și, totodată, ca un gen de activitate a expertologiei judiciare. În cea din urmă ipostază grafoscopia se înfățișează ca sistem de cunoștințe despre legitățile scrisului și metodicele de examinare ale acestuia. Identificarea obiectelor grafoscopice scripturale este înlesnită de două însușiri ale scrisului: individualitatea și stabilitatea relativă a acestuia, procesul în cauză fiind sprijinit pe compararea caracteristicilor generale și particulare materializate în manuscris. Metodica cercetării grafoscopice constituie un sistem de prescripții de aplicare într-o anumită consecutivitate a metodelor și mijloacelor soluționării sarcinii de expertiză (Cap.2, p.2.3.1.).

7. Scrisul contemporanilor noștri este marcat de modificări semnificative în direcția simplificării, generat de implementarea în școli a noi modele caligrafice de scriere, utilizarea unor instrumente scripturale contemporane, apariția unei personalități de formație nouă ș.a. A sporit și opunerea de rezistență investigării infracțiunilor din partea acuzaților, marcată prin ascunderea originalelor documentelor, a mostrelor libere de scris și semnătură, refuzul executării scripturilor experimentale, autodeghizarea scrisului și semnăturilor (Cap.2, p.4.).

8. Semnătura, fiind un mijloc de reprezentare grafică a persoanei și de consfințire a dezideratului neatârnat la asumarea unor obligații juridice, constituie rechizitul de bază al documentelor contemporane, care tot mai des se falsifică. Ca urmare, se impune adoptarea unor măsuri de protecție contra falsului, inclusiv și prin cultivarea stimei și onorabilității față de documentul oficial și semnătură chiar din perioada de școlarizare a liceenilor, revederea formularisticii documentelor financiare, bancare etc. (Cap.3, p.3.1.).

9. Apariția semnăturii la o anumită etapă se manifesta prin punere de deget de către analfabeți, mai apoi - prin gesturi grafice și semnături în formă de nume prescurtat. Doar după anii '20 ai sec. al XX-lea încep să se ivească iscălituri de factură contemporană, alcătuite mai des din grafisme ilizibile și elemente fără o alcătuire literală. Constructiv acestea sunt compuse din: 1) partea incipientă a semnăturii (majusculele numelui, prenumelui sau monograma, relativ citabile; 2) partea mediană compusă din minuscule și elemente neliterale; 3) parafa – trăsătură, de obicei, fără semnificație literală prin care se termină o semnătură; 4) trăsături suplimentare – elemente neliterale, localizate după limitele părții materiale a semnăturii (Cap.3, p.3.1.).

10. Metodica examinării identificatoare a semnăturilor impune o anumită consecutivitate: - familiarizarea în prealabil cu materialele expertizei; - cercetarea semnăturii în scopul relevării unor indici de executare neobișnuită; - studierea caracteristicilor generale și a celor particulare ale semnăturii; - examenului comparativ și aprecierea coincidențelor și divergențelor grafice; - formularea de concluzii; - perfectarea raportului de expertiză grafoscopică (Cap.3, p.3.1.).

11. Pregătirea materialelor pentru expertiza grafoscopică cuprinde: 1) determinarea documentului ce urmează a fi trimis la expertiză și sarcina de cercetare; 2) strângerea pieselor de comparație; 3) colectarea altor informații necesare efectuării expertizei (Cap.3, p.3.2, anexa 7.).

12. Modelele libere de scris și semnătură urmează, după posibilități, să corespundă obiectelor în litigiu după mai mulți parametri: - scriere și limbă (inclusiv ritm, înclinație, transcripție); - destinație și conținut; - perioada când a fost scris; - materiale, instrumente, condiții de scriere; starea scriptorului ș.a. (Cap.3, p.3.2, anexa 7.).

13. Raportul de expertiză grafoscopică prezintă o comunicare în scris a mersului și rezultatelor investigațiilor efectuate de către expert. După formă, raportul cuprinde câteva părți: introductivă, investigativă și concluziile. În lumina noilor reglementări procesuale ale expertizei judiciare, structura raportului ce emană de la expertul grafoscopist necesită anumite precizări și completări (Cap.3, p.3.3.).

Pornind de la aceste concluzii, întru desăvârșirea practicii de efectuare și valorificare a expertizei grafoscopice în investigarea infracțiunilor, **propunem:**

1. Pentru Ministerul Justiției al Republicii Moldova și României:

1.1. A introduce în activitatea de expertiză grafoscopică a Republicii Moldova și României **un Ghid algoritmicizat** de colectare a scriptelor comparative libere și experimentale în scopul identificării criminalistice după scris și semnătură a persoanelor (a se vedea anexa nr.7).

2. Pentru Ministerul Justiției al Republicii Moldova:

2.1. A modifica p.4 de la rubrica "Genul expertizei judiciare" a Nomenclatorului expertizelor judiciare adoptat prin Hotărârea de Guvern nr.195 din 24.03.2017 din *Expertiza grafoscopică în Expertiza grafoscopică și examenul tehnic al documentelor*.

2.2. A oferi specialiștilor care solicită licență în *Expertiza scrisului de mână și a semnăturii* (cod 4.01 al Nomenclatorului expertizelor judiciare) doar împreună cu dreptul de semnătură pentru *Expertiza tehnică a documentelor* (cod.6.01 al Nomenclatorului) după susținerea examenelor suplimentare la acest capitol.

Avantajele și valoarea elaborărilor propuse se prezintă într-o triplă perspectivă.

În aspect doctrinar al arealului românesc, s-a înfăptuit o renovare și modernizare a teoriei cercetării procesual-administrative a actelor manuscrise în condiții de teren, precum și a expertizei grafoscopice judiciare a scrisului și semnăturii, ceea ce constituie una din primele lucrări științifice a epocii contemporane din Republica Moldova în materia dată.

În aspect aplicativ, preconizările avansate în această lucrare contribuie la racordarea normelor procesual-reglementative din sfera expertizei judiciare la imperativele practicii și rigorile actuale, la atingerea unui randament mai înalt a activităților profesionale în ramura

expertizei judiciare a manuscriselor și semnăturii de pe documente prin aplicarea îndreptarului algoritmicizat propus și a altor elaborări cu semnificație de deziderat.

În aspect profilactic-criminalistic și didactic-educational, tratamentele operate vor eficientiza procesul de stabilire a plastografilor unor manuscrite și semnături contestate de pe documentele oficiale, vor educa respect față de actul oficial și semnătură, în special, vor spori rezistența acestora la fals.

Urmărind aceste trei direcții distincte de cercetare, lucrarea de față a contribuit la *soluționarea unei probleme științifice importante* în domeniul expertizei grafoscopice din arealul românesc prin cercetarea complexă a cadrului procesual, tactic și metodologic al expertizei scrisului, fapt care a înlesnit fundamentarea rolului și valorii juridice a grafoscopiei, inclusiv prin recomandări de lege-ferenda și proiectarea ghidului algoritmicizat, din perspectiva eficientizării acestui instrumentar în procesul investigării infracțiunilor.

Impactul lor asupra domeniului în cauză constă în oferirea unui sistem optim de soluții aplicative în ramura expertizei grafoscopice judiciare, evaluarea obiectivă a rapoartelor experților judiciari de către ordonatori și, ca consecință – eficientizarea actului de Justiție, la general.

Raportate la tema tezei noastre de doctorat, semnalăm următoarele probleme tematice semnificative, rămase nesoluționate din perspectiva teoretico-practică a acestui domeniu, după cum urmează:

1. Expertiza documentelor în vederea identificării autorului spiritual al textului;
2. Cercetarea criminalistică a semnăturilor executate din numele persoanelor inexistente;
3. Teoria și practica expertizei grafoscopice judiciare în Republica Moldova.

BIBLIOGRAFIE

1. ALĂMOREANU, S. *Problematica expertizelor criminalistice*. Note de curs pentru studii de master. București: Hamangiu, 2013. 163 p. ISBN 978-606-522-579-4.
2. ALĂMOREANU, S. *Criminalistică*. Note de curs. Cluj-Napoca: Universitatea Babeș-Bolyai, 2004. 103 p.
3. ALĂMOREANU, S. *Formarea grafică a persoanelor*. În: *Legea și viața*, ianuarie, 2019, pp.52-56. ISSN 1810-309X.
4. ALĂMOREANU, S., CIESLA R. *Observații privind regimul documentelor prezentate spre examinare în copie*. În: *Legea și viața*, aprilie, 2018, pp.11-14. ISSN 1810-309X.
5. ALĂMOREANU, S., DIMAIO, D., GATTAMORTA, CL. *Despre sisteme de expertiză diferite și unele direcții necesare de dezvoltare a sistemului din România*. În: *Legea și viața*, nr.1, 2019, pp.57-58. ISSN 1810-309X.
6. ALECU, Gh. *Criminalistică*. Constanța: Ex Ponto, 2008. 465 p. ISBN 978-973-644-777-8.
7. ALECU, Gh. *Considerații privind aprecierea rapoartelor de expertiză criminalistică și a constatărilor tehnico-științifice ca mijloace de probă în procesul penal*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.4, 2008, pp.35-37. ISSN 1454-3117.
8. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova pentru anul 2019* [citat: 08.08.2020]. Disponibil: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2019/Anuarul_statistic_2019.pdf
9. BADIA, A. *Metode și mijloace tehnico-criminalistice contemporane aplicate la cercetarea la fața locului*: tz. de doct. în drept. Chișinău: Academia "Ștefan cel Mare" a MAI RM, 2017. 210 p. Disponibil: [www.http://cnaa.acad.md](http://cnaa.acad.md)
10. BELIBOV, L., FLOREA, L., GROSU, V. *Metodele de verificare și apreciere a raportului de expertiză judiciară de către ordonator*. În: *Legea și viața*, octombrie, 2019, pp.55-60. ISSN 1810-309X.
11. BERCHEȘAN, V., RUIU, M. *Tratat de tehnică criminalistică*. București: Little Star, 2004. 752 p. ISBN 973-87077-1-4.
12. BERCHEȘAN, V. *Cercetarea criminalistică a înscrisurilor. Identificarea persoanei după scris și examenul tehnic al documentelor*. În: *Tratat de tehnică criminalistică*. București, 2004, pp.463-553. ISBN 973-87077-1-4.
13. BICĂ, GH., BOBIN, F. *Caracteristici ale identificării scrisului în cazul expertizelor grafice*. În: *Realități și perspective în criminalistică*. București: ACR, 2003, pp.237-238. ISBN 973-0-02917-2.

14. CATARAGA, O. et al. *Metodica tip de efectuare a expertizei judiciare grafoscopice*. Cod MT 4.01, adoptată la 10.04.2017 de CMS al CNEJ de pe lângă MJ al RM. Disponibil: <https://cnej.gov.md/ro/content/registrul-metodicilor-de-expertiza>
15. CATARAGA, O. *Priviri asupra validării metodicilor de expertiză judiciară*. În: *Legea și viața*, aprilie, 2018, pp.23-26. ISSN 1810-309X.
16. CATARAGA, O. *Opinii privind problematica acreditării laboratoarelor de expertiză judiciare*. În: *INFO-MED*, nr.1, 2017, pp.6-10. ISSN 1810-3936.
17. CATARAGA, V. *Examinarea scrisului executat în condiții neobișnuite (prezentare de caz)*. În: *INFO-MED*, nr.1, 2017, pp.95-99. ISSN 1810-3936.
18. CÂRJAN, L. *Tratat de criminalistică*. București: Pinguin Book, 2005. 828 p. ISBN 973-87077-1-4.
19. CĂTUNĂ, N. *Criminalistică*. București: C.H.Beck, 2008. 228 p. ISBN 978-973-115-349-0.
20. CHIOTICI Dr. *Formele de utilizare a cunoștințelor specializate la cercetarea locului faptei*. În: *Studii Juridice Universitare*. Nr.3-4., 2017, p.210-218. ISSN 1857-4122.
21. CHIVU, M. *Autentic și fals în semăturile executate de persoanele în vârstă*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.1, 2003, pp.35-36. ISSN 1454-3117.
22. CIOBANU, P., STANCU, Em. *Criminalistică. Tactica criminalistică*. București: Universul Juridic., 2017. 320 p. ISBN 978-606-39-0153-9.
23. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat prin Legea Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.104-110 din 07.06.2003. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110260&lang=ro
24. Codul de procedură penală al României, adoptat prin Legea nr.135 din 1.07.2010. În: *Monitorul Oficial al României* nr.486 din 15.07.2010. În: *Codul penal și Codul de pr. penală: actualizate la 1.07.2017*. București: Solomon, 2017. ISBN 978-606-8892-14-6.
25. COJOCARU, C. *Aplicație grafometrică*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.2, 2004, pp.3-4. ISSN 1454-3117.
26. CONSTANTIN, R., DRĂGHICI, P., IONIȚĂ, M. *Expertizele mijloc de probă în procesul penal*. București: Editura tehnică, 2000. 275 p. ISBN 973-31-1443-X.
27. CONSTANTIN, R. *Rolul și contribuția studiilor grafologice în stabilirea adevărului*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.6, 2004, pp.22-25. ISSN 1454-3117.
28. CONSTANTIN, R. *Expertiza grafică și grafologia – paralelism (aspecte comune și deosebiri)*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.2, 2002, pp.39-40. ISSN 1454-3117.

29. Constituția Republicii Moldova, modificată prin LP 225 din 22.11.2018. În: *Monitorul Oficial al R.Moldova* 467-479 din 14.12.2018. În vigoare din 14.01.2019. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
30. *Constituția României*, actualizată la zi, aprobată prin referendumul național din 18-19.10.2003, intrată în vigoare la 29.10.2003. Disponibil: <http://www.constitutia.ro> .
31. COSTEA, M. *Grafoscopia judiciară ca ramură a tehnicii criminalistice: Obiect, sistem, metode*. În: *Legea și viața*. Chișinău. 2019, nr. 5, pp. 36 – 40. ISSN 1810-309X.
32. COSTEA, M. *Teoria și practica actuală a expertizei scrisului de mână și a semnăturii: probleme și soluții*. În: *Studii Juridice Universitare*. Chișinău, 2018, nr. 3-4, pp. 155-164. ISSN 1857-4122.
33. COSTEA, M. *Expertiza grafoscopică judiciară: fundamente teoretice și metodologice*. În: *Legea și viața*. Chișinău. 2019, nr. 7, pp. 42 – 47. ISSN 1810-309X.
34. CRISTACHE, L. *Sinistrografia în expertiza semnăturilor*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.6, 2003, pp.22-23. ISSN 1454-3117.
35. CUȘNIR, V. *Corupția: Reglementări de drept, activități de prevenire și combatere*. Chișinău: Academia ”Ștefan cel Mare”, 1999. 76 p.
36. *Dicționar de criminalistică*. Coord.: N.Dan, I.Anghelescu. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984. 222 p.
37. *Dicționar explicativ al limbii române*. Ed. A II-a. București: Univers enciclopedic, 1998. 1192 p. ISBN 973-9243-29-0.
38. *Dicționar român de criminalistică*. Coordonatori științifici: G.Țîru, V.Lăpăduși, P.Nenov. București: Triumph, 2012. 320 p. ISBN 978-973-0-11589-5.
39. DOLEA, I. *Probele și mijloacele de probă*. În: *Drept procesual penal*, Vol. I, Partea generală, ediția a II-a rev. și adăugită, Chiș: Cartdidact, 2005, pp.185-240. ISBN 9975-940-90-0.
40. DOLEA, I. *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*. Chișinău: Cartea Juridică, 2009. 416 p. ISBN 978-9975-9927-7-0.
41. DORU, I. *Tehnici de obținere a materialelor de comparație necesare unor constatări și expertize dispuse cu prilejul investigării infracțiunilor contra securității naționale și de terorism*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.5, 2005, pp.26-33. ISSN 1454-3117.
42. Dos penal R-1, nr.339 din 16.05.2017 a SUP a Inspectoratului de Poliție Edineț.
43. Dos.penal nr.2012270868 al SUP IP Orhei, Republica Moldova.
44. Dos. civil nr. 2a-2606/17 examinat de Colegiul Civil al Curții de Apel Chișinău. Disponibil: <http://cac.instante.justice.md>

45. Dos. civil nr. 331/15 a judecătoriei sect. Buiucani, Chișinău. Disponibil:
<http://cac.instante.justice.md>
46. Dos. civil privind încasarea datoriei nr.2-1333/18, Judecătoria Chișinău, sediul Centru.
47. Dos. civil nr. 2a-2606/17 examinat de Colegiul Civil al Curții de Apel Chișinău. Disponibil:
<http://cac.instante.justice.md>
48. Dos. civil nr. 331/15 a judecătoriei sect. Buiucani, Chișinău. Disponibil:
<http://cac.instante.justice.md>
49. DORAȘ, S. *Criminalistica*. Chișinău: Tip. centrală, 2011.632 p. ISBN 978-9975-53-015-6.
50. DORAȘ, S. *Expertiza criminalistică – mijloc eficient de administrare a probelor, inclusiv în cauzele cu minorii*. În: *Expertiza judiciară în cauzele privind minorii*. Chișinău: IRP, 2005, pp.32-35. ISBN 9975-9849-8-6.
51. DRĂGHICI, C., NECULA, I., STOIAN M. *Expertiza criminalistică în probațiunea judiciară*. Craiova: Surech, 2016. 248 p. ISBN 978-606-11-5587-3.
52. DRAGHICI, C. și alții. *Tratat de tehnică criminalistică*. Ed.a III-a revăzută și adăugită. Craiova : Sitech, 2018. 572 p. ISBN 978-606-11-5587-3.
53. DRĂGHICI, C., IACOB, A. *Tratat de tehnici criminalistice*. Craiova: SITECH. 468 p. ISBN 978-973-746-666-2.
54. DRĂGHICI, T. *Particularități în dispunerea efectuării expertizelor criminalistice grafoscopice*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.1, 2001, pp.2-3. ISSN 1454-3117.
55. European Network of Forensic Science Institutes. [citat 10.11.2021] Disponibil:
www.enfsi.eu
56. FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a semnăturii*. București: Național, 1997.300 p. ISBN 973-9308-06-6.
57. FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Expertiza criminalistică a scrisului și semnăturii de quantum redus*. București: Universitaria, 2008.168 p. ISBN 978-973-129-214-4.
58. FRĂȚILĂ, A., CONSTANTIN, R. *Expertiza grafică și raționamentul prin analogie*. București: Ed. Tehnică. 2000.172 p. ISBN 973-31-1435-9.
59. FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, G., VASILESCU, A. *Expertiza criminalistică a cifrelor*. București: Oscar Print, 2003. 146 p.
60. FRĂȚILĂ, A., PĂȘESCU, Gh. *Abordarea expertizei documentelor redactate prin mijloace copiatoare*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.6, 2001, p.26. ISSN 1454-3117.
61. GHEORGHITĂ, M. *Teoria și tactica expertizei judiciare*. Chișinău: CEP USM, 2020. 204 p. ISBN 978-9975-152-44-0.

62. GHEORGHITĂ, M. *Tactica cercetării la fața locului*. Chișinău: “A. Levința”, 2004. 70 p. ISBN 9975-9788-3-5
63. GHEORGHITĂ, M. *Tratat de criminalistică*. Chiș.: Tipografia Centrală. 872 p. ISBN 978-9975-53-834-3
64. *Ghid de expertize judiciare*. Coord. M. Gheorghită. Chișinău: ÎI ”Angela Levința”, 2005. 104 p. ISBN 9975-9877-0-2.
65. *Ghidul ordonatorului expertizei judiciare*. Chișinău: Bons Offices, 2022. 276 p. ISBN 978-9975-87-972-9.
66. GHIORGHICI V. et al. *Criminalistică*. Culegere de lecții. Câmpina: Profiprint impex, 2010. 290 p. ISBN 078-606-92156-0-9.
67. GOLUBENCO, Gh., NEICUȚESCU, O. *Expertiza criminalistică: realități și perspective*. Bacău: Bistrița, 2009. 160 p. ISBN 978-973-88984-1-7.
68. GOLUBENCO, Gh., VĂCARU, I. *Teoria și practica diagnosticării falsului în rechizitele documentelor*. Constanța: Muntenia, 2014. 190 p. ISBN 978-973-692-369-2.
69. GOLUBENCO, Gh. *Criminalistică: obiect, sistem, istorie*. Chișinău: Tip. Centrală, 2008. 215 p. ISBN 978-9975-78-597-6.
70. GOLUBENCO, Gh. *Considerații privind contribuția metodelor grafoscopice la identificarea persoanelor*. În: Revista Română de Criminalistică. Nr.3, 2013, pp.1325-1327. ISSN 1454-3117.
71. GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Considerații privind cercetarea scrisului și semnăturii în documentele prezentate la expertiză în copii*. În: Legea și viața. Nr.12, 2018. pp.48-51. ISSN 1810-309X.
72. GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Noțiunea și clasificarea semnăturilor în grafoscopie*. În: Studii Juridice Universitare. Chișinău, 2018, nr. 3-4, pp. 119 – 126. ISSN 1857-4122.
73. GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Pregătirea materialelor de comparație în vederea dispunerii expertizei grafice a semnăturii*. În: Studii Juridice Universitare. Chișinău, 2019, nr. 3-4. ISSN 1857-4122. Disponibil: <https://ulim.md/sju/nr-3-4-2019/>
74. GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Considerații privind apariția și evoluția expertizei grafoscopice*. În: Materialele conferinței științifice internaționale de criminalistică din 23.10.2018 cu genericul „Apariția și evoluția criminalisticii românești”, desfășurată la Universitatea ”Titu Maiorescu”. București: ACR, 2019, pp. 65-70.
75. GOLUBENCO, Gh., COSTEA, M. *Semnătura ca obiect de cercetare criminalistică*. În: Materialele conferinței naționale cu participare internațională ”Integrare prin Cercetare și Inovare” din 10-11.XI. 2020 de la USM cu prilejul Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare. Chișinău: CEP USM, 2021, pp.198-203. ISBN 978-9975-152-48-2.

76. GRIGORAȘ, C. *Monopol de stat în mafia expertizelor*. În: *Gardianul*.10.09.2007. Disponibil: http://www.gardianul.ro/cat_menu.css
77. Hotărârea Guvernului României nr.1.155/2014 pentru adoptarea Strategiei de dezvoltare a sistemului judiciar 2015-2020. În: *Monitorul Oficial al României* nr.19 din 12.01.2015.
78. Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova nr.195 din 24.03.2017 cu privire la aprobarea Nomenclatorului expertizelor judiciare. În: *Monitorul Oficial al R.Moldova* nr.109-118 din 07.04.2017. Disponibil: <http://www.lex.justice.md>
79. Hotărârea de Guvern a Republicii Moldova nr.441 din 14.06.2017 cu privire la registrele de stat în domeniul expertizei judiciare. În: *Monitorul Oficial al R.Moldova* nr.201-213 din 23.06.2017. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99643&lang=ro
80. Hotărârea CrEDO, cauza Prepelița vs Moldova nr.2914/02. Disponibil: <http://jurisprudencedo.com/>
81. IONESCU, L. *Expertiza criminalistică a scrisului*. București: C.H.Beck, 2010. 292 p.ISBN 978-973-115-731-3.
82. IONESCU L. *Identificarea criminalistică*. Ediția 2. București: C.H.Beck, 2011.190 p. ISBN 978-973-115-866-2.
83. *Instrucțiune cu privire la organizarea activității de recenzare a rapoartelor de expertize judiciare* (Cod: IL/i-17), adoptată la 21.03.2017 de Consiliul Metodico-Științific al Centrului Național de Expertize Judiciare a R.Moldova.
84. *Îndrumar privind expertiza criminalistică*. Coordonator N.Dan. București: Laboratorul Central de Expertiză criminalistică al MJ, 1986. 65 p.
85. LAZĂR, A., ALĂMOREANU, S. *Expertiza criminalistică a documentelor: aspecte tactice și tehnice*. Curs universitar pentru masterat, specializarea științe penale și criminalistică. București: Lumina Lex, 2008. 235 p. ISBN 978-973-758-158-7.
86. LĂPĂDUȘI, V. *Rolul expertizei criminalistice în activitatea de înfăptuire a justiției*. În: *Revista Română de Criminalistică*, nr.2, 2018, p.2847-2848. ISSN 1454-311.
87. LĂPĂDUȘI, V., VOINEA, D. *Apariția și evoluția criminalisticii românești*. V.I.București: ACR, 2014. 468 p. ISBN 978-973-0-16413-8.
88. Legea Republicii Moldova Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr.68 din 14.04.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 157-162/316 din 10.06.2016. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?=-doc&lang=1&id>
89. Legea Republicii Moldova nr.91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.174-177. [citat 25.02.2020]. Disponibil: <https://www.legis.md/cautare/getResults?doc=112497=>

90. Legea Republicii Moldova nr.3462 din 31.08.1989 *Cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină*. [citat 25.03.2019]. Disponibil: http://istoria.md/articol/579/Legile_din_31_august_1989_privind_revenirea_limbii_mold
91. Legea Republicii Moldova privind accesul la informație nr.982 din 11.05.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Molodova* nr.88-90 din 28.07.2000. [citat 04.01.2018]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view=311759>
92. Legea cu privire la expertiza judiciară și constatările tehnico-științifice și medico-legale, adoptată la 23 iunie 2000, nr. 1086 – XIV. În: *Monitorul Oficial al al Republicii Moldova*, nr. 144-145 din 16.11.2000.[citat 25.11.2018].Disponibil: <http://lex.justice.md/index.doc=311530>
93. LOPATENCO, I. *Centrul Național de Expertize Judiciare: progrese realizate și perspective de dezvoltare*. În: *Legea și viața*, aprilie, 2018. p.67-71. ISSN 1810-309X.
94. LUCHIN, L. *Mostrele de comparație – rol decisiv în aflarea adevărului*. În: *Legea și viața*, aprilie, 2018, pp.72-74. ISSN 1810-309X
95. MANEA, V. *Identificarea persoanelor după scris*. În: *Curs de tehnică criminalistică*. Vol.II. București: Școala militară de ofițeri activi a MI, 1983, pp.96-115.
96. MĂGUREANU, F. *Incidente procesuale în administrarea probei prin înscrisuri*. În: *Metode și tehnici de identificare criminalistică*. București: ACR, 2006, pp.335-345. ISBN 973-86931-7-9.
97. MĂGUREANU, G., MĂGUREANU, F. *Verificarea de scripte și procedura falsului în cazul administrării probei prin înscrisuri*. În: *Revista Română de Criminalistică*. Nr.1, 2012, pp.927-933. ISSN 1454-3117.
98. MĂRGINEANU, IU., PODLISNIC, N. *Noțiunea și semnificația documentelor ca mijloc de probă în procesul penal*. În: *Avocatul poporului*, nr.7-8, Chișinău, 2010, pp.7-8. ISSN 1810-7141.
99. MEDEANU, C. *Erori în examinarea unei semnături și refuzul de a da specimene de semnătură*. În: *Revista de criminologie, de criminalistică și de penologie*. Nr.2, 2012, pp.144-151. ISSN 1454-5624.
100. MIHAI, R., FILIP, L. *Identificarea scrisului preexistent cu ajutorul aparatului DOCUBOX DRAGON*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.6, 2007, pp.15-16. ISSN 1454-3117.
101. MIRCEA, I. *Criminalistica*. București: Lumina Lex, 2010. 351 p. ISBN 973-588-147-0.
102. MOLDOVEANU, D.*Tratat de grafologie și expertiza în falsuri*. București, 1910.
103. NEICUȚESCU, O. *Obiectivitate și subiectivism în expertiza criminalistică*. Teză de doctor în drept. Chișinău: ULIM, 2010. 171p.

104. NEICUȚESCU, O. *Obiectivitate și subiectivism în aprecierea raportului de expertiză de către organul de urmărire penală și instanța de judecată*. În: *Legea și viața*, nr.3. Chișinău, 2008, pp.35-38. ISSN 1810-309X.
105. NICOLA, Gh. *Expertiza grafoscopică și tehnică a documentelor* [cit. 01.09.2019]. Disponibil: http://www.expertgraficnicola.ro/expertiza_grafoscopica.html
106. ODAGIU, I., TODICA, V. *Expertize judiciare*. Chiș.: Academia MAI RM, 2003. 76 p.
107. Ordinul MAI RM nr.463 din 27.11.2019 Cu privire la aprobarea Procedurii operaționale standard "Dispunerea expertizelor judiciare în procesul penal". Disponibil: <https://www.mai.gov.md/index.php/en/node/63>
108. OSOIANU, T. *Desăvârșirea reglementării actelor de urmărire penală în procesul penal al Republicii Moldova*. Chișinău: ULIM, 2000. 112 p.
109. OSOIANU, T., ODAGIU, I., OSTAVCIUC, D., RUSNAC, C. *Tactica acțiunilor de urmărire penală*. Chiș.: Cartea militară, 2020. 339 p. ISBN 978-9975-3366-0-4.
110. PÂȘESCU, Gh. *Particularitățile expertizei semnelor auxiliare scrisului*. În: *Metode și tehnici de identificare*. București: ACR, 2006, pp.128-134. ISBN 973-86931-7-9.
111. PILAT, A. *Expertiza judiciară în procesul penal*. Tz.dr.în drept.Chișinău: Academia "Ștefan cel Mare" a MAI R.Moldova, 2022. 217 p.
112. PILAT, A. *Condițiile de validare a raportului de expertiză judiciară*. În: *Legea și viața*, nr.2, 2018, pp.37-40. ISSN 1810-309X. [cit. 16.09.2018]. Disponibil: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2018/2-1/b.pdf>
113. POPA, Dr. *Unele considerații privind concluzia de imposibilitate*. În: *Revista Română de Criminalistică*. Nr.4, 2010, pp.485-486. ISSN 1454-3117.
114. PUȘCAȘU, I. *Scrisul-mijloc de identificare criminalistică*. În: *Criminalistica. Revistă de informare, documentare și opinii*. Nr.4, 2004, pp.5-6. ISSN 1454-3117.
115. RADU, T., COSTEL, P. *Falsificarea semnăturilor prin copiere*. În: *Revista Română de Criminalistică*. Nr.2, 2012, pp.978-980. ISSN 1454-3117.
116. *Raport privind activitatea procuraturii pentru anul 2019*. [cit. 09.08.2020]. Disponibil: <http://www.procuratura.md/file/Raport%20public%20Procuratura%202019%20.pdf>
117. *Raport despre activitatea procuraturii pentru anul 2021*. [cit. 09.02.2023]. Disponibil: <http://www.procuratura.md/file/Raport%20public%20Procuratura%2021%20.pdf>
118. *Raport privind activitatea Centrului Național de Expertize Judiciare de pe lângă MJ a Republicii Moldova în a.2022* [cit. 10.02.2023]. Disponibil: https://cnej.gov.md/sites/default/files/d_d_s_c_n_e_j_pe_2022_0.pdf
119. *Raport de activitate a Ministerului Justiției RM pentru anul 2019*. [cit. 08.08.2020] Disponibil: www.justice.gov.md/Raport_de_activitate_pentru_anul_2021.pdf

120. Raportul de expertiză grafoscopică nr.1505 din 23.12.2015 realizat în cadrul dos.civil nr.2-1453/2015, Judecătoria Ciocana, Chișinău.
121. Raportul de expertiză al CNEJ al MJ RM nr.1653/103 din 21.07.2015 pe cauza penală nr.20143300608.
122. Raportul de expertiză nr.1807 din 06.02.2019 al Biroului individual de expertize judiciare "Gușan Anatolie".
123. Raportul de expertiză repetată nr.9431 din 02.10.2015 al CTCEJ al IGP MAI RM pe cauza civilă 2-331/15.
124. Raportul de expertiză grafoscopică nr.032 din 27.01.2014 pe cauza penală nr.2011515143 a SUP Inspectoratul de Poliție, Ciocana, Chișinău.
125. Raportul de expertiză nr.105 din 19.02.2014 pe cauza civilă nr.2-3032/13 a Judecătoriei Botanica, mun. Chișinău.
126. Raport de expertiză al CNEJ RM, seria BB nr.006950/1109 (CNEJ) /3696 (MAI) din 26.06.2013 pe cauza penală nr.2011180003.
127. Raportul de constatare tehnico-științifică nr.022 din 15.07.2013 redactat în cadrul Centrului Național al Experților Judiciari și Specialiștilor de Performanță. S.R.L.
128. Raportul de expertiză grafoscopică repetată din 27.12.2012 dispusă pe dos. civil nr.2-10/12
129. Raportul de expertiză extrajudiciară repetată a BAEJ "CEXIN" nr.139 din 23.11.2020 pe cauza civilă nr.2-3548/17 a Judecătoriei Chișinău, sediul Central privind încasarea datoriei.
130. *Recomandarea nr.38 a CSJ din 23.04.2013* cu privire la acțiunile procesuale care pot fi efectuate din momentul sesizării sau autosesizării organului competent până la declanșarea urmăririi penale. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=60
131. SANDU, D. *Falsul în acte. Descoperire și combatere prin mijloace criminalistice*. București: Lumina lex, 1994. 222 p.ISBN 973-95805-8-0.
132. SAVU, N., TRANDAFIR, N., MITROFAN, A. *Graffiti – o provocare pentru examinarea grafică*. În: Al XX-lea simpozion "Juridica", 17 iunie 2010 cu tema: "Metode și tehnici de identificare criminalistică". București: ERA, 2010, p.21-31. ISBN 978-973-110-049-4.
133. STAHL, H. *Expertiza grafică*. București, 1940.
134. STANCU, Em. *Tratat de Criminalistică*. Ediția a VI-a, revăzută. București: Universul juridic, 2015. 847 p. ISBN 978-606-673-673-2.
135. STĂNESCU, V. *Expertiza grafoscopică. Importanța scriptelor de comparație*. În: Criminalistica, nr.2, 2009, pp.62-64. ISSN 1454-3117.
136. STOIAN, G. *Contribuția expertizei fizico-chimice a probelor materiale la probațiunea judiciară*. București: Aktis, 2014. 463 p. ISBN 978-973-0-16658-3.

137. *Studiul efectuat în vederea reformării sistemului de expertiză judiciară.* [citat 28.06.2020]
Disponibil: [Studiu reformarea sistemului de expertiza judiciara-PG-2012.pdf](#)
138. SUCIU, C. *Criminalistică*. București: Ed. didactică și pedagogică, 1972. 410 p.
139. TILEA, M. *Considerații privind procesul de formare a semnăturii*. În: *Criminalistica*.
Revistă de informare, documentare și opinii. Nr.3, 2005, pp.19-20. ISSN 1454-3117.
140. ULIC, I. *Expertiza grafică*. București, 1934.
141. VĂCARU, I. *Diagnostică – sarcină a cercetării tehnico-criminalistice a documentelor: tz.*
de doct. în drept. Chișinău: ULIM, 2014. 195 p. Disponibil: [www.http://cnaa.acad.md](http://cnaa.acad.md)
142. VĂDUVĂ, N. *Expertiza judiciară și constatarea tehnico-științifică în procesul penal român (Aspecte procesuale, metodice, organizaționale)*. Teză de doctorat. Chișinău:
ULIM, 2001.147 p.
143. VĂDUVĂ, N., VĂDUVĂ, L. *Expertizele, constatările tehnico-științifice și medico-legale-
mijloace de probă în procesul penal*. Craiova: Terathopius, 1997.141 p. ISBN 973-97-401-
2-X.
144. VOZNIUC, L. *Particularități în dispunerea expertizei grafoscopice judiciare și
extrajudiciare*. În: *Legea și viața*. Ed. specială, oct., 2019, p.87-89. ISSN 1810-309X.
145. АВЕРЬЯНОВА, Т.В. *Судебная экспертиза. Курс общей теории*. М.: Норма, 2007. 477
с. ISBN 978-5-89123-713-1.
146. БАСТРЫКИН, А.И. *Криминалистика. Техника, тактика и методика расследования
преступлений*. СПб.: Проспект, 2011.408 с. ISBN 978-5-904788-10-0.
147. БЕЛКИН, Р.С., БЕЛКИН, А.Р. *Эксперимент в уголовном производстве*.
Методическое пособие. М. Издательская группа: ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 160 с.
148. БЕЛКИН, Р.С. *Сущность экспериментального метода исследования в советском
уголовном процессе и криминалистике*. М.: Юрид. Лит-ра, 1961. 250 с.
149. БЕРЗИН В.Ф. *Эксперимент при проведении криминалистических экспертиз*.
Автореф. ...канд. юрид. наук. Киев, 1964. 21 с.
150. БЕРНШТЕЙН, Н.А. *О построении движений*. М.: Медгиз, 254 с. 1947.
<https://www.twirpx.com/file/64835/>
151. *Большая Советская Энциклопедия*. Третье издание. М.: Советская Энциклопедия,
1978. Т.30. 890 с. https://biblioclub.ru/?page=dict&dict_id=63
152. *Большая Советская Энциклопедия*. М.: Советская Энциклопедия, 1975. Т.8. 912 с.
https://biblioclub.ru/?page=dict&dict_id=63
153. БУРИНСКИЙ, Е.Ф. *Судебная экспертиза документов, производство и пользование
ею*. Новое изд., переп. с изд. 1903 г. М.: ЛексЭст, 2002. 413 с. ISBN 5-901638-08-5.
<http://lawlibrary.ru/izdanie42051.html>

154. ВАНДЕР, М.Б. *Использование микрочастиц при расследовании преступлений*. СПб.: Питер, 2001. 224 с. ISBN 5-272-00377-2.
155. ВАНДЕР М.Б. *Криминалистическая экспертиза материалов, веществ и изделий*. СПб, 2001. 128 с. ISBN 5-272-00270-9.
156. ВЕРШИНИН, А.П. *Юридические документы в нотариальной и судебной практике*. М.: Юрид. лит-ра, 1993. 222 с.
157. ВИНБЕРГ, А., МАЛАХОВСКАЯ, Н. *Судебная экспертология*. (Общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз). Волгоград: ВСШ, 1978. 182 с.
158. ВИНБЕРГ, Л.А., ШВАНКОВА, М.В. *Почерковедческая экспертиза*. Волгоград: ВСШ, 1977. 174 с. <https://www.studmed.ru/vinberg-la-shvankova-mv-d85af9bacb2.html>
159. ДАЛЬ, В.И. *Толковый словарь живого великорусского языка*, том 2. М-СПб, 1881. [citat 05.11.2020]. Disponibil: <https://slovardalja.net/word.php?wordid=27591>.
160. ДОЛЖЕНКО, Н.И. *Образцы для сравнительного исследования и тактика получения экспериментальных образцов*. М.: Юрлитинформ, 2003. 112 с. ISBN 5-93295-082-X.
161. ДУЛОВ, А.В. *Права и обязанности участников судебной экспертизы*. Минск, 1962. 137 с.
162. ЖБАНКОВ, В.А. *Получение образцов для сравнительного исследования*. Уч. пособие. М.: УМЦ при ГУК МВД РФ, 1992. 55 с.
163. ЖИЖИНА, М. В. *Судебно-почерковедческая экспертиза документов*. Под ред. Е.П. Ищенко. М.: Юрлитинформ, 2006. 176 с. ISBN 5-93295-202-4.
164. ЗОРИН, Г.А. *Криминалистическая методология*. Минск: Амалфея, 2000. 608 с. ISBN 985-441-070-6.
165. *Информация и управление. Философско-методологические аспекты*. М., 1985. 285 с.
166. ИЩЕНКО, Е.П., ОБРАЗЦОВ, В.Я. *Криминалистика*. М.: Эксмо, 2005. 474 с. ISBN 5-699-10766-5.
167. *Криминалистика: Учебник для студентов вузов*. Под ред. А.Ф.Волынского, В.П.Лаврова. 2-изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ – ДАНА: Закон и право, 2013. 943 с. ISBN 978-5-238-01398-5
168. КОЛМАКОВ, В.П. *Следственный осмотр*. М.: Юридическая литература, 1969. 192 с.
169. КРЫЛОВ, И.Ф. *Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы*. Ленинград: ЛГУ, 1975. 190 с.
170. КРЫЛОВ, И.Ф. *В мире криминалистики*. Л.: ЛГУ, 1980. 277 с.
171. ЛАНЦМАН, Р.М. *Кибернетика и криминалистическая экспертиза почерка*. М., 1968.

172. ЛИПОВСКИЙ, В.В., ФРИДМАН, И.Я. *Подпись как достоверительный акт и профилактика ее подделки*. В: Криминалистика и судебная экспертиза. Вып.5. Киев, 1968, с.195-200.
173. ЛУРИЯ, А.Р. *Очерки психофизиологии письма*. М.: Изд. Академ. пед. наук РСФСР, 1950. 352 с. [citat 11.06.2019]. Disponibil: <https://www.twirpx.com/file/209366/>.
174. МАНЦВЕТОВА, А.И., ОРЛОВА, В.Ф., СЛАВУЦКАЯ, И.А. *Теоретические основы судебного почерковедения*. В: Труды ВНИИСЭ. Вып.1. М., 1967. 322с.
175. МЕРЕЦКИЙ, Н.Е. и др. *Проведение судебных экспертиз: криминалистическое обеспечение*: Учеб. пособие. М.: МПСИ, 2004. 232 с. ISBN 5-89502-349-5.
176. МИТРИЧЕВ, В.С., ХРУСТАЛЕВ, В.Н. *Основы криминалистического исследования материалов, веществ и изделий из них*. СПб.: Питер, 2003. 591 с. ISBN 5-314-00137-3.
177. НИКОЛАЙЧИК, В.М. *Следственный осмотр вещественных доказательств*. М.: Всесоюзный Институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1968. 68 с.
178. ОРЛОВА, В.Ф. *Теория судебно-почерковедческой идентификации*. В: Труды ВНИИСЭ. Вып.6. М., 1973. 333с.
179. ОРЛОВА, В.Ф. *Судебно-почерковедческая диагностика*. М.: Юнити-Дана, Закон и право, 2006. 160 с. ISBN 5-93295-202-4.
180. *Особенности исследования некоторых объектов традиционной криминалистической экспертизы*: Уч. пособие. Под ред. В.А.Снеткова. М.: ЭКЦ МВД России, 1993. 251 с.
181. ОТТОЛЕНГИ, С. *Экспертиза почерка и графическая идентификация*. Под ред. О.В.Васильченко. М., 1926. 63 с.
182. ПАВЛОВ, И.П. *Избранные произведения*. М.: АН СССР, 1949. 639 с., 1949. <http://e-heritage.ru/ras/view/publication/general.html?id=42041212>
183. ПОТАШНИК, Д.П. *Технико-криминалистическая экспертиза документов и ее роль в судебном доказывании*. М.: ЛексЭст, 2004. 143 с. ISBN 5-901638-41-7.
184. *Практическое руководство по производству судебных экспертиз для экспертов и специалистов*: науч. - практич. пособие. Под ред. Т.В.Аверьяновой, В.Ф.Статкуса. М.: Издательство Юрайт, 2011. 720 с. ISBN 978-5-9916-0621-9.
185. РОССИНСКАЯ, Е. Р. *Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, уголовном и административ. процессе*. М.: Норма, 2006. 655 с. ISBN 5-89123-884-5.
186. РОССИНСКАЯ, Е.Р., ГАЛЯШИНА, Е.И. *Настольная книга судьи: судебная экспертиза*. М.: Проспект, 2010. 340 с. ISBN 978-5-392-18373-9. [citat 23.04.2018]. Disponibil: <https://www.labyrinth.ru/books/481617/>

187. Судебно-почерковедческое идентификационное исследование кратких записей. В: Методическое письмо для экспертов. М.:ВНИИСЭ Мин. юстиции СССР, 1986. 37 с.
188. СЫСОЕВА, Л.А. и др. Судебно-почерковедческое исследование подписи. Уч.-метод. пособие. СПб: Изд-во СПб ун-та МВД России, 2013.110 с.
189. ТЕРЗИЕВ, Н.В., ЭЙСМАН, А.А. Введение в криминалистическое исследование документов. М.: Издательство Академии Архитектуры СССР. 1949.124 с.
190. ТИХЕНКО, С.И. Проблемы индивидуальности и устойчивости признаков почерка в судебной экспертизе письма. В: Сб. Криминалистика и научно-судебная экспертиза, вып.2. Киев,1948.
191. Федеральный закон Росс. Федерации «Об информации, информатизации и защите информации» от 25.01.1995 г. В: Собрание законодательства Росс. Федерации. №8. 1995, с.1213-1215. Disponibil: http://www.consultant.ru/doct/cons_doc_LAW_5887
192. ШЛЯХОВ, А.Р. Структура экспертного исследования и гносеологическая характеристика выводов эксперта. В: Труды ВНИИСЭ. Вып.4. М., с.3-112.
193. Энциклопедия судебной экспертизы. Под ред.Т.В. Аверьяновой и Е.Р. Россинской. М.: Юристъ, 1999. 552 с. ISBN 5-7975-0262-3.
194. SAFERSTEIN, R. *Lab Manual for Criminalistics*. Tenth ed. Boston: Prentice Hall, 2011.341 p. ISBN 0-13-509944-7.
195. BUQUET, A. *Manuel de criminalistique moderne et de police scientifique*. 5^e edition augmentee et mise a jour. Paris: PUF, 2011. 436 p. ISBN 978-2-13-058909-9.
196. DIAZ, C. *La police technique et scentifique*. Paris: PUF, 2005.127p. ISBN 2-13-055-166-1.
197. FOMBONNE, J. *La criminalistique*. Paris: PUF, 1996.127 p. ISBN 2-13-047630-9.
198. LARGUIER J. *La procedure penale*. Paris: PUF,1996. 128 p. ISBN 2-13-048301-1.
199. LOCARD, ED. *Traite de criminalistique*. Tome V. Lion: Desvigne,1936. 480 p.
200. MARTIN, J-C. et al. *Investigation de scene de crime*. 3^e edition revue et augmentee. Lausanne: PPUR, 2010, 237 p. ISBN 978-2-88074-845-6.
201. VAN RUYMBEKE, R. *Le juge d'instruction*.Troisieme edition corrige. Paris: PUF, 1996. 127 p. ISBN 2-13-045266-3.
202. RETAMAR, M., ARRIOLA, M. *Grafopatologia aplicada a la Pericia Caligrafica Mal de Parkinson y Alcoholismo*. În: "Sine Qua Non". Revista Cientifica sobre Pericia Caligrafica y Documentologia, nr.8, Barcelona: SIPDO, diciembre, 2004, p.3-22.

Tabel demonstrativ a falsului tehnic de semnătură produs prin scanarea semnăturii în litigiu și imprimarea ei pe document la imprimanta Inkjet-color

**PLANȘA DEMONSTRATIVĂ
la Raportul de expertiză nr. __ din ____**

2. OBLIGAȚIILE PĂRȚILOR 2.1. Fidejuseorul își asumă obligația: 2.1.1. că în cazul nerambursării datorilor scadente față de Bancă, solicitantul fidejuseorului răspunde cu averea proprie; 2.1.2. să nu încheie contracte de credit/contracte de garanție (contracte de gaj, fidejuseuri, cesiuni etc.) cu alte persoane juridice sau fizice fără acordul Băncii până la momentul rambursării integrale de către SRL „Dalcom Prod” a creditelor primite conform contractelor de credit indicate în p. 1 al prezentului contract; 2.1.3. să declare Băncii orice alt contract de credit/contract de garanție (contracte de gaj, fidejuseuri, cesiuni etc.) încheiat cu alte persoane juridice sau fizice până la momentul semnării prezentului contract; 2.1.4. de a răspunde solidar împreună cu debitorul în fața creditorului în caz de neexecutare a obligației conform contractelor de credit; 2.1.5. de a echita Creditorului suma scadență, neschitată de Debitor în termen de 3 zile din data primirii înștiințării scrise a Creditorului despre aceasta; 2.2. Creditorul își asumă obligația: 2.2.1. să pună în scris Fidejuseorul despre neîndeplinirea de către Debitor a obligațiilor asumate în termenul stabilit de credit;	
---	--

Foto nr.1-2. Aspectul general a două fragmente de pagini ale Contractului de fidejuseune f/nr. din 08.07.2010 cu valoarea de 3.690.000 lei, încheiat în or.Căușeni între cet. G. ____ și BC “Moldindcombank” SA. Săgețile de culoare roșie indică semnăturile contestate supuse expertizării.

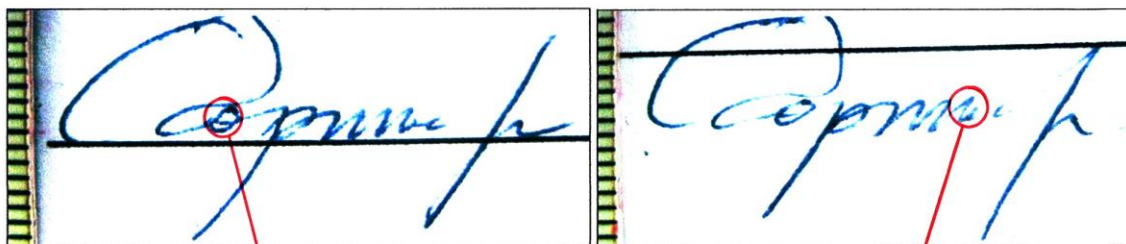


Foto nr.3-4. Aspectul general al semnăturilor contestate de la rubrica “Fidejuseor” executate din numele cet. G ____ pe 2 pagini ale Contractului de fidejuseune din 08.07.2010.

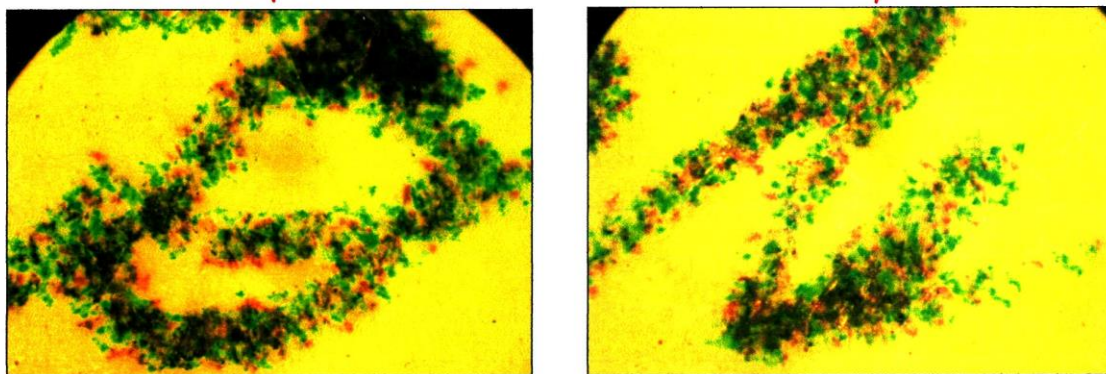


Foto nr.5-6. Microfotografii ale zonei incipiente și celei mediane ale semnăturilor în litigiu de pe prima și a doua pagină a Contractului de fidejuseune f/nr. din 08.07.2010, încheiat între cet. G. __ și BC “Moldindcombank” SA în or.Căușeni.

Notă: Cerculețele și săgețile roșii indică zonele prezentate în microfotografiile nr. 5-6, pe care pot fi observate punctele multicolore (verzi, purpurii, cafenii ș.a.) spațiate haotic din care sunt compuse trăsăturile semnăturii – indici de falsificare tehnică a semnăturii cu ajutorul scannerului și imprimantei Inkjet-color.

Planșa demonstrativă la Raportul de expertiză grafoscopică pe cauza penală nr. 20I2270868 a SUP a IP Orhei, RM, pornită în baza art.361 alin (1) CP a RM

PLANȘA DEMONSTRATIVĂ NR.2
la Raportul de expertiză nr. 31 din 15.01.2014

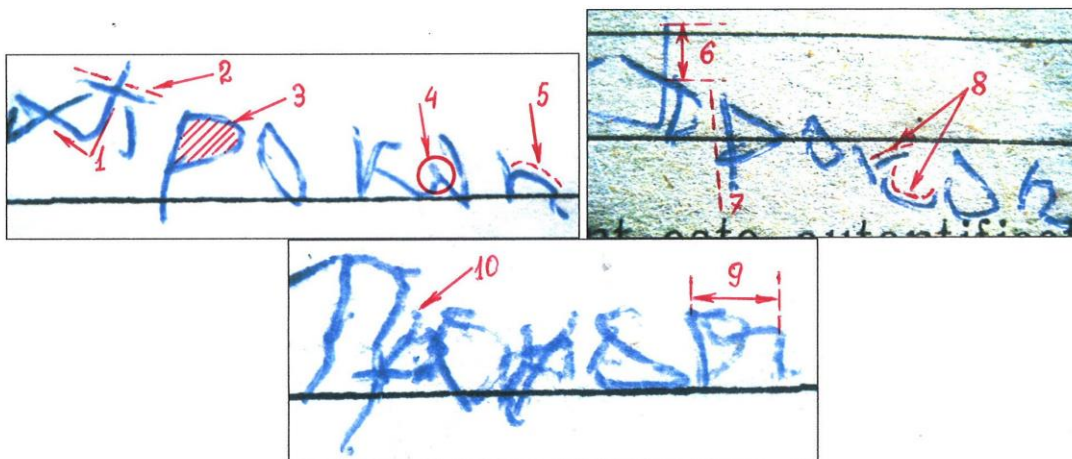


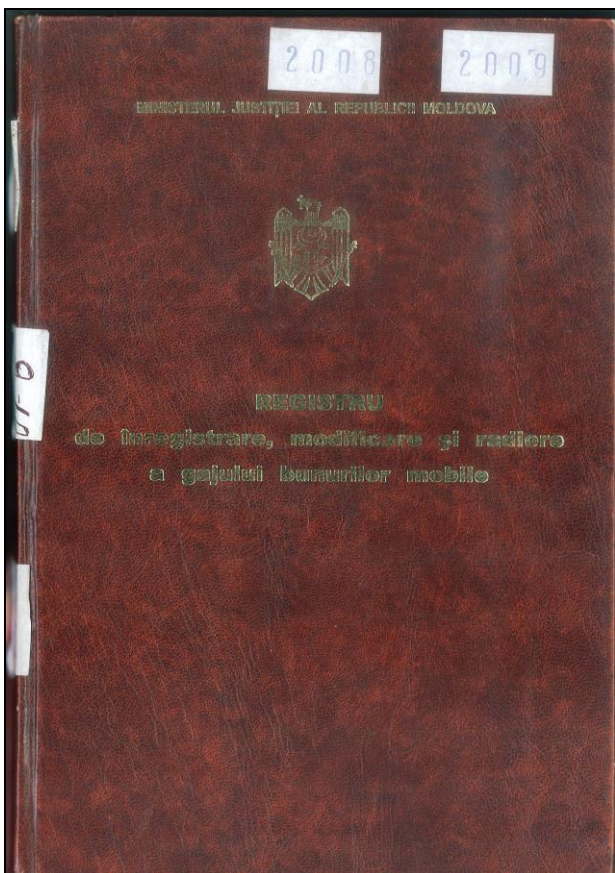
Foto nr.1-3. Semnăturile contestate de pe exemplarele de testament din 13.05. 1997 din numele Procop Iulia, identificate respectiv cu cifrele „2”, „3” și „1”.



Foto nr.4-9. Semnăturile – model liber de comparație ale cet. Procop Iulia, preluate de pe pag. 17 a a Registrului de conturi a gospodăriilor Sovietului sătesc Brănești pentru anii 1976-1979.

Notă: Săgețile și cifrele similare executate cu colorant roșu indică coincidența caracteristicilor particulare ale semnăturilor comparate.

**Forma Registrului de înregistrare, modificare și radiere a gajului bunurilor mobile
gestionat de notarii publici din Republica Moldova**



Bunul gajat	Tipul contractului de gaj (înregistrat și/sau autentificat)	Interzicerea gajului următor	Date despre gajurile precedente asupra patrimoniului în cauză	Situația bunului gajat
6	7	8	9	10
semnificativă PRIVOP S.L. S.R.L. S.R. 1998 BOKA S.R.L. în valoare de 20000 lei ale elor 54323 a. 1998 BOKA S.R.L. 50 000 lei	înregistrat	interzis	a fost gajat	af-
ale elor 54323 1998 BOKA S.R.L. în valoare de 50 000 lei	înregistrat	interzis	a fost gajat	af-
Utilaj în va- loare de gaj 50 000 lei	înregistrat	interzis	a fost gajat	af-
semnificativă Maz 92886 1988 BOKA S.R.L. 34234 valoare de 20000 lei	înregistrat	interzis	n-a fost gajat	af-
tractor MTZ S.R. 1 2008 nr. 260 43234 valoare de 150 000 lei	înregistrat	interzis	n-a fost gajat	af-

Stânga: Imaginea aspectului general al Registrului de înregistrare, modificare și radiere a gajului bunurilor mobile a notarilor publici din Republica Moldova, confecționat după o formă tipizată, conform ordinului Ministrului Justiției nr.267 din 02.07.2003.

Dreapta: Imaginea unei pagini a acestui Registru, din care se observă că semnăturile persoanelor vizate nu sunt suplimentate cu manuscrisul numelui, prenumelui acestora, inclusiv și din motivul lipsei rubricii respective în structura paginii.

Tabel demonstrativ a falsului de semnătură produs prin imitație liberă

Anexa 2
la Raportul de expertiză nr. 130 din 11.04.2018

PLANȘA ILUSTRATIVĂ



Foto 1. Imaginea semnăturii în litigiu din numele Net Serghei de la rubrica "Fidejutor" de pe fila a 3-a a Contractului de fidejusiune nr.R/08/03008 din 12.12.2008 cusut la p.158 a dos. 2a-2606/17

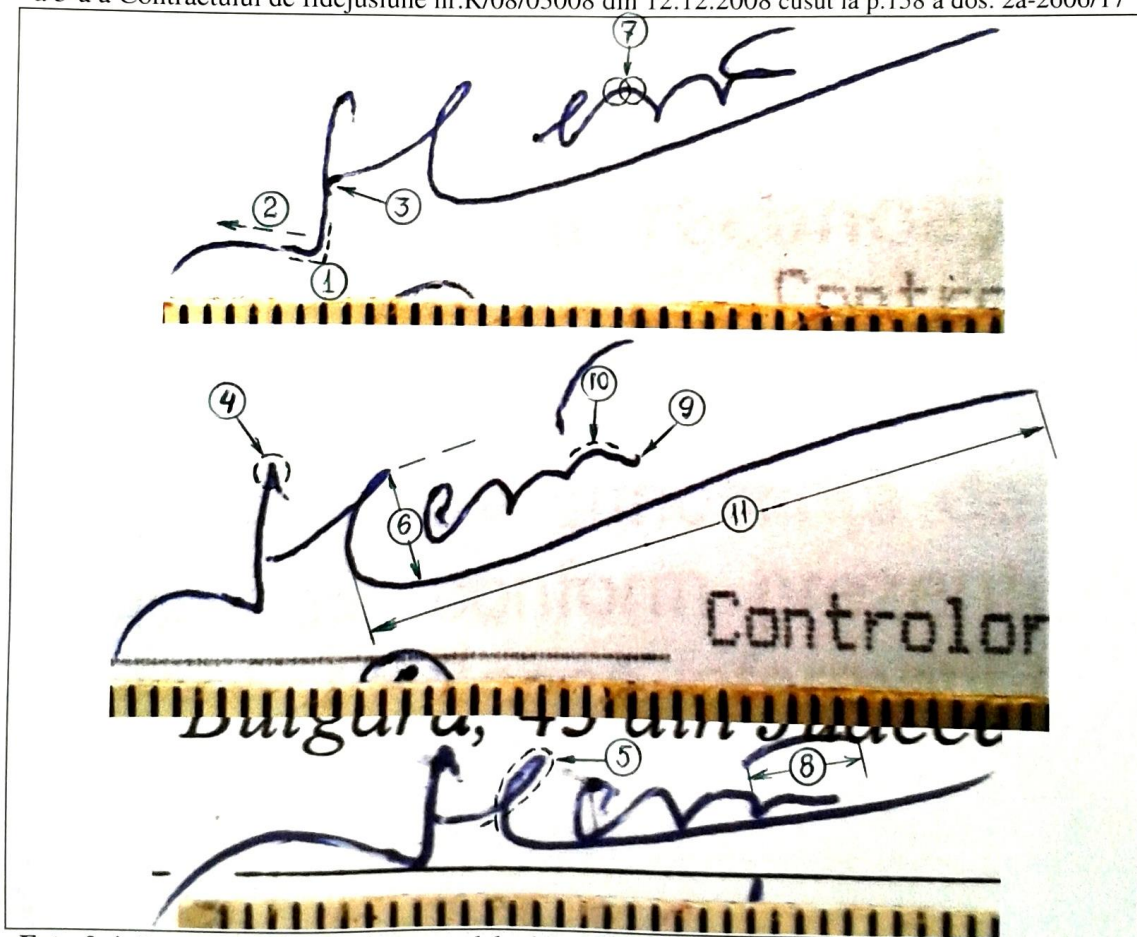
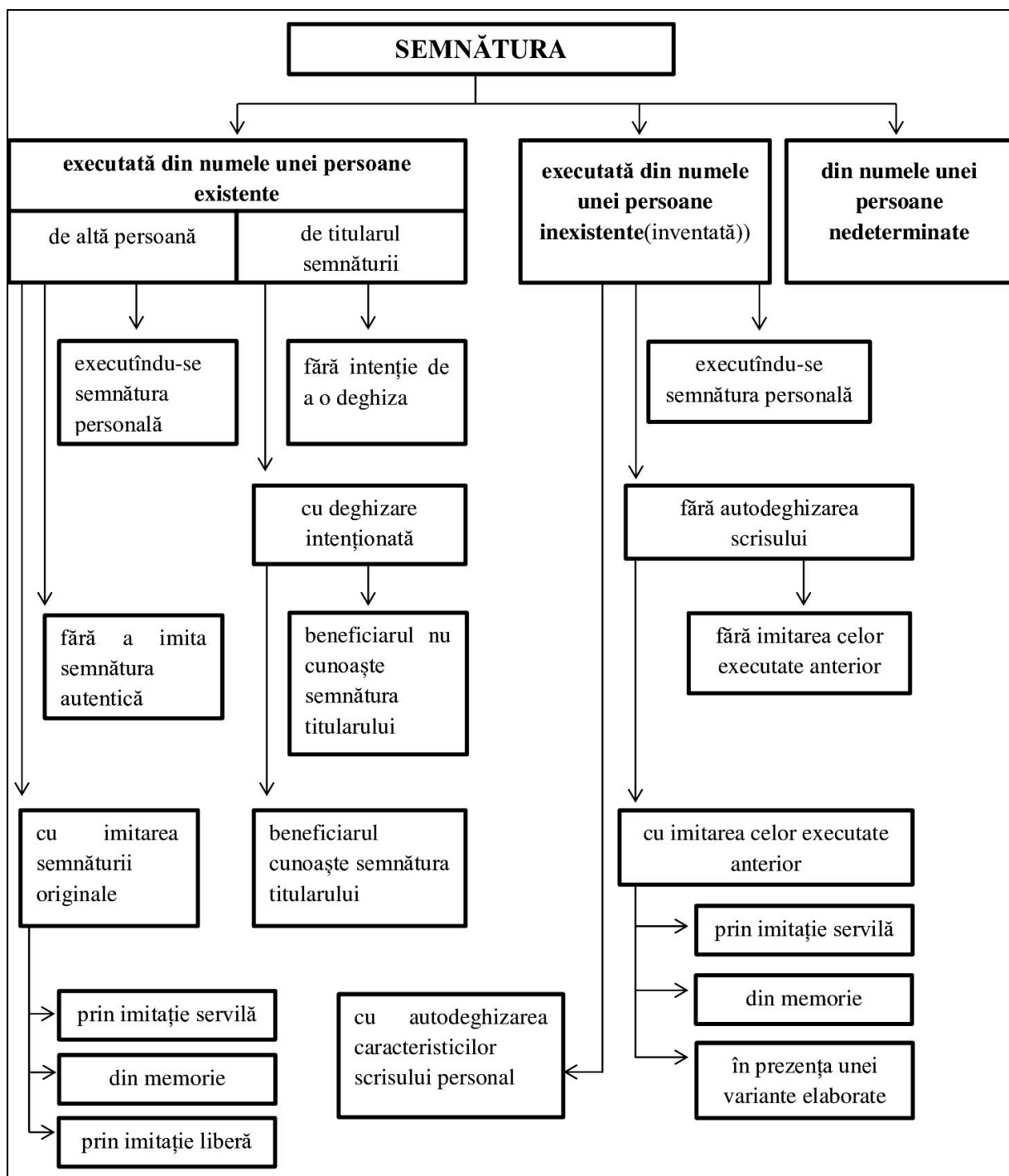


Foto 2-4. Imaginea semnăturilor – modele de comparație a cet. Net Serghei preluate, respectiv, de pe Ordinile de încasare a numerarului din 30.03.2016 și din 03.05.2016 (filele 2 și 12 a dos. 2a-2606/17); Avizul de înștiințare despre amânarea cauzei pe data de 13.03.2017 (fila 84 a dos.)

Notă: Săgețile și cifrele similare marcate cu colorant roșu și verde pe foto 1-4 indică deosebirile indicilor de ordin particular dintre semnăturile comparate.

Clasificarea semnăturilor în funcție de existența titularului acestora și a mecanismului de execuție



Tabel demonstrativ a falsului de semnătură produs prin copierea în transparență a semnăturii în litigiu de pe una din cele prezentate pentru comparație

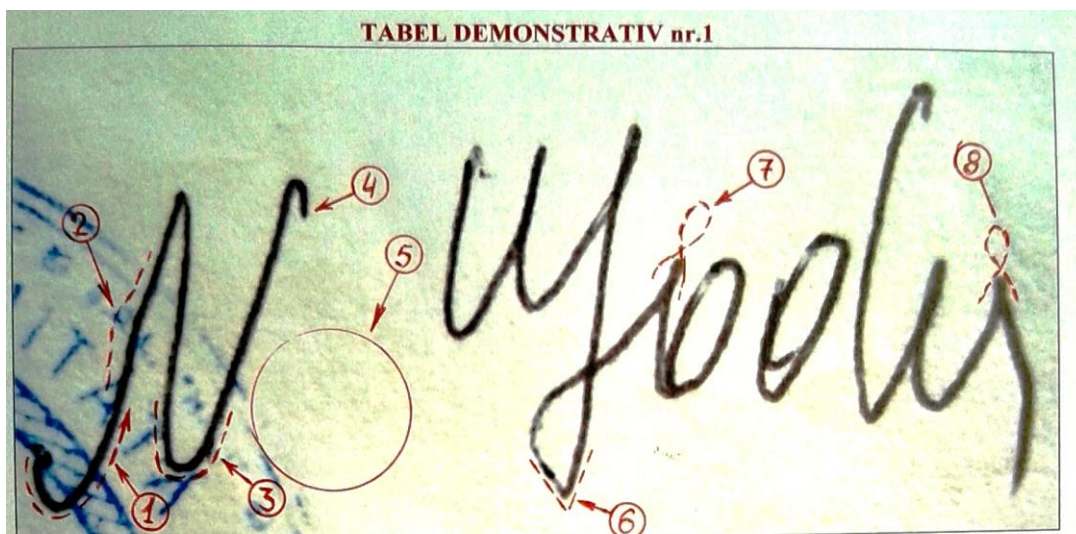


Foto 1. Semnătura în litigiu din numele Godoroja N. de pe Acordul adițional nr.1 din 03.03.2014

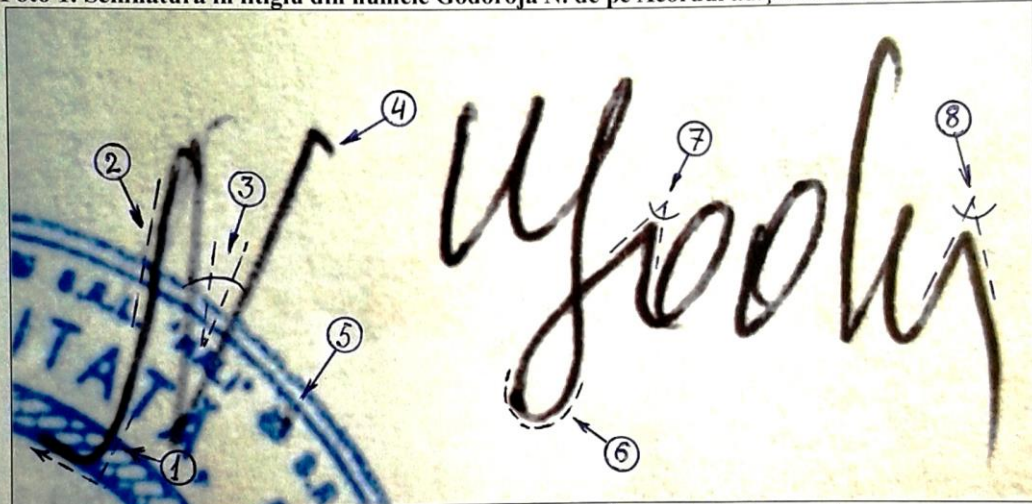


Foto 2. Semnătura – model de comparație din numele Godoraja N. de pe scrisoarea de garanție care se începe cu fraza "Dat fiind faptul..." și se termină cu cuvintele "...plata pentru aceste încăperi"

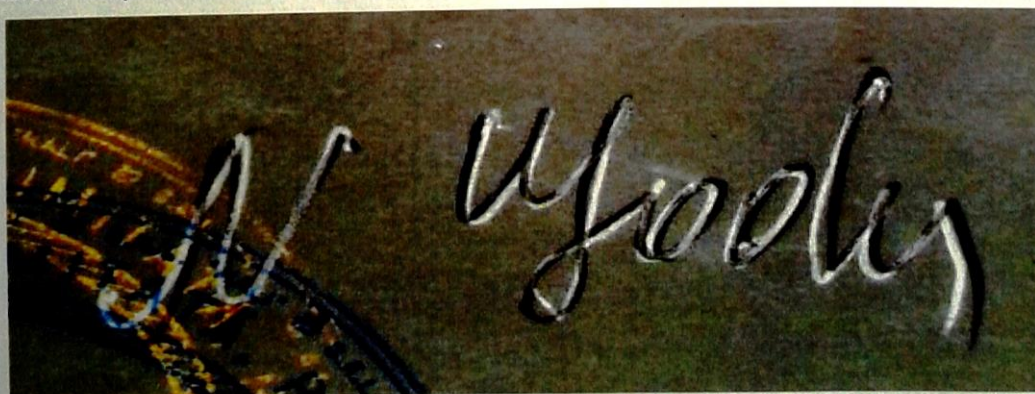


Foto 3. Suprapunerea semnăturilor de la foto nr.1 și nr.2: În alb – semnătura în litigiu (foto 1), în negru – semnătura – model de comparație (foto 2). Această imagine demonstrează copierea semnăturii în litigiu, fiind folosită ca model semnătura de pe scrisoarea de garanție de la foto 2.

NOTĂ: Săgețile și cifrele similare executate cu colorant roșu și albastru de pe foto nr.1 și nr.2 indică deosebirile particularităților semnăturilor comparate

GHID ALGORITMIZAT de colectare a scriptelor de comparație în scopul identificării grafoscopice

Argument introductiv. Expertiza grafoscopică, actualmente, prezintă una dintre cele mai răspândite expertize, dipuse în cauzele ce țin, preponderent, de domeniul economic. Analiza stării actuale a teoriei și practicii cercetării documentelor manuscrise și a semnăturilor la etapa contemporană permit a scoate în evidență unele particularități de procesare a astfel de obiecte de către organele de urmărire penală și specialiștii criminaliști. Se are în vedere, în primul rând, tactica și metoda recoltării probelor ce conțin informația respectivă, precum și pregătirea materialelor pentru cercetare în cadrul dispunerii expertizelor grafoscopice judiciare.

Sporirea considerabilă a calității documentelor contrafăcute, bazate pe cunoașterea de către plastografi a fundamentelor științifice ale scrisului, perfecționarea metodelor și procedeele de falsificare, inclusiv și cu aplicarea mijloacelor tehnice moderne, redactarea textelor documentelor actuale la calculator, în care doar semnătura rămâne manuscrisă, determină necesitatea actualizării permanente a procedeele și mijloacelor de lucru cu probele materiale ce conțin informație scripturală.

Dincolo de cele menționate și legat de expertiza grafică a semnăturilor, trebuie menționat că acestea din urmă pot evolua în calitate de obiect litigios al expertizei atât în original, cât și în copii diverse, realizate în mod diferit. Aceasta impune a lua în calcul că, posibilitățile expertizei grafice în cazul examinării copiilor de semnături se reduc simțitor, întrucât în procesul copierii se produc distorsionări ale informației scripturale, chiar pierderea parțială a acesteia, mai cu seamă când copiile se obțin cu ajutorul tehnicii computerizate și celei de multiplicare.

Iată de ce, obținerea și prezentarea modelelor calitative de comparație, se manifestă ca una din cele mai importante acțiuni de urmărire penală la dispunerea și efectuarea expertizei grafoscopice judiciare. De aici și regulile intransigente ce urmează a fi respectate în această procedură de preluare și fixare procesuală a scriptelor manuscrise.

Modelele de scris și semnătură pentru comparație se realizează în baza art.154 CPP RM *Temeiurile de colectare a mostrelor* (art.183 CPP a României *Prezentarea scriptelor de comparație*). Acestea urmează să corespundă, în primul rând, cerințelor generale față de materialele de comparație grafoscopice, cu luarea în considerare a specificității inscripției concrete.

CERINȚE GENERALE FAȚA DE SCRIPTELE DE COMPARAȚIE:

1. **Autenticitatea**, adică lipsa oricăror îndoieli precum că modelele de semnătură prezentate sunt executate anume de persoana din numele căreia acestea sunt date. Proveniența neîndoielnică este o condiție iminentă și caracteristică determinantă a colectării mostrelor libere de comparație.

De aceea, manuscrisele prezentate în calitate de modele libere urmează a fi prezentate persoanei, din numele căreia acestea sunt date pentru confirmare, procedura respectivă fixându-se în documentele procesuale respective. Mai mult, este indicat a se realiza și inscripții certificatoare pe aceste modele de către organul de urmărire penală care vor servi garanție complementară a autenticității lor și vor ușura munca experților și controlul intelectual în cadrul efectuării expertizei repetate sau suplimentare.

În cazul, în care persoana, semnătura căreia se verifică, lipsește (este decedată, se eschvează, este plecată etc.), în scopul verificării reciproce a scriptelor manuscrise urmează a ridica cât mai multe modele libere de semnătură din diferite locuri și de la diferite instituții. Oricum, expertul pentru a soluționa sarcinile formulate în fața lui, se va sprijini doar pe acele mostre ce nu suscită îndoieli în veridicitatea lor, ceea ce se indică și în partea descriptivă a raportului de expertiză.

2. **Plenitudinea** materialelor comparative în aspect cantitativ și calitativ asigură posibilitatea confruntării tuturor caracteristicilor cuprinse în semnătura incriminată.

3. **Comparabilitatea** după modul și condițiile executării (materialele de scriere, instrumentul scriptural, poza scriptorului ș.a.), limba (semnele alfabetului), conținutul, perioada executării (cu interval minimal între timpul realizării semnăturii în litigiu și a modelelor de comparație), caracterul și destinația documentului (semnătura pe o cerere, procură, testament). Se are în vedere, dacă stilul funcțional al documentului pe care este pusă semnătura contestată (obișnuit, oficial, comercial, publicistic, științific), este similar documentelor prezentate pentru comparație. Pe lângă aceasta volumul scriptelor libere nu va fi mai mic de 5-7 pagini manuscrite, condițional-libere și experimentale nu mai puțin de 15 pagini.

CERINȚE SPECIALE PRIVIND MODELELE DE COMPARAȚIE:

În cadrul efectuării expertizei grafoscopice a semnăturii în calitate de material comparativ se folosesc trei tipuri de mostre: libere, convențional-libere și experimentale.

1. Modelele libere prezintă acele materiale ce nu dețin legătură cu infracțiunea investigată. Ele sunt autentice ce exclud posibilitatea îndeplinirii lor de către o altă persoană, decât titularul lor sau cu scris autodeghizat (prezentarea de informații ne conforme adevărului în formă de scripte libere poate conduce la o concluzie eronată a expertului). În calitate de modele libere de semnătură pot servi: manuscrite și iscălituri pe documente ce țin de activitatea profesională a persoanei de la locul de muncă, de la domiciliu, de la locul de studii, de la locul de eliberare a actelor de stare civilă ș.a.

2. Modele convențional-libere – materiale obținute în procesul de cercetare a infracțiunii, dar ne având legătură cu procedura de dispunere a expertizei. Acestea pot fi diverse explicații manuscrite personal, procese-verbale ale unor audieri, confruntări etc. Având în vedere că, în ultima vreme este tot mai anevoios de obținut mostre libere de scris și semnătură, importanța celor convențional-libere sporește. Uneori acestea sunt unicele modele reciproc comparabile cu cele experimentale (care și acestea pot fi intenționat modificate). Iată de ce, este indicat a obține declarații făcute cu mâna proprie de către persoana audiată, utilizate ulterior ca modele scripturale de comparație a persoanelor trase la răspundere penală. Totodată, ofițerul de urmărire penală va atrage atenție la faptul cum se îndeplinesc textele respective: liber, cursiv, viteză accentuată, cu mâna stângă sau cu dreapta.

Dacă, în scop de mascare a scrisului, textele manuscrite se îndeplinesc într-un ritm încetinit, cu scris stilizat sau cu litere de tipar, urmează a spori viteza și a solicita să se execute cu scris cursiv. Dacă însă, textul manuscris al declarațiilor se execută cu mâna stângă liber, nestingherit, este necesar a stabili dacă persoana în cauză scrie liber și cu mâna dreaptă ca să preluăm de la el și modele scrise cu această mână.

Oricum, toate aceste circumstanțe trebuie să fie cunoscute specialistului care va expertiza documentul în litigiu. Deci, obținerea scriptelor de comparație în cadrul efectuării acțiunilor de urmărire penală prezintă importanță deosebită mai ales atunci, când acesta, ipotetic, va refuza ulterior să îndeplinească mostre experimentale scripturale.

În cadrul executării de modele convențional-libere, în virtutea specificului acestora (proces-verbal, explicație), atenția scriptorului este focalizată asupra conținutului documentului, ceea ce îl privează de posibilitatea de a-și controla și modifica substanțial scrisul. De aceea, în cauzele judiciare în care se întrevide necesitatea ordonării ulterioare a expertizei grafoscopice, devine imperios nevoia obținerii de declarații făcute cu mâna proprie de persoana audiată.

3. Modele experimentale prezintă materialele scriptice, obținute în mod special în cadrul investigării infracțiunilor pentru realizarea cercetărilor grafoscopice. Cerința de bază privind preluarea a astfel de mostre este tendința de creare a unei similitudini de condiții cu cele în care a fost executat manuscrisul incriminat: după conținut, modul de îndeplinire, forma scrisului (cursiv, stilizat, cu semne de tipar), condiții de îndeplinire (spre exemplu, stând în picioare de asupra mesei), materiale de scriere, instrument scriptural, suport (spre ex. manuscris executat cu creion pe o mapă moale, suprafață verticală).

Modelele urmează a fi obținute într-un volum, ce permite a analiza toate variantele naturale ale caracteristicilor scrisului obiectelor expertizate, de regulă în proporție de 1:3 sau 1:5, în

funcție de volumul textului litigios. Dacă manuscrisul depășește o pagină, este suficient reproducerea triplă a textului în litigiu. În ce privește mostrele experimentale executate, spre exemplu, cu imitarea semnelor de tipar, această corelație se va dubla. Este important a reține că, cu cât volumul manuscrisului contestat este mai mic, cu atât mai mare trebuie să fie volumul materialelor de comparație, inclusiv experimentale.

Toate modelele se îndeplinesc cu colorant albastru și cu același instrument scriptural cu anumite intervale de timp, în câteva reprize, ceea ce va permite a urmări variabilitatea scrisului persoanei respective și a preveni încercarea executorului de a-și deghiza scrisul.

Fiecare filă a modelelor preluate urmează a fi inscripționată după apartenență, autenticată de ofițerul de urmărire penală și semnată de persoana bănuită.

Complexitate sporită capătă, în acest context, procedura obținerii mostrelor experimentale de comparație apropiate condițiilor neobișnuite sau în stare neobișnuită. Întrucât, a imita experimental o stare neobișnuită (ebrietate, emoții sufletești excesive etc.) nu este cu puțință, practica a găsit o modalitate mai simplă de obținere - îndeplinirea lor într-o poză incomodă (spre ex. mapa cu filele respective este suspendată sau atârnată de ceva), această informație despre condițiile respective, fixându-se din start în titlul filelor cu modelele ce vor fi preluate experimental. Acest lucru este necesar întrucât, semnăturile prezintă cele mai sărace obiecte scripturale, de unde și necesitatea ca în cadrul comparațiilor să se confrunte nu numai caracteristicile generale și speciale ale scrisului cu care s-au realizat anumite litere, dar și particularitățile elementelor de coeziune dintre acestea, a traseelor neliterale, a parafelor etc.

4. Particularități de obținere a modelelor experimentale de semnătură de la titularii lor

Semnăturile se execută pe 2 file, rubricate similar documentului în litigiu, aceleași dimensiuni, instrument scriptural, condiții de executare: șezând la masă, cu mâna de scriere obișnuită. Dacă semnăturile în litigiu se deosebesc de scrisul semnătural a persoanei respective, urmează a obține și modele comparabile după componența lor (două file). Spre exemplu, semnăturile personale ale cet. Pavel Aurel prezintă trăsături ilizibile, iar iscăliturile ce urmează a fi expertizate se descifrează ca "Paurel", atunci modelele experimentale se vor realiza în două variante. Pe două file se îndeplinesc liber varianta personală de semnătură ilizibilă a cet. Pavel, iar pe alte 2 file – varianta în formă de text: "P.Aurel", iar prin dictare – varianta prescurtată "Paurel".

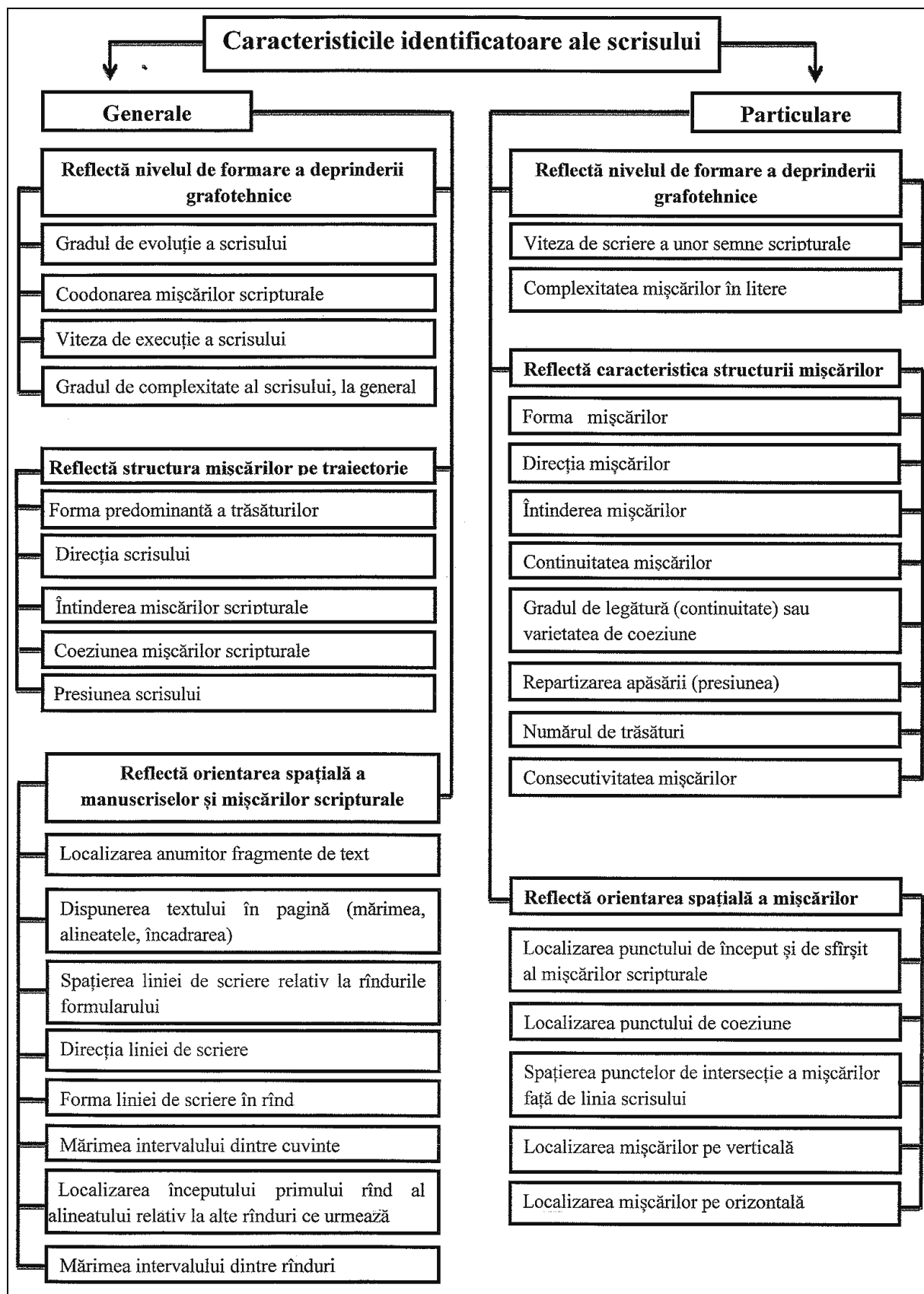
5. Particularități de obținere a modelelor experimentale de semnătură de la bănuît, care a realizat semnătura din numele altei persoane (în cazul în care persoana respectivă există)

Modelele experimentale de semnătură se realizează pe o filă de hârtie rubricată dimensional la fel ca și documentul cu semnătura contestată.

Persoanei, modelele căruia este necesar a se obține i se propune: a se realiza pe două file semnătura personală; pe alte două file - numele, prenumele manuscris; nume, prenume manuscris a persoanei, semnătura căreia a fost contrafăcută (2 file); de executat semnătura din numele persoanei, iscălitura căruia este contestată (2 file).

6. Particularități de obținere a modelelor experimentale de semnătură de la bănuît, care a realizat semnătura din numele unei persoane inexizistente. Astfel de modele se obțin în mod analogic cu cele de la p.5, dacă în semnătură se întrevăd semne lizibile și se cunoaște numele de familie care trebuia să fie plasată pe document. Modelele experimentale se realizează în proporție de 1:20, adică pentru fiecare semnătură litigioasă – 20 de semnături experimentale. Dacă semnăturile se realizează din numele altei persoane, urmează a face, ca și titulatură, inscripții explicative, de exemplu: "Modele experimentale de semnătură ale cet. X efectuate din numele cet.Y". Fiecare filă se certifică de către organul de urmărire penală, precum și de către persoana bănuîtă. Dacă semnăturile în litigiu prezintă doar trăsături aliterale, preluarea mostrelor de comparație prin reproducere pictată este inoportună. Alin (4) al art.154 CPP RM prevede dreptul organului de urmărire penală de a colecta mostrele pentru cercetarea comparativă cu participarea specialistului.

Caracteristicile generale și particulare ale scrisului și semnăturii



Date statistice privind activitatea CNEJ MJ a Republicii Moldova în a.2022 [117]

Denumirea indicelui	2020	2021	2022	% mai mult / mai puțin
Total efectuate expertize	2976	2118	2985	cu 40,9 % mai mult
Efectuate expertize judiciare	2725	1879	2609	cu 38,8 % mai mult
Efectuate expertize extrajudiciare	251	239	376	cu 57,3 % mai mult
Expertize de complexitate simple	163	151	178	cu 17,9 % mai mult
Expertize de complexitate medie	1330	849	1083	cu 27,6 % mai mult
Expertize de complexitate complicate	1483	1118	1730	cu 54,7 % mai mult
Materiale remise fără executare	281	244	278	cu 13,9 % mai mult
Examinarea obiectelor în afara sediului CNEJ	250	281	330	cu 17,4 % mai mult
Rămase materiale la sfârșit de an	504	620	510	cu 17,7 % mai puțin

Fig.9.1. Rezultatele activității CNEJ privind efectuarea expertizelor judiciare în a.2022

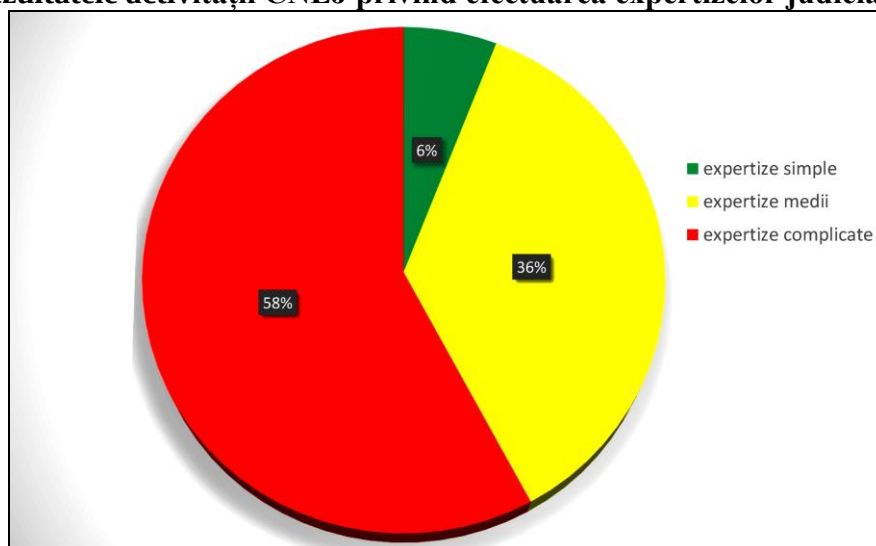


Fig.9.2. Indicatori procentuali privind gradul de complexitate a expertizelor judiciare

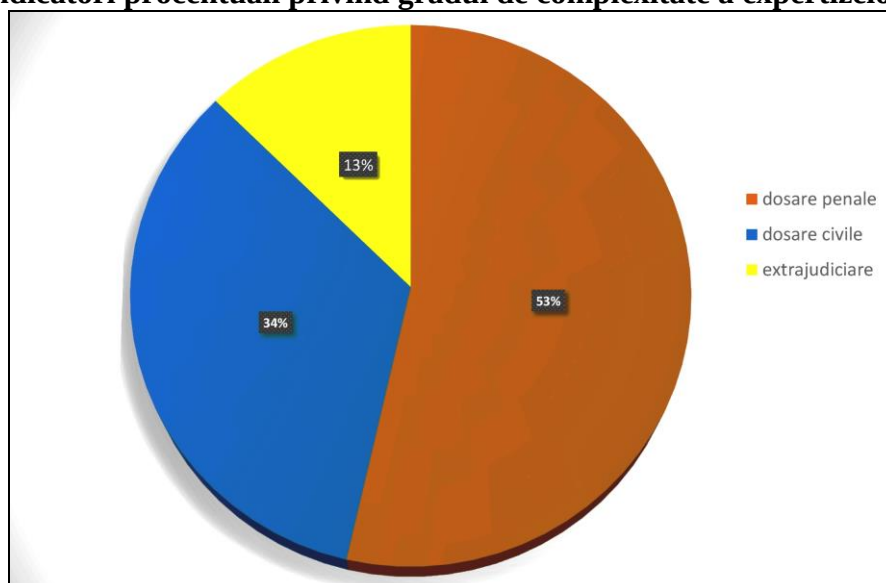


Fig.9.3. Volumul de expertize (în %) realizat în funcție de varietatea cauzei judiciare

REZULTATELE
ANALIZEI SEMNĂTURILOR DE PE PROCESELE-VERBALE DE CERCETARE LA
FAȚA LOCULUI ȘI A ANEXELOR ACESTORA

Nr. d/or d	Locul Cercetării la fața locului/ Nr.dos.penal	Genul de infracțiuni	Nr. de semnături înalt informative	Nr. de semnături mediu informative	Nr. de semnături slab informative
1.	DUBĂSARI: 1-84/13	Furt		2	3
2.	DUBĂSARI: 1-63/13	Furt	1		3
3.	DUBĂSARI: 1-84/13	Furt		2	3
4.	DUBĂSARI: 1-68/13	Furt		2	2
5.	DUBĂSARI: 1-73/13	Furt		1	3
6.	DUBĂSARI: 1-75/13	Furt		2	3
7.	DUBĂSARI: 1-78/13	Furt	1	1	3
8.	DUBĂSARI: 1-76/13	Furt		2	3
9.	DUBĂSARI: 1-61/13	Furt		2	3
10.	DUBĂSARI: 1-61/15	Furt	1	2	1
11.	DUBĂSARI: 1-51/15	Furt		2	3
12.	DUBĂSARI: 1-44/15	Furt		1	3
13.	DUBĂSARI: 1-34/15	Furt	1		3
14.	DUBĂSARI: 1-32/11	Furt		2	2
15.	DUBĂSARI: 1-30/14	Furt		2	3
16.	DUBĂSARI: 1-30/14	Furt		2	3
17.	DUBĂSARI: 1-25/14	Furt		2	3
18.	DUBĂSARI: 1-99/14	Furt		2	3
19.	DUBĂSARI: 1-79/14	Furt		1	3
20.	DUBĂSARI: 1-73/14	Furt	1	1	3
21.	DUBĂSARI: 1-49/14	Furt		2	3
22.	DUBĂSARI: 1-39/14	Furt	1	1	3
23.	DUBĂSARI: 1-35/14	Furt		2	2
24.	DUBĂSARI: 1-32/14	Furt		2	3
25.	DUBĂSARI: 1-30/11	Furt		1	3
26.	DUBĂSARI: 1-19/11	Furt	1	2	3
27.	DUBĂSARI: 1-18/11	Furt	1		3
28.	DUBĂSARI: 1-76/10	Furt		2	3
29.	DUBĂSARI: 1-71/10	Furt		2	3
30.	DUBĂSARI: 1-70/10	Furt		2	2
31.	DUBĂSARI: 1-46/10	Furt	1	1	3
32.	DUBĂSARI: 1-25/15	Furt			3
33.	DUBĂSARI: 1-8/15	Furt		2	3
34.	DUBĂSARI:1-23/12	Furt		2	2
35.	DUBĂSARI: 1-88/11	Furt		2	3
36.	DUBĂSARI: 1-78/11	Furt	1		3
37.	DUBĂSARI: 1-68/11	Furt	1	1	3
38.	DUBĂSARI: 1-65/11	Furt		2	3
39.	DUBĂSARI: 1-61/11	Furt	1	2	1
40.	DUBĂSARI: 1-50/11	Furt		2	3
41.	DUBĂSARI 1-8/10	furt		2	3
42.	DUBĂSARI 1-6/10	Furt		2	3

43.	DUBĂSARI 1-61/09	Furt		1	3
44.	DUBĂSARI 1-3/10	Furt		2	3
45.	DUBĂSARI 1-68/09	Furt		2	3
46.	DUBĂSARI 1-26/15	omor		1	3
47.	DUBĂSARI 1-3/11	Furt	1	2	1
48.	DUBĂSARI 1-34/12	omor		1	3
49.	DUBĂSARI 1-29/10	Furt	1	1	3
50.	DUBĂSARI 1-39/10	Furt		2	3
51.	DUBĂSARI 1-13/10	Furt	1	1	3
52.	DUBĂSARI 1-11/10	Furt		2	3
53.	DUBĂSARI 1-8/10	accident		1	3
54.	DUBĂSARI 1-84/11	accident		2	3
55.	DUBĂSARI 1-77/14	acciden		1	3
56.	DUBĂSARI 1-50/10	acciden		2	3
57.	DUBĂSARI 1-78/10	acciden		2	2
58.	DUBĂSARI 1-37/13	Furt	1		3
59.	DUBĂSARI 1-35/13	Furt		1	3
60.	DUBĂSARI 1-32/13	Furt		2	2
61.	DUBĂSARI 1-17/13	Furt		2	3
62.	DUBĂSARI 1-97/12	Furt		1	2
63.	DUBĂSARI 1-88/12	Furt		2	3
64.	DUBĂSARI 1-69/12	Furt	1		3
65.	DUBĂSARI 1-68/12	Furt		2	3
66.	DUBĂSARI 1-33/12	Furt		2	3
67.	DUBĂSARI 1-37/13	Furt	1	1	3
68.	DUBĂSARI 1-51/13	Furt		2	3
69.	DUBĂSARI 1-47/13	Furt		1	3
70.	DUBĂSARI 1-108/13	Furt		1	3
71.	DUBĂSARI 1-8/10	furt	1	2	3
72.	DUBĂSARI 1-6/10	Furt		1	3
73.	DUBĂSARI 1-61/09	Furt		2	3
74.	DUBĂSARI 1-3/10	Furt		2	2
75.	DUBĂSARI 1-68/09	Furt		2	3
76.	DUBĂSARI 1-26/15	omor	1	2	3
77.	DUBĂSARI 1-3/11	Furt			3
78.	DUBĂSARI 1-34/12	omor		2	3
79.	DUBĂSARI 1-29/10	Furt		1	3
80.	DUBĂSARI 1-39/10	Furt	1	1	3
81.	DUBĂSARI 1-13/10	Furt		2	3
82.	DUBĂSARI 1-11/10	Furt	1	2	3
83.	DUBĂSARI 1-8/10	accident	1		3
84.	DUBĂSARI 1-84/11	accident		2	3
85.	DUBĂSARI 1-77/14	acciden		1	3
86.	DUBĂSARI 1-50/10	acciden		2	2
87.	DUBĂSARI 1-78/10	acciden	1		3
88.	BUICANI 08052014	omor		2	3
89.	BUICANI 06112013	omor		2	3
90.	BUICANI 08942014	Furt/a		2	3
91.	BUICANI 02112011	Furt	1	2	3
92.	BUICANI 10012014	Furt		2	3

93.	BUICANI	14022014	accident	1	1	3
94.	BUICANI	27022015	Furt		1	3
95.	BUICANI	27042012	accident		2	3
96.	BUICANI	08052014	accident		1	3
97.	BUICANI	14012011	accident		2	3
98.	BUICANI	14082013	accident	1	2	1
99.	BUICANI	02022012	Vătămă		1	3
100.	BUICANI	29112013	Furt		2	3
101.	BUICANI	19042012	accident	1	1	3
102.	BUICANI	23122014	Furt	1		3
103.	BUICANI	11092014	incendii		1	3
104.	BUICANI	12052015	Furt /a		2	3
105.	BUICANI	03092007	Furt		1	3
106.	BUICANI	29112011	Furt		1	3
107.	BUICANI	09032015	accident	1	1	3
108.	BUICANI	24012013	Furt		2	3
109.	BUICANI	17112010	Furt	1		3
110.	BUICANI	14042014	accident		1	3
111.	BUICANI	14032014	omor		1	3
112.	BUICANI	02102014	Furt		2	2
113.	BUICANI	06122015	Furt/a		1	3
114.	BUICANI	04032015	Furt	1	1	3
115.	BUICANI	25062012	Furt		2	3
116.	BUICANI	29012015	accident		1	3
117.	BUICANI	15012014	accident	1		3
118.	BUICANI	03112014	Furt		1	3
119.	BUICANI	16012015	Furt		1	3
120.	BUICANI	07072015	Furt	1	2	1
121.	BUICANI	30112012	accident		2	3
122.	BUICANI	02102012	accident	1		3
123.	BUICANI	24092012	accident		2	3
124.	BUICANI	24092012	accident		1	3
125.	BUICANI	25102012	Furt		2	3
126.	BUICANI	23102012	accident		2	3
127.	BUICANI	08102012	Furt		2	2
128.	BUICANI	26102012	Furt	1	1	3
129.	BUICANI	02052012	Furt		1	3
130.	BUICANI	09012013	Furt		2	3
131.	BUICANI	11012013	omor		2	3
132.	BUICANI	05062013	Furt	1	1	3
133.	BUICANI	08202013	Furt /a		1	3
134.	BUICANI	14012011	cadavru		1	3
135.	BUICANI	07052013	accident		1	3
136.	BUICANI	15012014	accident	1	2	1
137.	BUICANI	11042013	Furt		1	3
138.	BUICANI	26042013	accident		2	3
139.	BUICANI	08072013	incendi		1	3
140.	BUICANI	05072013	Furt a	1	2	3
141.	BUICANI	02072013	accident		1	3
142.	BUICANI	06022014	Furt	1	2	3

143.	BUICANI	15042014	accident		2	3
144.	BUICANI	10052012	Furt	1	2	1
145.	BUICANI	25002012	Furt	1	1	3
146.	BUICANI	26032013	Furt		1	3
147.	BUICANI	03072014	accident	1	1	3
148.	BUICANI	07112012	Furt	1	1	3
149.	BUICANI	05032013	accident		2	2
150.	BUICANI	28922013	Furt		2	3
151.	BUICANI	19022013	Furt /a		1	3
152.	BUICANI	15022013	accident	1		3
153.	BUICANI	05022013	Furt /a		2	3
154.	BUICANI	05112012	Lez iuni		1	3
155.	BUICANI	05022012	Furt		2	2
156.	BUICANI	05022013	Furt /a	1	1	3
157.	BUICANI	07022013	accident		1	3
158.	BUICANI	15022013	accident		2	3
159.	BUICANI	01022013	accident		2	3
160.	BUICANI	17072013	accident	1	2	1
161.	BUICANI	07062013	Furt/a	1	1	3
162.	BUICANI	04032015	Furt		1	3
163.	BUICANI	20102011	accident		2	3
164.	BUICANI	07042014	omor		2	2
165.	BUICANI	04122013	furt		2	3
166.	BUICANI	03052011	furt		2	3
167.	BUICANI	01062011	furt	1		3
168.	BUICANI	08122010	accident		1	3
169.	BUICANI	03042013	furt		1	3
170.	BUICANI	05032013	Furt	1	1	3
171.	BUICANI	28022013	furt		2	3
172.	BUICANI	09072013	furt	1	1	3
173.	BUICANI	25062012	accident	1	1	3
174.	BUICANI	26032012	furt		2	3
175.	BUICANI	15032012	furt		2	2
176.	BUICANI	08122012	Furt /a		1	3
177.	BUICANI	09122011	furt		2	3
178.	BUICANI	20042012	furt	1	1	3
179.	ORHEI	11072013	omor		2	3
180.	ORHEI	18122015	Furt		2	3
181.	ORHEI	20112014	Furt	1		3
182.	ORHEI	16092016	Furt		1	3
183.	ORHEI	26022015	Furt		1	3
184.	ORHEI	03052016	Furt		1	3
185.	ORHEI	23122014	Furt		2	2
186.	ORHEI	19062015	Furt /a	1	1	3
187.	ORHEI	08092015	Furt /a		2	3
188.	ORHEI	05072013	Furt		2	3
189.	ORHEI	06102014	Furt	1		3
190.	ORHEI	14032016	Furt		1	3
191.	ORHEI	24082011	accident		2	3
192.	ORHEI	29072016	Furt		2	3

193.	ORHEI 19102011	accident		2	3
194.	ORHEI 25082014	omor	1	1	3
195.	ORHEI 04112014	omor	1		3
196.	ORHEI 22122012	omor		2	2
197.	ORHEI 13112014	Furt		1	3
198.	ORHEI 17072013	Furt		2	3
199.	ORHEI 07042015	Furt	1	1	3
200.	ORHEI 27032015	Furt		2	2
201.	ORHEI 27032015	Furt		1	3
202.	ORHEI 23052016	Furt		2	3
203.	ORHEI 28052013	Furt		1	3
204.	ORHEI 28052013	Furt	1	2	1
205.	ORHEI 01042016	Furt	1	1	3
206.	ORHEI 24042015	Furt		2	3
207.	ORHEI 09072015	Furt		1	3
208.	ORHEI 25112015	Furt		2	2
209.	ORHEI 15122015	Furt	1	1	3
210.	ORHEI 11042016	Furt		1	3
211.	ORHEI 20122014	accident	1	1	3
212.	ORHEI 03032016	accident		1	3
213.	ORHEI 28032016	accident		2	2
214.	ORHEI 05062015	accident		2	3
215.	ORHEI 06032015	acidnt	1		3
216.	ORHEI 02092013	accident		1	3
217.	ORHEI 15112012	accident		2	3
218.	ORHEI 01042014	accident		2	3
219.	ORHEI 24062015	accident	1	1	3
	TOTAL:		66	312	608

Act de implementare a rezultatelor tezei de doctorat a dlui COSTEA Mihai în activitatea Biroului Asociat de Expertiză Judiciară din Republica Moldova

Biroul Asociat de Expertiză Judiciară Republica Moldova MD 2043, mun. Chișinău str. Independenței, 10/1A Tel. 022-76-08-25		Объединенное Бюро Судебной Экспертизы Республика Молдова MD 2043, мун. Кишинэу ул. Индепенденцей, 10/1А Тел. 022-76-08-25
---	---	--

**A C T
DE IMPLEMENTARE**

a rezultatelor cercetărilor efectuate în cadrul tezei de doctorat
elaborată de către dl COSTEA Mihai

Prin prezenta se adevărește că rezultatele obținute în cadrul cercetării de doctorat pe tema *"Expertiza criminalistică a scrisului în investigarea infracțiunilor"* de către dl doctorand COSTEA Mihai de la Universitatea Liberă Internațională din Moldova, sunt implementate în practica judiciară a Biroului Asociat de Expertize Judiciare (BAEJ) "CEXIN" în calitate de Material științifico-practic de specialitate pentru experți, dar și în scopul perfecționării cadrului normativ, organizatoric și metodic al Biroului în activitatea curentă de efectuare a expertizelor judiciare.

Directorul BAEJ "CEXIN"



Anatol ROTARI

Act de implementare a rezultatelor tezei de doctorat a dlui COSTEA Mihai în activitatea facultății Drept a Universității Libere Internaționale din Moldova

FACULTATEA DREPT

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Str. Vlaicu Pârcălab 52,
Chișinău, MD-2012, Republica Moldova
Tel: (+373 22) 22 99 74 – Fax (+373 22) 20 59 76
e-mail: drept@ulim.md
www.drept.ulim.md



ADEVERINȚĂ

Prin prezenta se adeverește că rezultatele cercetărilor efectuate în cadrul tezei de doctorat a domnului COSTEA Mihai intitulată *"Expertiza criminalistică a scrisului în investigarea infracțiunilor"* sunt folosite în procesul de studii a studenților de la facultatea Drept a Universității Libere Internaționale din Moldova în calitate de material științific suplimentar pentru prelegeri și dezbateri în cadrul seminariilor.

Adeverința este eliberată pentru a servi la finalizarea studiilor de doctorat.

Decanul Facultății Drept,
dr. în drept, conf. univ.



Lilia MĂRGINEANU

Certificat de participare la Conferința științifică a USM RM din 10.11. 2020



Certificat de participare la Conferința științifică a USM RM din 10-11.11. 2021



DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Costea Mihai,

15 februarie 2023

CV-ul AUTORULUI



Nume și prenume: COSTEA Mihai

Data și locul nașterii: 24.06.1962, mun Targoviste , jud.Dambovita, Romania.

Cetățenia: Română

Studii:

1969-1977 - Școala generala nr 4, Mun.Targoviste

1977-1981 - Liceul Teoretic „Ienechita Vacarescu” Targoviste

1984-1987 - Școala militara de ofiteri activi ai Ministerului de Interne –Baneasa Bucuresti

1992-1995 - Facultatea de Drept din cadrul Academiei de Politie Alexandru Ioan Cuza Bucuresti

1995-1996 - Studii postniversitare-Drept international, Facultatea Drept, Universitatea Bucuresti

2006-2008 – Master în Drept Penal, Universitatea Libera Internationala din Republica Moldova.

2007-2008; 2015-2018 – Studii de Doctorat in cadrul Universitatii Libere Internationale din Moldova, specialitatea stiintifica 554.04 Criminalistica, Expertiza judiciara, Investigatii operative.

Activitatea profesională:

1981-1984 – Topograf –Întreprinderea Constructii, Montaj, Dambovita

1987-1995- Ofiter Activ in cadrul Ministerului de Interne al Romaniei

1996-2008- Avocat in cadrul Baroului Bucuresti-Romania

2008-prezent Consilier, Uniunea Juristilor din Romania

2016-2018 Consilier Juridic, Birou de Mediator „ Alexandru Costea”

2017- prezent - Presedinte, Asociația *Pentru Apararea Prezumției de Nevinovație, Adevarului Judiciar, Reintegrarea în Muncă si Societate* a foștilor deținuți si a persoanelor cu nevoi speciale.

Domenii de interes științific:

Drept penal, drept procesual penal, criminalistică, expertiză judiciară, activitate de investigatii operative.

Participări la foruri științifice (naționale și internaționale): Internaționale -2; naționale -5;

Lucrări științifice și științifico-metodice publicate, după cum urmează: publicatii- 18, articole – 20; materiale ale comunicărilor științifice – 6.

Cunoașterea limbilor: româna (maternă), Franceza (bine), Engleza(bine) Rusa (suficient)

Date de contact: adresa: mun.Bucuresti, str. Epuresti, nr.15, sector 1, Tel:0744434343, e-mail: mihaicostea777@yahoo.ro